

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ
М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ ВЕСТНИК

АКТЮБИНСКОГО
ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ М.БУКЕНБАЕВА

№3 (16)
2024

Ғылыми-тәжірибелік журнал
2020 жылдың қыркүйек айынан бастап
жылына төрт рет шығады

Научно-практический журнал
Выходит четыре раза в год
с сентября 2020 года

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ»
ҒЫЛЫМИ–ТӘЖІРИБЕЛІК ЖУРНАЛЫ**

**НӨМІРДЕ:
В НОМЕРЕ:**

- Азаматтық құқық –
- Гражданское право –
- Civil law

- Әкімшілік құқық –
- Административное право –
- Administrative law

- Қылмыстық құқық, криминология –
- Уголовное право, криминология –
- Criminal law, criminalology

- Ішкі істер органдарының кадрларын дайындау –
- Подготовка кадров органов внутренних дел –
- Training of personnel of internal affairs bodies

- Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі –
- Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран –
- Experience in law enforcement activities in foreign countries

Құрылтайшы:

«Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Малкеджар Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты»
Республикалық мемлекеттік мекемесі.

2020 жылдан бастап шығады.

Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің
ақпарат комитетінде тіркелген.

Тіркеу куәлігі: 2020 жылғы 23 сәуірдегі № KZ94VPY00022587.

Бас редактор:

Н. Мұхаметқалиев – заң ғылымдарының кандидаты.

Редакциялық алқа құрамы:

Т.К.Акимжанов (з.ғ.д., профессор);

Е.О.Түзелбаев (з.ғ.д., профессор);

Ж.Р. Дильбарханова (з.ғ.д., профессор);

В.Г.Татарян (з.ғ.д., профессор);

З.С.Токубаев (з.ғ.д., профессор);

С.С. Молдыбаев (з.ғ.д., профессор);

В.А. Азаров (з.ғ.д., профессор, Ресей Федерациясы);

О.А. Авдеева (з.ғ.д., доцент, Ресей Федерациясы);

Б.Т. Булеулиев (з.ғ.д., қауымдастырылған профессор)

М.Д. Ахметов (з.ғ.к.);

С.И. Қаракүшев (з.ғ.к.);

Е.Т.Абеуов (з.ғ.к., қауымдастырылған профессор);

Г.Ж.Сулейманова (з.ғ.к.);

Ж.Н. Бисенбаева (философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор);

Е.Қ. Балымов (философия докторы (PhD)).

«Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы Қазақстан мен шетелдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен практикалық қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында дайындалған.

Тілі: қазақ, орыс, ағылшын.

Жиілігі: тоқсанына бір рет.

Тақырыптық бағыт: заң ғылымдары, құқық қорғау қызметі, көпсалалы зерттеулер.

Таралу аумағы: Қазақстан Республикасы, ТМД елдері, алыс шет елдер.

Жауапты хатшы:

А.А. Сагынтаева

Беттеу:

С.Б. Нұржанов

Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын сақтайды. Материалдарды басқа басылымдарда пайдалануға редакцияның жазбаша келісімімен ғана жол беріледі. Журналға сілтеме міндетті түрде қажет.

Мекенжайы:

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі.

030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы,1.

Вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: mail@ui-aktobe.kz

Басуға 2024 ж. 20 қыркүйекте жіберілді.

A4 форматы. Офсеттік қағаз.

Ризографтық басылым.

Таралымы 200 дана.

Собственник:

Республиканское государственное учреждение «Актюбинский юридический институт
Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени Малкеджара Букенбаева».

Издается с 2020 года.

Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации
и общественного развития Республики Казахстан.

Регистрационное свидетельство № KZ94VPY00022587 от 23 апреля 2020 года.

Главный редактор:

Мухаметкалиев Н. – кандидат юридических наук.

Редакционная коллегия:

Акимжанов Т.К. (д.ю.н., профессор);

Тузелбаев Е.О. (д.ю.н., профессор);

Дильбарханова Ж.Р. (д.ю.н., профессор);

Татарян В.Г. (д.ю.н., профессор);

Токубаев З.С. (д.ю.н., профессор);

Молдыбаев С.С. (д.ю.н., профессор);

Азаров В.А. (д.ю.н., профессор, Российская Федерация);

Авдеева О.А. (д.ю.н., доцент, Российская Федерация);

Булеулиев Б.Т. (д.ю.н., ассоциированный профессор);

Абеуов Е. Т. (к.ю.н., ассоциированный профессор);

Ахметов М.Д. (к.ю.н.);

Каракушев С.И. (к.ю.н.);

Сулейманова Г.Ж. (к.ю.н.);

Бисенбаева Ж.Н. (доктор философии (PhD), ассоциированный профессор);

Балымов Е.К. (доктор философии (PhD)).

Научно-практический журнал «Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева» предназначен для публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран.

Язык: казахский, русский, английский.

Периодичность: 1 раз в квартал.

Тематическая направленность: юридические науки, правоохранительная деятельность, мультидисциплинарные исследования.

Территория распространения: Республика Казахстан, страны СНГ, дальнейшее зарубежье.

Ответственный секретарь:

Сагынтаева А.А.

Верстка:

Нуржанов С.Б.

Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой не вести дискуссию по мотивам отклонения. Использование материалов в других изданиях допускается только с письменного согласия редакции. Ссылка на журнал обязательна.

Адрес:

Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Актюбинского
юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева.

030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе 1.

Вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: [mail@ ui-aktobe.kz](mailto:mail@ui-aktobe.kz)

Подписано в печать 20 сентября 2024 г.

Формат А4. Бумага офсетная.

Печать на ризографе.

Тираж 200 экз.

Owner:

Republican State Institution «Aktobe Law Institute
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after Malkejar Bukenbayev».
Published since 2020.

The journal is registered with the Information Committee of the Ministry of Information
and Public Development of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate no. KZ94VPY00022587 dated April 23, 2020.

Editor-in-Chief:

Mukhametkaliev N. – Candidate of Legal Sciences.

Editorial Board:

Akimzhanov T.K. (Doctor of law, professor);
Tuzelbaev E.O. (Doctor of law, professor);
Dilbarkhanova Zh.R. (Doctor of law, professor);
Tataryan V.G. (Doctor of law, professor);
Tokubaev Z.S. (Doctor of law, professor);
Moldybaev S.S. (Doctor of Law, Professor);
Azarov V.A. (Doctor of law, professor, Russian Federation);
Avdeeva O.A. (Doctor of law, associate professor, Russian Federation);
Buleuliev B.T. (Doctor of Law, Associate Professor);
Abeuov E.T. (Candidate of law, associate professor);
Akhmetov M.D. (Candidate of Law);
Karakushev S.I. (Candidate of Law);
Suleymanova G.Zh. (Doctor of PhD);
Bisenbayeva Zh.N. (Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor);
Balymov E.K. (Doctor of Philosophy (PhD)).

The scientific and practical journal «Bulletin of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev» is intended for publication in the open press of the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries.

Language: Kazakh, Russian, English.

Frequency: 1 time per quarter.

Thematic focus: legal sciences, law enforcement, multidisciplinary research.

Distribution area: Republic of Kazakhstan, CIS countries, far abroad.

Executive Secretary:

A.A. Sagyntayeva

Layout:

Nurzhanov S.B.

Materials received by the editorial office are not subject to return. The author(s) is responsible for errors, inaccuracies of a scientific and factual nature. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for the rejection. The use of materials in other publications is allowed only with the written consent of the editorial board. A link to the journal is required.

Address:

Department of organization of research and editorial and publishing work of the Aktobe
law institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev.
030011, Republic of Kazakhstan, Aktobe, Cadet highway 1.

Вебсайт: www.aui-aktobe.kz

e-mail: mail@ui-aktobe.kz

Signed to the press on September 20, 2024.

A4 format. Offset paper.

Printing on a risograph.

Edition of 200 copies

МАЗМҰНЫ=СОДЕРЖАНИЕ

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО CIVIL LAW

Буканова Р.Г. Присоединение младшего казахского жуза к России: вопросы дипломатии и права.....	9
Ибраева А.К. ПО қызметіндегі жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің заңды кепілдіктері: теориялық-құқықтық аспект.....	14
Нурушев А.Ж. Қазақстанда еңбек құқығын өзі қорғауды дамытудың болашағы	23
Сембаева М.Б. Полиция қызметіне деген сенімділікті арттырудың кейбір аспектілері.....	28
Симанова Г.Т. Қазақстан Республикасында адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі ПО-ның рөлі.....	37

ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО ADMINISTRATIVE LAW

Алдияров Е.Т. Теміржол өткелеріндегі қауіпсіздікті қамтамасыз етудің кәсіби мәселелері.....	43
Думов Н.А., Алмагамбетова А.А. Принципы и методы работы местной полицейской службы для реализации концепции обеспечения общественной безопасности.....	47
Күмісбеков С.К., Қанафин А.А. Полицияның сервистік моделіндегі ПО-ның халықпен өзара іс-қимыл нысандары.....	53
Сарбаев С.С. Темір жол көлігінде жүктерді және жолаушыларды тасымалдау қауіпсіздігінің негіздері.....	57
Сахарбай А. Жол-көлік оқиғаларын рәсімдеуді оңтайландыру.....	62
Смагулова Ш.У. Актуальные проблемы совершенствования законодательства Республики Казахстан по профилактике и пресечению правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.....	67
Фаткулин И.О., Ерланұлы Қ. Құқық бұзушылықтар профилактикасында қоғамдық бірлестіктердің рөлі.....	73

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, КРИМИНОЛОГИЯ, ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС УГОЛОВНОЕ ПРАВО, КРИМИНОЛОГИЯ, УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС CRIMINAL LAW, CRIMINALOLOGY, CRIMINAL PROCEDURE

Aizhanov S.A. On the issue of evidence and its role in criminal proceedings in the republic of Kazakhstan.....	78
Алдияров Е.Т. Патрульдік полиция қызметкерлерінің арасында жемқорлықты алдын алу мәселелері.....	83
Забелов А.Ю. Сравнительно-правовой анализ ответственности за провокацию преследования в России и Республике Казахстан.....	89
Sakhanova N. T., Bajmuhhanov E.M. Objective signs of crimes against the family and minors Objective signs of crimes against the family and minors.....	93
Умурзакова А.А. Лудомания және оның алдын алу шаралары.....	98

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ ПОДГОТОВКА КАДРОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ TRAINING OF PERSONNEL OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

Алмагамбетова А.А., Думов Н.А. Переход полиции на сервисную модель работы: реалии и перспективы.....	104
Балмуханов Е.К. Көздеуді шектейтін жағдайларда атыс жүргізуге ПО қызметкерлерін даярлау әдістемесінің кейбір ерекшеліктері.....	110
Длимов А.А. Профилактика коррупции среди участковых инспекторов полиции.....	114
Ерланұлы Қ. Жергілікті полиция қызметіндегі жеке құрам арасында жемқорлықтың алдын алу.....	119
Ибраймов Б.К. Айналымды жаттығу әдісінің элементтерін атыс дайындығы бойынша тәжірибелік сабақтарды өткізу әдістемесіне біріктіру.....	123
Ибыжанова Г.Б. Методы организации и осуществления преподавательской деятельности.....	128
Кушкимбаев А.А. Атыс даярлығы сабақтарында қауіпсіздік шараларын қолдану ерекшеліктері.....	132
Саттарова А.Ф. Что необходимо знать сотруднику ювальной полиции по вопросу о влиянии стиля семейного воспитания на поведение несовершеннолетнего.....	137
Такетова К.Д. Полиция қызметкерлерінің экстремалды жағдай кезіндегі психологиялық тұрақтылығы.....	141
Шамганова А.Е. ПО қызметкерлерінің мінез-құлық психологиясы.....	145

ШЕТЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН EXPERIENCE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN FOREIGN COUNTRIES

Күмісбеков С.К., Есенгельдиев Ж.Б. Кәметке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алудың шетелдік тәжірибесі.....	151
Суверов С.Е., Коновалов А.Ю. Международное сотрудничество Российской Федерации и Республики Казахстан в сфере противодействия незаконному обороту наркотических средств.....	156
«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ЖУРНАЛЫНДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР	160
ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИЯМ В ЖУРНАЛЕ «ВЕСТИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»	162
REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS IN THE JOURNAL «BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE NAMED AFTER M. BUKENBAYEVA MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»	164

-
- Азаматтық құқық
 - Гражданское право
 - law Civil

ПРИСОЕДИНЕНИЕ МЛАДШЕГО КАЗАХСКОГО ЖУЗА К РОССИИ: ВОПРОСЫ ДИПЛОМАТИИ И ПРАВА

В данной статье рассматривается зарождение дипломатических отношений между Россией и Казахстаном в период принятия подданства казахами Младшего казахского жуза. Уделяется внимание правовому аспекту межгосударственных отношений в XVIII веке, разному пониманию сторонами системы международного права. Раскрывается роль башкирских тарханов в дипломатических переговорах русских послов с казахами.

Ключевые слова: Россия, Младший казахский жуз, Абулхаир, протекторат, подданство, право.

КІШІ ҚАЗАҚ ЖҮЗІНІҢ РЕСЕЙГЕ ҚОСЫЛУЫ: ДИПЛОМАТИЯ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл мақалада Кіші қазақ жүзі қазақтарының бодандыққа қабылдау кезеңіндегі Ресей мен Қазақстан арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың бастаулары қарастырылады. 18-ғасырдағы мемлекетаралық қатынастардың құқықтық аспектісіне, халықаралық құқық жүйесін тараптардың әртүрлі түсінуіне көңіл бөлінеді. Ресей елшілерінің қазақтармен жүргізген дипломатиялық келіссөздеріндегі башқұрт тархандарының рөлі ашылады.

Түйінді сөздер: Ресей, Кіші қазақ жүзі, протекторат, бодандық, заң, шарт.

ACCESSION OF THE JUNIOR KAZAKH ZHUZ TO RUSSIA: ISSUES OF DIPLOMACY AND LAW

This article examines the origins of diplomatic relations between Russia and Kazakhstan during the period of acceptance of citizenship by the Kazakhs of the Junior Kazakh Zhuz. Attention is paid to the legal aspect of interstate relations in the 18th century, and to the different understandings of the system of international law by the parties. The role of the Bashkir Tarkhans in the diplomatic negotiations of Russian ambassadors with the Kazakhs is revealed.

Key words: Russia, Junior Kazakh zhuz, protectorate, citizenship, law, treaty.

История присоединения Младшего Казахского жуза к России обстоятельно рассмотрена в работе дореволюционного автора А. И. Левшина; в фундаментальных исследованиях советских ученых Е. Б. Бекмаханова, Н.Г. Аполловой и В. Я. Басина, в многочисленных трудах современных авторов. Здесь мы не перечисляем издания по истории Башкортостана и Оренбургской губернии, такие как работы П. И. Рычкова, В. Н. Витевского, А. П. Чулошникова, И. Г. Акманова, Р. Г. Букановой и других авторов, в которых также достаточно подробно рассматриваются русско-башкирско-казахские отношения в XVIII – XIX вв.

Вопросы дипломатии и права на ранних этапах вхождения Казахстана в состав России не получили еще должного освещения. В наиболее полном объеме они отражены и в работах наших современников Е.Абиля [1], С.У.Таймасова [2], И.Н. Байназарова [3], Д. В. Васильева [4], а также в учебном пособии, изданном учеными Уфимского юридического института МВД России и Карагандинской академии МВД Республики Казахстан имени Баримбека Бейсенова [5]. В связи с тем, что многие конкретные обстоятельства возникновения дипломатических и публично-правовых отношений в пе-

риод принятия казахами российского подданства остаются вне поля зрения авторов, в данной статье эти вопросы впервые выделены как самостоятельный объект исследования.

Прежде следует определиться с терминами. Как правило, процесс инкорпорации новых территорий в состав Российского государства в XVI–XIX вв. обозначается терминами «завоевание», «присоединение», «вхождение». Однако еще в советское время появились попытки внести в них ясность и более точно определить формы зависимости присоединенных территорий от России. Так, еще в 50-х гг. XX в. советский историк Н.В. Устюгов характеризовал отношения башкирских биев с московскими царями в XVI–XVII вв. как вассально-сеньориальные, причем, в русских источниках титулы «бий» и «князь» имели равноценные значения. Б.Б. Кочкаев, исследователь истории ногайского общества в своих трудах, относящихся к 70-м гг. прошлого столетия, пришел к выводу о том, что в XVII в. по отношению к Большим ногаям речь может идти лишь о «русском протекторате с элементами вассалитета» – об их подданстве можно говорить лишь после того, как ногайцы Большой орды окончательно переселились на Северный Кавказ, и в 1822 г. царское правительство ввело у них русскую систему управления. В отношении Казахстана: в 60-х гг. В.Я. Басин писал о «протекторате с элементами вассалитета». В 90-х гг. казахский историк С.Г. Агаджанов, характеризуя русско-казахские отношения XVIII–XIX вв., подчеркивал «настоящий» характер протектората без вассальной зависимости, так как, по его мнению, казахи не были обременены никакими обязанностями, кроме как поддерживать дипломатические отношения. В наше время тезиса о «протекторате с элементами вассалитета» придерживаются Е. Абилов и Д.В. Васильев. В исторических источниках русского происхождения безотносительно характера межгосударственных взаимоотношений общепотребительным является термин «подданство».

Действительно, российская власть в Казахстане длительное время оставалась номинальной. Вместе с тем следует признать,

что протекторат являлся переходным этапом перед окончательным присоединением новоприобретенной территории к метрополии, но этот переходный период в Казахстане интересен с точки зрения выстраивания дипломатических отношений и формирования основных принципов государственно-правой политики в этом регионе.

Первый обмен посольствами между Россией и Казахстаном состоялся в 1594 г. Хан Тауекель, утвердившийся к тому времени на ханском престоле, отправил послов в Москву для освобождения своего племянника Ураз-Мухаммеда, взятого в плен в 1588 г. в Сибири. В ходе переговоров обсуждался вопрос об условиях возвращения царевича на родину: заключение военно-политического союза в борьбе с общими неприятелями и присылка новых аманатов [6, с. 354–361].

Как отмечает В.Д. Васильев, «уже здесь заметна существенная разница между восприятием характера межгосударственных отношений обеими сторонами. Царское правительство хотело видеть в казахах своих подданных, в то время как последние искали лишь военно-политического союза [4, с. 24]. Вскоре началась смута в России, а в Казахском ханстве после смерти хана Тауекеля начался раскол. Дипломатические отношения были прерваны.

Дипломатические отношения между Россией и Казахстаном возобновились лишь в 30-х гг. XVIII в. В установлении политических и дипломатических связей России с Казахстаном была велика роль башкир, близких к казахам по хозяйственно-культурному типу.

В частности, в качестве посредника выступил башкирский тархан Алдарбай Исянгильдин (в некоторых документах – Алдар Исеков). Его вотчинные земли по р. Орь граничили с землями казахов Младшего жуза.

Джунгарская опасность и внутренние противоречия в казахском обществе побудили хана Младшего жуза Абулхаира втайне от своих сородичей принять решение о переходе под протекторат Российской империи. В 1730 г. его послы во главе со знатными людьми Кутлумбетом и Сеиткулом прибывают к Алдарбаю и, соблюдая предельную осторожность, некоторое время проводят в

его владениях. Алдарбай должен был согласовать с уфимским воеводой И. Бутурлиным дальнейший путь следования казахских послов. Затем в сопровождении Алдарбая и уфимских дворян, присланных И. Бутурлиным, послы прибывают в Уфу, а оттуда были отправлены в Москву [7, с. 21–22].

В письменном послании Абулхаира к императрице Анне Иоановне говорилось: «...Ныне желаю быть со всем моим владением Вашего Императорского Величества в подданстве. Того ради, всеподданнейшим нашим прошением к В.И.В. по требованию подданных В.В. Ногайской, Аральской дорожки башкирцем Алдарбаем отправил я, Эбулхаир-хан, посланника своего, дабы В.И.В. милостивейшим указом нас под протекцию В.И.В. милостиво указать принять...» [6, с. 362–363].

В 1731 г. казахское посольство с ответной грамотой к хану Абулхаиру отправилось в обратный путь. В составе посольства, кроме уфимских дворян и казаков, с российской стороны были представлены знатный башкир Алдарбай Исянгильдин и правитель зауральских башкир Кара-Табынской и Барын-Табынской волостей тархан Таймас Шаимов. Вместе с ними с секретной миссией с целью выяснения обстановки внутри казахского общества из Коллегии иностранных дел был командирован переводчик коллегии – крещеный касимовский мурза Алексей Иванович Тевкелев [3]. Кроме того, Тевкелев (башкиры знали его как Кутлумухаммета) должен был довести до сведения Абулхаира встречные требования русского правительства.

Роль А. И. Тевкелева как дипломата и главного действующего лица в процессе присоединения Казахстана к России историками как России, так и Казахстана чрезмерно преувеличена. После самоличной казни в ходе подавления башкирского восстания 1735–1740 гг. Алдарбая-тархана как свидетеля, хорошо знавшего его родословную, Тевкелев все его заслуги присвоил себе. Роль самого Тевкелева оказалась прямо противоположной. Более того, он явился одним из царских чиновников, спровоцировавших и жесточайшим образом подавлявших одно из крупнейших башкирских восстаний XVIII в.

Прибытие русского посольства казахи встретили враждебно. Начались волнения, поставившие под угрозу жизнь послов. Тевкелев и его люди оказались под арестом. Хотя А.А. Длимов в своей статье «Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жазаның кейбір түрлері» утверждает, что в те времена у казахов не было тюрем – в связи с кочевым образом жизни само понятие «тюрьма» было чуждо казахам [8, с. 58], факты говорят об обратном. Тевкелев был посажен в тюрьму, его жизнь оказалась под угрозой.

Хану Абулхаиру и башкирским тарханам стоило больших трудов успокоить недовольных султанов и старшин. По словам П.И. Рычкова, последние «немалую верность ко успокоению того своевольного народа старание прилагали, а особливо Таймас-батыр, будучи у киргиз-кайсака славным башкирским наездником (или богатырем)» [9]. Таким образом, благодаря Таймасу Шаимову и другим знатым башкирам удалось спасти российских послов и продолжить переговоры.

В 1733 г. уже в новую столицу Санкт-Петербург для дальнейших переговоров об условиях установления протектората России в сопровождении уфимских дворян и башкир было отправлено новое казахское посольство. На данном этапе инициатива в переговорах принадлежала уже А. И. Тевкелеву, который был хорошо осведомлен о предстоящих действиях российского правительства в этом регионе.

Рассмотрим права и обязательства сторон. Абулхаиром были выдвинуты следующие условия: чтобы им не было «от подданных российских обид и разорения»; предоставление со стороны России помощи и защиты в борьбе с неприятелями; возвращение пленных, взятых башкирами и другими российскими подданными.

В свою очередь, Абулхаир брал на себя обязательство вернуть российских пленных и быть в мире с башкирами и калмыками, а также «служить верно и платить ясак так, как служат башкирцы» [6, с. 364].

Реакция российского правительства на возможность обретения новых подданных

была типичной. На начальном этапе, ведя переговоры с казахами и внимательно изучая обстановку внутри казахского общества, их взаимоотношения с соседними государствами, Россия предпринимает ряд предупредительных мер: увеличивает численность гарнизонов пограничных крепостей и острогов, строит новые укрепления «от нападения калмык, киргис-кайсаков и каракалпаков...» [11, л. 363–367]. По мере продвижения переговорного процесса начинается подготовка Оренбургской (первоначально называлась «Киргис-Кайсацкая») экспедиции. На нее возлагались следующие задачи: построить на границе Башкирии с Младшим казахским жузом крепость на р. Ор (ныне – г. Орск), соорудить пристань на Аральском море и ре-

ализовать идею Петра I об открытии сухопутно-морского торгового пути в среднеазиатские страны, Индию и Китай [10].

В заключение следует отметить, что процесс вхождения казахов в состав Российской империи растянулся более чем на столетие. В первой половине XIX в. происходит активный процесс формирования административно-правовой системы Казахстана в составе Российской империи. Задача, поставленная в самом начале установления дипломатических отношений с Казахстаном – строительство пристани на Аральском море и заведение там торгового и военно-морского флота, была выполнена лишь в ходе деятельности Аральской экспедиции А.И. Бутакова, организованной в 1848 г.

Список использованных источников:

1. Абиля Е. История государства и права Казахстана. 4-е изд., перераб. и доп. Алматы, 2020. 240 с.
2. Таймасов С. У. Башкирско-казахские отношения в XVIII в. Москва: Наука, 2009. 344 с.
3. Байназаров И. Н. А.И. Тевкелев и его роль в осуществлении юго-восточной политики России в 30–50-х гг. XVIII века: автореферат дис. ... кандидата исторических наук. Уфа, 2005. 25 с.
4. Васильев Д. В. Организация административного управления в Казахской степи: государственная политика и региональные практики: XVIII – первая половина XIX в.: автореферат дис. ... доктора исторических наук. Москва, 2017. 54 с.
5. Буканова Р. Г., Бейсеев А. А., Бондаренко Ю. В., Имаев О. А. История государственно-правовых взаимоотношений России и Казахстана в XIX – начале XX вв. : учебное пособие. Уфа: Уфимский ЮИ МВД России, 2022. 66 с.
6. Под стягом России: сборник архивных документов. М.: Русская книга, 1992. 432 с.
7. Крафт И. И. Принятие киргизами русского подданства // Известия Оренбургского отдела РГО. Вып. 12. Оренбург, 1887. 59 с.
8. Длимов А. А. «Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жазаның кейбір түрлері» // Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы. № 1. 2021. 58–60 б.
9. Рычков П. И. История Оренбургская (1730–1750). Оренбург: Оренбургский губ. стат. ком., 1896. 93 с.
10. Российский государственный архив древних актов (РГАДА). Ф. 248. Кн. 456.
11. Буканова Р. Г. Города-крепости юго-востока России в XVIII веке. История становления городов на территории Башкирии. Уфа: Китап, 1997. 256 с.

Сведения об авторе

Буканова Роза Гафаровна – доктор исторических наук, профессор, почетный работник высшего профессионального образования Российской Федерации, почетный работник образования Российской Академии образования, заслуженный деятель науки Республики Башкортостан, профессор кафедры истории и теории государства и права Уфимского юридического института МВД России. brg777.50@mail.ru, 8 (903) 3525192.

Буканова Роза Гафаровна – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Федерациясының жоғары кәсіптік білім берудің құрметті қызметкері, Ресей білім академиясының білім беру ісінің құрметті қызметкері, Башқұртстан Республикасының еңбек сіңірген ғылым қайраткері, Ресей Ішкі істер министрлігінің Уфа заң институтының мемлекет және құқық тарихы мен теориясы кафедрасының профессоры. brg777.50@mail.ru, 8 (903) 3525192.

Bukanova Rosa Gafarovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Honorary Worker of Higher Professional Education of the Russian Federation, Honorary Worker of Education of the Russian Academy of Education, Honored Worker of Science of the Republic of Bashkortostan, Professor of the Department of History and Theory of State and Law, Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. brg777.50@mail.ru, 8 (903) 3525192.

ПО ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ЗАҢДЫ КЕПІЛДІКТЕРІ: ТЕОРИЯЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТ

Мақалада полиция қызметкерлерінің азаматтармен қарым-қатынасындағы заңдылықтың құқықтық кепілдігінің белгілі бір түрі мен элементі ретінде заңды жауапкершіліктің мазмұны берілген.

Заңды жауапкершілік азаматтардың құқықтары мен міндеттерінің бір түрі болып табылады. Бұл жағдайда заңды жауапкершілік полиция қызметкерлері мен азаматтардың, ең алдымен, заңды сипаттағы және біреудің құқықтарын бұзуға және орындамауға бағытталмаған қызмет саласындағы әрекеттерінің кепілі болып табылады. Оның қоғамдық қатынастардың осы саласындағы мақсаты заңдылықты қамтамасыз ету, қоғамдық қатынастарды заңсыз әрекеттер түріндегі кез келген қол сұғушылықтан қорғау болып табылады. Мұндай заңды кепілдіктердің мәні – азаматтардың субъективті құқықтары мен бостандықтарын полиция қызметкерлерінің заңсыз әрекеттерінен қамтамасыз ету және қорғау ғана емес, сонымен қатар, полиция қызметкерлерінің өз өкілеттіктерін теріс пайдалануына немесе елемей жол бермеу.

Мақаланың авторы азаматтармен қарым-қатынаста полиция қызметкерлерінің өкілеттіктерін дәл реттеу азаматтар үшін ғана емес, полиция қызметкерлерінің өздері үшін де маңызды кепілдік болып табылады, бұл құқықтық кепілдіктер азамат пен полиция қызметкерінің әкімшілік-құқықтық қатынастардағы өзара құқықтары мен міндеттерін нақты іске асыруды және қорғауды қамтамасыз етуге арналған деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: жеке тұлға, адам құқықтары мен бостандықтары, заңды кепілдіктер, құқықтық тәртіп, азаматтың конституциялық құқықтары, қамтамасыз ету, құзыреттілік, құқықтық кепілдіктер.

ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОВД: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье дается содержание юридической ответственности как определенного вида и элемента правовой гарантии законности в отношениях сотрудников полиции с гражданами.

Поскольку юридическая ответственность является формой прав и обязанностей граждан. Юридическая ответственность в данном случае, выступает гарантом действий сотрудников полиции и граждан в рассматриваемой сфере деятельности, прежде всего, носящей законный характер и не направленной на нарушение и неисполнение чьих-либо прав. Его целью в данной сфере общественных отношений является обеспечение законности, защита общественных отношений от любых посягательств в виде противоправных действий. Суть таких юридических гарантий заключается не только в обеспечении и защите субъективных прав и свобод граждан от противоправных действий сотрудников полиции, но и в воспрепятствовании сотрудникам полиции злоупотреблять своими полномочиями или пренебрегать ими.

Автором статьи дается вывод, что точное регулирование полномочий сотрудников полиции в отношениях с гражданами является важной гарантией не только для граждан, но и для самих сотрудников полиции, что позволяет сделать вывод, что правовые гарантии призваны обеспечить четкую реализацию и защиту взаимных прав и обязанностей гражданина и сотрудника полиции в административно-правовых отношениях.

Ключевые слова: личность, права и свободы человека, юридические гарантии, правопорядок, конституционные права гражданина, обеспечение, компетенция, правовые гарантии.

LEGAL GUARANTEES FOR ENSURING THE RIGHTS AND FREEDOMS OF AN INDIVIDUAL IN THE ACTIVITIES OF THE DEPARTMENT OF INTERNAL AFFAIRS: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

The article gives the content of legal liability as a certain type and element of the legal guarantee of legality in the relations of police officers with citizens. Since legal liability is a form of citizens' rights and obligations.

Legal liability in this case acts as a guarantor of the actions of police officers and citizens in the field of activity in question, primarily of a legitimate nature and not aimed at violating and non-fulfilling anyone's rights. Its purpose in this area of public relations is to ensure the rule of law, to protect public relations from any encroachments in the form of illegal actions. The essence of such legal guarantees is not only to ensure and protect the subjective rights and freedoms of citizens from illegal actions of police officers, but also to prevent police officers from abusing or neglecting their powers.

The author of the article concludes that the precise regulation of the powers of police officers in relations with citizens is an important guarantee not only for citizens, but also for police officers themselves, which allows us to conclude that legal guarantees are designed to ensure the clear implementation and protection of mutual rights and obligations of a citizen and a police officer in administrative and legal relations.

Keywords: personality, human rights and freedoms, legal guarantees, law and order, constitutional rights of a citizen, security, competence, legal guarantees.

Кіріспе. Қазіргі кезде жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын құқықтық қорғаудың әрекетті, әсерлі механизмін құру аса маңызды мәселеге айналып отыр.

Қазақстан Республикасы Конституциясының негізгі идеясы адам мүдделерінің жалпыға бірдей презумпциясы болып табылады. «Адам мүдделерінің презумпциясы заң аясында барлық қарама-қайшылықтар, барлық дау-дамайлар адам үшін не тиімді деген көзқарас тұрғысынан шешіледі, барлық шешімдер осы тұрғыдан қабылданады, ал ол адам қайдағы бір қиялдағы, қандай да болмасын демократиялық сұлбаға сәйкес әсіреленген адам емес, нақтылы мақсаттары мен қажеттіліктері бар өмірде бар, тірі адам», – дейді профессор Г.В. Мальцев.

Заң шығарушылық та, құқық нормаларын іске асыру да адам мүдделері оларға байланысты бейтарап, қатысы шамалы нәрселердің барлығынан, оның бергі жағында оған қарсы, мысалы, қазыналық-бюрократтық, субъективтік-волюнтаристік жалтарулардан сөзсіз жоғары тұрулары керек [1, 142 б]. Адамның құқықтары – бүкіл адамзаттың ажырамас, бөлінбес игілігі. Бұл дүниеде қандай да оқиғалар мен әрекеттер орын алмасын, қандай да ғылыми жаңалықтар ашылмасын, олар адамның жағдайына, оның құқықтары мен

бостандықтарына жағымсыз әсер етпеуге тиісті. Қоғамдық процестердің дамуында құндылық бағдар адам құқықтарын ұлағаттаған дүниежүзілік және ұлттық дамудың барлық процестерін адаммен өлшеудің мәні осында жатыр» [2, 4 б].

Негізгі бөлім. ПО адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің мемлекеттік тетігінде өте үлкен жұмыс көлемін орындайды. Бұл, ең алдымен, олардың өкілеттіктерінің кеңдігіне байланысты, оларға әртүрлі әдістер арқылы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге түрлі формада қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, басқа құқық қорғау органдарының бұл қызметке қатысуы сирек кездеседі, бұл олар жүзеге асыратын міндеттердің ерекшеліктеріне байланысты. Сонымен, құқықтар мен бостандықтарды қорғаудың сот нысаны юрисдикциялық қызметтің негізгі, маңызды нысаны болып табылады және әрине, құқықтар мен бостандықтардың бұзылуына байланысты барлық жағдайларға қолданыла алмайды.

Сонымен бірге, ПО-на заңмен қатаң белгіленген жағдайларда және тәртіппен адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын шектеуге мүмкіндік беретін құқықтар берілген, бұл оларға заңдылық режимінің талаптарын нақты және мүлтіксіз

сақтағаны үшін ерекше жауапкершілік жүктейді. Алайда, ПО-ның құқықтар мен бостандықтарды қамтамасыз ету сала-сындағы қызметі оларды іске асыруға қатысу шеңберімен ғана шектелмейді. Азаматтың мұндай субъективті құқығы іс жүзінде жоқ, оны толық, жан-жақты жүзеге асыру осы органдардың қатысуынсыз мүмкін болады. Бірақ егер әлеуметтік-экономикалық және саяси құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыруда олардың рөлі соншалықты айқын болмаса, сіз көп жағдайда азаматтардың белгілі бір топтарының (мысалы, ПО қызметкерлері мен олардың отбасы мүшелерінің, жалдамалы қызметкерлердің және т.б.) құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге немесе нақты іске асыруға қатысты көмекші сипаттағы функцияларды орындауға дейін осы құқықтар мен бостандықтарды қамтамасыз ету (шерулер, демонстрациялар, митингілер өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті қорғауды қамтамасыз ету, өздеріне тиесілі сөз бостандығын жүзеге асыру үшін азаматтарға өздерінің мерзімді басылымдарының беттерін ұсыну және т.б.), көптеген жеке конституциялық құқықтар мен бостандықтарды іске асыру ПО-ның заңды, қамтамасыз етуші қызметімен ұштасады.

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі ПО рөлі негізінен күрделі ұжымдық сипаттағы құзыреттіліктің көлемі мен мазмұнымен анықталады. Ол құрылымдық бөлімше-лердегі құзыреттіліктен тұрады, өйткені еңбек бөлінісі құзыреттіліктің бөлінуін де қамтиды.

ПО-ның адам құқықтары мен бостан-дықтарын қорғау және сақтау жөніндегі құзыреті үшін оның құрамдас өкілеттік-терінің едәуір бөлігі қандай да бір жеке алынған құқықты қорғаумен байланысты емес, бірақ аталған құқықтар мен бостандықтардың бүкіл жүйесіне немесе оның көп бөлігіне қатысты болуымен сипатталады. ПО жүргізу пәнінің мазмұны заңдылықты нығайту, құқықтық тәртіпті қорғау, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, мемлекеттік мүдделерді қорғау және т.б. саласындағы қоғамдық қатынастарды құрайды. ПО құқықтары мен

міндеттері жүргізу нысанасына әсер етудің рұқсат етілген шегі ретінде көрінеді. Олардың құқықтары азаматтардың құқық-тары мен міндеттерінен айырмашылығы бір мезгілде міндеттер сипатында болады, өйткені олар өздерінің артықшылықтарын құрмайды, бірақ мемлекет осы органдарға жүктеген міндеттерді орындау қажеттілігіне байланысты туындайды.

Осы саладағы ПО өкілеттіктерінің ерекшелігі, негізінен құқықтар мен бостан-дықтарды қорғау адамның немесе азаматтың жеке өміріне араласуға байланысты бағытталған әрекеттерді қамтымайды. Бұл өкілеттіктердің негізгі мақсаты азамат-тардың өз құқықтары мен бостандық-тарын еркін пайдалануын қиындататын жағымсыз факторларды жою болып табылады.

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі ПО-ның рөлі олардың осы өкілеттіктерді жүзеге асыру жөніндегі қызметінің әртүрлі нысандары мен әдістерінде ашылады. Бірақ бұл формалар мен әдістерді ішкі істер органдары ерікті түрде таңдамайды, бірақ әрқашан белгілі бір қызметтің мазмұнына байланысты.

Басқару қызметінің нысандары деп қойылған міндеттерді іс жүзінде жүзеге асыру мақсатында жасалатын нақты, біртекті әрекеттердің сыртқы ұйымдық-құқықтық көрінісі түсініледі. Осыған байланысты адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жөніндегі ПО қызметінің әрбір нысанының мазмұны адам мен азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын пайдалануы үшін оңтайлы жағдайлар жасауға, соңғысын іске асыруды қиындатқан жағымсыз факторларды жоюға, сондай-ақ азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру үшін жағдайларды қамтамасыз етуге байланысты олардың қызметкерлерінің біртекті, нақты іс-қимылдарының жиынтығы болып табы-лады, тиісті жеке құқықтық шектеулерді ескере отырып, құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жауапкершілікке тартылады. ПО-ның іс-әрекеттері олардың өкілеттік-терін орындауға негізделген. Бұл мемле-кеттік-билік өкілеттіктерін жүзеге асыру олардың осы саладағы қызмет формалары-

ның мазмұнын анықтайды. Әрбір нысан ПО-ның барлық қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады және осыған байланысты осы органдардың адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жөніндегі қызметі мен оның жеке нысаны арасындағы қатынас жалпы мен жеке арасындағы қатынас ретінде көрінеді. Жалпы әрқашан жеке қасиет болғандықтан, әр форма осы саладағы ПО қызметінің бүкіл процесінің мәнін білдіреді.

ПО-ның адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жөніндегі қызметі қойылған міндеттерді орындаудың жалпы бағытында жүзеге асырылады, бірақ осы органдар шешетін басқа да міндеттердің массасында ерімейді, керісінше оларды анықтайды, нақтылайды. Сайып келгенде, барлық басқа міндеттер басты міндеттің туындысы ретінде әрекет етеді – адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету, әрине, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қамтамасыз етумен бірге. Тиісінше, ПО-ның адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жөніндегі қызметінің нысандары мен әдістері, бір жағынан, олардың барлық қызметінің нысандары мен әдістерін едәуір дәрежеде анықтайды, ал екінші жағынан, оларда көрінеді. Қарастырылып отырған саладағы ПО қызметінің нысанын дұрыс анықтаудың қажетті шарты олардың осы қызметтің мазмұнына сәйкестігі болып табылады. Мұндай нысандар: құқық қолдану, ұйымдастырушылық, тәрбиелік, құқық қорғау. Құқық қолдану нысаны ПО-ның адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету, оларды пайдалану үшін оңтайлы жағдайлар жасаудағы өз құзыретін іске асыру жөніндегі қызметінде көрінеді.

Ол адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының мазмұнын нақты-лау, оларды іске асырудың тәртібін, шектері мен негіздерін белгілеу, сондай-ақ адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының одан әрі өмір сүруіне байланысты басқа да заңды фактілерді даралау мақсатында құқық қолдану актілерін шығарумен сипатталады. Құқық қолдану қызметін

жүзеге асыру басқарылатын субъектілердің (азаматтардың, ұйымдардың, лауазымды адамдардың) заңды және заңсыз әрекеттерімен, оқиғалармен байланысты, сондай-ақ ПО-ның өз еркімен білдіруінің нәтижесі болып табылады. Бірақ барлық жағдайларда құқық қолдану нысаны осы органдардың субъектілердің құқықтар мен бостандықтарды қамтамасыз ету саласындағы мінез-құлқына мақсатты әсерін көрсетеді және оларды іске асыру үшін қолайлы жағдай жасауға бағытталған. Ұйымдастыру нысаны – құқық қорғау, құқықтар мен бостандықтарды құқықтық қамтамасыз ету саласындағы ПО қызметін регламенттейтін құқықтық актілерді орындау үшін жағдайлар жасаумен, осы мақсатта ұйымдық құрылымдарды жетілдірумен, басқа мемлекеттік органдардың озық тәжірибесін кеңінен қолданумен, сот төрелігі органдарымен, прокуратурамен, басқа да мемлекеттік құрылымдармен өзара іс-қимылды ұйымдастырумен, лауазымды адамдар мен азаматтардың құқық қорғау және құқық қорғау саласындағы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мәселелері және т.б.

Ұйымдастырушылық форма, бір жағынан, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің ең орынды тәртібін құруға, екінші жағынан, оны қолдауға, жетілдіруге, өзгерген жағдайларға сәйкес келтіруге мүмкіндік береді. Ол құқықтар мен бостандықтар сияқты құндылықтарды пайдалануды қиындататын жағымсыз факторларды уақтылы жою мақсатында әдістер мен құралдарды тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін ПО лауазымды адамдарының жұмысын ұйымдастыруды көздейді. Ұйымдастырушылық форманың мазмұнын құрайтын іс-әрекеттер құқықтық және заңсыз сипатта болуы мүмкін. Құқықтық нормалар ПО-на жүктелген міндеттерді ұйымдастыру және практикалық шешу, жаңа құқықтық жағдай туғызатын, қолданыстағы құқықтық қатынастарды өзгертетін немесе оң құқықтық салдарлардың басталуы үшін қажетті факторлар болып табылатын атқарушылық-өкімдік іс-қимылдарға делдалдық етеді. Құқықтық емес ұйымдастыру-

шылық іс-шаралар ұйымдастырушылық іс-шаралар мен материалдық-техникалық операциялардан тұрады. Ұйымдастырушылық іс-шаралар ішкі және қоғамдық жұмыстарды қамтиды, халықтың көп бөлігі бар және баяндамалар, жиналыстар, дәрістер, әңгімелер, инспекторлық тексерулер және т.б. түрінде көрінеді, техникалық құралдарға, қызметтік материалдарға және т.б.

Құқықтық және құқықтық емес ұйымдастырушылық іс-әрекеттер заң негізінде және берілген өкілеттіктер шегінде жүзеге асырылады. Бір-бірін үйлесімді түрде толықтыра отырып, олар ішкі істер органдарының алдына қойылған барлық міндеттерді шешуді, оның ішінде әр адамға өз құқықтары мен бостандықтарын іске асыру үшін қажетті жағдайлар жасауға тікелей байланысты мәселелерді шешуді қамтамасыз етеді. Тәрбие формасы азаматтардың ғана емес, сонымен бірге, ПО қызметкерлерінің де құқықтық сана деңгейін арттыру қажеттілігімен анықталады. Сонымен қатар, бұл қызметте азаматтардың құқықтық мәдениетін тәрбиелеу және олардың белсенді гуманистік өмірлік ұстанымын қалыптастыру ерекше орын алуы керек. Тәрбие формасы ПО қызметінің барлық түрлеріне тән. Өз жұмысының түрі бойынша үнемі халық арасында бола отырып, өзінің көптеген өкілеттіктерін жүзеге асыра отырып, осы органдардың қызметкерлері азаматтарды біздің қоғамда белгіленген нормаларға құрметпен қарауға, қоғамдық мүдделердің, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бұзылуына төзбеушілікке тәрбиелеумен жүйелі түрде айналысады.

Құқық қорғау нысаны адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету бойынша ПО қызметінің нысандары жүйесінде үлкен маңызға ие. Бұл ПО-ның өз жұмысының сипаты бойынша мамандандырылған құқық қорғау органдарының қатарына жататындығына байланысты, нәтижесінде олардың қызметі бүкіл мемлекеттік механизмнің жұмыс істеуі тұрғысынан адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын олардың ықтимал бұзылуларынан қорғаудан ғана емес, оларды

іске асыру үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасаудан туындайтын тұтас құқық қорғау ретінде ұсынылуы мүмкін. Сонымен бірге, осы форманың мазмұны ПО-ның барлық қызметін қамтымайды, тек оның құқықтық нормалармен тыйым салынған мінез-құлықтың жолын кесу, санкциялар қолдану, құқық бұзушылық жасалған жағдайда мәжбүрлеу шаралары арқылы көрінетін бөлігін ғана қамтиды. ПО-ның қорғау қызметі, егер ол адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру режимінің талаптарына сәйкес келмесе, олардың субъектілердің мінез-құлқына араласуын болжайды. Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету бойынша ПО қызметінің нысандары бір-бірімен тығыз үйлеседі, өзара еніп, бір-біріне шарттайды, бұл өзі адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің қажетті шарты болып табылады. Ішкі істер органдарының адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуінде олардың осы қызмет саласында қолданатын әдістері де үлкен маңызға ие. Формалардан айырмашылығы, әдістер зерттелетін объектінің қозғалыс заңдылығынан туындайтын шындықты практикалық және теориялық игеру формасын білдіреді. Жалпыланған нысандағы іс-әрекет әдістері негізінен орган алдына қойылған міндеттерді іс жүзінде орындау мақсатында басқарылатын объектілерге әсер ету тәсілдері ретінде түсініледі. ПО қызметінде қолданылатын әдістердің бүкіл жүйесін шартты түрде екі топқа бөлуге болады: жалпы және жеке. Жалпы әдістер олардың әмбебаптығымен сипатталады. Олар ПО-ның барлық құрылымдық бөлімшелерінің қызметіне қолданылады, олардың алдына қойылған барлық міндеттерді шешудің маңызды, қажетті құралдары ретінде әрекет етеді. Жалпы әдістерге сендіру және мәжбүрлеу жатады. Бұл әдістерді мемлекет органдарының қызметінде оңтайлы қолдану үшін сенім мен мәжбүрлеудің арақатынасы әлеуметтік дамудың объективті шарттарымен анықталатындығы маңызды. Бұл шарттардың өзгеруі жалпы әдістерді қолдану сипатының арақатынасына ғана емес,

сонымен бірге осы әдістер жүзеге асырылатын формалар мен құралдардың мазмұнына да әсер етеді. Бірақ сендіру және мәжбүрлеу әдістерін қолданудың тән ерекшелігі – біріншісіне әрқашан басымдық беру керек.

ПО қызметінде сенім адамдардың санасы мен мінез-құлқына әсер ету тәсілі ретінде әрекет етеді, бұл сананы, ұйымшылдық пен тәртіпті арттыру, барлық азаматтардың құқықтық нормаларды адал сақтау мақсатында жүзеге асырылатын тәрбиелік, түсіндіру және көтермелеу іс-шараларының жиынтығы. Бірақ заң бұзушылықтар орын алса, құқық бұзушыларға қатысты мәжбүрлеу шараларын қолдану қажеттілігі сақталады. Оларды қолдану, әдетте, білім беру және ескерту шараларының кең ауқымы тиісті нәтиже бермеген кезде ғана мәжбүрлі болып табылады және қажет болады, Азаматтың жеке басына қатысты мәжбүрлеу оның құқық қорғау органдарының атынан мемлекеттің бастамасынан туындамайды, бірақ құқық бұзушының өзі жасаған заңсыз, ерікті мінез-құлқының салдары болып табылады. Құқықтық нұсқамалардың талаптарын бұзбаған адам оның мүдделері, құқықтары мен бостандықтары мемлекеттің сенімді қорғауында екеніне сенімді болуы керек. Мәжбүрлеу қандай да бір дәрежеде дөрекі күш қолдану, қандай да бір талаптарды күштеп таңу арқылы көрінбейді. Мәжбүрлеу шараларын қолдану тәртібі мен шарттары заңдарда нақты белгіленген.

Қазіргі заманғы Қазақстан үшін азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтау кез келген мемлекеттік органның мемлекеттік және құқық қорғау органдарының қызметі арқылы ерекше маңызға ие болады. Өзінің қызметтік міндеттерін адал атқаратын, жоғары рухани және моральдық қасиеттерге ие ішкі істер органдарының қызметкерлері өте көп. Дегенімен, азаматтарға дөрекі, әдепсіз қарым-қатынасы, ескермеу, елемей, кейде заңды тікелей бұзу жағдайлары да кездесетін полиция қызметкерлері де аз емес. Осыдан келіп, қоғамда азаматтарда сенімсіздік, алаңдаушылық пікір артып, құқықтық

нигилизм және заңдылықты елемей орын алуда.

Бұл өз кезегінде Қазақстан Республикасында адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жүйесінің тұтастай жұмыс істеуіне де айтарлықтай әсер етеді. Жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын толыққанды қамтамасыз етудегі басты орын мемлекетке қоғамның саяси жүйесінің өзегі, негізгі буыны ретінде беріледі.

Сонымен, адам, оның құқықтық мемлекеттегі құқықтары мен бостандықтары ең жоғары құндылық деп жарияланып қана қоймайды, олар мемлекеттік дамудың мақсаты болып табылады.

Ішкі істер органдарының қызметінде адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің тек теориялық әзірлемелерді жетілдіруді ғана емес, сонымен қатар, ішкі істер органдары қызметкерлерінің заңдылықты сақтауын ішкі ведомстволық бақылауды реттейтін заңдар қабылдауды көздейтін сенімді тетігін құру қажет.

Ішкі істер органдары негізгі құқық қорғау органдарының бірі ретінде жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын мемлекеттік-құқықтық қамтамасыз ету тетігінде маңызды орын алады.

Қазақстан Республикасы Конституциясында көрсетілген адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыс пен қоғамдық қауіпсіздікке нұқсан келтірмеуге тиіс екендігі атап көрсетілген. Мұндай конституциялық норма ПО тарапынан адам мен азаматтардың жеке бас бостандығы саласындағы іс-әрекеттерінің заңдылығын тұрақты бақылауды талап етеді және құқықтық ұйғарымдар бұзылған, қоғамдық және мемлекеттік мүдделерге, сондай-ақ басқа да азаматтардың құқықтарына нұқсан келтірілген жағдайда ғана олар құқық бұзушыға қатысты, оның ішінде жеке бас бостандығын шектеуге де байланысты қажетті шаралар қолдануға міндетті. Алайда, бұл әрекеттер басқа азаматтардың құқықтары мен бостан-

дықтарын іске асыру үшін қажетті жағдайлар жасауды мақсат етеді.

Айта кетейік, ПО қызметкерлері арнайы конституциялық-құқықтық мәртебеге ие. Бұл келесі элементтерден тұрады:

а) ішкі істер органдары жүйесінің шеңберімен шектелген құзыреттер;

б) қоғаммен және мемлекетпен өзара іс-қимылда осы адамдардың жағдайын айқындайтын өкілеттіктер немесе құқықтар мен міндеттер жиынтығы;

в) Қазақстан Республикасының Конституциясында, «Мемлекеттік қызмет туралы» заңда, «Құқық қорғау қызметі туралы» заңда, «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Заңда және басқа да нормативтік-құқықтық актілерде бекітілген кепілдіктер, жауапкершілік, тыйым салулар мен шектеулер.

Ішкі істер органдарындағы қызметке жалпы Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметін сипаттайтын, бұл ретте ішкі істер органдарының міндеттері мен функцияларынан шығатын жалпы белгілер тән. Сондықтан ішкі істер органдарындағы қызметті қарастыруға жан-жақты қарау керек. Ішкі істер органдарындағы қызметті мемлекеттік қызметтің жалпы дамуынан ажыратылған мүлдем дербес санат ретінде қарастыруға болмайды. Ол жалпы мемлекеттік қызметті бекітетін Қазақстан Республикасы Конституциясының жалпы ережелеріне негізделеді. Сонымен қатар, ішкі істер органдарындағы қызметтің өзіне ғана тән өзіндік ерекшеліктері мен белгілері бар. ПО құқық қорғау қызметін жүзеге асырады. Бұл құқық қорғау органдарындағы лауазымдардағы мемлекеттік қызметтің ерекше түрі.

Осылайша, ішкі істер органдары, міндеттерге сүйене отырып, мемлекеттік билік механизміндегі орынды мемлекеттік басқарудың арнайы субъектісі ретінде анықтауға болады. Біздің ойымызша, ПО-ның атқарушы билік органдарымен өзара іс-қимылын күшейту қажет.

Қорытынды. Осылайша, келесі қорытынды жасауға болады:

1. Құқық қорғау органдары жүйесіндегі ішкі істер органдарының қызметін қарастыра отырып, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

мәселелерін шешуде нақты құқық қорғау органдарының рөлі бірдей емес екенін атап өткен жөн. Бұл олардың функцияларының, құзыреттерінің, ведомстволық бағыныстылығының, нысандарының, әдістерінің, жұмыс жағдайларының айырмашылығымен, сондай-ақ оларда бар күштер мен құралдардың болуымен түсіндіріледі. Азаматтар өз құқықтарын бұзған жағдайда, әдетте, сотқа дейінгі кезеңде немесе жоғары билік органдарында, тіпті одан да жиі ішкі істер органдарында бастапқы қорғауды іздейді. Бұл құқық қорғау міндеттерін шешудегі негізгі салмақты ішкі істер органдары көтереді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

2. ПО кең құзыретке және билік өкілеттіктеріне ие. ПО саяси және әлеуметтік міндеттерді де жүзеге асырады. Бұл ретте ішкі істер органдарының басым міндеттері адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау, қамтамасыз ету және сақтау болып табылады. Олардың өкілеттіктерінің ерекшелігін бағалау және соңғыларын жүзеге асыру арқылы ішкі істер органдарының адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының ерекше және маңызды кепілі ретіндегі рөлі көрінеді.

3. Ішкі істер органдарының қызметі алдын алуға, тәрбиелеуге және өзге де алдын алу шараларын жүргізуге, азаматтардың құқықтық мәдениеті мен құқықтық санасын дамыту мақсатында олардың санасы мен мінез-құлқына әсер етуге бағытталуға тиіс. Ішкі істер органдарының қызметінде адамның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мәселе-сінде сендіру әдісін одан әрі жетілдіруге көбірек көңіл бөлу қажет деп санаймыз. Ішкі істер органдары Қазақстанда құқықтық мемлекет қалыптастыру жағдайында мемлекеттің қорғау функцияларын орын-дауды іске асыратын құқық қорғау жүйесінің ажырамас элементі болып табылады. ПО адам құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың конституциялық тетігінде орталық орындардың бірін алады деп ойлаймыз [3].

4. ПО-ның құзыреті мен билік өкілеттіктері кең. Бұл ретте ішкі істер органдарының басым міндеттері адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау,

қамтамасыз ету және сақтау болып табылады. Олардың өкілеттіктерінің ерекшелігін бағалау және соңғысын іске асыру арқылы ішкі істер органдарының адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының ерекше және маңызды кепілі ретіндегі рөлі тұтастай көрінеді.

Адам құқықтарын қорғау саласындағы ПО қызметінің құқықтық негіздерін жетілдіру процесінде құқықтық құжаттарда қолданылатын терминологияның сәйкессіздігі мен техникалық-құқықтық жетілмегендігін жою қажет деп санаймыз. Демократиялық, құқықтық мемлекеттің қазіргі даму жағдайында азаматтардың конституциялық құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету үшін полиция қызметіне қойылатын талаптар өлшеусіз артып келеді. Халықтың, қоғамның, мемлекеттің ішкі істер орган-дарының өздеріне жүктелген міндеттерді орындауының тиімділігін бағалауы кезінде кәсіби даярлық, заңдылық пен қызметтік тәртіпті сақтау, қызметкерлердің мінез-құлық мәдениеті ерекше маңызға ие болады. Бұл қоғамның сенімі ПО қызметінің тиімділігінің басты критерийі болып табылады [4].

Осы саладағы құқықтық кепілдіктер жүйесінде құқықтық жауапкершілік маңызды рөл атқарады. Ол полиция қызметкерлерімен әкімшілік-құқықтық қатынастарда азаматтардың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделерінің кепілдіктерін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл жағдайда біз заңды жауапкершілікті полиция қызметкерлерінің азаматпен құқықтық қатынастарындағы заңдылықтың құқықтық кепілдігінің белгілі бір түрі мен элементі ретінде қарастырамыз.

Біз заңды жауапкершілік заңдылықтың құқықтық кепілдіктерінің бір түрі деп санайтындықтан, ол әрқашан азаматтардың құқықтары мен міндеттерін дұрыс пайдаланудың кепілі ретінде әрекет етеді. Бұл жағдайда заңды жауапкершілік, біздің ойымызша, полиция қызметкерлерінің (мысалы, ішкі істер органының бастығы, учаскелік полиция инспекторы және т.б.) және қарастырылып отырған қызмет

саласындағы азаматтардың іс-әрекеттерінің, ең алдымен, заңды сипатқа ие болуының және ешкімнің құқығын бұзуға және оны орындамауға бағытталмауының кепілі ретінде әрекет етеді. Оның қоғамдық қатынастардың осы саласындағы мақсаты заңдылықты қамтамасыз ету, қоғамдық қатынастарды заңсыз әрекеттер түріндегі кез келген қол сұғушылықтан қорғау болып табылады. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» заң полиция қызметкерлерінің құқыққа қайшы әрекеттері немесе әрекетсіздігі үшін заңда белгіленген жауаптылықта болатынын, сол сияқты полиция қызметкерінің заңды талаптарын орындамауы және өзіне жүктелген міндеттерді орындауға кедергі келтіретін әрекеттер азаматтардың белгіленген тәртіппен жауаптылығына әкеп соқтыратынын айқындайды.

Сонымен қатар, мұндай заңды кепілдіктердің мәні азаматтардың субъективті құқықтары мен бостандықтарын полиция қызметкерлерінің заңсыз әрекеттерінен қамтамасыз ету және қорғау ғана емес, сонымен қатар, полиция қызметкерлерінің өз өкілеттіктерін теріс пайдалануына немесе оларға немқұрайлы қарауына кедергі жасау болып табылады. Осылайша, полиция қызметкерлерінің азаматтармен қарым-қатынастағы өкілеттіктерін дәл реттеу азаматтар үшін ғана емес, полиция қызметкерлерінің өздері үшін де маңызды кепілдік болып табылады деп қорытынды жасауға болады, өйткені мұндай кепілдіктер екі бағытта қолданылады: азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен заңды мүдделеріне кепілдік беру; полиция қызметкерлерінің немқұрайлылығына немесе қызметтік өкілеттіктерін теріс пайдалануына жол бермеу.

Жоғарыда айтылғандар құқықтық кепілдіктер азамат пен полиция қызметкерінің әкімшілік-құқықтық қатынастарындағы өзара құқықтары мен міндеттерін нақты іске асыруды және қорғауды қамтамасыз етуге арналған деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Мальцев Г.В. Социалистическое правовое государство: концепция и пути реализации. – М., 1990. – 400 б.
2. Бусурманов Ж.Д. Евразийская концепция прав человека: Монография. – Алматы: КазГЮУ, 2006. – 481 б.
3. Утегенов Ч.К. К вопросу о месте органов внутренних дел в правоохранительной системе // ҚазҰУ Хабаршысы. Заң сериясы. – 2015. - №2. – Б. 356-365.
4. Участковые инспекторы в Алматы будут назначаться с учетом мнения населения // [http://tengrinews.kz / kazakhstan_news / uchastkovyie-inspektoryi-almaty-budut-naznachatsya-uchetom-mneniya-naseleniya-239343](http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/uchastkovyie-inspektoryi-almaty-budut-naznachatsya-uchetom-mneniya-naseleniya-239343)

Автор туралы мәлімет:

Ибраева Айгүл Қасымбекқызы — заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының жалпы заң пәндері кафедрасының бастығы, полиция полковнигі.

Ибраева Айгул Касымбековна — кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, начальник кафедры общих юридических дисциплин Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букембаева, полковник полиции.

Ibraeva Aigul Kasymbekovna — candidate of law, associate professor, Head of the Department of General Legal Disciplines of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, a police colonel.

ҚАЗАҚСТАНДА ЕҢБЕК ҚҰҚЫҒЫН ӨЗІ ҚОРҒАУДЫ ДАМУДЫҢ БОЛАШАҒЫ

«Өзін-өзі қорғау» ұғымы кең мағынаға ие және тек азаматтық және еңбек құқығында ғана емес, сонымен қатар, қылмыстық, салық және әкімшілік құқық сияқты басқа салаларда да қолданылады. Еңбек құқықтарын қорғаудың бұл әдісі салыстырмалы түрде жаңа тәсіл болып табылады. Алайда, Қазақстанда еңбек құқықтары бойынша өзін-өзі қорғау механизмі құқықтық нормаларынды білудің шектеулі болуына және ықтимал зардаптардан қорқуына байланысты жиі бағаланбайды.

Автор мақалада жұмыскердің еңбек құқығын жедел қорғау жағдайында туындайтын мәселелерге байланысты зерделеу жұмыстарын жүргізіп, Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне өз ұсыныстарын жасаған.

Түйінді сөздер: еңбек құқығы, өзін-өзі қорғау, ереуіл, жұмыскер, жұмыс беруші, Еңбек кодексі, жалақы, жұмыстан шеттету, шектеулер мен тыйымдар.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ САМОЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ В КАЗАХСТАНЕ

Понятие «самозащита» имеет широкое значение и применяется не только в гражданском и трудовом праве, но и в других отраслях, таких как уголовное, налоговое и административное право. Этот метод защиты трудовых прав является относительно новым подходом. Однако в Казахстане механизм самозащиты по трудовым правам часто недооценивается из-за ограниченного знания правовых норм и страха возможных последствий.

Автор в статье провел работу по изучению вопросов, возникающих в условиях оперативной защиты трудовых прав работника, внес свои предложения в Трудовой кодекс Республики Казахстан.

Ключевые слова: трудовое право, самооборона, забастовка, работник, работодатель, Трудовой кодекс, заработная плата, отстранение от работы, ограничения и запреты.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SELF-PROTECTION OF LABOR RIGHTS IN KAZAKHSTAN

The concept of «self-defense» has a broad meaning and is applied not only in civil and labor law, but also in other fields such as criminal, tax and administrative law. This method of protecting labor rights is a relatively new approach. However, in Kazakhstan, the mechanism of self-defense on labor rights is often underestimated due to limited knowledge of legal norms and fear of possible consequences.

The author in the article conducted work on the study of issues arising in the context of the operational protection of the employee's labor rights, made his proposals to the Labor Code of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: labor law, self-defense, strike, employee, employer, Labor Code, salary, suspension from work, restrictions and prohibitions.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 24-бабына сәйкес әрбір азаматтың қауіпсіздік және гигиена талаптарына сай келетін еңбек жағдайларына, қандай да бір

кемсітүсіз еңбегі үшін сыйақы алуына, сондай-ақ жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғалуға құқығы бар. Ереуіл жасау құқығын қоса алғанда, заңмен бекітілген тәсілдерді

қолдана отырып, жеке және ұжымдық еңбек дауларын шешу құқығы мойындалады.[1].

Жалпы құқық теориясында да, мамандандырылған заң пәндерінде де ғалымдардың белсенді зерттеу пәні құқықтық қорғау болып табылады. И.А. Минникестің пікірінше, құқықтық қорғау механизмі бірнеше элементтерді қамтуы керек, олардың бірі құқықтар мен міндеттерді (өзін-өзі қорғау) іске асыру актілерін қамтиды [2, б. 63].

«Өзін-өзі қорғау» ұғымы кең мағынаға ие және тек азаматтық және еңбек құқығында ғана емес, сонымен қатар, қылмыстық, салық және әкімшілік құқық сияқты басқа салаларда да қолданылады [3, 48-бет]. Еңбек құқықтарын қорғаудың бұл әдісі салыстырмалы түрде жаңа тәсіл болып табылады. Алайда, Қазақстанда еңбек құқықтары бойынша өзін-өзі қорғау механизмі құқықтық нормаларынды білудің шектеулі болуына және ықтимал зардаптардан қорқуына байланысты жиі бағаланбайды. Бұл институт тиімді және жедел ресурстарға ие болғанымен, олар келесіден көрінеді:

Біріншіден, жұмыскер өзінің құқықтары мен мүдделерін қорғауға ең мүдделі тұлға ретінде әрекет етеді, ал қалған әдістер мемлекет пен үшінші тұлғалардың қолдауын білдіреді.

Екіншіден, өзін-өзі қорғау қолдануда қарапайымдылығымен сипатталады, өйткені ол заңды әрекетсіздікті білдіреді.

Үшіншіден, бұл әдіс ең жедел болып табылады – жұмыс берушіні ескертіп, дереу өзін-өзі қорғауды жүзеге асыру қажет.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі (бұдан әрі – ҚР Еңбек кодексі) «өзін-өзі қорғау» ұғымын реттемейді [4], бірақ, біздің ойымызша, бұл маңызды тармақ болып табылады, өйткені дәл осы заңды анықтамада өзін-өзі қорғаудың негізгі сипаттамалары белгіленген. Ресей Федерациясының еңбек заңнамасында жұмыскердің өз еңбек құқықтарын өзі қорғауды дамыту мәселелері, бұл үшін заңды негіздер бар екенін ескере отырып, атап айтқанда, «жұмысшылардың өз еңбек құқықтарын өзі қорғауы» 59-тарауда жақсы зерттелген және зерделенген [5].

Қазақстанда өкінішке орай, бұл институтты еңбек құқығында қолдану орын алғанымен, бұл мәселе егжей-тегжейлі ғылыми талдаудан өткен жоқ. Қолда бар әдебиеттерді қарастыра отырып, заң ғылымында осы тұжырымдамаға қатысты қарама-қайшы ұстанымдар бар деп айтуға болады.

Кейбір авторлар «Құқықтық өзін-өзі қорғау – бұл нақты құқық субъектілерінің субъективті құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуының жолын кесу немесе оларды қалпына келтіру жөніндегі қызметі» деп есептейді. [6, Б.34].

Басқалары өзін-өзі қорғау белсенді әрекеттер немесе әрекетсіздік – еңбек функцияларын орындаудан бас тарту түрінде көрінетін ерекше тәуелсіз әдіс деп санайды. Мысалы, О.Г. Акулининаның пікірінше «өзін-өзі қорғауды азаматтық құқықты бұзушыға тікелей уәкілетті тұлғаның өзі азаматтық құқықтық қатынаста үшінші тұлға ретінде мемлекеттік құзырлы органдардың көмегіне жүгінбей-ақ қолдана-тын дереу әрекеті ретінде қарастыру керек [7, б.54].

А.И. Шебанова «өзін-өзі қорғау бұл жұмыскердің еңбек құқықтарымен немесе оның өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін жағдайларды бұзуды жою мақсатында өзінің еңбек міндеттерін орындаудан бас тартуы» деп есептейді [8, 428 бет]. Тағы бір тәсіл – өзін-өзі қорғау тек тәуелсіз әрекеттерді ғана емес, сонымен қатар, өз құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін тиісті өкілетті органдарға жүгінуді де қамтуы мүмкін. Бұл көзқарасты ұстанушылардың бірі Орловскийдің пікірінше «жұмыскерлердің құқықтарын қорғаудың ерекше тәсілі, ол жұмыскердің жеке еңбек дауларын қарау жөніндегі органдарға немесе еңбек туралы заңнаманың сақталуын қадағалау және бақылау жөніндегі органдарға жүгінбей немесе жүгінбей-ақ өзінің еңбек құқықтарын, өмірі мен денсаулығын қорғау жөніндегі дербес белсенді әрекеттерін білдіреді.» [9, б.1254].

Цивилист ғалымдар бұл әдісті кең және тар мағынада қарастырады. Атап айтқанда, В.Р.Халиковтың пікірінше, «кең мағынада алғанда, бұл – құқықты бұзушылықтан қорғауға байланысты субъективті құқығы

бар адамның кез келген әрекеті. Тар азаматтық-құқықтық мағынады, бұл – адамның құқық бұзушылықтың жолын кесуге және оның салдарын жоюға бағытталған әрекеттері» [10, 4 бет]. Өз кезегінде, Н.В. Витрук «өзін-өзі қорғау – бұл игіліктерді, құқықтар мен заңды мүдделерді оларға қол сұғуға дейін және оларға қол сұғу процесінде тікелей қорғауға бағытталған нақты іс қимылдар жиынтығы, сондай-ақ құқықтар мен заңды мүдделерді бұзушыларға жедел ықпал ету шаралары» деп санайды [11,159-бет].

Екінші көзқарас ең қолайлы болып табылады, өйткені, біз өзін-өзі қорғау бірінші кезекте жұмыскердің өзінің еңбек құқықтарын қорғау жөніндегі дербес заңды әрекеттерін қамтуы керек деген сенімге негізделеміз, ал уәкілетті органдар мен ұйымдарға жүгіну бізге жұмыс беруші жұмыскерге өзін-өзі қорғау құқығын жүзеге асыруға кедергі келтіретін жағдайларға негізделген болып көрінеді.

Осылайша, өзін-өзі қорғау деп еңбек құқығының нормаларымен және құқықтың басқа салаларының заңнамасында қамтылған және жұмыскердің қалауы бойынша мемлекеттік органдарға немесе мемлекеттік емес ұйымдарға ықтимал өтінішпен бірге жүретін өзге де еңбек-құқықтық ережелермен реттелетін жағдайларда міндеттерді орындаудан уақытша бас тартуға бағытталған белсенді дербес іс-әрекеттерде көрсетілген жұмыскердің іс-қимылдарын түсінуге болады. Құқықтық әдебиеттердегі талдауға сүйене отырып, өзін-өзі қорғау мен ереуіл арасындағы айырмашылықты атап өту қажет. Бірінші ұғым, бұл – өз құқықтарын қалпына келтіруге бағытталған жұмыскерді қорғаудың жеке құралы. ҚР Еңбек Кодексінің 162-бабына сәйкес екінші «ереуіл» ұғымы жұмыс берушімен ұжымдық еңбек дауында жұмыскерлердің әлеуметтік-экономикалық және кәсіби талаптарын қанағаттандыру мақсатында жұмысты толық немесе ішінара тоқтатуды көздейді [4].

Бірақ басты айырмашылық – құқықтық салдарларда. Өзін-өзі қорғау кезінде жұмыстан бас тарту бұзылған құқық қалпына келтірілгенге дейін жүруі мүмкін.

Ереуіл үшін оны жүзеге асырудың белгілі бір тәртібі белгіленіп, оқиғалар алға қойылған шарттарды толық қабылдау, ішінара орындау немесе келісімсіз сияқты әртүрлі жолдармен аяқталуы мүмкін: Осыған қарамастан, А.А.Сапфорова ереуілді ұжымдық еңбек құқықтары бұзылған кезде өзін-өзі қорғауды жүзеге асырудың қосымша нысаны ретінде қарастыру туралы ұсыныс жасайды, өйткені «ереуіл – бұл ұжымдық еңбек дауын шешу мақсатында жұмыскерлердің еңбек міндеттерін (толық немесе ішінара) орындаудан уақытша ерікті түрде бас тартуы. Жұмысты орындаудан бас тарту өзін-өзі қорғау тәсілі болып табылатындығын ескере отырып (ҚР ЕК 181-бабы), тиісінше, ереуілді жұмыскерлердің ұжымдық заңды мүдделерін өзін-өзі қорғау тәсілі деп тануға болады»

Алайда, іс жүзінде бұл ереже Қазақстан Республикасы Еңбек Кодексінің 19-тармағының 22-бабына сәйкес, өзін-өзі қорғаудың бір ғана әдісімен шектеледі, оның денсаулығына немесе өміріне қауіп төнетін жағдай туындаған жағдайда, бұл туралы тікелей басшыға немесе жұмыс берушінің өкіміне хабарлай отырып, жұмысты орындаудан бас тартуға құқылы. Айта кету керек, заңнама жұмысшыларға өзін-өзі қорғауға кепілдік береді. Біріншіден, олардың еңбек міндеттерін орындаудан бас тартуы кезінде қызмет-кердің еңбек заңнамасында және еңбек құқығы саласындағы өзге де нормативтік-құқықтық актілерді көзделген барлық құқықтарын сақтау болып табылады. Екіншіден, кепілдік жұмыс беруші мен оның өкілдері жұмыскерлердің еңбек құқықтарын қорғауға кедергі жасай алмайды.

Бұзылған құқықты қалпына келтіру кезінде өзін-өзі қорғау тоқтатылатынын нақтылау қажет. Бұлай болған жағдайда тәуелсіз құқық қорғау қызметі өзекті болмайды және өзінің заңдылығын жоғалтады, яғни ол тәртіптік құқық бұзушылыққа, заңсыз әрекетке айналуы мүмкін. Жұмыскерлердің өзін-өзі қорғау тәжірибесін қарастырған кезде бірнеше проблемалық мәселелер туындайды:

1. Өзін-өзі қорғаудың барлық заңды және ұйымдастырушылық формальдылық-

тарын сақтау мәселесі. Бұл мәселеде жазбаша ескертудің қандай болуы керектігі, оған жұмыс берушіге қандай мерзімде хабарлау қажет екендігі толық түсіндірілмейді. Мүмкін, бұл ақпараттың болмауы азаматтарды адастырады және осылайша өзін-өзі қорғауды жүзеге асыруды қиындатады. П.Е. Шрамко сондай-ақ ұсынылған проблемаға тоқталады: «Еңбек заңнамасы өз ережелерінде жұмыскер өзін-өзі қорғаудың жалғыз құралы – жұмысты тоқтата тұруды пайдаланған кезде жұмыс берушіні хабардар ету тәртібін белгілемеген, бұл жұмыскердің өзін-өзі қорғауды жүзеге асырудың өзекті мәселесі болып табылады» [12, 198-бет]. Сондықтан біз ҚР Еңбек кодексінде жұмыс берушіні хабардар ету тәртібін және өзін-өзі қорғауды ұйымдастыруды анықтау мен бекітудің шұғыл қажеттілігін көріп отырмыз.

2. Жұмыскердің өзін-өзі қорғауы жағдайында жұмысты тоқтату кезеңінде еңбекке ақы төлеу мәселесі. Кейбір ғалымдар жұмысты тоқтата тұру кезінде жұмыскерге еңбекақы төленбеуі керек деп санайды, өйткені жұмыскердің кінәсінен жұмыс тоқтайды (ҚР ЕК 112-бабы), басқа ғалымдар жұмысты тоқтата тұру кезінде жұмыс берушінің қарапайым кінәсі ретінде жұмыскердің орташа жалақысының кемінде елу пайызы төленуі керек деп санайды (ҚР ЕК 112-бабы), үшіншіден жұмыскерге жұмысты тоқтата тұру кезінде орташа жалақы төленуі қажет деп есептейді. Мысалы, М.В. Пресняков «Егер жұмыскер жұмысты тоқтата тұрса, мысалы, заңсыз ауысуға, шеттетуге байланысты, онда оған мәжбүрлі жұмысқа келмеу үшін ақы төленуі керек, өйткені мұндай аударым оның жұмыс істеу құқығынан заңсыз айыруды білдіреді. ҚР ЕК-нің 121-бабына сәйкес жұмыс беруші жұмыскерге басқа жұмысқа заңсыз ауыстырған, жұмыскерді жұмыс орнына жібермеген, еңбек шартының талаптарын біржақты өзгерткен, жұмыстан шеттеткен, еңбек шартын бұзған жағдайда алған жалақысын және оған тиесілі өзге де төлемдерді өтеуге міндетті. Алайда, ҚР Еңбек кодексінің 181-бабының ережелеріне сәйкес, жұмыскерге еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау талаптарына сәйкес келмеуіне

байланысты ұйымның жұмысын тоқтата тұру кезінде жалақыны сақтау құқығы ғана бекітілген. Бұл ретте ҚР ЕК-нің 182-бабы «еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы жұмыс берушінің құқықтары мен міндеттері» жұмыс берушіге еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау техникасына байланысты себептер бойынша жұмысын тоқтатқан жағдайда, өз жұмыскерлерінің жалақысын сақтау сияқты міндеттер белгіленбейді. Заң шығарушының бұл олқылығын шұғыл түрде түзету қажет деп санаймыз.

Біздің ойымызша, жұмыскер еңбек функциясын орындаудан бас тартқан кезде орташа жалақыны төлеу әділ және ақылға қонымды шешім болып табылады, соның салдарынан қолданыстағы заңнамаға өзгерістер енгізіп, жұмыскердің өзін-өзі қорғауды жүзеге асыруына байланысты басқа жағдайларда да қолданған жөн.

Жүргізілген зерттеу өзін-өзі қорғау белгілі бір белгілермен сипатталатынын айтуға мүмкіндік береді. Біріншіден, бұл әдіс әрекетсіздік түрінде заңды түрде көрінеді. Екіншіден, өзін-өзі қорғауды тек құқық субъектісінің өзі жүзеге асырады, яғни құқығы бұзылған жұмыскер өзін-өзі қорғауды қорғаныс тәсілі ретінде дербес қолдана алады. Үшіншіден, өзін-өзі қорғау – бұл бір жағынан қорғаудың көрінісі, бірақ, екінші жағынан – жұмыс берушіге әсер етеді, оны заңды мінез-құлық нормаларын сақтауға итермелейді. Төртіншіден, өзін-өзі қорғау еңбек қатынастары аясында жүзеге асырылады және қолданыстағы еңбек заңнамасынан тыс болмайды.

Осылайша, өзін-өзі қорғау дегеніміз – еңбек құқықтарын қорғау тәсілі, егер мұндай жұмыс еңбек шартында көзделмеген болса, егер жұмыс беруші тапсырған жұмыс жұмыскердің өмірі мен денсаулығына қауіп төндірсе, сондай-ақ еңбек заңнамасында көзделген басқа жағдайларда жұмыскердің жұмысты орындаудан бас тартуы болып табылады. Жұмыскердің іс-әрекетінің заңдылығы жұмыс берушінің құқыққа қайшы мінез-құлқы, қорғау тәсілі ретінде жұмыстан бас тарту мүмкіндігі және өзін-өзі қорғаудың белгіленген тәртібін сақтау сияқты өлшемдермен анықталады. Жұмыс

міндеттерін тоқтата тұру ұзақтығы уақытпен шектелмейді, ол бұзылған құқықтар қалпына келтірілгенге дейін заңды болады.

Қорытындылай келе, заңнамада өзін-өзі қорғау ұғымының заңды анықтамасының болмауы, нормативтік материалдардың шашыраңқы болуы, осы әдісті ресми рәсімдер тұрғысынан жеткіліксіз реттеу жұмыскерлердің еңбек құқықтарын өзін-өзі

қорғаудың тиімділігін төмендететінін атап өткен жөн, өйткені азаматтар өзін-өзі қорғауды заңды түрде қалай пайдалану керектігі туралы жеткілікті заң жүзінде хабардар емес, сондықтан сотқа немесе қадағалау органдарына жиі жүгінеді, ал бұл дегеніміз қорғаудың басқа әдістері болып саналады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясы (2022 жылғы 19 қыркүйектегі жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) //online.zakon.kz/Document.
2. Фильчакова С.Ю. «Самозащита работниками трудовых прав» // «Вопросы частного права» Сібір заң газеті №2 (105), 2024. Б. 63-68.
3. Чернышева Л.А. Самозащита как способ защиты работником своих прав // Криминалист. 2013. №2 (13). Б.48–51.
4. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы №414-V Еңбек кодексі (2024 жылғы 21 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) //online.zakon.kz/Document/.
5. Ресей Федерациясының 2001 жылғы 30 желтоқсандағы №197-ФЗ Еңбек кодексі (2024 жылғы 1 қыркүйектегі жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) //online.zakon.kz/Document/.
6. Панченко В.Ю., Пушкина А.В. Самоохрана прав и законных интересов как самостоятельный юридический феномен // Академиялық заңгерлік журнал. 2020. №2 (80). Б.30–41
7. Акулинин О.Г. Институт самозащиты в трудовом праве // Трудовое право в России и за рубежом. 2018. №3. Б.52–54.
8. Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации / ред. басқ: В.Л. Гейхман, Е.Н. Сидоренко. 4-басылым, түзетулермен және толықтырулармен. М. Юрайт, 2009. 937 б.
9. Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации / жауапты ред. Ю.П. Орловский. 6-басылым, түзетулермен және толықтырулармен. М. Контракт: Инфра-М, 2014. 1680 б.
10. Халиков В.Р. Самозащита в российском трудовом праве: заң ғыл. дис. автореф. Томск, 2006. 26 б.
11. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. М.: Инфра-М, 2008. 447 б.
12. Шрамко П.С. Проблемы института самозащиты работником своих трудовых прав // Modern Science. 2022. №3-2. Б. 196–199.

Автор туралы мәлімет:

Нурушев Ахан Жақыпбекұлы — заң ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты бастығының орынбасары, полиция полковнигі.

Нурушев Ахан Жақыпбекович — заместитель начальника Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, полковник полиции.

Nurushev Akhan Zhakypbekovich — Deputy Head of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police Colonel.

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНЕ ДЕГЕН СЕНІМДІЛІКТІ АРТТЫРУДЫҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Мақалада полиция қызметіне деген сенімділікті арттырудың кейбір аспектілері, сондай-ақ қоғамдық сенімнің полиция қызметкерлерінің тиімділігін арттыруға әсері қарастырылады. Полицияға деген сенім – мемлекеттің қоғамдық дамуының заңдылығының кепілі.

Бұл мәселенің өзектілігіне қарамастан, көптеген елдер әлі де осындай сенімді қалыптастыруда айтарлықтай қиындықтарға тап болуда. Осылайша, полиция қызметкерлерінің қызметіне халықтың олардың қызметіне деген сенімін арттыру жөніндегі шараларды енгізу қажеттілігі туралы қорытындыға келеміз, өйткені бұл тұтастай алғанда мемлекетті қолдау деңгейін арттыруға ықпал ететін болады.

Түйінді сөздер: құқық қорғау органдары, полиция, қоғамдық сенім, азаматтық қоғам, қоғамдық пікір.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ ДОВЕРИЯ К ПОЛИЦЕЙСКОЙ СЛУЖБЕ

В статье рассматриваются некоторые аспекты повышения доверия к полицейской деятельности, а также влияние общественного доверия на повышение эффективности сотрудников полиции. Доверие к полиции является гарантом легитимности общественного развития государства. Несмотря на актуальность этой проблемы, многие страны по-прежнему сталкиваются со значительными трудностями в формировании такого доверия. Таким образом, приходим к выводу о необходимости внедрения в деятельность сотрудников полиции мер по повышению доверия населения к их деятельности, поскольку это будет способствовать повышению уровня поддержки государства в целом.

Ключевые слова: правоохранительные органы, полиция, общественное доверие, гражданское общество, общественное мнение.

SOME ASPECTS OF INCREASING CONFIDENCE IN THE POLICE SERVICE

The article examines some aspects of increasing trust in policing, as well as the impact of public trust on improving the effectiveness of police officers. Trust in the police is the guarantor of the legitimacy of the social development of the state. Despite the urgency of this problem, many countries still face significant difficulties in building such trust. Thus, we conclude that it is necessary to introduce measures into the activities of police officers to increase public confidence in their activities, since this will help to increase the level of support for the state as a whole.

Keywords: law enforcement agencies, police, public trust, civil society, public opinion.

Полицияға деген қоғамдық сенім қылмысқа, сондай-ақ экономикалық және әлеуметтік дамуға ықпал етеді. Мұндай сенімді нығайтудың маңыздылығы: сенім азаматтар мен полиция арасындағы қарым-қатынасты нығайтады, қылмыстар туралы хабарлауға және заң талаптарын сақтауға итермелейді; полицейлер мен азаматтардың

өзара ынтымақтастығы қылмыстың алдын алуға және онымен күресуге ықпал етеді, бұл тұтастай алғанда елдің әл-ауқатына оң әсер етеді.

Қазіргі қоғамда азаматтар мемлекетке өз қауіпсіздігін қамтамасыз ету міндетін жүктейді, ал мемлекет полицияға оны қамтамасыз ету үшін ерекше өкілеттіктер

береді. Полицияның сенімінсіз мемлекеттің заңдылығы төмендейді. Полицияға деген сенім басқа полицейлерге де, полиция қызметіне де құқық қорғау органы ретінде сенуді қамтиды деп болжануда.

Өз жұмысын тиімді орындау үшін полиция жұртшылықтың сеніміне ие болуы керек. Ол үшін көптеген елдердің полицейлері өз қызметіне сенімді нығайту стратегияларын енгізуге тырысады. Азаматтардың полицияға деген сенімі мемлекеттердің заңдылығы үшін негіз болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдарға арналған құқықтық саясат тұжырымдамасына сәйкес «Құқық қорғау органдары қызметінің тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында олардың қызметін бағалаудың нақты өлшемдерін айқындау қажет [1].

Құқықтық саясаттың осы бағытын іске асыру Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 17 тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау қызметі мен сот жүйесінің тиімділігін арттыру жөніндегі шаралар туралы» Жарлығында көрініс тапты. Онда, басқа да шаралар қатарында, «қылмыстың алдын алу, азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, халық тарапынан сенім мәселелеріне басымдық бере отырып, өкілді органдар мен жұртшылық беретін сыртқы бағалау тетіктерін айқындай отырып, сыбайлас жемқорлық деңгейін рейтингтік бағалауды енгізуді көздеді» [2].

Азаматтардың пікірлері негізінде құқық қорғау органдарын бағалау жүйесі іс жүзінде дұрыс жұмыс істемеді. Яғни, ресми түрде азаматтардың құқық қорғау органдарына қатынасы туралы сауалнамалары және жалпы халықтың қылмыстық жағдайды бағалауы осы органдарды бағалау жүйесінің бөлігі болды. Алайда, құқық қорғау жүйесін басқару саласындағы зерттеулер көрсеткендей, оларға деген сенім салыстырмалы көрсеткіш болып табылады. Нәтижесінде, біздің елімізде толыққанды кері байланыстың жоқтығын және құқық қорғау органдарының жұмыс сапасының минималды жақсарғанын байқауға болады.

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауында – «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыру, онда мемлекеттік органдар қызметінің басты басымдықтары қоғамдық диалог, ашықтық, құқық қорғау органдарының функцияларын азаматтарға оларды қамтамасыз ету үшін қызметтер көрсетуге трансформациялауды қоса алғанда, адамдардың мұқтаждарына жедел ден қою болып айқындалды қауіпсіздік» міндеттері қойылды [3].

Көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсарту саясаты ел Президентінің 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Жолдауында да жалғасын тапты, онда Қ.К. Тоқаев «Азаматтардың проблемаларын жай ғана есту және көру жеткіліксіз, ең бастысы – оларға дұрыс және объективті жауап беру» деп атап өтті. Осыған байланысты «Мемлекеттің азаматтардың мүдделеріне қызмет етуінің жаңа стандарттарын» әзірлеу міндеті қойылды және бұл шешуші рөл құқық қорғау және сот жүйелеріне жүктелді. Жоғарыда айтылғандар жаңа тарихи жағдайларда құқық қорғау органдарына халықтың сенім институтын кешенді ғылыми пысықтау қажеттігін айғақтайды [4].

Тәуелсіз Қазақстанның құқық қорғау жүйесінің қалыптасуы мен дамуын Кеңес Одағында құқық қорғау органдарымен болған процестерден бөлек қарастыру мүмкін емес. Сонымен бірге, осы тарихи кезенді егжей-тегжейлі талдауға терең үңілмей, бірақ Қазақстан тәуелсіздік алған сәтте халықтың құқық қорғау органдарына, соның ішінде полицияға деген сенімі туралы мәселе қай жерде болғанын түсіну үшін біраз жұмыстар атқаруға тура келеді.

Республиканың егемендікке ие болуына, саяси және экономикалық жүйенің терең өзгеруіне, демократиялық қоғам мен құқықтық мемлекеттің құрылысын жариялаған жаңа Конституцияның қабылдануына байланысты көптеген бағдарламаның ережелері маңыздылығын жоғалтты, ал кейбіреулері жаңартылған республикалық заңнамаға қайшы келді. Бағдарламада келтірілген сол

жылдардағы қылмысты талдау теріс факторларды азайту үшін нақты шаралар қабылдауды талап етті. Осыған байланысты бағдарламада тұрғын үй алаптарының техникалық қорғалуын нығайтуға, тасымалданатын жүктерді қорғау бойынша ішкі істер министрлігінің мамандандырылған бөлімшелерін құруға, құқық қорғау органдарының қызметін ұйымдастырушылық, кадрлық, материалдық-техникалық қамтамасыз етуді жетілдіруге, жедел реттейтін заңдарды дайындау мен қабылдауға дейінгі құқықтық қатынастардың барлық салаларындағы ахуал мен тапсырмаларды кешенді талдау қамтылды [5, 68-70].

Сондай-ақ, халықтың сенімі – бұл басшылардың, лауазымды адамдардың және мемлекеттік органдардың әлеуметтік мәртебесінің психологиялық құрамдас бөлігі. Сенімнің әсер ету өлшемі көптеген факторларға байланысты, атап айтқанда:

- әлеуметтік мәртебеге сенімнің әсер ету механизмін, пайда болу шарттарын және көріністерін анықтаудан;

- әлеуметтік-демографиялық, әлеуметтік психологиялық сипаттамаларды және адамның билік органдарына субъективті қатынасын есепке алу;

- мемлекеттік органдардың басшылары мен лауазымды адамдарының кәсіби-іскерлік, адамгершілік қасиеттері мен қызметінің тиімділігі;

- әлеуметтік-мәдени жағдайлар.

Ф.Н. Илиясовтің пікірінше, сенім – бұл субъектінің идеялары мен көңіл-күйлерінің жиынтығы: а) объектінің субъект ресурстарының ұлғаюына немесе сақталуына ықпал ететін кейбір функцияларды жүзеге асыратындығына деген үмітін көрсететін; б) субъектінің осы функцияларды жүзеге асыруға объектіге беруге дайын екендігінде көрінеді [6].

Сенімсіз бірде-бір өркениетті қоғам толық өмір сүре алмайды. Сонымен қатар, сенім институтын оң ынталандыру үшін бір адамның немесе адамның әрекеттері аз, бұл процедураға бүкіл қоғам қатысуы керек. Өзіңізге және басқаларға адал, ашық, мейірімді және әділ қарау ғана бақытты және қанағаттанарлық өмір сүруге мүмкіндік

береді. Кез келген көріністегі сенімнің бұзылуы – бұл теріс пайдалану, пайдаланып кету, қысым көрсету, тыныштықты бұзу, тәуелсіздікті алу және кейбір адамдардың басқалардың сеніміне материалдық, материалдық, моральдық, рухани, физикалық, физиологиялық зиян келтіру.

Мұндай әрекеттерден болатын зиянды азайту үшін үнемі ымыраға келу, сенімді қатынастар үшін жағдай жасау қажет. Кейбір адамдардың шамадан тыс сенімі және олардың басқа адамдардың сенімін теріс пайдалануы қоғамдағы соңғысының жағдайы мен беделіне теріс әсер етуі мүмкін жағдайлар жасалуы керек.

Ашкөздік, сатқындық, алдау, біреуді өз мақсатына пайдалану және адами қарым-қатынастың басқа да көптеген жағымсыз жақтары сияқты қасиеттер адамға табиғаттың өзіне тән екенін есте ұстаған жөн. Қандай өркениетті қоғам болмасын, ол тек азайта алады, оны толығымен жою мүмкін емес. Дамыған, білімді қоғам өз азаматтарының негізгі бөлігіне жақсылық жасауға мүмкіндік береді. Тиісінше, өмір сүру деңгейі төмен қоғам сенімді қарым-қатынастан елеулі теріс салдарға әкелуі мүмкін.

Адам құқықтарының басымдығы жоғары, конституциялық тұрғыдан бекітілген, ешкім бұза алмайтын қоғамда толық қайтарымен сену оңай және қиын емес. Тұрақты, үнемі өсіп келе жатқан әлеуметтік қатынастар тұрақты қоғамдық тәртіп пен субъектілер арасындағы өзара түсіністік жағдайында ғана қатар өмір сүре алады. Сонымен қатар, жоғарыда айтылғандардың барлығының қатар өмір сүруінің және оң нәтижелерге қол жеткізудің негізі, біздің ойымызша, сенімнің дұрыс тұжырымдамасын анықтау болып табылады. Осылайша, «сенім» ұғымын әртүрлі аспектілерде зерттей отырып, жалпы қоғамдағы сенімнің не екенін толық анықтауға мүмкіндік бермейтін бірыңғай сенім ұғымының жоқтығы туралы қорытынды жасауға болады. Осыған байланысты «халықтың сенімі» ұғымына, оның ішінде зерттелетін «халықтың құқық қорғау органдарына сенімі» мәселесіне назар аудара отырып, қоғамдағы сенімнің ғылыми-теориялық

тұжырымдауға болады. Сонымен, сенім – бұл қоғам мүшелерінің адал, ашық әрекет етуге дайын болуынан туындаған және адамдардың бір-бірімен жағымды қарым-қатынасын орнататын психологиялық жағдайда көрінетін белгілі бір тәртіпті қамтамасыз ететін әлеуметтік-экономикалық механизм.

Мақала тақырыбына сүйене отырып, халықтың полиция органдарына институционалдық аспектідегі сенімін түсіну керек, өйткені адамдардың әлеуметтік институттарға деген институционалдық сенім деңгейі неғұрлым жоғары болса, олардың өмірінің әлеуметтік жүйесі соғұрлым тұрақты болады. Демек, халықтың сенімі бойынша полиция тараптардың оң қарым-қатынасымен бірге жүретін психологиялық жағдайларды түсінуі керек, онда әрбір адам қылмыстық қудалау орбитасына қатысуына немесе олармен өзара әрекеттесудің басқа тәжірибесіне қарамастан оң, оң құқық қорғау органдарын қабылдайды [6, 21].

Халықтың құқық қорғау органдарына деген сенімі ұғымын нақтылау халықтың құқық қорғау органдарына деген сенімін қалыптастыру факторларын, критерийлері мен әдістерін зерттеудің шекараларын белгілеу үшін негіз болады.

Қоғамдық пікірмен бекітілген сенім деңгейі көп факторлы құбылыс болып табылады, оның қайнар көзі бұқаралық сананың стереотиптері, адамның және оның жақын ортасының жеке тәжірибесі, бұқаралық ақпарат құралдарының материалдары және басқа да көздер болып табылады.

Полиция қызметінің тиімділігі билік өкілдеріне және тиісінше құқық қорғау органдарының қоғамдық сана деңгейінде қалыптасуына тікелей байланысты екендігін растайды. Бұл ретте, әлеуметтік тұрақтылық факторларының көпшілігі құқықтық тәртіп деңгейімен өзара байланысты, осыған байланысты полиция қызметінің тиімділігін арттыру туралы мәселе өте өзекті болып көрінеді. Шұғыл шаралар қабылдауды талап ететін проблемалық мәселелер болған кезде мемлекеттік бюджеттен құқық қорғау

органдарын қаржыландыруды арттыру мәселесі маңызды болып табылады.

Мәселен, 2020 жылы төтенше жағдай режимі енгізілгеннен кейін COVID-19 короновирусының пандемиясына байланысты енгізілген ТЖ режимін сақтау жөніндегі жұмысқа тартылған полиция қызметкерлерін жеке қорғау құралдарымен қамтамасыз ету мәселесі өткір болды. Сонымен қатар, полиция қызметкерлері ТЖ жағдайындағы іс-әрекеттерге психологиялық тұрғыдан дайын емес болып шықты, бұл бұқаралық ақпарат құралдарында бірнеше рет теріс жағынан көрініс тапты.

Ең алдымен, бұл қызметкерлерді даярлаудың тез өзгертін қызмет көрсету жағдайында жұмыс істеу бойынша оқыту мен тренингтер, эмоционалды күйзеліс жағдайында жұмыс істеуге стресске төзімділік пен психологиялық дайындықты арттыру сияқты маңызды аспектілерін жеткіліксіз қаржыландырудың салдарынан мүмкін болды деп санаймыз.

Ішкі істер органдарының шығындарының артуы қоғамның саналы алаңдаушылығын тудырады, өйткені шектеулі қаржылық ресурстар мен экономикалық дағдарыстар жағдайында құқық қорғау жүйесінің тиімділігін өлшеу және бағалау оның тиімділігінің мемлекеттік бюджеттен жұмсалған қаржылық қаражатқа қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес келуін қамтамасыз ету үшін маңызды бола бастайды.

Әйтпесе, халық бұл фактіні осы жүйедегі сыбайлас жемқорлықтың көрінісі ретінде түсіндіреді. Қоғамның құқық қорғау жүйесі оның қауіпсіздігіне төнетін қатерлерді жеңе алатынына деген сенімі құқық қорғау қызметінде тұрақты болуға тиіс. Бұл фактор халықтың полицияға деген сенім деңгейіне, олардың қызметінен күтілетін нәтижелерге де әсер етеді. Белгіленген проблемалар аясында қазіргі қоғамдағы құқық қорғау органдарына оң көзқарасты қалыптастыру шарттары туралы, сондай-ақ олардың қызметін әлеуметтік қабылдаудың қазіргі тенденциялары туралы мәселе қою орынды болып көрінеді, бұл айтарлықтай теориялық маңыздылыққа ие және ішкі істер органдарының тиімділігін

арттыру, олардың халықпен сындарлы өзара әрекеттесуін орнату бойынша практикалық міндеттерді шешуге ықпал етуі мүмкін. [8, 114-116].

Әрине, біздің еліміздің ішкі істер органдары жүйесі бастапқыда КСРО ыдырағаннан кейін қалған құқық қорғау жүйесі негізінде құрылғанын, оның жұмысының басында айтқан барлық жағымсыз факторлары бар екенін жоққа шығаруға болмайды. Бұл қоғам мен құқық қорғау органдарын іс жүзінде екі «қарама-қарсы» тарапқа бөлуді жалғастырды.

Құқық қорғау органдары қызметкерінің теріс имиджін қалыптастыруда БАҚ, оның ішінде электрондық ақпарат құралдары маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік желілер мен мессенджерлердің дамуымен азаматтардың өздері негізінен теріс сипаттағы материалдарды түсіріп, желіге қоя бастады.

Бұл тұрғыда құқық қорғау органдарының оң имидж құруға деген ұмтылысын қоғам қазірдің өзінде күмәнмен, құқық қорғау органының қызметкері тұлғасында батырдың бейнесін қалыптастырудың сәтсіз әрекеті ретінде қабылдайды. Осыған орай, қоғамды қылмыстың теріс көріністерінен қорғайтын қорғаушы, батыр ретінде құқық қорғау органы қызметкерінің бейнесін бұқаралық ақпарат құралдарында насихаттауды негізге алу қажет деп санаймыз.

Оң имиджді қалыптастыруға тек бұқаралық ақпарат құралдары ғана емес, құқық қорғау органдарының өздері де қатысуы тиіс. Осылайша, қазіргі жағдайда қоғам тарапынан құқық қорғау органдарына деген көзқарасты жақсарту күрделі кешенді міндет болып табылады, оның шеңберінде құқық қорғау органдарының жұмыс істеу тиімділігін арттыру, теріс стереотиппен байланысты құқық қорғау органдары қызметкерінің қоғамда қалыптасқан бейнесі бойынша жұмыс істеу мәселелері ерекше маңызды ие болады.

Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникациялық ортада әлеуметтік тәжірибенің біркелкі бөлінбеуін ескере отырып, ол арқылы әсер ету ең перспективалы болып табылады. Бұл бізді резонанстық оқиғаларды ғана емес (бұл көбінесе имидждің

нашарлауына әкеледі), құқық қорғау органдарының тиімділігі туралы жалпы идеяны қалып-тастыруға ықпал ететін құқық қорғау органдарының әртүрлі жетістіктерін жариялау қажеттілігі туралы сұраққа қайтарады. Сонымен қатар, құқық қорғау құрылымдарының ерекшеліктерін, проблемаларын және жалпы ерекшеліктерін көрсету сияқты аспект маңызды мәнге ие болады.

Халық пен құқық қорғау органдары арасындағы қайшылықтарды жеңілдету көбінесе теріс әлеуметтік қабылдау деңгейінің төмендеуіне ықпал ететін тиісті мәдениеттің болуымен байланысты. Әрине, шетелдік тәжірибені ескере отырып, қазіргі уақытта құқық қорғау органдарының қызметін қоғамдық бақылаудың нақты қажеттілігі туындады [9, 28-40].

Халықпен мұндай өзара іс-қимыл және оның құқық қорғау органдарының қызметіне қатысуы әлеуметтік бақылау нысаны, қоғамдық пікір білдіру, оларға сенім білдіру, құқық қорғау органдарының қылмысқа немесе өзге де құқық бұзушылықтарға ден қоюына үміт білдіру. Яғни, қоғамдық бақылау ішкі істер органдарының жұмысына қатысты қоғамдық пікірді жақсартуға және олардың кәсіпқойлық деңгейін, халықпен тығыз қарым-қатынас арқылы оларға деген сенімін арттыруға мүмкіндік береді.

Дегенмен, шетелдік мамандардың пікірінше, полиция жұмысының тиімділігінің негізгі көрсеткіші ретінде қылмыс немесе қылмыстың ауырлығы көрсеткіштерін пайдалануда кемінде үш проблема бар.

Біріншіден, құқық қорғау органдарының жұмысы қылмыс деңгейіне әсер ететін жалғыз фактордан алыс. Шетелдік және отандық криминологтардың пікірінше, қоғамдағы қылмыс деңгейіне әсер ететін қылмыс деңгейі, білім деңгейі, жергілікті халықтың жасы, кедейлік деңгейі, жұмыспен қамту сияқты әлеуметтік және экономикалық факторлар маңызды рөл атқарады. Егер осы және басқа факторлар бақыланбаса және ескерілмесе, онда қылмыс деңгейінің өзі ішкі істер органдары жұмысының тиімділігінің жалғыз көрсеткіші ретінде пайдаланыла алмайды және пайдаланылмауы тиіс, халықтың сенімінің

көрсеткіші болып табылады. Мұндай тәсілдің тар бағытымен келісуге болмайды.

Екіншіден, қылмыс деңгейінің статистикасына айтарлықтай әсер етуі мүмкін құқық бұзушылықтарды тіркеу тәжірибесін ескеру маңызды. Осылайша, жаңа ҚК және ҚПК, сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімі (СДБ) енгізілуімен тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар саны күрт өсті, оларды тіркеу, есепке алу және қарау тетігі өзгерді.

Үшіншіден, барлық қылмыстар полицияға берілмейді, яғни қылмыстардың кідірісі. Құқық қорғау органдары мен азаматтардың нақты өзара іс-қимылынсыз оң нәтижелерге қол жеткізуге және оларды шешу үшін құқық қорғау органдары құрылған міндеттерді шешуге болмайды.

Осылайша, осы мәселені зерделеу нәтижелері полицияға деген сенімді қалыптастыру факторлары болып табылатынын көрсетті:

- ішкі істер органдарына жүгінуге жедел ден қоюға сенімділік;

- ішкі істер органдарына және олардың қызметіне қатысты қоғамда қалыптасқан стереотиптерді жою;

- қоғамда құқық қорғау органы қызметкерінің оң имиджін және оның кәсіби қызметін қоғам игілігі үшін, көбінесе жанқиярлық жолымен жұмыс ретінде нығайту;

- қоғамның құқық қорғау қызметінің проблемалық мәселелеріне қатысу деңгейін арттыру;

- ішкі істер органдарын қаржыландыруға жұмсалатын шығыстар олардың тиімділігіне пропорционалды болуға тиіс.

Полицияның халықпен үнемі өзара әрекеттесуді, қоғамдық тәртіпті қорғаумен ғана емес, қарапайым азаматтардың күнделікті өмірімен байланысты мәселелерді шеше білуді талап етеді. Бұл тұрғыда халықтың сенім деңгейін арттыру жөніндегі қызметті құқықтық қамтамасыз ету әдістеріне маңызды рөл беріледі. Айта кету керек, Қазақстанда осы салада жұмыс істеу үшін қажетті құқықтық базис бар. Құқық қорғау блогын реформалау мақсатында

мынадай нормативтік құқықтық актілер қабылданды:

1) «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы, «Қазақстан Республикасының Құқық қорғау жүйесін одан әрі дамыту жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 31 желтоқсандағы №720 Жарлығы;

2) «Қазақстан Республикасының Құқық қорғау органдарында кадр саясатын іске асырудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 16 наурыздағы № 211 Заңы;

3) «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 30 маусымдағы № 81-VI Заңы;

4) «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарын жаңғыртудың 2019-2021 жылдарға арналған Жол картасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 897 қаулысы.

Осы нормативтік құқықтық актілер қылмыстық қудалауды жүзеге асыру тәртібін оңтайландыру, құқық қорғау органдарының құзыретін ажырату және оларға тән емес функцияларды орындаудан босату, қызмет өткерудің және бүкіл жеке құрамды аттестаттаудың бірыңғай стандарттарын белгілеу, елдің құқық қорғау жүйесі қызметінің жалпы тиімділігін арттыру мақсатында құқық қорғау органдарын жаңғыртуға бағытталған.

Халықтың құқық қорғау органдарына деген сенімін арттыру мәселелеріне қатысты осы бағытта белгілі бір нәтижелерге қол жеткізу үшін жасалуы тиіс нақты қадамдарды бекіту қажеттігі бар.

Ең алдымен, сыбайлас жемқорлық мәселелерін қарастыру керек деп санаймыз, өйткені оның әртүрлі көріністеріндегі сыбайлас жемқорлық тек салалық проблемаға ғана емес, ұлттық қауіпсіздікке қауіп төндірді. Тиісінше, ішкі істер органдарындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес шараларын қатаңдату бойынша одан әрі жұмыс ерекше өзекті болып отыр. Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікті күшейту бойынша қабылданған заңнамалық шараларға қарамастан,

байыту мақсатында өзінің билік өкілеттіктерін пайдалану арқылы пайдаға деген шөлдеу азаматтардың, мемлекеттің құқықтары мен мүдделерін қорғау бойынша мемлекеттік қызметшілердің өзіне алған міндеттемелерінен басым болады.

Қорытындылай келе, қазіргі кезеңдегі Қазақстан Республикасының негізгі міндеттерінің бірі азаматтардың барлық сындарлы сұраныстарына жедел және тиімді жауап беретін қоғам мен полиция арасындағы кері байланыс ретінде халықтың сенімі мәселесі «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасының негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Полицияға деген сенім құқық қолдану қызметінің заңдылығын нығайтуда және уәкілетті органдар қабылдаған заңдар мен шешімдерді сақтау міндеттемесін сезінуде маңызды рөл атқарады. Сенім мәселелерін зерттеген американдық психолог М.Фридман былай деп жазды: «Құқық қорғау органдары мен қызметкерлер бізді қорғау үшін өмірлерін қауіп-қатерге тіккені үшін біздің құрметімізге лайық. Сол сияқты, біздің қоғамдастық әркім құқықтық жүйеден бірдей пайда алатын контексте өмір сүруге лайық. Бұл құрметті көрсетудің ең жақсы тәсілдерінің бірі – сенім бұзылған кезде өзіңізге және басқаларға адал болу және қалпына келтіру жолдарын іздеу. Себебі сенім бұзылған кезде бәрі ұтылады».

Ішкі істер органдарына халықтың сенімінің маңызды өлшемі ішкі істер органдары қызметкерлерінің іс-әрекеттерінің заңдылығы болып табылады. Яғни, ПО барлық әрекеттері азаматтардың құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін қандай да бір жағдайда қалай әрекет ету керектігін белгілейтін заңға негізделуі тиіс, оның өкілеттіктері мен құқық бұзушыларға қолдануға құқылы мәжбүрлеудің қолжетімді құралдарының шеңберін жасайды. Бұл тұрғыда құқық бұзушылықты жасаған адамдардың атақтары мен дәрежелеріне қарамастан, форманың тазалығы үшін күресте құқық қорғау органдарының өздері тарапынан құқық бұзушылықтарға мүлдем төзбеушілік қағидатының сақталуын атап өту маңызды. Халықтың полицияға деген сенімінің тағы бір маңызды критерийі –

органның өзімен жұртшылықпен диалог жүргізуге ашықтығы.

Осыған байланысты, қоғам мен полицияның өзара іс-қимылының кейбір қоғамдық маңызы бар элементтері бойынша деректердің ашықтығы маңызды мәнге ие. Мысалы, американдық полицейлер жыл сайын полиция операцияларында қаза тапқандар саны туралы ақпарат береді. Бұл тәжірибені қаза тапқан бейбіт тұрғындар туралы ғана емес, сонымен қатар, қоғамдық тәртіпті сақтау жөніндегі қызметтік міндеттерін атқару кезінде құқық қорғау органдарының жарақат алған қызметкерлері туралы да мәліметтерді жариялау арқылы қазақстандық шындыққа да қолдануға болады. Мемлекет пен қоғам арасындағы сенімнің жоғары деңгейі салауатты өзара әрекеттесуге ықпал етеді, ал сенімнің төмен деңгейі қоғамдағы сындарлы қарым-қатынасқа нұқсан келтіреді.

Бұл ретте, жұртшылықты тарта отырып, ашық диалог шеңберінде құқық бұзушылықтар жасау фактілерін, қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтардың қандай да бір түрлерінің санын ұлғайту фактілерін талқылау, проблемалық мәселелерді шешу бойынша нақты ұсыныстар әзірлеу керек. Яғни, қоғамдық ұйымдарды, қоғамдық қозғалыстардың көшбасшыларын, қоғам қайраткерлерін құқық қорғау қызметіне кеңінен тарту қажет.

Полицияның тиімді жұмысы мен көрсеткіштері әр қызметкерге байланысты болғандықтан, әріптестің нашар жұмысы – бұл өзін-өзі жетілдірудің орнына уақытты, денсаулықты көбірек жұмсайтын басқа қызметкерге қосымша жүктеме. «Қазір Қазақстанда өзінің ұлттық моделі құрылуда. Біз полиция – бұл азаматтардың мәселелеріне көмектесетін және шешетін қызмет. Сервистік модельге бағытталған полиция қызметі – бұл полиция мен қоғамға қылмыс мәселесін шешу, заңдылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін ынтымақтастықтың жаңа әдістерін қолдануға мүмкіндік беретін модель. Ол екі негізгі құрамдас бөлікке негізделеді: 1) полицияның әдістері мен практикасын өзгерту; 2) полиция мен қоғам арасындағы сындарлы қарым-қатынастарды жолға қою

үшін шаралар қабылдау. Осылайша, жұртшылық қауіпсіздік мәселелерін анықтауға қатысады. «Тиімділікке қол жеткізу үшін бұл тәсіл барлық полиция қызметтері тарапынан да, өзара іс-қимыл нәтижелерін және осы процестегі өз рөлін көретін жұртшылық тарапынан да мақсатты қолдауды білдіреді»[10]. Ішкі істер ғимараттарының азаматтар үшін қол жетімділігі қоғамның сенімін білдіру үшін маңызды рөл атқарады.

Осы тұрғыда азаматтарды қабылдау орталықтарын, ішкі істер органдарында фронт-офистерді құру бойынша жүргізіп жатқан жұмысы ерекше маңызға ие болады, оған қызығушылық танытқан әрбір адам жүгіне алады. Олар арқылы жүгінген кезде адам қылмыстық процеспен байланысты және өтініш берушіге белгілі бір эмоционалды теріс із қалдыратын тексерілмейді. Сонымен қатар, халықты полицияның азаматтардың өтініштеріне жедел ден қоюы да толғандырады.

Халықты полиция қызметкерлерінің азаматтардың өтініштеріне жедел ден қоюы да толғандырады. Полициядағы келесі кемшілік – тәжірибелік кадрлар құрамының жетіспеушілігі. Қызметкерге әр азаматпен ортақ тіл табу, қолайлы әсер ету әдісін таңдау, туындаған мәселелерді барлық тараптардың мүдделерін ескере отырып, ауыртпалықсыз шешу қиынға соғады. Адамдармен жұмыс істейтін қызметкердің кәсібилігі мен құзыреттілігі жоғары болуы керек.

Қазақстан Республикасындағы полицияға халықтың сенім институтының теориялық және практикалық аспектілерін зерттеу ішкі істер органдарына халықтың сенімін қалыптастыру бөлігінде құқық қорғау қызметінің теориясы мен практикасын дамытуға ықпал ететін кейбір тұжырымдар мен ұсыныстарды тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы Жарлығы //қол жеткізу режимі: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U090000858> (қаралған күні 15.07.2024).
2. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау қызметі мен сот жүйесінің тиімділігін арттыру жөніндегі шаралар туралы» 2010 жылғы 17 тамыздағы №1039 Жарлығы //қол жеткізу режимі: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U100001039> (қаралған күні 15.07.2024).
3. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауы //қол жеткізу режимі: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U100001039> (қаралған күні 15.07.2024).
4. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс – қимыл кезеңі» атты Жолдауы //қол жеткізу режимі: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U100001039> (қаралған күні 15.07.2024).
5. Биекенов, Н.А. Конституционно-правовые основы организации и деятельности полиции Республики Казахстан: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук: 12.00.02. – Алматы, 2009. – 398 с.
6. Ибраева А.К. Полиция қызметкерлерін бәсекеге қабілеттілікке және қазақстандық патриотизмге тәрбиелеудің маңыздылығы. «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, №1 (14), 2024. – 105 б.
7. Когамов, М.Ч. Общественные советы как источник формирования доверия населения к правоохранительным органам // Сборник материалов научного мероприятия – Криминологический форум, посвященный памяти Прокурора Казахской ССР Утегена Сеитовича Сеитова – Косшы: Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, 2020. – 273 б.

8. Сартаева, Н.А. К вопросу о приоритетности доверия со стороны населения в системе оценки деятельности правоохранительных органов Республики Казахстан //Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2011. – № 3(23). – Б. 92-96.

9. Турецкий, Н.Н. Основы доверия населения правоохранительным органам: статья //Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2014. – № 2(33). – Б. 28-40.

10. Полиция Казахстана переходит на сервисную модель //қол жеткізу режимі: <https://www.inform.kz/ru/policiya-kazahstanaperehodit-na-servisnuyu> (қаралған күні 15.07.2024).

Автор туралы мәлімет:

Сембаева Маржан Бегділдақызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының кәсіби даярлық факультетінің аға оқытушы-әдіскері, полиция майоры.

Сембаева Маржан Бегдильдаевна — старший преподаватель-методист факультета профессиональной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букембаева, майор полиции.

Sembayeva Marzhan Begdildaevna — is a senior lecturer and methodologist at the Faculty of Professional Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АДАМ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ПО-НЫҢ РӨЛІ

Автор «Қазақстан Республикасында адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі ПО-ның рөлі» атты мақаласында ішкі істер органдары қызметінің ұйымдастырушылық-құқықтық негіздері ретінде танылатын заңнамалық нормаларға, соның ішінде конституциялық адам құқықтарын қорғау нормаларына және адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету бағытындағы ішкі істер органдарының сервистік моделге көшуі туралы өзінің жеке құқықтық пікірлерін көрсеткен.

Түйінді сөздер: сервистік қызмет көрсету, құқық бұзушылық, тәрбие жұмысы, мекен-жайы, мақсаты, тәртіп, маңыздылығы, бас бостандығынан айыру, инспектор, қылмыс, мінез-құлық, билік, құзырет, ескерту, нұсқау, ереже, әкімшілік қадағалау, профилактика, алдын алу, шектеу, жауапкершілік, қоғам, қауіпсіздік, шаралар, дербес сервис, жаңа форматтағы сервистік полиция, шетелдік тәжірибе.

РОЛЬ ОВД В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В статье «Роль ОВД в обеспечении конституционных прав и свобод человека и гражданина в Республике Казахстан» автор обращается к правовым нормам, признанным организационно-правовыми основами деятельности органов внутренних дел, в том числе конституционные нормы по защите прав человека, а также прав и свобод человека и гражданина, также выразил личное правовое мнение о переходе органов внутренних дел на сервисную модель обеспечения общественной безопасности в направлении обеспечения их свободы.

Ключевые слова: сервисное обслуживание, правонарушение, место жительства, цел, дисциплина, лишение свободы, инспектор, преступление, правительство, предупреждение, правило, инструкция, поведение, административный надзор, профилактика, ограничение, ответственность, общество, безопасность, меры, индивидуальный сервис, сервисная полиция нового формата, зарубежный опыт.

THE ROLE OF THE DEPARTMENT OF INTERNAL AFFAIRS IN ENSURING THE CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF MAN AND CITIZEN IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In the article «The role of the Department of Internal Affairs in ensuring the constitutional rights and freedoms of man and citizen in the Republic of Kazakhstan», the author refers to the legal norms recognized as the organizational and legal foundations of the activities of internal affairs bodies, including constitutional norms for the protection of human rights, as well as human and civil rights and freedoms, and also expressed personal legal opinion on the transition of internal affairs bodies to a service model of ensuring public safety in the direction of ensuring their freedom.

Key words: service, offense, place of residence, purpose, discipline, deprivation of liberty, inspector, crime, government, warning, rule, instruction, conduct, administrative supervision, prevention, restriction, responsibility, society, safety, measures, individual service, new format service police, foreign experience.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары — Отанымыздың барлық елді мекендерінде халыққа қызмет көрсететін ең үлкен құқық қорғау органдарының құрамдас бөлігі.

Күнделікте қызметтерінде ішкі істер органдарының қызметкерлері адам мен азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардың қорғау, қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша міндеттерді атқарады.

Мемлекеттің саяси және әлеуметтік-экономикалық дамуының әр сатысында қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде құқық қорғау органдарының алдына бірқатар міндеттер қойылады. Жаңа бастамалар полиция қызметін жетілдіруді талап етеді. Осыған байланысты ішкі істер органдары қызметінің құқықтық және ұйымдастыру-шылық-тактикалық негіздерін жетілдіру бойынша үнемі жұмыс істеу қажет.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев халыққа жолдауында азаматтардың мүдделерін қорғаудың маңыздылығын атап өтті. «Әлеуметтік-экономикалық дамудың бірде-бір аспектісі заңның үстемдігі мен азаматтарымыздың қауіпсіздігін қамтамасыз етпей, сәтті жүзеге асырыла алмайды [1]. «Әділ мемлекет» құру тұжырымдамасына сәйкес азаматтардың мәселелері тыңдалып, мемлекет оларға объективті түрде жауап беруі керек. Бұл тұжырымдаманы жүзеге асыруда құқық қорғау және сот жүйесі ерекше рөл атқарады және осы саланы реформалау қажет. Президент өз жолдауында жергілікті полиция қызметін «полиция қадамдық қолжетімділікте» қағидаты бойынша реформалауға баса назар аударады. Учаскелік инспектордың мәртебесін заң жүзінде арттыру, оған тиімді жұмыс істеу үшін барлық мүмкіндіктерді беру қажет. Ол азаматтар үшін беделді, танымал, қолжетімді болуы керек және олардың құқықтарын белсенді түрде қорғауы қажет.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлерін адамдармен ашық қарым-қатынас жасауға үйрету маңызды. Бұл бағыт

оқыту және кадрларды іріктеу жүйесінде басым болуы тиіс» [1].

Басқару субъектілері ретінде әкімшілік қызметті ішкі істер органдары жүзеге асырады. Ішкі істер органдарымен шешілетін міндеттердің алуан түрлілігі мен көлемі бойынша әкімшілік қызмет ерекше орынға ие. Ішкі істер органдары әкімшілік-атқарушылық функцияларды орындайды, олардың қызметі әкімшілік құқық нормаларына сәйкес реттеледі. Елде болып жатқан табиғи және техногендік құбылыстар әлеуметтік тұрақсыздықты тудырады, осыған байланысты полиция қызметкерлері төтенше жағдайлар, жаппай тәртіпсіздіктер, әлеуметтік толқулар және дер кезінде қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін тактикалық құралдар мен әдістерді қолдануы тиіс.

Азаматтық қоғам институттарының әлеуметтік белсенділігінің артуына, сондай-ақ құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге тікелей мүдделі азаматтардың көбеюіне байланысты ішкі істер органдары өздерінің әлеуетін құқық қорғау мақсатында пайдалануы тиіс. Қылмысқа қарсы күрес және азаматтардың құқықтарын қорғау қоғамдық қолдаумен жүзеге асырылады, сондықтан полиция мәселелерді шешуде және өз міндеттерін орындауда қоғаммен тығыз жұмыс істеуі керек.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары — адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғамның және мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қолсұғушылықтан қорғауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органы.

Ішкі істер органдары қызметінің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы Заңы және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілері құрайды.

Қазақстан халқына қызмет етуге тиісті ішкі істер органдары қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында келесі міндеттерді жүзеге асырады, олар: құқық бұзушылықтар профилактикасы, қоғамдық тәртіпті сақтау, қылмыстылықпен күрес,

қылмыстық жазаларды және қылмыстық-құқықтық ықпал етудің өзге де шараларын, сондай-ақ әкімшілік жазалауларды орындау, сонымен қатар, Қазақстан Республикасының заңдарымен және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен ішкі істер органдарына өзге де міндеттер жүктеледі.

Сонымен қатар, ішкі істер органдары өзінің құзыреті шегінде адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын құқыққа қарсы қолсұғушылықтан қорғауға, оқиға туралы, жасалған немесе дайындалып жатқан қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы өтініштерді немесе хабарламаларды қабылдауға, тіркеуге және қарауға, заңнамада белгіленген тәртіппен өтініш берушіге қабылданған шешім туралы хабар беруге, құқыққа қарсы қолсұғушылықтан, оқиғалардан және жазатайым жағдайлардан зардап шеккен, сондай-ақ өздерінің өмірі мен денсаулығы үшін қауіпті дәрменсіз не өзге де күйдегі жеке тұлғаларға көмек көрсетуге, құқықбұзушылық профилактикасының жалпы, арнаулы және жеке шараларын жүзеге асыруға, патрульдеуді жүзеге асыруға, жол жүрісі қағидаларының және жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз етуге жататын өзге де нормативтердің сақталуын бақылауды жүзеге асыруға, жол жүрісін реттеуге, жүргізуші куәліктерін беруді, көлік құралдарын сәйкестендіру нөмірі бойынша мемлекеттік тіркеуді және оларды есепке алуды жүзеге асыруға, әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтауға және жолын кесуге, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыруға, қоғамдық орындарда адамның қадір-қасиеті мен қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде жүрген адамдарды медициналық ұйымдарға немесе ішкі істер органдарына жеткізуді жүзеге асыруға міндетті.

Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесін полиция, қылмыстық-атқару жүйесі, әскери-тергеу органдары, Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы құрайды.

Полицияны криминалдық полиция, әкімшілік полициясы, тергеу, анықтау

бөлімшелері және өзге де бөлімшелер құрайды.

Криминалдық полиция ұйымдасқан қылмысқа, экстремизмге, есірткі, психотроптық заттар мен прекурсорлардың заңсыз айналымына қарсы күрес жөніндегі бөлімшелерден, жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады.

Әкімшілік полиция жергілікті полиция қызметінен, азаматтық және қызметтік қару айналымы саласындағы бақылау бөлімшелерінен, көші-қон полициясынан, айдауылдау қызметінен, арнаулы мекемелерден және қоғамдық тәртіпті сақтауды жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады.

Жергілікті полиция қызметі учаскелік полиция инспекторлары және олардың көмекшілері, кәмелетке толмаған-дардың істері жөніндегі, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі, патрульдік полиция, табиғат қорғау полициясы бөлімшелерінен және құқық бұзушылықтар профилактикасы, қоғамдық тәртіпті сақтау, жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметті жүзеге асыратын өзге де бөлімшелерден тұрады [2].

Қазақстанда Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі.

Конституция бойынша адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған және олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады.

Республиканың азаматы өзінің азаматтығына орай құқықтарға ие болып, міндеттерін атқарады.

Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Қазақстан Республикасында азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттерді атқарады. Азаматтардың конституциялық құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға бағытталған ішкі істер органдарының қызметі нақты және тиімді сипатқа ие болуға

тиіс. ПО-ның Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі қызметін жетілдіру бағыттарының бірі полицияның дәстүрлі күш функцияларын әлеуметтік функциялармен күшейту болып табылады. Бұл дегеніміз, ПО әртүрлі азаматтық қоғам институттарына сүйене отырып, қылмыстың себептерімен көбірек жұмыс істеуі керек. Адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыспен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс.

Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды. Әркімнің өмір сүруге құқығы бар. Әркім өзінің жеке басының бостандығына құқығы бар.

Занда көзделген реттерде ғана және тек қана соттың санкциясымен тұтқындауға және қамауда ұстауға болады, тұтқындалған адамға шағымдану құқығы беріледі. Соттың санкциясынсыз адамды жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ұстауға болады.

Ұсталған, тұтқындалған, қылмыс жасады деп айып тағылған әрбір адам сол ұсталған, тұтқындалған немесе айып тағылған кезден бастап адвокаттың (қорғаушының) көмегін пайдалануға құқылы.

Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды және ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтын-дай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды. Адамдардың өмірі мен денсаулығына қатер төндіретін деректер мен жағдаяттарды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауапкершілікке әкеп соғады [3].

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жөніндегі ішкі істер органдары қызметінің ұйымдық-құқықтық негіздерін жетілдіру мақсатында Мемлекет басшысы өзінің 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан:

іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында басым бағыттардың бірі ретінде «полицияның сервистік моделіне» көшу процесін жеделдету қажеттілігін атап өтті [1].

Ішкі істер органдарына сервистік қызмет көрсету жүктелген жағдайда, ол қоғаммен барынша белсенді түрде ықпалдасып, халыққа жақындай түседі әрі заң нормаларының сақталуына жауаптылық жүктейтін құқық қорғаушы мәртебесіне әлеуметтік қызмет мәртебесін қосып алатын болады.

Жаңа форматтағы сервистік полицияның кешенді моделін құрудағы мақсат – барлық мемлекеттік құрылымдар мен қоғамның тиімді өзара іс-қимылы арқылы, құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық тәртіпті сақтау, тұрғындарға және халыққа өз уақытында дереу көмек көрсету арқылы азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Нәтижесінде тұрғындар мен халықтың қауіпсіздігі жан-жақты қамтамасыз етіліп, азаматтардың тәртіп сақшыларына деген сенімі арта түседі деген үміттеміз.

Қорытынды: Технологияның қарқынды дамуының әсерінен ішкі істер органдары қызметінің құқықтық мәдениетінің деңгейі әлеуметтік желілер мен ғаламтор арқылы әшкере болуда. Ішкі істер органдары қызметкерінің құқықтық мәдениетінің төмен нашар болуы сөзсіз оның заңсыз әрекеттерге баруына жол береді. Сол себепті болашақ ішкі істер органдары қызметінің кадрларын даярлауда тек қана дайындалып қызметке баратын болашақ түлектерге ғана емес, оларды даярлайтын арнайы мамандардың да біліктілік деңгейлерінің сапасына назар аудару заман талабы деп есептеймін.

Ішкі істер органдары қызметінің басты назарда болуы – ол қоғамдық қатынастардың күн сайын артуы және тұрғындар тарапынан болатын құқық бұзушылықтардың жаңа түрлерінің пайда болуында.

Қазақстандық полиция халықтың сенімді серігі болуы үшін ішкі істер органдары қызметкерлерінің рухани және әлеуметтік жағдайларын оңтайлы жолға қойып, тәрбие және идеологиялық жұмыс-

тарды күшейту арқылы осы бағыттардағы
кешенді іс-шараларды көбірек қолға алу

кажет деп осы мақаламды қорытын-
дылаймын.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: Іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты (akorda.kz);
2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі «Ішкі істер органдары туралы» заңы;
3. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30-шы тамызда қабылданған Конституциясы.
4. Ибраева А.К. Полиция қызметкерлерін бәсекеге қабілеттілікке және қазақстандық патриотизмге тәрбиелеудің маңыздылығы. «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы №1 (14), 2024. Б.105.

Автор туралы мәлімет:

Симанова Гүлдана Тагыбергенқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының кәсіби даярлық факультетінің оқытушы-әдіскері, полиция майоры.

Симанова Гульдана Тагыбергеновна — преподаватель-методист факультета профессиональной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции.

Simanova Guldana Tagybergenovna — teacher-methodologist of the Faculty of Professional Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeubayev, police major.

-
- Әкімшілік құқық
 - Административное право
 - Administrative law

**ТЕМІРЖОЛ ӨТКЕЛДЕРІНДЕГІ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ
КӘСІБИ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Мақалада теміржол өткелдеріндегі қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері қарастырылған. 2018 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде орын алған апаттылық деңгейіне талдау жүргізіліп, теміржол өткелдерінде қауіпсіздікті қамтамасыз ететін заманауи техникалық құралдарды қолдануға ерекше назар аударылды. Шетелдік теміржолдарда қолданылатын оң тәжірибенің мысалдары зерделенді. Теміржол өткелдерінен өту кезінде құқық бұзушылықтардың алдын алуға баса назар аударылды.

Түйінді сөздер: теміржол өткелдері, автоматты жылжымалы дабыл, спутниктік технологиялар, өзгермелі кедергісі бар палуба, аудиовизуалды ескерту құралдары.

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ НА
ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫХ ПЕРЕЕЗДАХ**

В статье рассмотрены проблемы обеспечения безопасности на железнодорожных переездах. Проведен анализ уровня аварийности за период 2018 г. по 2022 г. Проведен анализ уровня аварийности, произошедшей в период с 2018 по 2022 годы, особое внимание уделено применению современных технических средств, обеспечивающих безопасность на железнодорожных переездах. Изучены примеры положительного опыта, применяемые на зарубежных железно дорогах. Сделан акцент на профилактике правонарушений при пересечении железнодорожных переездах.

Ключевые слова: железнодорожные переезды, автоматическая переездная сигнализация, спутниковые технологии, настил с изменяемым сопротивлением, аудиовизуальные средства предупреждения.

SOME SAFETY ISSUES AT RAILWAY CROSSINGS

The article discusses the problems of ensuring safety at railway crossings. The analysis of the accident rate for the period 2018 to 2022 was carried out. Special attention is paid to the use of modern technical means to ensure safety at railway crossings. The examples of positive experience applied on foreign railways are carried out. An emphasis is placed on the prevention of offenses at crossing railway crossings

Keywords: railway crossings, automatic crossing alarm, satellite technology, variable resistance flooring, audio-visual warning devices.

Теміржол өткелі – теміржол көлігі мен көлік құралдарының жылжымалы құрамын өткізудің қауіпсіз жағдайларын қамтамасыз ететін құрылғылармен жабдықталған теміржол жолдарымен автомобиль жолының бір деңгейіндегі қиылысу [1]. Әлемнің барлық дерлік елдерінде мұндай учаскелерден өту кезінде теміржол көлігі басымдыққа ие, ал мұндай көліктердің салмағы, жылдамдығы және басқа сипаттамалары қозғалыстың өзге

қатысушыларына қарағанда едәуір жоғары болғандықтан, өткелдер әрқашан жоғары қауіпті орын болып табылады. Бір жағынан, бұл жерде штаттан тыс жағдайлар мен оқиғалардың жиілігі өте жоғары, ал екінші жағынан, мұндай жағдайлардың салдары басқа 338 учаскеге қарағанда едәуір ауыр. Сондықтан теміржол өткелінің қалыпты жұмыс істеуін іске асырудың басты міндеттерінің бірі – ол арқылы қозғалысқа

қатысушылардың қауіпсіздігін барынша қамтамасыз ету бойынша ұйымдастырушылық-рәсімдік және техникалық шараларды қабылдау.

Ең алдымен, теміржол өткелінің жабдықтары үшін орынды таңдағанда, олар мүмкіндігінше жүргізушілер мен жаяу жүргіншілер үшін де, теміржол көлігі жүргізушілері үшін де барлық бағыттар бойынша максималды көру қашықтығын қамтамасыз етуге тырысады [2]

Теміржол өткелдері 4 санатқа бөлінеді, олар өткелдегі қозғалыс сипаты мен қарқындылығымен, қиылысу орнындағы автомобиль жолының санатымен және көріну шарттарымен анықталады. Сондай-ақ, өткелдер реттелетін және реттелмейтін болып бөлінеді. Реттелетін өткелдерде қозғалыс қауіпсіздігін өтпелі дабыл құрылғылары немесе кезекші қызметкер, ал реттелмейтін өткелдерде – тек көлік құралдарының жүргізушілері қамтамасыз етеді [3].

Барлық теміржол өткелдері міндетті түрде арнайы тақтайшалармен және белгілермен жабдықталады. Автоматты және автоматты емес құрылғыларды қолдана отырып, олардың түріне байланысты қозғалыстарда қауіпсіздікті қамтамасыз етудің бірнеше әдісі бар. Көлік құралдарының қозғалыс қауіпсіздігін қамтамасыз етудің қарапайым тәсілі – өткел бойынша кезекшілерге пойыздың жақындағаны және шлагбаумды механикалық лебедкемен жабу туралы қол сигналдарын беру. Бұл әдіс келесі кемшіліктермен сипатталады: өткелдің мерзімінен бұрын жабылуына байланысты көлік құралдарының шамадан тыс тоқтап қалуы; көшу кезіндегі қозғалыс қауіпсіздігінің станция және көшу бойынша кезекшілердің іс-әрекеттерінің дәйектілігіне, дұрыстығына және уақтылығына тәуелділігі.

Сондықтан автоматты қоршау құрылғылары кеңінен қолданылады. Автокөлік қозғалысы бағытында мынадай құрылғылар қолданылады: автоматты шлагбаумдары бар автоматты жылжымалы бағдаршам дабылы; автошлагбаумдары жоқ автоматты жылжымалы бағдаршам дабылы; поездың жақындап келе жатқаны туралы өтуге тек

хабарлама беретін жылжымалы хабарландыру дабылы; ескерту белгілері мен тақтайшалары, өткелді бөгеу құрылғысы.

Автоматты бағдаршам дабылы кезінде өткел арнайы жылжымалы бағдаршамдармен қоршалады. Пойыз өткелге жақындаған кезде жылжымалы бағдаршамдардың қызыл шамдары кезектесіп жыпылықтай бастайды, бір уақытта қоңыраулар соғылады. Осы сәттен бастап автомобиль көлігінің өткел арқылы жүруіне тыйым салынады. Пойыз өткеннен кейін бағдаршамның шамдары сөніп, қоңыраулар сөніп, өткел арқылы жүруге рұқсат етіледі. Мұндай өткелдердегі қауіпсіздікті көлік жүргізушілері қамтамасыз етеді [5].

Автоматты шлагбаумдары бар автоматты бағдаршам дабылы кезінде жылжымалы бағдаршамға қосымша автокөліктің қозғалысы шлагбаум арқалығымен қоршалады. Пойыз өткелге жақындаған кезде шлагбаум арқалығы дабыл жұмысы басталғаннан кейін бірден түсірілмейді, бірақ егер дабылды қосу кезінде көлік шлагбаумға жақын болса және жүргізуші бағдаршамдардың қызыл шамдарын көре алмаса, көлік шлагбаумы үшін өтуге жеткілікті уақыт (5-10 с) өткеннен кейін түсіріледі. Автоматты жартылай шлагбаумдар поездардың қозғалысы кезінде олардың автоматты жұмысын қамтамасыз ететін құрылғылардан басқа, автоматты емес басқару аспаптарымен жабдықталады.

Өткелді бөгеу құрылғылары кезекші қызметкер қызмет көрсететін I және II санаттағы өткелдерде қолданылады және автожол төсеміне орнатылатын тосқауыл-автоматтар болып табылады. Өтпелі бағдаршамдар қосылғаннан кейін автоматты өтпелі дабыл сигналы бойынша поездың өткеліне жақындаған кезде қақпақтары көтеріледі және оған автокөліктің кіруіне жол бермейді. Бұл ретте, егер қақпақ көтерілген сәтте автомобиль өткелде болған жағдайда, шығуға кедергі келтірмейді.

Қолданыстағы көшпелі дабылға қосымша дауыс зорайтқыш сөйлеу құлақтандыруы көлік құралдарының жүргізушілері мен жаяу жүргіншілерге пойыздың жақындап келе жатқандығы туралы хабарлайды. Кезекші операторға көшу

кезіндегі авариялық жағдайлар, көлік құралдарының жол жүру ережелерін бұзуы, құрылғылар мен жабдықтардың ақаулары туралы ақпарат автоматты түрде беріледі.

Өткелде авариялық жағдай болған жағдайда пойызға тоқтату сигналын беру үшін тосқауыл дабылы, арнайы тосқауыл бағдаршамдары қолданылады. Тосқауыл бағдаршамдарының қызыл шамдары әдетте жанбайды, оларды түймені басу арқылы кезекші қосады.

Жоғарыда айтылғандай, теміржол өткелдері қауіпті аймақ болып табылады. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін әртүрлі техникалық құрылғылар қолданылғанымен, ауыр зардаптармен жол-көлік оқиғаларының саны өте көп. 2021 жылдың 10 айында темір жолдары желісінің теміржол өткелдерінде Қазақстан Республикасының жол қозғалысы ережелерін өрескел бұзған автокөлік жүргізушілерінің кінәсінен 168 жол-көлік оқиғасы жіберілді, теміржол өткелінен өту бөлігінде олардың зардаптарының ауырлығы едәуір өсті: 160 адам зардап шекті (2014 ж. – 150 адам), оның 37-і қайтыс болды.

Соңғы екі жылда және 2015 жылдың өткен кезеңінде Ресей аумағында теміржол өткелдерінде 651 жол-көлік оқиғасы болды. 522 адам зардап шекті. Оның 143-і қайтыс болды. 351 көлік апатқа ұшырады. Темір-

жол жылжымалы құрамының 394 бірлігі, оның ішінде 52 вагон және 242 локомотив бүлінген. Пойыздар қозғалысының үзілісі 13 тәулікті құрады [6].

Теміржол өткелдерінде қолданылатын теміржол автоматикасы жүйелерін зерттеу аяқталғаннан кейін бірқатар өткелдерді бейнебақылау жүйесімен және тосқауыл құрылғыларымен жабдықтау жол-көлік оқиғаларының санын азайтуға әкелгенін атап өтуге болады. Алайда, көптеген өткелдер олардың қымбаттығына байла-нысты тосқауыл құрылғыларымен жабдықталмайды. Өткелдегі апаттардың азаюы тек теміржол автоматикасының құрылғыларына ғана емес, жүргізушілердің адалдығына да байланысты. Автомобиль қозғалысына қатысушылардың ерекше назарын аудару үшін теміржол өткелінен өту ережелерін бұзғаны үшін жазалау шараларын күшейтуге болады.

Теміржол және автомобиль көлігінің бір мезгілде қатысуымен болатын ЖКО-ны болдырмау үшін жылжымалы құрамдар мен автокөліктердің әртүрлі деңгейдегі қозғалысын ұйымдастырған жөн: туннельдер мен көпірлер салу. Бұл – өте қымбат шешім. Осы техникалық шешімді қолдану тиімді-лігінің экономикалық есептеулері және оның шамамен өтелу мерзімі келесі жұмыста ұсынылады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Системы железнодорожной автоматики и телемеханики / Ю.А. Кравцов, В.Л. Нестеров, Г.Ф. Лекута и др / – М.: Транспорт, 1996 341
2. Жол жүрісі қағидалары. <http://adilet.zan.kz>
3. Управление ГИБДД ГУ МВД России по Свердловской области [Электронный ресурс] / <http://www.gibdd.ru/>
4. Н.С. Сауханов «Көше-жол торабындағы қиылыста адаптивті басқаруды ендіру моделі» «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, № 2, 2021.
5. Инструкция по эксплуатации железнодорожных переездов/ Министерство транспорта Российской Федерации от 30.05.2001
6. Правила технической эксплуатации железных дорог Российской Федерации. – М.: МПС РФ. 2000

Автор туралы мәлімет

Алдияров Ерлан Тойбазарұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілеріндегі қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі.

Алдияров Ерлан Тойбазарович — старший преподаватель организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, подполковник полиции.

Aldiyarov Yerlan Toybazarovich — is a senior lecturer in the organization of security at transport facilities at the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, a police lieutenant colonel.

ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ РАБОТЫ МЕСТНОЙ ПОЛИЦЕЙСКОЙ СЛУЖБЫ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Анализ казахстанского законодательства позволяет сделать вывод, что реформы проводимые в системе органов внутренних дел требует развития в сфере местного самоуправления граждан. Суть проблемно-ориентированной полицейской деятельности состоит в том, чтобы полиция реагировала не на инциденты, рассматриваемые индивидуально, а объединяла похожие инциденты в одни категории и решала вызываемые ими проблемы комплексно.

Ключевые слова: местная полицейская служба, полиция, министерство внутренних дел, департамент полиции, проблемно-ориентированный подход, повышения уровня удовлетворенности работой сотрудников.

ҚОҒАМДЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ТҰЖЫРЫМАСЫН ІСКЕ АСЫРУҒА АРНАЛҒАН ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРІНІҢ ЖҰМЫС ҚАҒИДАТТАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Қазақстандық заңнаманы талдау ішкі істер органдары жүйесінде жүргізіліп жатқан реформалар азаматтардың жергілікті өзін-өзі басқару тұрғысынан дамуын талап етеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Проблемалық-бағдарланған полиция қызметінің мәні – полиция жеке қарастырылған оқиғаларға жауап бермеуі, бірақ ұқсас оқиғаларды белгілі бір санаттарға біріктіруі және олар тудыратын мәселелерді жан-жақты шешуі.

Түйінді сөздер: жергілікті полиция қызметі, полиция, ішкі істер министрлігі, полиция департаменті, проблемалық-бағдарланған тәсіл, қызметкерлердің жұмысына қанағаттану деңгейін арттыру.

PRINCIPLES AND METHODS OF WORK OF THE LOCAL POLICE SERVICE FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF ENSURING PUBLIC SAFETY

The analysis of the Kazakh legislation allows us to conclude that the reforms carried out in the system of internal affairs bodies require the development of local self-government of citizens. The essence of problem-oriented policing is for the police to respond not to incidents considered individually, but to combine similar incidents into one category and solve the problems they cause comprehensively.

Keywords: Local police service, police, Ministry of Internal Affairs, police department, problem-oriented approach, increasing employee job satisfaction.

Суть проблемно-ориентированной полицейской деятельности состоит в том, чтобы полиция реагировала не на инциденты, рассматриваемые индивидуально, а объединяла похожие инциденты в одни категории и решала вызываемые ими проблемы комплексно. Проблемно-ориентированный подход основан на трех ключевых принципах: - *Эмпирический принцип* (то есть соответствующий действительности) гласит о

том, что полиция должна заниматься решением «реальных» проблем, вызывающих беспокойство жителей и снижающих их чувство безопасности. При этом эти проблемы должны быть установлены объективно, путем изучения мнений и запросов населения, а не по утверждению полиции;

- *Нормативный принцип*, означает, что полиция должна минимизировать повторяющиеся проблемы в сфере безопасности, а не

просто реагировать на индивидуальные происшествия в рамках своих полномочий. Этот принцип созвучен с задачей профилактики – выявление и устранение причин и условий, способствующих правонарушениям;

- *Научный принцип*, утверждает, что полиция должна подходить к проблеме с научной точки зрения. Она должна уметь применять аналитические подходы и вмешательства, основанные на здравой теории и доказательствах, точно так же, как врачи основывают решение проблем со здоровьем на медицинской науке [2].

Важно еще раз подчеркнуть, что данный подход основан на комплексном анализе преступности. В зарубежных странах разработаны простые методологии для применения сотрудниками полиции в практической деятельности научных подходов для определения проблем, выявления комплекса причин, выбора приоритетных решений и оценки эффективности.

С целью адаптации и экспериментального внедрения ключевых элементов международной модели «Сервисная полиция» в местную полицейскую службу для дальнейшего повсеместного масштабирования в деятельность казахстанской полиции МВД Республики Казахстан был утвержден приказ от 02 октября 2020 года № 760 «Казахстанская сервисная модель полиции» [2], который стартовал 2 декабря 2020 года.

Проект охватывает все аспекты деятельности местной полицейской службы (далее - МПС):

- систему показателей и управленческие практики руководителей;
- методы работы участковых инспекторов и патрульной полиции с гражданами;
- организацию их рабочих процессов в целом административной полиции.

Основными задачами данной инициативы являются: - совершенствование системы управления МПС на основе принципов сервисной полиции; - внедрение в работу МПС новых механизмов, инструментов и методов работы сервисной модели полиции;

- оптимизация и автоматизация процессов УИП и ПП на основе подходов сервисной полиции.

Следует отметить, что Проект основан на научных подходах и реализуется последовательно.

Во-первых, на местах проведен анализ ситуации, выявлены проблемы, по которым выработаны решения по внедрению сервисной модели полиции.

Во-вторых, повсеместно было проведено тестирование сотрудников полиции, которые обозначили проблемные вопросы, встречающиеся в их повседневной деятельности на практике, по результатам которых была осуществлена корректировка в регионах.

В-третьих, выработаны меры, инструкции и рекомендации для дальнейшего повсеместного внедрения в работу казахстанской полиции.

Сегодня можно сказать, что завершен первый этап реализации казахстанской сервисной модели полиции и выработаны решения, куда вошли следующие группы проектных работ:

- с руководством районных отделов полиции, УИП и ПП были проведены обучающиеся семинары;
- разработана методология научного исследования;
- дана общая оценка работы местной полицейской службы;
- проведен социальный опрос граждан;
- изучены рабочие процессы УИП.

По результатам данных работ были обозначены основные направления для внедрения принципов сервисной модели полиции.

Одним из основных принципов работы полиции является – повышение качества работы полиции с заявителями и потерпевшими, то есть необходимо ориентировать все службы, имеющие контакт с потерпевшими и заявителями, на новые стандарты работы, а именно обеспечить:

- вежливость;
- своевременность реагирования на запросы;
- разъяснение прав и правовой ситуации;
- информирование о ходе расследования;

- информирование о дополнительных возможностях получения социальной и психологической помощи (контакты кризисных центров, юридических консультаций, общественных организаций и т.д.);

- обязательная обратная связь о результатах работы полиции.

Для эффективной реализации данных стандартов, целесообразно прежде всего установить внутреннюю систему мониторинга оценки работы сотрудников полиции с заявителями и потерпевшими с регулярной отчетностью начальнику Департамента полиции.

Определить средний базовый показатель удовлетворенности (% удовлетворенности заявителей и потерпевших качеством работы сотрудников полиции) для каждой службы и регулярно отслеживать данный показатель. Также необходимо внедрить внутренние резервы для создания стимулов и повышения мотивации сотрудников к улучшению качества работы с заявителями и потерпевшими.

Для своевременного оказания психологической помощи в случаях насильственных правонарушений приоритизировать работу с потерпевшими женщинами и несовершеннолетними.

Регулярно освещать позитивный опыт заявителей и потерпевших на официальных страницах в социальных сетях.

Кроме того, необходимо принять конкретные и срочные меры по повышению чувства безопасности граждан на территории проживания.

Благоустройство городской территории является одним из ключевых факторов, влияющих на безопасность граждан. В этой связи, полиция должна принять конкретные меры по снижению рисков, в частности необходимо провести силами участковых инспекторов и патрульной полиции оценку безопасности закреплённых территорий и выявить проблемы, связанные с благоустройством, которые создают угрозу безопасности граждан, такие как:

- места отсутствия освещения;
- заброшенные дома и транспорт;

- помехи для видимости проезжей/пешеходной территории (неухоженная растительность, высокие кусты и т.д.);

- наличие видеокамер (в местах скопления общественности, во дворах домов);

- наличие базовых мер безопасности (домофоны, решетки на нижних этажах);

- травмоопасные объекты (сломанные конструкции детских площадок, неогороженные строительные участки, открытые люки);

- проблемы дорожной безопасности (установление дорожных знаков и светофоров вблизи школ и детских садов, ограничение скорости во дворах, сквозной проезд через дворовые зоны, достаточность освещения проезжей части, небезопасные парковочные зоны во дворах) и другие.

Кроме того, систематизировать информацию и отработать с местными акимами с последующим мониторингом реализации мер по устранению данных проблем, а также информировать общественность о результатах данных профилактических мер через средства массовой информации и социальные сети, с возможностью обратной связи.

Другой важный принцип касается корректировки планов профилактики с учетом потребностей граждан на местах. МПС необходимо провести инвентаризацию планов профилактики на каждом отдельном участке на основе изучения запросов и проблем граждан по вопросам безопасности. Для этого рекомендуется:

а) распространить через чаты участковых инспекторов опрос по выявлению основных проблем граждан по вопросам безопасности;

б) провести анализ криминогенной ситуации на участке и выявить наиболее часто повторяющиеся:

- виды правонарушений;
- объекты посягательств;
- места правонарушений;
- типы жертв правонарушений (кто чаще всего становится потерпевшим);
- типы правонарушителей (кто чаще всего совершает правонарушения);

Наряду с этим, систематизировать полученные данные и выработать соответствующие изменения/дополнения в план профилактики участковых инспекторов и в работу патрульной полиции для устранения причин и условий повторяющихся правонарушений.

Приоритизировать работу старших участковых, руководителей МПС на качественную реализацию данных планов профилактики. Каждому УИП организовать коммуникацию с жителями района о реализации мер по решению указанных ими проблем безопасности.

Говоря о принципе реализации совместных партнёрств и проектов с общественными и государственными организациями и частными компаниями по повышению безопасности, необходимо отметить недостаточный потенциал готовности и возможностей сотрудничества с общественностью по конкретным актуальным вопросам профилактики правонарушений. Решения о создании таких партнёрств неоправданно бюрократизированы и централизованы, что не дает достаточной мотивации и свободы действий к проявлению инициатив на уровне районов.

В этой связи рекомендуется:

- мотивировать участковых инспекторов привлекать индивидуальных граждан, общественные организации, бизнес, местные органы для совместной разработки и реализации профилактических мер, по вопросам безопасности, указанных гражданами, в ходе вышеупомянутых опросов;

- широко внедрять в практику создание совместных проектов с различными партнерами по решению конкретных проблем безопасности, выявленных на территории.

Другой принцип, касается повышения уровня удовлетворенности работой сотрудников, так как низкий уровень удовлетворенности работой сотрудников не позволяет обеспечить полноценное внедрение принципов сервисной полиции на практике.

Для этих целей рекомендуется:

- провести оценку на предмет прохождения личным составом курсов повышения квалификации за последние 3 года и принять

меры для расширения охвата в более чем 50%;

- организовать работу психологов по проведению анонимного тестирования для выявления основных проблем в организации работы и предложений по решению;

- провести психологическую диагностику и определить уровень стрессоустойчивости сотрудников и основных факторов, влияющих на уровень стресса;

- на основе выявленных проблем, разработать и реализовать план мер по улучшению условий работы и уровня удовлетворенности работой сотрудников на местах.

Следует отметить, что МВД Республики Казахстан были озвучены основные направления деятельности ОВД в рамках реализации принципов «слышащего государства» и обратной связи с населением, доступности и прозрачности системы МВД, повышение качества оказываемых населению государственных услуг, где было отмечено, что сегодня продолжается реформа местной полицейской службы, расширены полномочия участкового инспектора полиции.

В рамках реализации принципа полиции «шаговой доступности» ведется работа по обеспечению эффекта постоянного присутствия в местах, где это необходимо. По опыту развитых стран в наиболее криминогенных участках городов устанавливаются модульные посты полиции для круглосуточной работы.

В регионах в общественных местах и на автомагистралях проводится тестирование и поэтапное подключение устройства «Тревожная кнопка – Полиция». При нажатии на кнопку можно практически мгновенно связаться с сотрудником Центра оперативного управления полиции. С помощью встроенной камеры обеспечивается видеосъемка, а динамики позволяют офицеру ЦОУ поддерживать аудио-связь с лицом. Совместно с акиматами принимаются меры по строительству участковых пунктов, прорабатываются вопросы выделения помещений для участковых пунктов в строящихся жилых комплексах.

В целом, основной целью проектов является всестороннее изучение проблем пилотной территории, вовлечение в процесс

обеспечения безопасности других субъектов профилактики правонарушений и местного сообщества. Выработанная практика способствует принятию превентивных мер, препятствующих совершению правонарушений.

В настоящее время проводится совершенствование деятельности полицейских, перераспределяются ресурсы для повышения эффективности работы по обеспечению безопасности и спокойствия граждан.

Внедрение сервисной модели полиции позволило вовлечь в процесс обеспечения безопасности другие субъекты профилактики правонарушений и местное сообщество.

Суть сервисной модели заключается в том, чтобы члены общества участвовали в процессе выявления проблем безопасности. В ее основе – партнерские отношения между полицией и обществом. Необходимо работать на открытость, работать с общественностью, чтобы полиция стала народной и до-

ступной. При этом эффективность масштабирования сервисных подходов во многом зависит от степени содействия местных исполнительных органов и соблюдения основных принципов работы местной полицейской службы для реализации концепции обеспечения общественной безопасности.

Внедрение принципов и механизмов сервисной полиции невозможно без изменения системы оценки полиции. Многочисленные исследования показывают, что централизация процессов и жесткая иерархическая структура МВД и полиции рационализирует палочную систему управления через количественные показатели, так как является наиболее простым, понятным и экономичным способом управления. Издержками такой системы является формальность и низкое качество работы исполнителей, манипуляции с данными, низкий приоритет запросов и потребностей граждан и неэффективность процессов управления в целом.

Список использованных источников:

1. Приказ МВД Республики Казахстан от 02 октября 2020 года № 760 «Казахстанская сервисная модель полиции».
2. Сэмпсон, Роберт, Стивен В. Рауденбуш и Фелтон Эрлз (1997), «Кварталы и насильственные преступления: многоуровневое исследование коллективной эффективности», Science, Vol. 277: 918-924.
3. «Community Policing Defined». Community Oriented Policing Services. COPS. US Department of Justice. 2014. «Community-Oriented Policing in the European Union Today. Toolbox. Series 14. EuropeanCrimePreventionNetwork. 2018.
4. Таффин Р., Моррис Дж. и Пул А. (2006). «Оценка воздействия Национальной программы по обеспечению правопорядка». Лондон: Министерство внутренних дел.
6. Квинтон П. и Моррис Дж. (2008). «Патрулирование окрестностей: влияние пилотного проекта и скорейшее внедрение на национальном уровне». Лондон: Министерство внутренних дел.

Сведения об авторах

¹**Думов Нурлан Айгалиевич** — старший преподаватель кафедры административного права и административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, м.ю.н., подполковник полиции.

Думов Нұрлан Айғалиұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының әкімшілік құқық және ІО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы з.ғ.м., полиция подполковнигі.

Dumov Nurlan Aigalievich — Senior lecturer of the Department of Administrative Law and Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, m.yu.n., police

lieutenant colonel.

²*Алмагамбетова Айгуль Адильхановна* — старший преподаватель кафедры административного права и административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М. Буkenбаева, подполковник полиции.

Алмагамбетова Айгүл Әділханқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының әкімшілік құқық және ІО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

Almagambetova Aigul Adilkhanova — senior lecturer at the Department of Administrative Law and Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbayev, Police Lieutenant Colonel

ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСТІК МОДЕЛІНДЕГІ ПО-НЫҢ ХАЛЫҚПЕН ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛ НЫСАНДАРЫ

Құқық қорғау жүйесінің жүргізіліп жатқан реформасы полицияның «адамға бағдарланған» және сервистік моделін енгізу және дамыту арқылы айқындалды. Полиция қызметіне сервистік тәсілді енгізудің басты критерийі – серіктестік қатынастарды орнатудың нысандары мен әдістерін дамыту. Азаматтардың қоғамдық тәртіпті сақтауға қатысу мәселесі –біздің мемлекетіміздегі өте өткір проблемалардың бірі. Қазіргі уақытта полиция қызметін бағалау кезінде халықтың сенімі мен пікірі шешуші болады. Мақалада халықпен серіктестіктің ең тиімді нысандары және оларды полицияның сервистік моделіне енгізу қарастырылады. Автор полицияның сервистік моделін енгізу ешқандай жағдайда қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша ПО жұмысының қолданыстағы дәстүрлі моделін толық алмастырмайтынын атап өтті. Бұл модельді енгізу кезінде ол дәстүрлі модельді толықтырады және жақсартады, полиция қызметтерінің сапасын арттырады.

Түйінді сөздер: серіктестік қатынастар, қоғамдық тәртіпті сақтау, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, полицияның сервистік моделі, ақпарат алмасу.

ФОРМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОВД С НАСЕЛЕНИЕМ В СЕРВИСНОЙ МОДЕЛИ ПОЛИЦИИ

Проводимая реформа правоохранительной системы определялась внедрением и развитием «человекаориентированной» и сервисной модели полиции. Главным критерием внедрения сервисного подхода к полицейской деятельности является развитие форм и методов установления партнерских отношений. Вопрос участия граждан в охране общественного порядка очень остро стоит в нашем государстве. В настоящее время при оценке деятельности полиции решающее значение имеют доверие и мнение населения. В статье рассматриваются наиболее эффективные формы партнерства с населением и их внедрение в сервисную модель полиции. Автор отметил, что внедрение сервисной модели полиции ни в коем случае не заменит полностью существующую традиционную модель работы ОВД по обеспечению общественной безопасности. При внедрении этой модели она дополняет и улучшает традиционную модель, повышает качество полицейских услуг.

Ключевые слова: партнерские отношения, охрана общественного порядка, обеспечение общественной безопасности, сервисная модель полиции, обмен информацией.

OF INTERACTION OF THE DEPARTMENT OF INTERNAL AFFAIRS WITH THE POPULATION IN THE POLICE SERVICE MODEL

The ongoing reform of the law enforcement system was determined by the introduction and development of a «human-oriented» and service model of the police. The main criterion for the introduction of a service approach to policing is the development of forms and methods of establishing partnerships. The issue of citizens' participation in the protection of public order is very acute in our state. Currently, the trust and opinion of the population are crucial in assessing the activities of the police. The article discusses the most effective forms of partnership with the public and their implementation in the police service model. The author noted that the introduction of the police service model will in no way completely replace the existing traditional model of the Department of Internal Affairs to ensure public safety. When implementing this model, it complements and improves the traditional model and improves the quality of police services.

Қазақстан Республикасы өзін демократиялық және қазіргі заманғы мемлекет деп таниды және өз елі азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің кепілі болып табылады. Біздің ойымызша, құқықтық мемлекеттің негізгі элементі тиімді ынтымақтастық, билік органдарының (министрліктер, ведомстволар, агенттіктер, жергілікті атқарушы органдар) және қоғамдық құрылымдардың (халық, ҰЕҰ және т.б.) қатар өмір сүруі болып табылады, өйткені полиция қызметінің әртүрлі халықаралық тәжірибесі көрсеткендей, полицияның сервистік моделі деп аталатын жаңа модель көрінеді.

Қоғамның қанағаттану деңгейін арттыруға бағытталған саясат әкімшілік құқықты дамытудың аса маңызды бағдарына айналуға тиіс, бұл азаматтардың құқықтарын неғұрлым тиімді қамтамасыз ету үшін мемлекеттік функцияларды қайта қарауды негіздейді. Мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесін одан әрі қалыптастыру жөніндегі негізгі шаралар Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасына енгізілген. Мемлекеттік реттеу шектерін қайта ойластырып қарау маңызды. Қоғамдық қызметті реттеу қоғамдық өмірде туындайтын мәселелерді шешу кезінде ең соңғы шара болуға тиіс. Артық реттеуден бас тарту жалпы әлемдік үрдіс болып табылады. Мүмкін болатын салаларда реттеуді алып тастауға – «жұмсақ» құқықты – қағидалар мен нұсқаулар жиынтығын қолдануға жаңа серпін беруі керек. Нарық субъектілерінің мінез-құлқын реттеудің, оның ішінде өзін-өзі реттеу және тең реттеу тетіктерін пайдалану арқылы мемлекеттік реттеудің баламалы тәсілдерін үдемелі дамытуға бағытталған жұмысты жалғас-тырудың маңызы зор [1].

Қоғамдық тәртіп сақтау мен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды бірлесіп әзірлеу және жүзеге асыру. Бұл – өзара әрекеттесудің маңызды нысандарының бірі. Іс-шараларды бірлесіп әзірлеуге қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін

маңызы бар әртүрлі мән-жайларды анықтау, оларды зерделеу және бағалау, осы негізде профилактикалық жұмысты жақсарту, қоғамдық тәртіп сақтау мен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шараларды айқындау, жоспарлар жасау және т.б. жөніндегі іс-шаралар жатқызылуы тиіс. Бұл дайындалған, ұйымдастырушылық кезең, ол әдетте бекітіледі, көрсетіледі, әртүрлі ұйымдастырушылық құжаттарда бекітіледі. Сонымен қатар, ауызша келісімдер де орын алуы мүмкін.

Өзара қызығушылық тудыратын ақпаратпен алмасу (ақпараттық өзара іс-қимыл). Ақпараттық өзара іс-қимыл деп қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері бойынша объективті ақпаратты өзара іс-қимылдың бір субъектісінен екіншісіне уақтылы жүйелі түрде беруді түсіну керек. Өзара ақпараттандыру жүйесі өзара іс-қимыл жасайтын тараптардың қажеттіліктеріне сәйкес ақпаратты бастамашыл іріктеуге негізделеді. Полиция қызметкерлері мен қоғамдық құрылымдар осы нысан шеңберінде бір-бірінен қандай да бір тапсырмасыз әрекет етеді және құқық бұзушылықтарға қарсы күресте мүдделердің, қажеттіліктердің, мақсаттардың бірлігін басшылыққа алады.

Өзара әрекеттесетін субъектілердің әрқайсысы қабылданатын ақпаратты тек өзі үшін ғана емес, сонымен қатар, қоғамдық тәртіп сақтау мен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін басқа да қатысушылары үшін де бағалы. Сондықтан ақпараттық өзара әрекеттесу деңгейі, оның тиімділігі көбінесе құқық қорғау қызметіне қатысушы тараптардың бір-бірінің мүмкіндіктерін білуінен және осы негізде байқалады.

Ақпараттық өзара іс-қимыл толық және сенімді ақпаратты жинауды және беруді қамтиды. Мұндай жағдайларда ғана ол басқа субъектілер үшін жарамды.

Қазақстан облыстарында құрылып жатқан «қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде сервистік тәсілдерді енгізу жөніндегі ведомствоаралық топтар» жасалып жатқан

қоғамдық қауіпті іс-әрекеттер санының айтарлықтай қысқаруына оң әсерін тигізуі мүмкін [2].

Сенімділік талабы алынған мәліметтерді мұқият тексеруді, олардың бастапқы көздерінің сенімділігін анықтайды. Ақпараттық өзара іс-қимылдың маңызды сәті тұтынушылардың бастамашылықпен берілетін ақпаратқа жауап беруі болып табылады. Жауап деп алынған мәліметтерді пайдалану ғана емес, сонымен қатар, жауап, бастамашының хабарламалары бойынша қабылданған шаралар туралы хабарламасы, яғни кері байланыстың болуы түсінілуі керек.

Полиция қызметкерлерінің қоғаммен тікелей байланысы кезінде ақпарат алмасу тиімді болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, мұндай кездесулерге қатысушылар бар проблемалар туралы полиция қызметкерлерімен бөліседі, алкогольге қарсы заңнаманы бұзушылар, жастардың бейресми топтарының мінез-құлқы туралы, балалар мекемелері, мәдени-бұқаралық мекемелер, дискотекалар, сауда және қоғамдық тамақтану орындары, азаматтардың көпшілік демалатын аймақтарында тиісті қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету бойынша нақты ұсыныстар енгізеді. Өзара іс-қимылдың бұл түрі қоғамдық тәртіпті қорғаудың қоғамдық іс-шараларында айқын көрінеді.

Құқық қорғау жүйесін реформалау полицияның сервистік моделін дамыту арқылы айқындалды. Бұл ретте сервистік тәсілге негізделген полицияның ұлттық моделі белгілі бір аумақтық бірлік халқының пікірін ескере отырып және қадамдық қолжетімділік бағдарламаларын іске асыру арқылы полицияның қолжетімділігін қамтамасыз ете отырып, қоғаммен әріптестік қатынастар орнату есебінен құрылатын болады [3].

Жергілікті полиция қызметінің қызметкерлері, әдетте, оның құрамына мүшесінің бірі ретінде кіреді және оның барлық отырыстарына қатысады. Бұл оларға әкімшілік аумақта болып жатқан оқиғалардың басым көпшілігі туралы, халықтың көңіл-күйі, азаматтардың қоғамдық тәртіп сақтау мен қоғамдық қауіпсіздікті қамта-

масыз ету мақсатында қабылданған қандай да бір шараларды бағалауы туралы, жаңа және жеткілікті объективті ақпарат алуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде кеңес мүшелері ЖПҚ қызметкерлерінен жұртшылықтың барлық құрылымдары бір мезгілде ескеруі мүмкін қажетті мәліметтерді алады.

Қоғамдық құрылымдарға қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды өткізуге көмектесу. қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету дербес субъектілері бола отырып, халықтың белсенділері үлкен жұмыс жүргізуде. Бұзақылық және өзге де қоғамға жат көріністердің едәуір санын қоғамдық тәртіпті сақтау жөніндегі бөлімшелер жолын кеседі, қоғамдық орындардағы мінез-құлық ережелерін бұзуға, төзбеушілік жағдайын қоғамның бей-жай қарамайтын мүшелері де, мүдделі субъектілер де жолын кеседі.

Кәмелетке толмағандардың теріс қылықтары – кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі инспекциялар, ювеналды полиция деп аталатын қоғамдық негізде жедел бөлімшелер және т.б. алайда, жұртшылық өкілдері көбінесе білікті көмекке мұқтаж.

Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі Заңына сәйкес қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы осы Заңға және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес олардың ішкі істер органдарына ерікті түрде жәрдемдесуі арқылы жүзеге асырылады. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қатысатын азаматтар өз қызметін заңдылық, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу мен сақтау принциптері негізінде жүзеге асырады [4].

Олар бұл көмекті ең алдымен учаскелік полиция инспекторынан алады. Ол күнделікті және нақты моральдік өмір салтын жүргізетіндер, көбінесе қоғамдық тәртіпті бұзатын субъектілермен тікелей байланыста болады. Басты мақсаты мінез-құлыққа ықпал ететін жағдайлар мен себептерді жою болып табылады. Өзінің кәсібилігіне байланысты учаскелік полиция инспекторы қоғамдық

тәртіпті сақтауға қатысатын азаматтарға
бірінші болып

көмекке келетін лауазымды тұлға болып
табылады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 15 қазандағы № 674 Жарлығы.
2. Длимов А.А. Қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі сервистік тәсілдер // «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының Хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы. – 2022. - №2 (7). – Б. 19-25.
3. Отепова Г.М. Развитие профессиональных компетенций сотрудников органов внутренних дел Республики Казахстан в рамках формирования сервисной модели полиции. Дисс. на соискание академической степени магистра национальной безопасности и военного дела. Астана – 2023
4. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 590 Заңы.

Авторлар туралы мәліметтер

¹Күмісбеков Серікқазы Күмісбекұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасының профессоры, PhD докторы, қауымдастырылған профессор, полиция подполковнигі.

Кумисбеков Серикказы Кумисбекұлы — профессор кафедрсы административно-правовых дисциплин Карагандинской академии имени Б.Бейсенова МВД Республики Казахстан, доктор PhD, ассоциированный профессор, подполковник полиции.

Kumisbekov Serikkazy Kumisbekuly — Professor of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Karaganda Academy named after B.Beisenov of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, PhD, Associate Professor, police Lieutenant Colonel.

Қанафин Арман Абайбекұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының магистранты, полиция майоры.

Канафин Арман Абайбекұлы — магистрант Карагандинской академии имени Б.Бейсенова МВД Республики Казахстан, майор полиции.

Kanafin Arman Abaibekuly — is a graduate student of the Karaganda Academy named after Barimbek Beisenov of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, a police major.

ТЕМІРЖОЛ КӨЛІГІНДЕ ЖҮКТЕРДІ ЖӘНЕ ЖОЛАУШЫЛАРДЫ ТАСЫМАЛДАУ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Көлік кешенінің жетекші саласында жүктер мен жолаушыларды алыс қашықтыққа тасымалдайтын басты қатынас құралы – теміржол көлігі. Тасымалдаушы мен Ұлттық инфрақұрылым операторы тасымалдау кезінде жүктердің сақталуын, уәкілетті орган бекітетін тізбеге сәйкес, өздерінің қарауындағы теміржол көлігі объектілерінің әскерилендірілген күзетілуін, теміржол көлігінде өртке қарсы профилактикалық жұмыстың жүргізілуін және өртті жоюды қамтамасыз етуге міндетті. Автор берілген мақалада тасымалдау процесіне қатысушылар мен теміржол көлігінің көмекші қызметтері адамның өмірі мен денсаулығына, қоршаған ортаға зиян келтіруге, тасымалдау процесіне қатысушылар мен үшінші тұлғалардың мүлкіне залал келтіруге әкеп соққан, қауіпсіздік жөніндегі талаптарды бұзғаны үшін Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауаптылықта болатындығын зерделеп көрсеткен.

Түйінді сөздер: теміржол көлігі, жүктер мен жолаушылар, алыс қашықтыққа тасымалдайтын басты қатынас құралы, локомотивтер мен вагондар, арнайы рельс жолдары.

ОСНОВЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПЕРЕВОЗОК ГРУЗОВ И ПАССАЖИРОВ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ

В ведущей отрасли транспортного комплекса основным средством сообщения, перевозящим грузы и пассажиров на большие расстояния, является железнодорожный транспорт. Перевозчик и национальный оператор инфраструктуры обязаны обеспечивать сохранность грузов при перевозках, военизированную охрану объектов железнодорожного транспорта, находящихся в их ведении, проведение противопожарной профилактической работы на железнодорожном транспорте и ликвидацию пожаров в соответствии с перечнем, утверждаемым уполномоченным органом. Автором в данной статье изучено, что участники перевозочного процесса и вспомогательные службы железнодорожного транспорта несут ответственность в соответствии с законами Республики Казахстан за нарушение требований по безопасности, повлекшее причинение вреда жизни и здоровью человека, окружающей среде, причинение ущерба имуществу участников перевозочного процесса и третьих лиц.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, грузы и пассажиры, основное средство передвижения на дальние расстояния, локомотивы и вагоны, специальная рельсовые путь.

FUNDAMENTALS OF THE SAFETY OF FREIGHT AND PASSENGER TRANSPORTATION IN RAILWAY TRANSPORT

In the leading industry of the transport complex, rail transport is the main means of communication transporting goods and passengers over long distances. The carrier and the national infrastructure operator are obliged to ensure the safety of goods during transportation, paramilitary protection of railway transport facilities under their jurisdiction, fire prevention work on road transport and fire extinguishing in accordance with the list approved by the authorized body. The author in this article has studied that participants in the transportation process and auxiliary services of railway transport are responsible in accordance with the laws of the Republic of Kazakhstan for violating safety requirements that caused harm to human life and health, the environment, damage to the property of participants in the transportation process and third parties.

Keywords: Railway transport, goods and passengers, the main means of long-distance transportation, locomotives and wagons, a special relay track.

Теміржол көлігі XIX ғасырда ірі өнеркәсіп орындарының ашылуына, әсіресе, кен қазып, металл өңдеудің дамуына байланысты пайда болды. Дүние жүзінде тұңғыш теміржол көлігі 1825 жылы Англияда Дж. Стефенсон салдырған ұзындығы 21 км «Стоктон – Дарлингтон» желісінде қатынады. Бұдан кейін темір жол көлігі XIX ғасырдың 30-жылдары Аустрияда, Германияда, Бельгияда және Францияда пайда болды. 1830 жылда АҚШ-та, 1837 жылда Ресейде теміржол желілері ашылады. 1850-1870 жылда Азияда, Африкада, Оңтүстік Америкада, Аустралияда салына бастады. Теміржол құрылысы аз уақыт ішінде жедел қарқынмен дамып, 20-ғасырдың басында теміржол торабының әлемдегі жалпы ұзындығы 1 млн. км-ден асып түсті.

Теміржол көлігі Қазақстан экономикасын дамытуда басты рөл ойнап, жолаушылар мен жүктерді тасымалдаудың негізгі бөлігін атқару арқылы мемлекеттің көлік жүйесінің негізі болып табылады.

Қазақстан теміржол торабының инфрақұрылымы республиканың барлық аймақтарын өзара байланыстырып, басқа көрші мемлекеттердің теміржол тораптарымен 15, оның ішінде он бірі Ресей Федерациясымен байланыс нүктесіне ие.

Мемлекеттің экономикалық өсуі жағдайында теміржол көлігінің тиімді қызмет етуі үшін негізгі талаптары болып, өзіндік шығындарды азайту, тасымалдаудың үлкен көлемдерін жүзеге асыру, сұраныстың өзгеруіне икемді әрекет ету, тасымалдау қауіпсіздігін сақтау болып табылады.

Теміржол көлігі – көлік кешенінің жетекші саласы, жүктер мен жолаушыларды алыс қашықтыққа тасымалдайтын басты қатынас құралы.

Теміржол көлігі локомотивтер мен вагондардан тұратын, арнайы рельс жол арқылы тасымалдауға арналған көлік түрі болып табылады.

Теміржол көлігінде тасымал құны басқа көлік түрлерімен салыстырғанда біршама төмен, қатынауы тұрақты.

Қазақстанның ішкі құрлықтық орналасуы жағдайында Темір жол көлігі елдің көлік кешенінің құрамында аса маңызды рөл атқарады.

Теміржол көлігіндегі қауіпсіздік азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғауға, қоршаған ортаны қорғауға, темір жол көлігі ұйымдарының авариясыз жұмыс істеуіне жағдай жасауға, темір жолдардың, жылжымалы құрамның, құрылыстардың, жабдықтардың, тетіктердің және құрылғылардың жарамды жағдайда ұсталуына бағытталған, мыналарды:

- поезд қозғалысымен байланысты қызметке үміткерлерді кәсіби іріктеуді;

- еңбек тәртібін және технологиялық тәртіпті нығайтуды, әлеуметтік мәселелерді шешуді;

- поездар қозғалысына байланысты қызметкерлерді мерзімді медициналық тексеруден өткізуді, сондай-ақ поездар қозғалысына тікелей байланысты локомотив бригадалары мен қызметкерлерінің денсаулығын рейс алдында бақылауды;

- кадрларды техникалық оқыту мен олардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыруды, стандартты емес жағдайлардағы іс-әрекеттердің іс жүзіндегі дағдыларын жетілдіруді;

- поездар қозғалысына байланысты қызметкерлердің қозғалыс қауіпсіздігі мәселелерін регламенттейтін қолданыстағы нұсқаулықтар мен ережелерді және лауазымдық нұсқаулықтарды білу мәніне мерзімді тексеру жүргізуді;

- анықталған кемшіліктерді жою жөнінде шаралар қабылдаумен, қауіпсіздікті бақылау құрылғылары мен аспаптарының жай-күйін тексеру мен пайдалануды бекітілген кесте бойынша жүзеге асыруды;

- қауіпсіздіктің жаңа құрылғыларын, аспаптарын және жүйелерді жасау мен енгізу жөнінде ұдайы жұмыс жүргізуді;

- қозғалыс қауіпсіздігін қамтамасыз етуді ұйымдастырудың жаңа нысандарын іздестіруді және енгізуді;

- авариясыз жұмыс тәжірибесін жинақтауды және таратуды;

- жүргізілетін жұмыс ерекшелігіне сәйкес техникалық жарамды аспаптармен және техникалық құралдармен қамтамасыз етуді қамтитын ұйымдастырушылық және техникалық іс-шаралар кешенімен қамтамасыз етіледі [1].

Өздеріңіз білетіндей, жүктердің көп мөлшерін тасып жеткізудің және

тасымалдаудың ең тиімді тәсілдерінің бірі – теміржол (бұдан әрі – ТЖ) көлігін пайдалану. Өкінішке орай, теміржол көлігі нысандарында, басқа қоғамдық орындардағыдай, түрлі құқық бұзушылықтар орын алууда. Мәселен, «ҚТЖ – Жүк тасымалы» АҚ-да үйлестіру кеңесін өткізу барысында ТЖ көлік объектілеріндегі құқық бұзушылықтардың өзекті мәселелері мен өсуі талқыланды. Осы отырыс барысында бөгде азаматтар арасында жиі кездесетін құқық бұзушылықтардың бірі теміржол жолдарымен жүру (белгіленбеген жерлерде) болып табылатындығы атап өтілді. Мәселен, 2023 жылдың басынан бастап Қазақстанның көлік полициясының қызметкерлері белгіленбеген жерлерде темір жолдарды кесіп өткені үшін 15 355 адамды әкімшілік жауапкершілікке тартты, пойыз дөңгелектерінің астына 42 азамат түсті, олардың жартысы өліммен аяқталды, үш факт бойынша балалар зардап шекті, олардың барлығы өліммен аяқталды [2].

Теміржол көлігімен жолаушылар, багаж, жүк, жүк-багаж және пошта жөнелтілімдерін тасымалдау уәкілетті орган белгілеген тәртіппен және шарттарда жүзеге асырылады.

Тасымалдау процесіне қатысушылар жасалатын шарттарға, тасымалдау қағидаларына, инфрақұрылымдық қызметтерге қол жеткізу және оларды көрсету қағидаларына, заңнамаға, Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына сәйкес тасымалдау процесі операцияларын жоспарлайды, ұйымдастырады және орындайды.

Тасымалдаушы заңнамаға және Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шарттарда көзделгеннен басқа жағдайларда, ақысын төлеген және жол жүру немесе багаж, жүк, жүк-багаж және почта жөнелтілімдерін тасымалдарына арналған тасымалдау құжаттарын дұрыс ресімдеген қызмет пайдаланушыларға тасымал жасаудан бас тартуға құқығы жоқ.

Өзінің жылжымалы құрамы жоқ тасымалдау процесіне қатысушылар шарттың негізінде локомотивтік тартқыш операторының, жолаушылар қозғалысындағы локомотивтік тартқыш операторының

және вагондар (контейнерлер) операторының көрсетілетін қызметтерін пайдаланады.

Магистральдық теміржол желісі жекешелендіруге жатпайды және кейіннен Ұлттық инфрақұрылым операторына беріле отырып, Ұлттық теміржол компаниясына беру үшін уәкілетті орган белгілейтін шарттарда және тәртіппен ұлттық басқарушы холдингке беріледі.

Мемлекет меншігіндегі магистральдық, станциялық жолдар және магистральдық теміржол желісінің өзге де объектілері кейіннен Ұлттық инфрақұрылым операторына беріле отырып, Ұлттық теміржол компаниясына беру үшін уәкілетті орган белгілейтін шарттарда және тәртіппен ұлттық басқарушы холдингке беріледі.

Кірме жолдың жылжымалы құрамды бір жолдан екінші жолға ауыстыруға арналған құрылысжайлары, құрылғылары мен элементтері кірме жолдың бөлінбейтін бөлігі болып табылады.

Магистральдық теміржол желісіне жатпайтын теміржолдар жеке пайдалану объектілері бола алады және жеке меншікте, оның ішінде мемлекеттік-жекешелік әріптестік шарттары, оның ішінде концессия шарттары негізінде жеке меншікте бола алады.

Жекеше әріптеске мемлекеттік-жекешелік әріптестік шарттары бойынша, оның ішінде концессионерге концессия шарттары бойынша теміржолдарға және теміржол көлігі объектілеріне мемлекеттік-жекешелік әріптестік шарттарының, оның ішінде концессия шарттарының қолданылу мерзіміне иелену мен пайдалану құқығы беріледі. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік шарттары бойынша, оның ішінде концессия шарттары бойынша теміржолдар және теміржол көлігі объектілері мемлекеттік-жекешелік әріптестік шарттарының, оның ішінде концессия шарттарының қолданылу мерзімі аяқталғанға дейін магистральдық теміржол желісінің құрамына енгізілмейді.

Теміржол қатынастары мынадай түрлерге бөлінеді.:

- жолаушыларды, багажды, жүк-багажды және почта жөнелтілімдерін тасымалдау;
- жүк тасымалдау.

Жолаушыларды, багажды, жүк-багажды және почта жөнелтілімдерін тасымалдау:

1) халықаралық – Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттер арасында немесе Қазақстан Республикасының аумағы арқылы транзитпен тасымалдау;

2) республикаішілік – Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан жөнелту және межелі станциялар арасындағы тасымалдаулар болып бөлінеді.

Әкімшілік-аумақтық белгісі бойынша республикаішілік жолаушылар мен жүк тасымалдау:

1) облысаралық – әртүрлі облыстардағы жөнелту және межелі станциялар арасында жүзеге асырылатын немесе республикалық маңызы бар қалалармен, астанамен елді мекендерді жалғастыратын тасымалдау;

2) ауданаралық (облысішілік қаларалық) – бір облыс шегіндегі жөнелту және межелі станциялар арасындағы тасымалдау;

3) қала маңындағы – тиісті аумақтарда қала маңындағы аймақтардың бекітілген шекаралары шегінде қаланы елді мекенмен жалғастыратын маршруттар бойынша тасымалдаулар болып бөлінеді.

Жүктерді тасымалдау:

1) халықаралық – Қазақстан Республикасы мен шет мемлекеттер арасындағы тасымалдар немесе жүк транзиті болып бөлінеді.

2) республикаішілік – Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан жөнелту және межелі теміржол станциялары арасындағы тасымалдау болып бөлінеді.

Тасымалдау процесіне қатысушылар мен теміржол көлігінің көмекші қызметтері адамның өмірі мен денсаулығына, қоршаған ортаға зиян келтіруге, тасымалдау процесіне қатысушылар мен үшінші тұлғалардың мүлкіне залал келтіруге әкеп соққан, қауіпсіздік жөніндегі талаптарды бұзғаны үшін Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауаптылықта болады [3].

Тасымалдаушы мен Ұлттық инфрақұрылым операторы:

1) тасымалдау кезінде жүктердің сақталуын;

2) уәкілетті орган бекітетін тізбеге сәйкес, өздерінің қарауындағы теміржол көлігі объектілерінің әскерилендірілген күзетілуін;

3) теміржол көлігінде өртке қарсы профилактикалық жұмыстың жүргізілуін және өртті жоюды қамтамасыз етуге міндетті.

Теміржол көлігімен тасымалдау кезінде тасымалдаушы не жүк жөнелтуші жүктердің тасымалдарын ұйымдастыру туралы шарт бойынша әскерилендірілген күзетпен алып жүруге жататын жүктердің күзетін уәкілетті орган белгілеген тәртіппен қамтамасыз етуге міндетті.

Жүк жөнелтуші, жүк алушы тасымалдау ережелерінде белгіленген тізбе мен тәртіпке сәйкес жүктердің жекелеген түрлерін өз өкілдерінің (жолсеріктердің) жолбасшылығы арқылы тасымалдауды қамтамасыз етуге міндетті.

Жүк жөнелтуші, жүк алушы осы бапта көзделген тізбеге енбейтін жүктерді күзетуді және оларға жолбасшылық жасауды тасымалдау ережелерінде белгіленген тәртіппен жүзеге асыра алады.

Теміржол көлігінде қоғамдық тәртіптің сақталуын және қылмысқа қарсы күресті ішкі істер органдары қамтамасыз етеді.

Әлеуметтік, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар туындаған кезде, сондай-ақ төтенше және соғыс жағдайы енгізілген кезде тасымалдаушының шарттық қатынастары әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алуды (анықтауды, жолын кесуді) және оларды жоюды өз құзыретіне қарай жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың, жергілікті жер комендантының ұсынуы бойынша уәкілетті органның шешімдері негізінде тоқтатыла тұруы мүмкін.

Ұлттық қауіпсіздікке қатер төнген немесе әлеуметтік, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар туындаған кезде, сондай-ақ төтенше жағдай енгізілген кезде және тасымалдауға кедергі келтіретін өзге де мән-жайлар кезінде Инфрақұрылымның ұлттық операторы теміржол қатынасының белгілі бір бағыттарында тасымалдауға байланысты қызметтер

көрсетуді уақытша тоқтату не шектеу туралы шешім қабылдай алады.

Ұлттық инфрақұрылым операторы осындай шешімнің қолданылу мерзімін белгілеуге, сондай-ақ уәкілетті органды, тасымалдаушыларды және өзге де мүдделі тұлғаларды дереу хабардар етуге міндетті. Багажды, жүкті және жүк-багажды жеткізіп

беру, беру жөніндегі шартты тиісті тұрғыда орындамауға әкеп соқтырып, сақтаудың шекті мерзімінің өтіп кетуіне ұрындырған, аталған мән-жайлар туындаған кезде тасымалдаушы багажды, жүкті және жүк-багажды жөнелтушіге, жүк жөнел-тушіге олардың есебінен қайтаруға құқылы[4].

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. <https://www.google.com/url> сайты.
2. Длимов А.А. «О некоторых вопросах общественной безопасности на объектах железнодорожного транспорта. «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, 2024. № 1 (14). Б.46.
3. Теміржол көлігі туралы Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 8 желтоқсандағы N 266 Заңы
4. <https://kk.wikipedia.org/wiki> сайты.

Автор туралы мәлімет

¹**Сарбаев Сәндібек Сайынұлы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының доценті, полиция полковнигі.

Сарбаев Сандибек Сайынович — доцент кафедры организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД РК им. М. Букенбаева, полковник полиции.

Sarbayev Sandibek Sayynovich — Associate Professor of the Department of Security Organization at Transport Facilities of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bubenbayev, police Colonel.

ЖОЛ-КӨЛІК ОҚИҒАЛАРЫН РӘСІМДЕУДІ ОҢТАЙЛАНДЫРУ

Мақалада тиімділікті арттыру және уақыт шығындарын азайту мақсатында жол-көлік оқиғаларын (ЖКО) ресімдеуді жетілдіру мәселелері қарастырылады. Автор қазіргі жүйенің негізгі проблемалары мен кемшіліктерін анықтай отырып, ЖКО ресімдеудегі ағымдағы жағдайды талдайды. Автор еңбегінде ЖКО ресімдеу процесін оңтайландыру бойынша бірқатар шаралар, соның ішінде оқиғаның мән-жайларын тіркеуге арналған мобильді қосымшалар, ақпаратты жинау мен өңдеуді жеделдету үшін геоақпараттық жүйелер мен дерекқорларды пайдалану сияқты заманауи технологияларды енгізуді ұсынады. Сондай-ақ, құжат айналымын жеңілдету және бюрократиялық рәсімдерді қысқарту мәселелері қарастырылуда.

Түйінді сөздер: жол-көлік оқиғалары, ЖКО ресімдеу, көлік апаттары, жол жүрісі ережесі, әкімшілік құқық бұзушылық, көлік, жүргізуші, жолаушы, жол қауіпсіздігі, жол қозғалысы, қоғамдық қауіпсіздік.

ОПТИМИЗАЦИЯ ОФОРМЛЕНИЯ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНЫХ ПРОИСШЕСТВИЙ

В статье рассматриваются вопросы совершенствования процедуры оформления дорожно-транспортных происшествий (ДТП) с целью повышения эффективности и сокращения временных затрат. Автор анализирует текущую ситуацию с оформлением ДТП, выявляя основные проблемы и недостатки существующей системы.

В работе предлагается ряд мер по оптимизации процесса оформления ДТП, включая внедрение современных технологий, таких как мобильные приложения для фиксации обстоятельств происшествия, использование геоинформационных систем и баз данных для ускорения сбора и обработки информации. Также рассматриваются вопросы упрощения документооборота и сокращения бюрократических процедур.

Ключевые слова: дорожно-транспортные происшествия, оформление ДТП, автомобильные аварии, нарушение дорожного движения, административные правонарушения, транспорт, водитель, пассажир, безопасность дорожного движения, движение, общественная безопасность.

OPTIMIZATION OF ROAD ACCIDENT REGISTRATION

The article discusses the issues of improving the procedure for registration of road accidents in order to increase efficiency and reduce time costs. The author analyzes the current situation with the registration of an accident, identifying the main problems and shortcomings of the existing system.

The paper proposes a number of measures to optimize the process of registration of an accident, including the introduction of modern technologies such as mobile applications for recording the circumstances of the incident, the use of geographic information systems and databases to accelerate the collection and processing of information. The issues of simplification of document flow and reduction of bureaucratic procedures are also considered.

Keywords: Traffic accidents, registration of road accidents, car accidents, traffic violations, administrative offenses, transport, driver, passenger, traffic safety, traffic, public safety.

Жол-көлік оқиғалары (ЖКО) Қазақстанда елеулі проблемалардың бірі болып табылады, бұл айтарлықтай адами және экономикалық шығындарға әкеледі. Жол-	көлік оқиғаларын тіркеу мен ресімдеудің тиімді жүйесі жол қозғалысы қауіпсіздігін басқаруда, зардап шеккендерге жедел көмек көрсетуде және құқықтық мәселелерді
---	---

шешуде шешуші рөл атқарады. Алайда, Қазақстанда жол-көлік оқиғаларын ресімдеудің қолданыстағы рәсімінде процестің тиімділігінің төмендеуіне әкелетін бірқатар кемшіліктер бар. Олар:

1. Патрульдік полицияның қызметкерлерінің оқиға орнына келуін ұзақ күту.

2. Қатысушылар мен көлік құралдары туралы ақпаратқа жылдам қол жеткізу үшін бірыңғай электрондық деректер базасының болмауы.

3. Көптеген қағаз құжаттар мен бланкілерді толтыру қажеттілігі.

4. Куәлардан түсініктеме жинау және т.б.

Проблема	Сипаттама	Шешім
Оқиға бойынша ақпараттардың жетіспеушілігі	ЖКО-на қатысқан тұлғалар көп жағдайда нақты әрі толық ақпарат бермейді	Жүргізушілерді сапалы оқыту және жауаптылықты насихаттау
Құжаттардағы орын алған кемшіліктер	Құжаттарды (хаттамаларды) дұрыс толтырмау	Стандартты нұсқаулықтар мен құжаттар нысанын әзірлеу
Куәлардың болмауы	Мүдделі емес (тәуелсіз) куәлардың болмауы	Қауіпті жол қиылыстарында бейнекамераларды орнату
Кеш әрекет ету	Полиция қызметкерлерін ұзақ уақыт күту	Кері байланыс жүйелерін жақсарту
Заңдарды дұрыс түсінбеуі	Жол қозғалысы ережелерінің дұрыс сипатталмауы	Түсіндіру жұмыстарын күшейту

1-кесте. ЖКО рәсімдеудің негізгі проблемалары

Сонымен қатар, еліміздің жолдарында орын алған ЖКО-ын рәсімдеу барысында 1-кестеде көрсетілген мәселелер жиі орын алатындығы анықталып отыр[1].

Жол-көлік оқиғасы – көлік құралының жолда жүруі процесінде және оның қатысуымен туындаған, адамның денсаулығына зиян келтіруге, өліміне, көлік құралдарының, құрылыстардың, жүктердің бүлінуіне не өзге де материалдық залалға әкеп соққан оқиға.

ЖКО түрлері:

- Қақтығыс
- Аударылу
- Кедергіні соғу
- Жүргіншіні басып немесе соғып кету
- Велосипедшіні соғып кету
- Тұрған көлік құралын соғу
- Ат-арба көлігін соғу
- Жануарлар басып немесе соғып кету
- Жолаушылардың құлауы
- Өзге оқиғалар.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 13 қарашадағы № 1196 қаулысымен бекітілген Жол жүрісі қағидаларына (бұдан әрі – ЖЖҚ) сәйкес жол-көлік оқиғасына қатысқан жүргізушінің ЖКО

ресімдеуден басқа бірқатар міндеттері бар. Олар:

- ЖЖҚ-ның 7-бөлімі 2-тармағының талаптарына сәйкес көлік құралын дереу тоқтатуға (орнынан қозғамауға), авариялық жарық сигнал беруін қосуға және авариялық тоқтау белгісін (жанып-сөнетін қызыл фонарь) қоюға, оқиғаға қатысы бар заттарды қозғамауға;

- зардап шеккендерге дәрігерге дейінгі медициналық көмек көрсету үшін ықтимал шараларды қолдануға, жедел медициналық жәрдем шақыруға, ал шұғыл жағдайларда зардап шеккендерді жол-жөнекей көлікпен жөнелтуге, егер бұл мүмкін болмаса, өзінің көлік құралымен жақын жердегі емдеу мекемесіне жеткізуге, өзінің тегін, көлік құралының мемлекеттік тіркеу нөмірі белгісін хабарлауға (жеке басын куәландыратын құжатты немесе жүргізуші куәлігін және көлік құралына берілген тіркеу құжатын көрсете отырып) және оқиға болған жерге қайтып келуге;

- ЖЖҚ-ның 1-бөлімі 8-тармағында көзделген жағдайларды қоспағанда, болған оқиға туралы жақын жердегі ішкі істер органына дереу хабарлауға, оны көргендердің тектері мен мекенжайларын жазып алуға және

ішкі істер органдары қызметкерлерінің келуін күтуге;

- егер басқа көлік құралдарының жүруі мүмкін болмаса, жолдың жүру бөлігін босатуға;

- жолдың жүру бөлігін босату қажет болған кезде оқиғаға қатысы бар көлік құралының орналасуын, іздер мен заттарды куәлардың қатысуымен алдын ала белгілеп, оларды сақтауға барлық ықтимал шараларды қолдануға және оқиға болған жерді өзгелердің айналып өтуін қамтамасыз ету.

Жол-көлік оқиғасы кезінде зардап шеккендер болмаса, болған оқиғаның мән-жайларын бағалауда жүргізушілер өзара келіскен кезде оқиғаның схемасын алдын ала жасап және оған қол қойып, олар оқиғаны ресімдеу үшін ішкі істер органдарының жақын бөлімшесіне келеді. Сонымен қатар, құзырлы орган өкілдерін шақыру кезінде олардың атқаратын жұмыстары келесі әрекеттермен сипатталады:

- ЖКО сызбасын құрастыру;
- ЖКО жерін қарау хаттамасын түзу;
- болған оқиға бойынша түсініктемелер жинау;
- әкімшілік хатама жасау;
- жүргізушілерді медициналық куәландыруға жіберу [2].

Уәкілетті лауазымды тұлға әкімшілік құқық бұзушылықтың іздерін, өзге де материалдық объектілерді, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы жасау үшін маңызы бар мән-жайларды анықтау мақсатында өз өкілеттігі шегінде сол жерді, заттарды, құжаттарды, тірі адамдарды қарап тексеруге құқылы. Оған қоса патрульдік полициясының қызметкері сызбаға міндетті түрде автомобильдердің сыртқы зақымдануларының сипаттамасын енгізеді.

ЖКО ресімдеудің қолданыстағы әдістері көбінесе ауыр және көп жұмыс пен уақытты талап етеді. Оған қоса жол қозғалысына кедергі келтіруіне, оқиғаға қатысушылар үшін қолайсыздыққа және құқық қорғау органдарының шамадан тыс жүктелуіне әкеледі. Сондықтан ЖКО ресімдеудің жеңілдетілген әдістерін жетілдіру қажеттілігі туындады және ол мәселені қазіргі таңда Еурохаттаманың қолданысқа енгізілуімен шешіле бастады[3].

Еурохаттама ұғымы ешқандай нормативтік актімен бекітілмеген. Бұл полиция қызметкерлерін шақырмай-ақ ЖКО оңайтылған жолмен ресімдеу тәсілі, онда қатысушылар ЖКО туралы хабарламаның арнайы бланкісін қосымша арқылы өз бетінше толтырады және орын алған мәселені жылдам шешеді. ЖКО-рын жеңілдетілген нысанда ресімдеу тәжірибесі бізге шетелден келді, сондықтан ол көпшілікке осындай атаумен танылды.

Сондықтан келешегі бар бағыттардың бірі заманауи ақпараттық технологияларды пайдалану болып табылады. ЖКО қатысушыларына қажетті ақпаратты өз бетінше тіркеуге және оны тиісті органдарға беруге мүмкіндік беретін мобильді қосымшаларды енгізу процесті едәуір жеделдетіп, жеңілдетуі мүмкін. Сонымен қатар, автомобильдерде немесе жол инфрақұрылымында орнатылған фото және бейнетіркеу жүйелерін қолдану оқиғаның мән-жайын объективті түрде құжаттауға мүмкіндік береді.

ЖКО-рын еурохаттама арқылы ресімдеуге «Көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 1 шілдедегі N 446 Заңы мүмкіндік береді.

Осы көрсетілген заңның 1-бап 9-1) тармағында: «көлік оқиғасын оңайлатылған ресімдеу – көлік оқиғасы туралы құжаттарды ішкі істер органдары қызметкерлерінің қатысуынсыз осы Заңда белгіленген тәртіппен және шарттарда ресімдеу» мүмкін болатыны көрсетілген.

Сақтандыру жағдайын реттеудің оңайлатылған тәртібін 22-2-бабы анықтайды. Яғни, көлік оқиғасы жасалған кезде өміріне және (немесе) денсаулығына зиян келтірілген жәбірленушілер болмаған жағдайда, оған қатысушылар бір мезгілде мынадай талаптар сақталған кезде жүргізілуі мүмкін:

- 1) көлік оқиғасы екі көлік құралының (тіркемелері (жартылай тіркемелері) бар көлік құралдарын қоса алғанда) өзара жанасуы (соқтығысуы) салдарынан болса, осы көлік оқиғасы жасалған кезде иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігі сақтандырылған болса;

2) көлік оқиғасы салдарынан көлік құралдарына ғана зиян келтірілсе;

3) көлік оқиғасы салдарынан зиян келтіру мән-жайлары, көлік құралдарының көрінетін бүлінуінің сипаты мен тізбесі, көлік оқиғасына қатысушылардың бірінің кінәсі көлік оқиғасына қатысушылардың келіспеушілігін туғызбаса және декларацияда тіркелсе;

4) көлік оқиғасына қатысушылар уәкілетті органның нормативтік құқықтық актісінде белгіленген, әрбір жеке сақтандыру жағдайы бойынша сақтандыру сомасының мөлшері шегінде сақтандыру төлемінің мөлшеріне келіссе;

5) көлік оқиғасы туралы құжаттар мен мәліметтерді ресімдеуді көлік оқиғасына қатысушылар уәкілетті органның нормативтік-құқықтық актісінде айқындалған тәртіппен, сақтандыру компаниясының ақпараттық жүйесін және дерекқорды қалыптастыру және жүргізу жөніндегі ұйымның ақпараттық жүйесін пайдалана отырып, декларация жасау арқылы жүзеге асырса. [4]

Көрсетілген талаптарға сәйкес келмеген жағдайда ЖКО полиция қызметкерлерін шақырта отырып рәсімделуге жатады. Сонымен қатар, ЖКО-ның орын алуына себепкер немесе сотпен кінәлі деп танылған тұлға әкімшілік жауаптылыққа тартылады. Еурохаттама қосымшасы арқылы ЖКО-рын рәсімдеудің бірқатар артықшылықтары бар:

- Жүргізушілерге ЖКО ресімдеу үшін кептелісте полицияны күтудің қажеті жоқ, әрі уақыт үнемделеді;

- Жеңілдетілген тәртіппен ресімделген ЖКО бойынша жүргізушілер әкімшілік жауапкершілікке тартылмайды;

- Әкімшілік және сот рәсімдерін болдырмау есебінен сақтандыру төлемдерінің мерзімі қысқарады.

Сонымен қатар, ЖКО-рын жеңілдетілген тәртіппен ресімдеудің кейбір кемшіліктері де бар. Мысалы:

- Орын алған ЖКО полиция қызметкерлерін шақыртпастан, жеңілдетілген

тәртіппен ресімделген соң нақты осы оқиғаның құзырлы органдарда тіркелмеуіне орай еліміздің Бас прокуратура жанындағы Құқықтық статистика комитетінің есебіне кірмейді. Осындай ЖКО-ның себеп салдарын анықтау мақсатында объективті әрі толық зерттеу жұмыстарын жүргізу мүмкін болмайды;

- Жеңілдетілген тәртіппен ресімделген ЖКО бойынша кінәлі жүргізушілердің сақтандыру полистеріндегі сыныптық көрсеткіштері «5» ке дейін түсіп кетеді. Соның салдарынан жүргізушілер келесі сақтандыру полистерін 5-7 жылдар аралығында кем дегенде 15 мың теңгеге қымбатырақ төлейді. Осыны болдырмас үшін ЖКО-рына ұшыраған жүргізушілер өзара ымыраласа отырып, полиция қызметкерлерін шақыртпай, еурохаттаманы ресімдемей мәселені шешуге тырысады;

- Жалған ЖКО симуляциялау арқылы сақтандыру полистері арқылы қаржыны заңсыз иемдену фактілерімен сипат-талатын алаяқтық қылмыстардың пайда болуы.

Көрсетілген мәселелерді шешу мақсатында келесілерді ұсынамыз:

1. Бас прокуратура жанындағы Құқықтық статистика комитетінің есебінен жеңілдетілген тәртіппен ресімделген ЖКО тыс қалмауы үшін сақтандыру компанияларына ЖКО бойынша келіп түскен жағдайлар бойынша 24 сағат ішінде хабарлауды жүктеу;

2. ЖКО бойынша кінәлі жүргізушілердің сақтандыру полистеріндегі сыныптық көрсеткіштерін төмендетуді болдырмау. Ол үшін тиісті заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізу;

3. Жалған ЖКО симуляциялау арқылы сақтандыру полистері арқылы қаржыны заңсыз иемдену фактілерін болдырмау мақсатында сақтандыру компанияларға орын алған оқиғалар бойынша қауіпсіздік шараларын күшейтуді жүктеу.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. A. Sakharbay. The importance of mobile traffic lights in ensuring road safety. «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, 2024. № 2 (15). P.150-154.
2. https://egov.kz/cms/kk/articles/vehicle/auto_dtp.
3. <https://ipgf.kz/europrotocol/>
4. Көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 1 шілдедегі N 446 Заңы

Автор туралы мәлімет

Сахарбай Арман – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының Ғылыми-зерттеу орталығының бастығы, з.ғ.м., полиция полковнигі.

Сахарбай Арман – начальник Научно-исследовательского центра Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, м.ю.н., полковник полиции.

Sakharbay Arman – head of the Scientific Research Center of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeubaev, m.y.n., police colonel.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ПРОФИЛАКТИКЕ И ПРЕСЕЧЕНИЮ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Автором статьи предпринята попытка изучить причины семейно-бытовой преступности, так как задача всех уполномоченных государственных органов и общественных организаций, всего гражданского общества — обеспечение качественной реализации государственной политики в сфере противодействия семейно-бытовому насилию, а также даны определения понятия семейно-бытовой преступности, их характерные и отличительные признаки, существующие на практике проблемы по противодействию бытовой преступности, выработаны предложения для повышения эффективности борьбы с правонарушениями в этой сфере.

Ключевые слова: институт семьи, противодействия семейно-бытовому насилию, проблемы по противодействию семейно-бытовому насилию, понятие семейно-бытовых отношений.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ЖОЛЫН КЕСУ ЖӨНІНДЕГІ ЗАҢНАМАСЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақала авторы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық қылмыстың себептерін зерделеуге тырысты, өйткені барлық уәкілетті мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың, бүкіл азаматтық қоғамның міндеті — отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік саясатты сапалы іске асыруды қамтамасыз ету, сондай-ақ отбасылық-тұрмыстық қылмыс ұғымына, олардың тән және айрықша белгілеріне, тәжірибеде бар проблемаларға анықтамалар берілді. тұрмыстық қылмысқа қарсы іс-қимыл, осы саладағы құқық бұзушылықтарға қарсы күрестің тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар әзірленді.

Түйінді сөздер: отбасы институты, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері, отбасылық-тұрмыстық қатынастар ұғымы.

ACTUAL PROBLEMS OF IMPROVING THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN ON THE PREVENTION AND SUPPRESSION OF OFFENSES IN THE FIELD OF FAMILY AND HOUSEHOLD RELATIONS

The author of the article attempts to study the causes of domestic crime, since the task of all authorized state bodies and public organizations, the entire civil society is to ensure the high-quality implementation of state policy in the field of countering domestic violence, and also defines the concept of domestic crime, their characteristic and distinctive features, existing problems in practice to counteract domestic crime, proposals have been developed to improve the effectiveness of combating offenses in this area.

Keywords: the institute of the family, countering domestic violence, problems of countering domestic violence, the concept of family and domestic relations.

В настоящее время серьёзное внимание уделяется модернизации единой системы государственного покровительства института

брака и семьи, материнства, отцовства и детства. Эти требования вытекают из ст. 27 Кон-

ституции Республики Казахстан, согласно которой: «1. Брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства. 2. Забота о детях и их воспитание являются естественным правом и обязанностью родителей. 3. Совершеннолетние трудоспособные дети обязаны заботиться о нетрудоспособных родителях» [1].

В Послании Главы государства К.К.Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» от 2 сентября 2024 года отмечалось: «В обществе уже долгое время поднимается вопрос о криминализации насилия в семейно-бытовой сфере. Правоохранительные органы сомневаются в необходимости данного шага, поскольку считают, что он приведет к снижению выявляемости таких правонарушений. В этом есть доля истины. Однако как бы то ни было, нам нельзя закрывать глаза на многочисленные случаи семейно-бытового насилия. Безнаказанность дебоширов развязывает им руки, фактически оставляет их жертв беззащитными. Считаю, что пришло время ужесточить ответственность за подобные деяния. Нельзя, чтобы пострадавшие от семейно-бытового насилия боялись осуждения общества или давления с чьей-либо стороны. Для этого полицейские должны очень деликатно работать с ними, принимая все необходимые меры.» [2].

Следует отметить, что Казахстан первым на постсоветском пространстве (в 2009 году) принял правовой акт о противодействии бытовому насилию, дав ему определение и закрепив юридическую ответственность.

В аспекте продолжения дальнейшего противодействия домашнему насилию важным является принятие мер по:

- 1) исключению всех форм дискриминации, в том числе, по признаку пола;
- 2) обеспечению свободы труда и его равной оплаты;
- 3) защите неприкосновенности чести и личного достоинства;
- 4) воспитанию уважения к семейным ценностям, защите материнства и отцовства;
- 5) установление адекватной ответственности за нарушение правовых предписаний [3].

В связи с отдельными резонансными преступлениями в нашей стране, активно обсуждается усиление уголовной ответственности и криминализация административных правонарушений в семейно - бытовой сфере. Поэтому фокус наших общих усилий должен быть направлен не только на ужесточение санкций, но и на превенцию и устранение условий для бытового насилия.

Главные среди них – это социально-экономические факторы риска, связанные с трудоустройством, достойной оплатой труда, жилищными условиями. Уровень образования, правового просвещения, исключение гендерных стереотипов, пропаганда здорового образа жизни и бытовых привычек – являются не менее важными аспектами влияния. В обществе должна быть сформирована обстановка нетерпимости к насильникам и абьюзерам. [4]

Методы и материалы

Насилие в семье признается актуальной проблемой многих стран и находится в центре внимания международных организаций. По данным ООН, от произвола родителей ежегодно страдают от 2 - до 3х миллионов детей в возрасте до 14 лет. В странах ЕС каждая пятая женщина становится жертвой домашнего насилия.

Международное сообщество рассматривает обеспечение защиты от насилия в семье как одну из важнейших задач социально ориентированного государства. Бытовое насилие воспринимается не только как нарушение прав человека, но и как фактор, препятствующий развитию семьи и разрушающий общественные ценности.

ООН определяет насилие в отношении женщин как «любой акт насилия, совершенный на основании полового признака». Проводимые исследования в период 2021-2023 гг. Актыбинского юридического института МВД РК им.М.Букенбаева совместно с Алматинской академией МВД РК им.М.Есбулатовым под кураторством АПОиГП РК в сфере семейно-бытового насилия позволяют выделить следующие группы риска: 1) социально-экономические факторы (сложность трудоустройства, отсутствие жилья, низкая зарплата и т.д.);

- 2) правовые меры;
- 3) низкий уровень образования и просвещения;
- 4) вредные привычки;
- 5) низкий уровень гендерного равенства;
- 6) разрыв в оплате труда мужчин и женщин;
- 7) горизонтальную и вертикальную сегрегацию на рынке труда, с ограничением доступа женщин к т.н. «мужским» профессиям;
- 8) относительную концентрацию женщин в традиционных и низкооплачиваемых секторах экономики и др.[5]

Государственная семейная политика является частью социальной политики Казахстана. Ее целями являются поддержка, укрепление и защита семей, создание необходимых условий, способствующих физическому, интеллектуальному, духовному, нравственному развитию семей и их членов, охрана материнства, отцовства и детства.

Для решения стоящих перед государством задач приняты и действуют более 50 правовых актов, гарантирующих права и свободы в семейно-бытовой сфере, а также защиту детей (несовершеннолетних) от насилия, которые направлены на снижение угроз и выработку мер предупреждения и профилактики.

Отраслевым нормативным правовым актом по борьбе с бытовым насилием, является Закон РК «О профилактике бытового насилия», принятый в 2009 году. Согласно поручению Главы государства принят целый ряд мер, направленных на усиление ответственности за семейно-бытовое насилие.[6]

Также, с 19 мая 2023 года вступили в силу поправки в Уголовный кодекс Республики Казахстан (далее – УК), предусматривающие введение квалифицирующего признака за причинение тяжкого или средней тяжести вреда здоровью лицам, находящимся в материальной или иной зависимости от виновного (ст.106 УК, ст. 107 УК). Это позволяет заключать под стражу домашних дебоширов, поскольку санкции были также ужесточены.[7]

С 1 июля 2023 года вступили в силу поправки в Кодекс РК об административных правонарушениях (далее – КоАП), предусматривающие переход с заявительного на выявительный порядок возбуждения административного производства за бытовое насилие. Также исключена возможность повторного примирения сторон: теперь это допускается только один раз на стадии судебного разбирательства, что снижает порочную практику психологического давления на пострадавших.[8]

С октября 2023 года для оперативного оказания правовой, психологической и консультативной помощи заработал единый государственный контакт-центр «111» по вопросам семьи, женщин и защиты прав детей.

23-24 ноября 2023 года Офисом Уполномоченного по правам человека в РК проведена Международная научно-практическая конференция «Противодействие домашнему насилию: проблемы и пути решения», по итогам которой выработаны рекомендации по дальнейшему продвижению прав женщин, детей и жертв бытового насилия, заложенные в основу данного доклада.[9]

Отечественное законодательство определяет «бытовое насилие» как умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания.

В этом контексте следует отметить, что Модельный закон по сравнению с национальным Законом более полно дает понятие деяний, рассматриваемых как насилие в семье или бытовое насилие, что безусловно является необходимым в современное время. [10]

Как справедливо считают многие отечественные и зарубежные ученые-криминологи, *семейно-бытовые правонарушения* относятся к числу сложных социальных проблем. Несмотря на соседские, родственные отношения между людьми в семье и быту, как показывает практика, именно эта сфера отно-

шений наиболее подвержена конфликтам самого различного рода: от мелких правонарушений бытового плана до преступлений, направленных против жизни и здоровья. [11] Семейно-бытовое насилие как криминологическая проблема содержит бесконечное многообразие противоречивых ситуаций экономического, правового, политического, мировоззренческого, методологического, психологического, педагогического, медицинского и другого характера. [12]

Бытовой конфликт — это столкновение интересов, острое противоречие между преступником и потерпевшим, связанных между собой либо личностно-бытовыми (супруги, родственники, соседи) либо общественно-бытовыми (пассажир—кондуктор, покупатель—продавец) отношениями, также один из основных признаков бытового преступления.

Под *семейно-бытовым преступлением* в Уголовном кодексе подразумеваются умышленные или неосторожные действия, посягающие на жизнь, здоровье, честь, достоинство и свободу личности, совершаемые в результате конфликта между лицами, состоящими в брачно-семейных, родственных, дружеских, интимных или соседских отношениях, по личным, неприязненным мотивам в сфере семейного или общественного быта [13].

Семейно-бытовую преступность можно определить как совокупность преступлений, направленных против жизни и здоровья человека, его половой неприкосновенности, чести, достоинства, свободы, собственности, совершаемых в быту и семье.

Следует отметить, что семейно-бытовая сфера включает в себя не только личные внутрисемейные, но и другие разнообразные неформальные отношения. Бытовые отношения тесно связаны с семейными, но полностью совпадающими их нельзя назвать. Категория быта включает в себя как отношения семейно-бытового характера, так и некоторые другие: коммунально-бытовые, досугово-бытовые, производственно-бытовые и др. *Семейно-бытовые правонарушения* имеют ряд характерных и отличительных признаков:

- конкретное место совершения правонарушения (квартира, дом, подъезд, дачный

участок, гараж, придомовая территория и т.д.);

- особые взаимоотношения между лицом, совершившим правонарушение, и потерпевшим (супружеские, родственные, соседские, дружеские и др.);

- наличие конфликта между лицом, совершившим правонарушение, и потерпевшим (длительный, краткосрочный, одnorазовый);

- обусловленный конфликтом насильственный характер большинства семейно-бытовых правонарушений;

- совершение деяний в абсолютном большинстве случаев в состоянии алкогольного или наркотического опьянения;

- ситуационный (заранее не подготавливаемый) характер таких правонарушений [14].

Выводы

Профилактика семейно-бытовых преступлений достаточно сложна, что связано как с трудностями выявления причин и условий совершения указанных преступлений, так и несовершенством ее методик, с общим уровнем организации профилактической деятельности в рассматриваемой сфере.

При разработке мер профилактики семейно-бытовой преступности все субъекты профилактики должны взаимодействовать и координировать свою деятельность, воздействуя на причины и условия, порождающие преступное и иное антиобщественное поведение.

В целях предотвращения насилия в семье и профилактики бытового насилия, улучшения системы реабилитации жертв бытового насилия, укрепления семейных, духовно-нравственных ценностей, защите прав и безопасности детей, женщин и формирования массового сознания о недопустимости насилия в быту необходимо разработать и реализовать систему согласованных мер, направленных на укрепление семьи, сочетание мер общего и индивидуального предупреждения.

Предлагается рассмотреть вопрос внесения соответствующих изменений в законодательство в сфере семейной и гендерной политики с учетом целей устойчивого развития и заключительных замечаний Комитета ООН по ликвидации дискриминации в отношении

женщин, а также стандартов стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), возможность имплементации положений Конвенции совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении и домашним насилием (*Стамбульский протокол от 11 мая 2011 г.*) в национальное законодательство, включая уголовное, административное, гражданское и гражданско-процессуальное законодательство, а также в соответствующие законы.

Необходимо обеспечить надлежащее взаимодействие органов внутренних дел, здравоохранения, образования, социальной защиты, неправительственных организаций

по фактам бытового насилия по принципу «до устранения проблемы».

Следует развернуть широкую информационную, праворазъяснительную и просветительскую работу, особенно в сельской местности, в целях распространения информации о формах, методах и способах защиты от бытового насилия.

Активизировать работу по расширению кризисных центров, используя для этого все формы государственно-частного партнерства с неправительственными организациями.

Решение указанных и ряда других проблем позволит положительно влиять на криминогенную обстановку в стране.

Список использованных источников:

1. Конституция Республики Казахстан. Принята на Республиканском референдуме 30 августа 1995 г. (с изм. и доп. по состоянию на 23.03.2019 г.). // ИС «Юрист-Параграф». [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
2. Послание Президента Республики Казахстана К-Ж.К. Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2024 г. «Справедливый Казахстан. Единая нация. Благополучное общество» // [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz). — С. 4, 5, 14.
3. Послание Президента Республики Казахстан К-Ж.К. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий» // ИС «Юрист-Параграф». [www. http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
4. Уаисова Г. ПО кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездікпен қарау фактісі бойынша іс әрекеттерінің маңыздылығы және құқықтық негіздері // «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы — Ақтөбе, №1(14) 2024 г. С.66.
5. Мендыбаева СА. Полиция қызметкерлерінің жыныстық және отбасылық-тұрмыстық зорлық – зомбылықтан зардап шеккен адамдармен өзара іс қимылы кезіндегі қызметінің негізгі аспектілері. // «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы — Ақтөбе, №2 (15) 2024 г., С.129.
6. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам деятельности местной полицейской службы» от 2 ноября 2015 г. № 388-V З РК // ИС «Юрист- Параграф». [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
7. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V З РК (с изм. и доп. по состоянию на 20. 03. 2021 г.) // ИС «Юрист-Параграф». [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
8. Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 г. № 271-IV З РК (с изм. и доп. по состоянию на 19 декабря 2020 г.) // ИС «Юрист- Параграф». [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
9. Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» от 9 июля 2004 г. № 591 (с изм. и доп. по состоянию на 07.07.2020 г.) // ИС «Юрист- Параграф». [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
10. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 г. № 214-IV (с изм. и доп. по состоянию на 07.07.2020 г.) // ИС «Юрист- Параграф». [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).

-
11. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы» от 3 июля 2017 г. № 84 — VI ЗРК // ИС «Юрист-Параграф». [www. http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz).
12. Варданян А.В. Преступления в семейно-бытовой сфере: понятие и организационно-тактические особенности раскрытия и расследования / А.В. Варданян // [Cyberleninka.ru\article\r/](http://Cyberleninka.ru/article/r/). — 2010. — С. 3.
13. Сергун Е.П. Семейно-бытовая преступность как криминологическая и нравственно-культурная категория / Е.П. Сергун // Правовая культура. — 2016. — № 4 (27). — С. 33.
14. Варыгин А.Н. Особенности семейно-бытовых преступлений и их предупреждение / А.Н. Варыгин // Вестн. Казан. юрид. ин-та МВД России. — 2014. — № 3 (17). — С. 30.

Сведения об авторе

¹**Смагулова Шолпан Умыргалиевна** — старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, м.ю.н., майор полиции.

Смагулова Шолпан Өміргалиқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының Ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, з.ғ.м., полиция майоры.

Smagulova Sholpan Umyrgaliyevna — senior researcher at the Scientific Research Center of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, m.y.n., police major;

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ПРОФИЛАКТИКАСЫНДА ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІКТЕРДІҢ РӨЛІ

Авторлар мақалада Қазақстан заңнамасына сәйкес құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыруға құзыреті бар осы сала субъектілерінің қызметін ұйымдастырудың міндеттері мен бағыттарына құқықтық баға берді және осы саланы жетілдіру жөніндегі заңнамалық актілерге өзгерістер енгізу бойынша өз ұсынымдарын ұсынды.

Түйінді сөздер: құқық бұзушылық, құқық бұзушылықтың алдын алу, ішкі істер органдары, құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілері, қоғамдық бірлестіктер, профилактикалық іс-шаралар, ведомстволық комиссия.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫХ ПЕРЕЕЗДАХ

В статье «Роль общественных объединений в обеспечении профилактики правонарушений» авторами дана правовая оценка обязанностям и направлениям организации деятельности субъектов данной сферы, которые обладают компетенцией осуществлять мероприятия по предупреждению правонарушений в соответствии с законодательством Казахстана, и представил свои рекомендации по внесению изменений в законодательные акты по совершенствованию данной сферы.

Ключевые слова: правонарушение, профилактика правонарушений, органы внутренних дел, субъекты профилактики правонарушений, общественные объединения, профилактические мероприятия, межведомственная комиссия.

SOME SAFETY ISSUES AT RAILWAY CROSSINGS

In the article «The role of public associations in ensuring crime prevention» the authors gave a legal assessment of the responsibilities and directions of organizing the activities of subjects in this area, which have the competence to carry out measures to prevent crime in accordance with the legislation of Kazakhstan, and presented his recommendations for amending legislative acts to improve this spheres.

Keywords: Offense, prevention of offenses, Internal affairs agencies, Subjects of crime prevention, Public associations, preventive measures, interdepartmental commission.

Қазақстан Республикасында саяси партиялар және азаматтардың ортақ мақсаттарға жету үшін ерікті негізде құрылған, заңдарға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктері қоғамдық бірлестіктер деп танылады. Қоғамдық бірлестіктер коммерциялық емес ұйымдар болып табылады.

Мемлекет қоғамдық бірлестіктердің құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етеді. Қоғамдық бірлестіктер азаматтардың саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтары мен бостандықтарын іске асыру мен қорғау, белсенділігі мен ынтымақтылығын

дамыту; кәсіби және әуесқойлық мүдделерін қанағаттандыру, ғылыми, техникалық және көркем шығармашылығын дамыту, адамдардың өмірі мен денсаулығын сақтау, қоршаған табиғи ортаны қорғау; қайырымдылыққа қатысу; мәдениет-ағарту, спорт-сауықтыру жұмыстарын жүргізу; тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау; патриоттық, құқықтық және адамгершілік тәрбие беру; халықаралық ынтымақтастық кеңейту және нығайту; Қазақстан Республикасының заңдарында тыйым салынбаған өзге де қызметті жүзеге асыру мақсаттарында құрылып, жұмыс істейді.

Экстремистік мақсаттарды көздейтін қоғамдық бірлестіктерді құруға және олардың қызметіне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделмеген әскерилендірілген құралымдарды құруға тыйым салынады.

Қазақстан Республикасы аумағында әскерилендірілген құрылымы, түрі, арнаулы айырым белгілері, гимндері, жалаулары, вымпельдері, ішкі тәртіп пен басқарудың ерекше ережелері, қаруы, соның ішінде қару іспеттес заттары бар әскерилендірілген құрамалар үлгісіндегі қоғамдық бірлестіктер құруға тыйым салынады.

Басқа мемлекеттердің саяси партиялары мен кәсіптік одақтарының, діни негіздегі партиялардың қызметіне, сондай-ақ саяси партиялар мен кәсіптік одақтарды шетелдік заңды тұлғалар мен азаматтардың, шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың қаржыландыруына жол берілмейді.

Азаматтардың денсаулығы мен адамгершілік негіздеріне қастандық жасайтын қоғамдық бірлестіктер құруға және олардың қызметіне, сондай-ақ тіркелмеген қоғамдық бірлестіктердің қызметіне жол берілмейді [1].

Қоғамдық бірлестіктер заң алдында тең. Қоғамдық бірлестіктер қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясы мен өзге де заң актілері шеңберінде жүзеге асырады.

Қоғамдық бірлестіктер өз мүшелерінің (қатысушыларының) еріктілігі, тең құқықтылығы, өзін-өзі басқару, қызметінің заңдылығы, есептілігі мен жариялылығы негізінде құрылып, жұмыс істейді.

Азаматтың қоғамдық бірлестік қызметіне қатысуы немесе қатыспауы оның құқықтары мен бостандықтарын шектеу үшін негіз бола алмайды. Ресми құжаттарда қоғамдық бірлестікке мүшелік (қатысу) туралы көрсетуді талап етуге жол берілмейді. Қазақстан Республикасында республикалық, аймақтық және жергілікті қоғамдық бірлестіктер құрылып, жұмыс істеуі мүмкін. Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың жартысынан астамының аумағында өздерінің құрылымдық

бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар бірлестіктер республикалық қоғамдық бірлестіктерге жатады.

Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың жартысынан азының аумағында өздерінің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар бірлестіктер аймақтық қоғамдық бірлестіктерге жатады.

Жергілікті қоғамдық бірлестіктерге бір облыс, республикалық маңызы бар қала және астана шегінде жұмыс істейтін бірлестіктер жатады.

Қоғамдық бірлестіктер жарғыда және Қазақстан Республикасының заңдарында берілген өкілеттік шегінде жұмыс істейтін басшы органдары арқылы құқықтарға ие болып, өздеріне міндеттер алады.

Жарғылық мақсаттарды жүзеге асыру үшін қоғамдық бірлестіктер Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен өз қызметі туралы ақпарат таратуға, соттар мен басқа да мемлекеттік органдарда, өзге де қоғамдық бірлестіктерде өз мүшелерінің құқықтары мен заңды мүдделерін білдіруге және қорғауға, бұқаралық ақпарат құралдарын құруға, бейбіт жиналыстарды ұйымдастыруға және өткізуге, баспа қызметін жүзеге асыруға, халықаралық коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктерге кіруге, Қазақстан Республикасының заңдарына қайшы келмейтін.

Қоғамдық бірлестік Қазақстан Республикасының заңдарын, сондай-ақ жарғыда көзделген нормаларды сақтауға, өз мүшелерінің құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен және шешімдермен олардың танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге, ақша қаражатының келіп түсуі мен жұмсалуды туралы өз мүшелерін хабардар етуге, тұрақты жұмыс істейтін басшы орган орналасқан жердің және бизнес-сәйкестендіру нөмірлерінің ұлттық тізіліміне енгізілетін мәліметтер көлемінде басшылар туралы деректердің өзгергені туралы тіркеуші органға хабарлап отыруға міндетті [2]. Қоғамдық бірлестіктер жарғылық мақсаттарға қол жеткізетіндей кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыра алады. Кәсіпкерлік қызметті қоғамдық бірлес-

тіктер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жүзеге асырады.

Қоғамдық бірлестіктердің кәсіпкерлік қызметінен алынатын табысқа Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес салық салынуға тиіс.

Қоғамдық бірлестіктердің кәсіпкерлік қызметінен алынатын табысты қоғамдық бірлестіктердің мүшелері (қатысушылары) арасында қайта бөлуге болмайды және ол жарғылық мақсаттарға жету үшін пайдаланылуға тиіс. Қоғамдық бірлестіктердің өз қаражатын қайрылымдылық мақсаттарға пайдалануына жол беріледі.

Қоғамдық бірлестіктер туралы заңдарды бұзғандық үшін бұған кінәлі заңды және жеке тұлғалар, соның ішінде мемлекеттік органдардың лауазымды адамдары және қоғамдық бірлестіктердің басшы органдарының құрамына кіретін адамдар жауапты болады.

Полиция қызметкерінің жұмысының нәтижесі көбінесе шешім қабылдау жылдамдығына байланысты, ал білместен немесе ұмытшақтықпен қабылданған шешімдер жағымсыз, кейде өлімге әкелетін салдарға әкелуі мүмкін жаман шешімдерге айналады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаев 2018 жылғы 5 қазандағы «Қазақстандықтардың әлауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Полиция жұмысын сервистік модельге көшіру қажет. Азаматтардың санасында полицей жазаламайды, бірақ қиын жағдайда көмектеседі».

Қазақстан Республикасының жаңа президенті Қ.Тоқаев Қазақстанның Тұңғыш Президенті бастаған құқық қорғау жүйесін реформалау жалғасатынын атап өтті. «Полиция жұмысы бүкіл қоғамның бақылауында. Сіздің қызметіңіз ел азаматтарының мүдделерімен және оның қауіпсіздігімен тікелей байланыста болады. Сондықтан ІІМ жұмысы нақты, жүйелі түрде ұйымдастырылуы тиіс. Полиция ашық болуы керек. Ол үшін қоғаммен диалог қажет».

Құқық бұзушылықтардың алдын алу – құқық бұзушылықтардың себептері мен

жағдайларын анықтау және жою немесе құқық бұзушылықтарға жол бермеу бойынша ұйымдастырушылық, құқықтық, экономикалық, әлеуметтік, демографиялық, тәрбиелік және өзге де шаралар жиынтығы.

Ішкі істер органдары азаматтарға құқықтық тәрбие беруге қатысады, құқық тәртібінің жай-күйі және ішкі істер органдарының құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі қызметінің тиімділігін арттыруы бойынша шаралар туралы қоғамдық пікірді зерделейді, құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі шараларды жүзеге асырады, профилактикалық есепке алуды жүргізеді және профилактикалық бақылауды жүзеге асырады, қоғамдық тәртіпті қорғауға және құқық бұзушылық профилактикасына қатысатын азаматтармен және ұйымдармен өзара іс-қимыл жасайды [3].

Қоғамдық тәртіп – бұл қоғамдық өмірдің тыныштығын, адамдардың еңбегі мен демалысы үшін қалыпты жағдайларды, кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың қызметін қамтамасыз ету мақсатында адамдардың қарым-қатынас процесінде қоғамдық орындарда туындайтын қоғамның қажеттілігіне байланысты құқықтық және басқа да әлеуметтік нормалармен реттелетін қоғамдық қатынастардың жиынтығы.

Қоғамдық қауіпсіздік – бұл осы көздердің жағымсыз қасиеттерінің пайда болу қаупін болдырмау мақсатында жоғары қауіп көздерін пайдалану процесінде туындайтын құқық нормаларымен реттелетін қоғамдық қатынастар жүйесі.

Мақсат міндеттерде нақтыланады, атап айтқанда ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің міндеттері: ішкі істер органдарының қызметтері мен бөлімшелеріне басшылық жасау; құқық бұзушылықтардың алдын алу; жеке және заңды тұлғаларға ішкі істер органдарының құзыретіне кіретін мәселелер бойынша олардың құқықтары мен заңды мүдделерін іске асыруда көмек көрсету болып табылады.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары (бұдан әрі – ішкі істер органдары) адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғамның және мемлекеттің

мүдделерін құқыққа қарсы қолсұғушылықтан қорғауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органы болып табылады.

Ішкі істер органдары өз өкілеттіктерін жүзеге асыруы кезінде олардың қызметіне араласуға тыйым салынады [4]. Азаматтар мен ұйымдардың құқық бұзушылық профилактикасына қатысуы Қазақстан Республикасының осы Заңына және өзге де заңдарына сәйкес құқық бұзушылық профилактикасының басқа субъектілеріне ерікті түрде жәрдем көрсету жолымен жүзеге асырылады.

Құқық бұзушылық профилактикасына қатысушы азаматтар мен ұйымдар өздерінің қызметін заңдылық, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау принциптері негізінде жүзеге асырады.

Құқық бұзушылық профилактикасына қатысушы азаматтар мен ұйымдар өздерінің қызметін құқықтық насихатты ұйымдастыруға қатысу, консультативтік-кеңесші және сараптама органдарының жұмысына қатысу құқық бұзушылық профилактикасының басқа субъектілеріне жәрдемдесу арқылы жүзеге асырады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Қоғамдық бірлестіктер туралы Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 31 мамырдағы № 3-І Заңы.
2. Құқық бұзушылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі №271-ІV Заңы.
3. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңы.
4. А.Б. Жаманов Полиция қызметкерлерінің құқық бұзушылықтардың алдын алудың маңызы. // «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, № 2 (15), 2024.

Автор туралы мәлімет

¹Фаткулин Ильдар Оскарович — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілеріндегі қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция майоры.

Фаткулин Ильдар Оскарович — старший преподаватель кафедры организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева, майор полиции.

Fatkulin Ildar Oskarovich — senior lecturer of the Department of Security Organization at Transport facilities of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeubayev, police major.

Ерланұлы Қуат — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілеріндегі қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі.

Ерланұлы Қуат — старший преподаватель организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, подполковник полиции.

Yerlanuly Kuat — is a senior lecturer in the organization of security at transport facilities at the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, a police lieutenant colonel.

-
- Қылмыстық құқық, криминология
 - Уголовное право, криминология
 - Criminal law, criminology

ON THE ISSUE OF EVIDENCE AND ITS ROLE IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

This article is based on the definition of the main role of the process of proof. Criminal justice is a complex and multifaceted activity, which consists of various systems of action. It is based on the activity of clarifying the actual circumstances of the crime event, collecting and consolidating the facts confirming this event. This activity is always associated with the knowledge of the circumstances of the past, i.e. those witnessed by neither the investigator nor the court. They can learn the circumstances of the crime only indirectly, based on the factual data about the event that have remained in the objective world.

Keywords: proof, evidence, court, defender, assessment of evidence, assessment of evidence, reliability, admissibility, relevance.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ІСІН ЖҮРГІЗУДЕГІ ДӘЛЕЛДЕУЛЕР МЕН ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕР ҰҒЫМЫ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ БОЙЫНША

Бұл мақала дәлелдеу процесінің негізгі рөлін анықтауға негізделген. Қылмыстық іс жүргізу – бұл әртүрлі іс-қимыл жүйелерінен тұратын күрделі және көп қырлы қызмет. Оның негізі – қылмыс оқиғасының нақты жағдайларын анықтау, осы оқиғаны растайтын фактілерді жинау және бекіту. Бұл қызмет әрқашан өткеннің мән-жайларын білумен, яғни тергеуші де, сот та куә болмаған кезбен байланысты келеді. Олар қылмыстың мән-жайларын объективті әлемде қалған оқиға туралы нақты деректерге сүйене отырып, жанама түрде ғана біле алады. Олар қылмыстың мән-жайларын объективті әлемде қалған оқиға туралы нақты деректерге сүйене отырып, жанама түрде ғана біле алады.

Түйінді сөздер: дәлелдеу, заттай дәлелдемелер, сот, қорғаушы, дәлелдемелерді бағалау, дәлелдемелер базасын бағалау, сенімділік, рұқсат ету, салыстырмалылық.

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ ДОКАЗЫВАНИЯ И ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Данная статья основана на определении главной роли процесса доказывания. Уголовное судопроизводство представляет собой сложную и многогранную деятельность, которая состоит из различных систем действий. Ее основу составляет деятельность по выяснению фактических обстоятельств события преступления, собиранию и закреплению фактов, подтверждающих это событие. Эта деятельность всегда связана с познанием обстоятельств прошлого, т.е. тех, свидетелем которых не были ни следователь, ни суд. Познать обстоятельства преступления они могут лишь опосредованным путем, основываясь на тех фактических данных о произошедшем событии, которые остались в объективном мире.

Ключевые слова: доказывание, доказательства, суд, защитник, оценка доказательств, оценка доказательств, достоверность, допустимость, относимость.

The Constitution of 1995 proclaimed the sovereign Republic of Kazakhstan a democratic, secular, legal, and social state focused on the formation of a new political and economic system. Recognizing the priority of international legal acts, the Constitution of the Republic of Kazakhstan legislatively fixed the provision that the

highest values of such a state are a person, his life, rights, and freedoms [1].

In his Message to the People of Kazakhstan, the President of the Republic of Kazakhstan noted that further efforts will be aimed at: strengthening statehood; development of Kazakhstan as a modern democratic and rule of law

state; consistent development of civil society, ensuring the rights and freedoms of citizens; global fight against corruption, terrorism, drug trafficking, and extremism in any of their manifestations [2].

The democratic ideas and principles of the rule of law, as proclaimed in the Constitution of the Republic of Kazakhstan, are reflected and further developed in the Criminal Procedure Code of the Republic, which into force on January 1st, 2015. This new code introduced new institutions, terms, and definitions that supplement the previous concept of criminal proceedings. The new law has solved many theoretical and applied problems of criminal proceedings. With its adoption, domestic procedural scientists faced tasks related to the theoretical justification of new criminal procedural institutions and the interpretation of legal norms that consolidated previously unused concepts and regulated other criminal procedural legal relations. The rejection of repressive policies, the expansion of democratization and humanization of society, and the proclamation of new socio-economic relations require a revision of many legal postulates. In particular, this applies to norms that significantly affect the rights and interests of citizens involved in the sphere of criminal procedural legal relations.

In the process of improving criminal procedural legislation, Special attention given to evidence in criminal cases. Depending on the state of this institution in the criminal procedure legislation, we will be able to talk about legality, respect for human, civil rights, and freedoms, and respect for the dignity of the individual in our society. The state of criminal proceedings in the republic as a whole will largely depend on the results of the reform of this institution, which should eventually become objective, independent, and ensure the competitiveness of the parties and equality of all before the law.

The rules on evidence and proof are closely connects with all the rules of criminal procedural law. There is the objectives of legal proceedings and its principles, the authorities of state bodies, the rights, duties, and guarantees of the rights of participants in the process, the procedures for conducting investigative and judicial activities, and the standards that decisions made in criminal cases must meet. The science of evidence in

criminal proceedings uses the achievements of various sciences, including logic, psychology, criminology, forensic medicine, psychology, etc. An important role in the development of the theory of evidence given by the study of investigative and judicial practice.

In order to uncover a crime, expose the perpetrator, punish him fairly, and in order to prevent the prosecution of innocent people, during the proceedings in each criminal case, it is necessary to explain all the circumstances essential for the resolution of the case. The tasks of the criminal process completed only when the preliminary investigation authorities and the court establish the truth in the criminal case. The importance of evidence lies in the fact that their procedural form provides the necessary level of truth of the information contained in them. Only with the help of these phenomena (evidence) is it possible to establish both preliminary and judicial guilt of a person in the commission of a crime. By examining these in the criminal process, the truth is established.

The issues of establishing the truth developed by the theory of evidence, which is part of the science of criminal procedure and studies the process of proof during the investigation, preliminary investigation, and in court. Many studies of scientists are devoted to the problems of the theory of evidence. Crime as a socially dangerous act reflected in the surrounding world, leaving traces both on material objects and in people's minds. Using these traces, the preliminary investigation authorities and the court clarify the circumstances of the crime. At the same time, cognition is carried out in the forms prescribed by law.

Reflections of the crime on material objects and in the minds of people used to clarify the circumstances of the crime during criminal proceedings in accordance with the procedure established by law become evidence. The process of understanding the circumstances essential to a case, which takes place in the prescribed forms of law, becomes evidence through reflections on material objects and in people's minds used to clarify the details of a crime during criminal proceedings, in accordance with the legal procedure established. The very process of cognition of the circumstances essential to the case, taking place

in the forms prescribed by law, acquires the character of proof. In the process of proving, authorized state bodies and officials, with the participation of other subjects of the process, collect, verify, and evaluate evidence in order to clarify the circumstances of the commission of a crime.

In the preface to almost all studies devoted to the problem of evidence in criminal proceedings, the scientific and practical importance of solving this problem is pointed out because «the concept of evidence belongs to the basic, initial in the theory of evidence and evidentiary law» [3, p. 524].

Not one study can do without pointing out numerous, and there are conflicting opinions about this. The objective complexity of the proof and the versatility of its content could not but cause a contradiction of opinions expressed on this issue. It seems quite natural that there is still no single generally accepted concept that would give a satisfactory description of all aspects of this complex phenomenon.

The concept of proof is one of the basic concepts in the theory of evidence and evidentiary law. It underlies the solutions of theory and law to such issues as the relevance and admissibility of the concept of proof is one of the basic concepts in the theory of evidence and evidentiary law. It underlies the solutions of theory and law to such issues as the relevance and admissibility of evidence, the range and content of methods for detecting, securing, verifying, and evaluating them, the procedural regime for the use of certain types of evidence, etc. The content embedded in the concept of evidence significantly affects the establishment of the rights and obligations of participants in criminal proceedings, which in turn is organically linked to the implementation of democratic principles of criminal procedure in proving.

Therefore, the correct definition of the concept of proof is a necessary condition for achieving the truth, ensuring the legality and validity of decisions made.

So far, in works on the theory of evidence, there are several conflicting concepts on the issue of the concept of proof. In this paper, the concept of proof as the unity of factual data and the procedural source of this data is considered, which most accurately coincides with the definition of

this concept in the CPC of the Republic of Kazakhstan.

Other concepts are also known.

The first of them identified the evidence with the facts of objective reality (events, phenomena, and actions of the past that formed the investigated act).

The second one gave two parallel definitions of the proof: as a fact of objective reality and as a source of information about this fact. M. A. Cheltsov, who wrote, expressed the first point of view, in particular: «The facts from which the existence of a proven fact is deduced are called evidentiary facts or evidence... The evidence is facts and circumstances».

M.S. Strogovich discussed the dual meaning of the concept of evidence, stating that the term «proof» in criminal proceedings has two different meanings: as a source of information obtained by the investigation and court about a specific fact, and as the fact itself, a circumstance that leads to the investigation and court making conclusions about other facts in the case. The definitions provided, despite their differences, shared one common feature: they considered actual data and its sources in isolation, without considering the relationship between them. In some cases, an equal sign was used between actual information (information about facts) and the facts themselves, which can lead to confusion.

The incorrect interpretation of the concept of evidence was largely facilitated by the views expressed by A. Ya. Vyshinsky. He argued that «evidence is ordinary facts, the same events that occur in life, the same objects, the same people, and the same actions of individuals. They become evidence only when they come into the sphere of the legal process and become a means of establishing circumstances relevant to the court or investigation» (6, p. 223). Recognizing evidence as not just information about facts but the actual facts themselves, A. Ya. Vyshinsky, essentially, shifted the focus of proof to the assessment of the criminal legal significance of the facts that «entered the sphere of the criminal proceedings», ignoring the fact that investigators and courts deal with information, information about facts whose reliability they must verify, after which they can only draw conclusions about the occurrence of an event in the past and give it a criminal legal evaluation.

In our opinion, the traces of a past event carry information that forms the basis for a retrospective study and its conclusions. The establishment of factual circumstances is central to all criminal procedural activities. Therefore, a significant portion of the norms of criminal procedural law regulates the process of collecting, verifying, and evaluating factual information about the event. These norms, known as evidentiary law, establish what can be used as evidence in a case, what circumstances must be proven, who is responsible for providing evidence, and the procedure for gathering, verifying, and assessing evidence.

Characterizing the process of proving as a whole, it should be noted that individual circumstances and facts can be perceived by the investigator, judge, and others directly. These include facts and conditions that were preserved during the investigation and court proceedings (for instance, the consequences of a fire, damage to a painting, or the disfigured face of a victim).

These circumstances and facts that are directly perceived by the investigator and judge will have evidentiary value if they are perceived in accordance with the procedural form established by law (e.g., inspection, examination) and if the data obtained are properly recorded in the relevant documents (e.g., in the inspection report).

Facts that are generally known or have been previously established, such as the date of a historical event, are used in criminal proceedings without the need for proof, unless there is a doubt about their reliability. This includes facts established by a verdict that has entered into force in another case. Therefore, the set of factual data used as the basis for forming conclusions about the case includes various types and methods of obtaining information about the circumstances relevant to the investigation and court proceedings. These facts should be taken into consideration when characterizing the overall evidentiary process and its individual components.

Sometimes, evidence is referred to as facts established in a case, which can be used to draw conclusions about other important facts in the case. These are called «evidentiary facts», such as escape from the scene of a crime or possession of stolen items. However, each evidentiary fact that exists in reality can only be established

through evidence and proof. Once it has been proven, it can then be used to support the circumstances that need to be proven.

For instance, A. Ya. Vyshinsky noted that evidence is «ordinary facts, the same occurrences in life, the same objects, the same individuals, the same human actions. They become judicial evidence only when they enter the sphere of the judicial process and become a tool for establishing facts relevant to the court's investigation and resolution of issues relevant to the case». [6, p.223]

M.L. Yakub defined evidence as «procedural sources provided by law, through which relevant facts and evidentiary facts are established. That is, facts that establish the circumstances of a crime» (Yakub, 1976, p. 64).

Strogovich M. S. gave a similar definition of evidence: «Evidence is factual data that, in procedural forms provided by law, establish or refute a crime, incriminate or exonerate individuals brought to justice, and determine the degree of their guilt» (Strogovich, 1967, p. 258).

Scientists believe that facts, events, and factual data exist in everyday life, but become evidence in a criminal case when they brought into the criminal process through legal procedures and become part of the investigation. These facts and data serve as means of establishing circumstances that form the basis for proof in a trial.

There were no significant differences between this and the legislative definition of the concept of evidence. Article 16 of the Fundamentals of Criminal Procedure of the USSR and Union Republics states tells «evidence in a criminal case is any factual data on which, in accordance with the procedure established by law, bodies of inquiry, investigators and courts establish the presence or absence of a socially dangerous act, guilt of the person who committed it, and other relevant circumstances for the correct resolution of the case».

A similar definition of evidence also found in the Criminal Procedure Code of the Kazakh SSR. In this regard, the legislature of the Republic of Kazakhstan is also not original.

In Article 111 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, the legislator defines evidence as «legally obtained factual data on which the inquirer, investigator, prosecutor, or court can establish the presence or absence

of a criminal act, the commission or non-commission of this act by the accused, and the guilt or innocence of the accused».

This definition is significant because it forms the foundation for decisions made by the authorities during criminal proceedings, which can have a major impact on the lives and rights of individuals. Evidence is essential in ensuring the fairness and accuracy of these decisions, as it provides the necessary information to support or refute allegations.

In my opinion, the concept of «unified» proof is the most acceptable among all the above mentioned concepts and models. To support this point of view, I would like to present the following arguments.

Proof, like any other reflection, always consists of an image of what is displayed, as well as the form, which is the way in which the display exists and is expressed. The form is the content of proof, representing the unity of all its basic elements, properties, and connections. It exists and is inextricably linked to the form in which it is presented. Therefore, in a criminal trial, proof cannot exist solely as its content or as a form. A full-fledged proof must simultaneously consist of both content and form.

The current version of Article 111 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan fully supports this understanding of proof.

List of sources used:

1. The Constitution of the Republic of Kazakhstan dated 30.08.95 with amendments and additions dated 02.02.11-Almaty: Baspa.2012
2. Message of the President of the Republic of Kazakhstan to the People of Kazakhstan dated January 17, 2014 Kazakhstan's way — 2050: Common goal, common interests, common future// <http://www.predictor.kz/>
3. The theory of evidence in the Soviet criminal trial. 2nd ed. // Edited by N.V. Zhogin. M., 1973. —p. 524.
4. Cheltsov M.A. The Soviet Criminal Trial, 1962, p. 260.
5. Strogovich M.S. Course of the Soviet criminal process, vol. 1, p. 258.
6. Vyshinsky A.Ya. Theory of judicial evidence in Soviet law. Yurizdat, 1950, p. 223.
7. Yakub M.L. The Soviet criminal trial, Textbook coll. The authors are ed. Prof. D.S.Kareva, M. 1956, p. 64.
8. The Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan. - Almaty: JURIST, 2015. (as amended and supplemented as of 09/12/2022).

Information about the authors:

¹**Aizhanov Sairan Amangeldievich** — Deputy head of the training center of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan in Pavlodar, police colonel.

Айжанов Сайран Амангелдіұлы — Павлодар қаласындағы Қазақстан Республикасы ІІМ Оқу орталығы бастығының орынбасары, полиция полковнигі.

Айжанов Сайран Амангельдиевич — заместитель начальника учебного центра МВД Республики Казахстан города Павлодар, полковник полиции.

ПАТРУЛЬДІК ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ АРАСЫНДА ЖЕМҚОРЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Автор мақалада патрульдік полиция қызметкерлердің жемқорлықтың алдын алу және жемқорлықты жою үшін полиция қызметкерлерінің іс-шараларды өткізу туралы ұсыныстары. Сыбайлас жемқорлықтың қоғамның қызметі ретінде – тарих бойы адамзатпен бірге жүруі. Қазіргі уақытта сыбайлас жемқорлықтың таралуы, оның ішінде құқық қорғау органдарында да бүкіл Қазақстан Республикасында қоғам мен мемлекет басшылығының алаңдаушылық рөлі туралы мәселелерді шешудің мүмкін жолдары көрсетілген.

Түйінді сөздер: ақша, пара, сыбайлас жемқорлық, заң, билік, саясат, алдау, пара беру, адамдар, қылмыс.

ВОПРОСЫ ПРОФИЛАКТИКИ КОРРУПЦИИ СРЕДИ СОТРУДНИКОВ ПАТРУЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ

Автор в статье предложения сотрудников патрульной полиции о проведении мероприятий по предупреждению коррупции и искоренению коррупции. Коррупция как деятельность общества-сопровождающая человечество на протяжении всей истории. В настоящее время показаны возможные пути решения вопросов о распространенности коррупции, в том числе и в правоохранительных органах, о тревожной роли руководства общества и государства во всей Республике Казахстан.

Ключевые слова: деньги, взятки, коррупция, закон, власть, политика, обман, взяточничество, люди, преступление.

ISSUES OF PREVENTION OF CORRUPTION AMONG EMPLOYEES PATROL POLICE

The author of the article offers patrol police officers to carry out measures to prevent corruption and eradicate corruption. Corruption as an activity of society has been accompanying humanity throughout history. Currently, possible ways to address issues of the prevalence of corruption, including in law enforcement agencies, and the alarming role of the leadership of society and the state throughout the Republic of Kazakhstan are shown.

Keywords: money, bribes, corruption, law, power, politics, deception, bribery, people, crime. money, bribes, corruption, law, power, politics, deception, bribery, people, crime.

«Сыбайлас жемқорлық» деген түсінік мағынасына этимологиялық қарау мұны «параға сатып алу», «пара» ретінде, «corruptio» деген латын сөзін алып, анықтауға мүмкіндік береді. Рим құқығында сондай-ақ «corrumpere» түсінік болған, ол жалпы сөзбен айтқанда «сындыру, бүлдіру, бұзу, зақымдау, жалғандау, параға сатып алу» деген түсінік беріп, құқыққа қарсы іс - әрекетті білдірген. Орыс тілінің түсіндірме сөздігі сыбайлас жемқорлықты пара беріп сатып алу, лауазымды адамдардың, саяси

қайраткерлердің сатқындығы ретінде сипаттайды.

Сыбайлас жемқорлық – мемлекеттік құрылымдардың аясында қылмысты құрылымдармен біте қайнасуы, сондай-ақ мемлекеттегі лауазымды адамдардың, қоғамдық және саяси қайраткерлердің сатылғыштығы, парақорлығы. Өзінің қызметтік мәртебесі мен өкілеттіктерін жеке, топтық және өзге де бейқызметтік мүдделер үшін пайдалану жолымен жеке игіліктерді алу әрекетінен көрініс табады. Сондай-ақ

сыбайлас жемқорлық үшін қылмыстық, тәртіптік, әкімшілік жауапкершілікті реттейтін арнайы нормативтік-құқықтық актілер де қабылданды. Оларға «Мемлекеттік қызмет туралы» (1995) және «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» (1998) Қазақстан Республикасының заңдары жатады. Сонымен қатар, осы саладағы ынтымақтастық туралы халықаралық актілер де бар.[1]

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес ұзақ уақыт бойы тек жазалаушы тарапқа ғана қысқарды, ал іс жүзінде бұл жоғары дәрежелі шенеуніктермен, ірі кәсіпкер-лермен, кең сыбайлас жемқорлықпен ұйымдасқан қылмыстық құрылымдармен пара алған адамдарды ғана анықтау мен жазалаудың біршама жандануына айналды.

Барлық уақытта сыбайлас жемқорлық айыпталды, онымен үнемі күрес жүргізілді. Бұл зұлымдықтың ауқымын Цицеронның сөздері дәлелдейді: «егер пара алушылар өздері үшін қанша қажет болса, соны жасаса, үрейленуі керек. Олар басқалармен бөлісу үшін жеткілікті тонаған кезде, олардан қорқатын ештеңе жоқ». Сыбайлас жемқорлықты жою туралы уәделер барлық саяси партиялар мен қозғалыстардың бағдарламаларында қамтылған.

Кез келген өркениетті қоғам үшін сыбайлас жемқорлықпен күрес ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сыбайлас жемқорлық мемлекетті ішінен жоюдың бастамасы мен жетістіктерді жоққа шығаратын, ұлттық қауіпсіздікке қауіп-қатер әкелетіндігі күмәнсіз. Сондықтан да Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының негізгі басымдылықтарының бірі болып осы зұлымдықпен күресу болып табылады.[2]

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметті талдау сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте оң үрдістердің сақталуын айғақтайды.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметті талдау ұйымдастырушылық-практикалық іс-шаралар, сондай-ақ құқық тәртібін, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте алдын ала тергеу мен жедел-ізвестіру қызметінің тиімділігін арттыру бойынша ПО қызметін

одан әрі жетілдірудің негізгі бағыттарын дұрыс айқындау ықпал етті.

Сыбайлас жемқорлық мәселесін талқылау кезінде оның осы құбылысқа ұсыныс пен сұранысқа қатысты аспектілерін ажырату қажет. Ұсыныс аспектісіндегі сыбайлас жемқорлық нақты қызметтерді, ерекше режимді немесе келісімшарттарды алудың орнына пара беруді білдіреді, ал сұраныс аспектісіндегі сыбайлас жемқорлық тәжірибесі пара беруге итермелеуде немесе оларды бопсалауда көрінеді. Соңғысы құқық қорғау органдары өкілдерінің қатысуымен Сыбайлас жемқорлыққа тән.

1998 жылғы 2 шілдедегі «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңның 5-бабына сәйкес сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес: барлығының заң алдындағы теңдігі; мемлекеттік органдардың қызметін нақты құқықтық регламенттеуді, мұндай қызметтің заңдылығы мен жариялылығын, оған мемлекеттік және қоғамдық бақылауды қамтамасыз ету; мемлекеттік аппараттың құрылымын, кадр жұмысын және жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қозғайтын мәселелерді шешу рәсімін жетілдіру негізінде жүзеге асырылады; жеке және заңды тұлғалардың, сондай-ақ мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық, саяси-құқықтық, ұйымдық-басқару жүйелерінің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың басымдығы; Конституцияның 39-бабының 1-тармағына сәйкес лауазымды және мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген басқа да адамдардың, сондай-ақ оларға теңестірілген адамдардың құқықтары мен бостандықтарын шектеуге жол берілетіндігін тану; жеке және заңды тұлғалардың бұзылған құқықтары мен заңды мүдделерін қалпына келтіру, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың зиянды салдарын жою және алдын алу; сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарға қарсы күресте жәрдемдесетін азаматтардың жеке қауіпсіздігін қамтамасыз ету; мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың және оларға теңестірілген адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін мемлекеттің қорғауы, осы адамдарға көрсетілген адамдар мен олардың отбасы-

ларына лайықты өмір сүру деңгейін қамтамасыз ететін жалақыны (ақшалай қамтуды) және жеңілдіктерді белгілеу; мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың құқықтары мен заңды мүдделерін мемлекет осындай қызметті жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалардың кәсіпкерлік қызметін мемлекеттік реттеу, сондай-ақ оған бақылау жасау; сыбайлас жемқорлық қылмыстарды анықтау, ашу, жолын кесу және алдын алу мақсатында жедел-ізвестіру және өзге де қызметті жүзеге асыру, сондай-ақ құқыққа қарсы алынған ақша қаражатын және өзге де мүлікті заңдастыруға жол бермеу мақсатында Заңда белгіленген тәртіппен арнайы қаржылық бақылау шараларын қолдану; Заңның 3-бабының 1,2, және 3-тармақтарында көрсетілген адамдар үшін Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы», Кәсіпкерлік қызметпен айналысуға, оның ішінде шаруашылық жүргізуші субъектілердің басқару органдарында ақылы лауазымдарға орналасуға тыйым салуды белгілеу.

Сыбайлас жемқорлық қылмысқа қарсы іс-қимыл ПО қызметкерлеріне пара беруді жүзеге асыратындарды да жауапкершілікке тартуды, сондай-ақ сыбайлас жемқорлықтың салдарын жоюды: заңсыз алынған мүлікті немесе көрсетілген қызметтердің құнын өндіріп алуды, сыбайлас жемқорлық қылмыстар нәтижесінде жасалған актілер мен іс-әрекеттердің күшін жоюды, жәбірленушілердің бұзылған заңды құқықтары мен мүдделерін қалпына келтіруді көздейді.

Ішкі істер органдарында (24%) және қаржы министрлігінде (33,3 %) қызметтік әдеп қағидаларының сақталуын бақылау басшылық тарапынан жүзеге асырылады.[3]

Сыбайлас жемқорлық – бұл күрделі және көп қырлы құбылыс, оны зерттеу кешенді және жүйелі тәсілді, қоғам мен мемлекеттің, теоретиктер мен практиктердің күш-жігерін біріктіруді талап етеді.

Сыбайлас жемқорлықтың объективті және субъективті себептерін, мемлекет дамуының осы кезеңіндегі осы себептердің арақатынасын түсіну, сыбайлас жемқорлық құбылыс-тарының әлеуметтік-экономикалық

топырағын жою бойынша практикалық қадамдар жасау, әртүрлі бағыттар бойынша осы әрекеттердің алдын алу тетіктерін қарастыру қажет.

XX ғасырдың аяғында Қазақстанда сыбайлас жемқорлық көріністерін тежеу, құқық қорғау органдарын реформалау, қылмысқа қарсы күрестегі халықтың белсенділігі, заңнамалық базаны жетілдіру есебінен олардың алдын алу процесін жүзеге асыруға мүмкіндік туды.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстармен одан әрі күресу және сыбайлас жемқорлықты жою үшін ішкі істер органдарында мынадай іс-шараларды жүргізу ұсынылады.

Бұқаралық ақпарат құралдарын барынша пайдалана отырып, ПО қызметкерлерінің халық алдында сөйлеген сөздерін жиі жаттықтыру.

Елді мекендердің көрнекті және жанданған жерлерінде ПО сенім телефондарының нөмірлерін көрсету және сыбайлас жемқорлықтың барлық көріністері бойынша азаматтар мен заңды тұлғалардың өтініштері үшін жәшіктер орнату.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы процеске барлық азаматтарды барынша тарту, қоғамда болып жатқан процестерге қоғамдық бақылауды кеңінен қолдану, азаматтарды хабардар ету және оларға ПО-да қызметтің ашықтығын көрсету қажет, бұл сыбайлас жемқорлықты тежейтін сенімді фактор болып табылады.

Бұқаралық ақпарат құралдарында жариялай отырып, сыбайлас жемқорлық қылмыстар фактілері бойынша ашық сот процестерін жүргізуді кеңінен қолдану.

Жол полициясы қызметкерлері арасында ықтимал теріс пайдаланулар мен сыбайлас жемқорлық көріністерін жою үшін еліміздің ірі қалаларында енгізіліп жатқан және «бір терезе» қағидаты бойынша өзін оң жағынан көрсеткен «халыққа қызмет көрсету орталықтарының» желісін кеңейту ұсынылады, онда бір жерде паспортты және басқа құжаттарды ресімдеуден басқа жүргізуші куәліктері де беріледі.

Теориялық емтихандар (тесттер) қабылданатын үй-жайлар және емтихан процедурасының өзі мүмкіндігінше ашық

болуы керек, ал емітиханды қабылдау процесі ашық болуы керек.

Жол полициясы қызметкерлерінің көлік құралдарын қашан және қандай жағдайда тоқтатуға немесе олардың қозғалысын шектеуге құқығы бар екенін нақты анықтаңыз. Мұндай жағдайлардың тізімі толық болуы тиіс.

Сондай-ақ, жол қозғалысы ережелерін бұзу фактісін (жылдамдық режимінен асып кету, бағдаршамның тыйым салу сигналына өту және т.б.) кино-бейнеаппаратураға міндетті түрде тіркеуді енгізу қажет. Жол-көлік оқиғасы туралы материалдарды ресімдеу кезінде әкімшілік, азаматтық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының нормаларын басшылыққа алу: жол-көлік оқиғасының схемаларын жасау, куәгерлердің, мамандардың қатысуы, қажет болған жағдайда фото - және бейнеаппаратураны қолдану. Алынған деректерді әкімшілік істер материалдары бойынша дәлелдемелер ретінде пайдалануға болады, осылайша жол қозғалысына қатысушылардың бопсалауға қатысты шағымдарын болдырмайды. Жылдамдық режимін бұзу фактілерін бекітпейтін радарларға (жылдамдық өлшегіштерге) тыйым салу керек.

Құжаттарды беруге байланысты мәселелер бойынша азаматтарды қабылдау жүзеге асырылатын ПО-ның барлық үй-жайларында (жол полициясы, көші-қон полициясы және т.б.) нақты қызметтің қызықтыратын мәселелері бойынша үстел немесе тегін консультациялар терезесін орнатуды көздеу қажет. Құжаттарды ресімдеу және беру үшін азаматтарға, заңды тұлғаларға жан-жақты кеңес бере алатын ең тәжірибелі қызметкерлерді тағайындау ұсынылады. Ерікті қызметкерлер құқығындағы кеңесші лауазымына бұрын осы қызметте жұмыс істеген ІІМ зейнеткерлерін ұсынуға болады.

Өндірістегі қылмыстық істерді зерделеу, алдын ала тергеу және анықтау органдарының іс-әрекеттері мен іс жүргізу шешімдеріне шағымдарды қарау, жоғары тұрған тергеу және анықтау органдарының ведомстволық тексерулерінің нәтижелерімен танысу, қылмыстарды тергеуге тікелей қатысу арқылы материалдық және іс жүргізу

заңын бұзу жағдайларының алдын алу, анықтау және жою мақсатында тергеу және анықтау органдары қызметінің заңдылығына прокурорлық қадағалауды күшейту, сыбайлас жемқорлық қылмыстарды тергеу практикасына тұрақты талдау және жалпылау жүргізу.

Сыбайлас жемқорлық мәселесі жалпыадамзаттық адамгершілік құндылықтар мен мұраттарды сақтаумен тікелей байланысты. Олардың біртіндеп жойылуы қоғамның өмір сүруіне қауіп төндіреді. Сыбайлас жемқорлардың погондарда жазасыздығы халық арасында ішкі істер органдарына және жалпы мемлекеттік билік органдарына сенімсіздік қалыптасуына ықпал етеді.

Алдын ала тергеу мен анықтаудың заңдылығын қадағалау жасалған не дайындалып жатқан қылмыс туралы ақпаратты алған сәттен бастап қылмыстық істі сотқа жібергенге дейін қылмыстық сот ісін жүргізудің барлық сотқа дейінгі кезеңдерінде қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасы бойынша қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын лауазымды адамдардың негізделген іс жүргізу шешімдері мен іс-әрекеттерін қабылдауды қамтамасыз етуді көздейтінін есте ұстаған жөн.

ПО-да сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мақсатында: тергеу бөлімшелері басшылары мен олардың орынбасарларының қарамағындағылар қабылдайтын заңсыз іс жүргізу шешімдері үшін жауапкершілігін күшейту; ПО-ның әрбір қызметкеріне жеке бизнеспен айналысуға тыйым салу және жеке компаниялардың мүдделерін лоббилеу туралы хабарлау қажет, бұл Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің Ар-намыс Кодексінде белгіленген; ұстау режимін, ішкі тәртіпті және ПО арнаулы мекемелері қызметкерлерінің (кезекші бөлімдердің, ӘӘК, айдауыл бөлімшелерінің, олардың автомобильдерінің, қамауға алынғандар мен ұсталғандарды айдауылдау кезінде жүру маршруттарының) іс-әрекеттерін, сондай-ақ қамауға алынғандармен заңсыз байланыстарды жария және жасырын анықтау және тіркеу үшін арнайы техниканы қолдану практикасы кеңірек; ірі қалалар мен елді мекендердің қарбалас

көшелері мен даңғылдарында жол және патрульдік полиция қызметкерлері тарапынан ықтимал теріс қылықтарды құжаттау үшін, сондай-ақ «жүргізуші (құқық бұзушы) – полиция қызметкері» байланыстарын барынша азайту мақсатында техникалық құралдарды кеңінен пайдалану қажет. Қызметтегі сыбайлас жемқорлық қылмыстарды немесе теріс қылықтарды анықтау үшін жедел қызметтердің және өз қауіпсіздігінің күштерімен осы қызметкерлерді жасырын және тексеру тексерулерін жүргізу; ПО қызметкерлерінің жылжымалы және жылжымайтын мүлікпен заңсыз азаматтық-құқықтық мәмілелерге (сату, айырбастау, сыйға тарту және т. б.) қатысу фактілері туралы ПО басшылығына хабарлау (1998 жылғы 2 шілдедегі «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» ҚР Заңының 9-бабына сәйкес); сыбайлас жемқорлық қылмыстарды анықтау және жолын кесу жөніндегі жедел-профилактикалық іс-шаралар туындау жағдайларын жоюға бағдарлау; ПО қызметкерлерінің өздерінің тікелей міндеттерін орындауын ведомствоішілік тексеруді жүзеге асыру; барлық сыбайлас жемқорлық қылмыстарды қадағалау және бақылау жүйесін құру. Сыбайлас жемқорлық көріністерінің алдын

алудағы маңызды аспект оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау болып табылады. Сондықтан «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңды қабылдау сәтінен бастап сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау алдын алудың тиімді құралы екендігі көрсетті. [4].

Осы тұста елімізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы көптеген жұмыстар жүргізіліп жатыр. Мысалы, мемлекеттік қызметке орналасу үшін емтихан тапсыру бұрын 2–3 айда бір рет болса, қазір 1 айда бір рет тапсыруға мүмкіндік берілген. Ол да болса мемлекет тарапынан жастарға жасалған жағдай деп білуге болады. Егер тапсыратын Заңдар бойынша дайындалсаң, әрине тест тапсырып шығуға мүмкіндік бар. [5].

Біздің мемлекетімізде трансұлттық ұйымдасқан қылмыстың әртүрлі нысандарының күшеюіне, жалпы қылмыстық және экономикалық қылмыстардың тығыз тоғысуына, қылмыстардың жаңа түрлерінің пайда болуына (бизнес пен меншікті заңсыз басып алу «рейдерлік»), ұйымдасқан қылмыстық топтардың банктерге, базарларға, ірі сауда орталықтарына, ойын-сауық мекемелеріне және т. б. ықпал ету салаларын үнемі қайта бөлуіне байланысты сыбайлас жемқорлықтың жаһандану процесі жалғасуда.

Пайдаланылған дереккөздер:

1. Интыкбаев М.К. Криминологические меры борьбы с коррупцией. — Караганда, 2003. Б. 32.
2. Сыбайлас жемқорлыққа жол жоқ. <https://korda-aids.kz/kz/2018-09-21-12-24-32/332-sybajlas-zhem-orly-a-zhol-zho>.
3. Аналитический отчет по социологическому исследованию «Выявление уровня коррумпированности и соблюдения служебной этики государственными служащими по органам государственного управления». — Астана, 2005. Б. 33
4. Сарбаев С.С. Ішкі істер органдарының азаматтық және қызметтік қару айналымы саласындағы бақылау жөніндегі бөлімшелерінің қызметкерлері арасында жемқорлықтың алдын алу. «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, № 2 (15), 2024.
5. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашада қабылданған «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңы // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000410>

Автор туралы мәлімет

Алдияров Ерлан Тойбазарұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты көлік объектілеріндегі қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі.

Алдияров Ерлан Тойбазарович – старший преподаватель кафедры организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букембаева, подполковник полиции.

Aldiyarov Yerlan Taybazarovich – Senior lecturer at the Department of Security Organization at Transport Facilities of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbaev, Lieutenant Colonel of the police.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРОВОКАЦИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В РОССИИ И РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Статья посвящена исследованию вопросов регламентации ответственности за провокацию преступления и за нарушение оперативно-розыскного законодательства в Республике Казахстан, а также возможности использования данного опыта российским законодателем.

Ключевые слова: провокация преступления, подстрекательство, нарушение оперативно-розыскного законодательства.

РЕСЕЙДЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚЫЛМЫСТЫ АРАНДАТУ БОЙЫНША ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ САЛЫСТЫРМАЛЫ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ТАЛДАУ

Мақала қылмысты арандату және Қазақстан Республикасындағы жедел-іздістіру заңнамасын бұзғаны үшін жауапкершілікті реттеу мәселелерін, сондай-ақ Ресей заң шығарушысының осы тәжірибені пайдалану мүмкіндігін зерттеуге арналған.

Түйінді сөздер: қылмысты арандату, арандату, жедел-іздістіру заңнамасын бұзу.

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF LIABILITY FOR PROVOCATION OF A CRIME IN RUSSIA AND THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article is devoted to the study of issues of regulation of liability for provocation of a crime and for violations of operational investigative legislation in the Republic of Kazakhstan, as well as the possibility of using this experience by the Russian legislator.

Keywords: provocation of a crime, incitement, violation of operational investigative legislation.

Провокация как правовое, социальное явление известно человечеству с давних пор. Представляется, что семантическое значение слова «провокация», имеет ярко выраженный отрицательный оттенок. Чаще всего это слово ассоциируется с такими словами как предательство, ложь, подстрекательство, коварство. Поэтому неслучайны усилия, которые прикладывает государство к искоренению провокации, как недопустимого метода в процессе выявления и раскрытия преступлений, а также выявления и установления лиц, ее подготавливающую и совершающую.

Российское и казахстанское законодательство в области уголовного права и оперативно-розыскной деятельности имеют развитые положения касающиеся правовой регламентации ответственности за провокацию преступления.

Как в России, так и в Республике Казах-

стан существует прямой запрет на провокацию со стороны правоохранительных органов, закрепленный прежде всего в отраслевом законодательстве.

Так, ст. 5 Федерального закона Российской Федерации от 12.08.1995 № 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности» содержит понятие провокации, под которым понимается «подстрекательство, склонение в прямой или косвенной форме к совершению противоправных действий» [4].

Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ «Об оперативно-розыскной деятельности» в ст. 15 «Ограничения в оперативно-розыскной деятельности», также содержит положения о том, что: «При осуществлении оперативно-розыскной деятельности запрещается: склонять и провоцировать граждан к совершению правонарушений» [3].

Кроме оперативно-розыскного законодательства, запрет на провокацию преступления содержится и в уголовном кодексе Республики Казахстан.

В соответствии с законом от 6 октября 2020 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия коррупции» в уголовный кодекс Республики Казахстан внесен ряд изменений, в том числе включена статья 412-1 «Провокация преступления». В диспозиции части первой данной нормы установлено, что «Провокация преступления, то есть незаконные действия должностного лица, осуществляющего оперативно-розыскную деятельность или досудебное расследование, склонившие лицо к совершению преступления с целью последующего изобличения и привлечения к уголовной ответственности или шантажа, наказываются ...» [1].

Нужно отметить, что ответственность за провокацию преступления существовала в уголовном кодексе Республики Казахстан и ранее. В той же главе 17 «Уголовные правонарушения против правосудия и порядка исполнения наказаний», содержится статья 417 «Провокация коммерческого подкупа либо взяточничества». Диспозиция ч. 1 данной статьи определяет: «Провокация коммерческого подкупа, то есть попытка передачи лицу, выполняющему управленческие функции в коммерческих или иных организациях, без его согласия денег, имущественных благ и преимуществ в целях искусственного создания доказательств совершения преступления либо шантажа, - наказывается...» [1].

Уголовный кодекс Российской Федерации не имеет в своем составе общей нормы, закрепляющей ответственность за совершение провокации преступления, но содержит специальную норму, по смыслу созвучную с ст. 417 УК РК, ст. 304 УК РФ: «Провокация взятки, коммерческого подкупа либо подкупа в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных или муниципальных нужд» [2], в которой под провокацией понимаются аналогичные действия.

Анализ понятий, закрепленных в законах регламентирующих оперативно-розыскную деятельность в Республике Казахстан и

Российской Федерации, а также в уголовных кодексах государств, позволяет констатировать наличие определенных терминологических противоречий.

УК РК, с одной стороны определяет провокацию в качестве склонения к совершению преступления сотрудниками правоохранительных органов, но в тоже время связывает ее с «попыткой передачи» должностному лицу к-л благ, «в целях искусственного создания доказательств совершения преступления либо шантажа».

В соответствии с Нормативным постановлением Верховного Суда Республики Казахстан от 27 ноября 2015 года № 8 «О практике рассмотрения некоторых коррупционных преступлений», ответственность за провокацию взятки по части второй статьи 417 УК наступает лишь в случаях, когда попытка передачи предмета взятки осуществлялась в целях искусственного формирования доказательств совершения преступления или шантажа и лицо, указанное в части первой статьи 366 УК, заведомо для виновного не совершало действий, свидетельствующих о его согласии принять взятку [5].

Определив провокацию преступления в статье 412-1 УК РК в качестве склонения к совершению преступления, казахстанский законодатель возможно связывает ее с институтом соучастия, т.к. ч. 4. ст. 28 УК РК «Виды соучастников уголовного правонарушения», устанавливает, что «Подстрекателем признается лицо, *склонившее* другое лицо к совершению уголовного правонарушения путем угрозы, подкупа, угрозы или другим способом» [1].

В пользу данного тезиса свидетельствует еще одно положение из вышеназванного постановления Верховного Суда: «Провокационно-подстрекательские действия органов уголовного преследования, состоящие в передаче взятки лицу, указанному в части первой статьи 366 УК, когда согласие было получено в результате его склонения к получению предмета взятки при обстоятельствах, свидетельствующих о том, что без вмешательства органов уголовного преследования у него не возникло бы умысла на получение взятки и преступление не было бы совершено, исключают преступность деяния лица,

в отношении которого эта деятельность осуществлялась» [5].

По всей видимости следует, что провокации коммерческого подкупа либо взяточничества не может быть в случае, когда сотрудники правоохранительных органов склонили лицо к получению предмета взятки. При этом обозначенные действия вполне подходят для квалификации по ст. 412-1 УК РК. Выходит, что одной провокации (в смысле ст. 417 УК РК) нет, но в тоже время, провокация (в смысле ст. 412-1 УК РК) есть.

Схожая проблема, касающаяся не единообразного толкования правовых терминов есть и в российском законодательстве. Так, в Постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 9 июля 2013 года № 24 «О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях» сказано: «От преступления, предусмотренного ст. 304 УК РФ, следует ограничивать действия сотрудников правоохранительных органов, спровоцировавших должностное лицо или лицо, выполняющее управленческие функции в коммерческой или иной организации, на принятие взятки или предмета коммерческого подкупа. Указанные действия совершаются в нарушение требований ст. 5 Федерального закона от 12 августа 1995 года № 144-ФЗ «Об ОРД» и состоят в передаче взятки или предмета коммерческого подкупа с согласия или по предложению должностного лица либо лица, выполняющего управленческие функции в коммерческой или иной организации, когда такое согласие либо предложение было получено в результате склонения этих лиц к получению ценностей при обстоятельствах, свидетельствующих о том, что без вмешательства сотрудников правоохранительных органов умысел на их получение не возник бы и преступление не было бы совершено» [6].

Как и в случае казахстанского законодателя, заслуживающим внимания моментом является сам понятийный аппарат, выбранный судом в данном вопросе. По мнению автора, фразу «...от преступления, предусмотренного статьей 304 УК РФ, следует ограничивать действия сотрудников правоохранительных органов, спровоцировавших долж-

ностное лицо или лицо...», можно интерпретировать, как «...от провокации взятки, следует ограничивать действия сотрудников правоохранительных органов, спровоцировавших должностное лицо получить взятку».

По мнению автора, верное употребление терминов в уголовном законе имеет решающее значение и поэтому, с учетом исторического, общетеоретического и международно-правового опыта, более целесообразно в рамках ст. 417 УК РК (также, как и в ст. 304 УК РФ), использовать понятие «имитация», которое более точно отражает содержание данного явления [9].

Слово «имитация» имеет следующее значение: «подделка, предмет сделанный в подражание настоящему так, что его трудно отличить от образца» [7 С. 241]. Данное слово наглядно иллюстрирует ситуацию, когда лицо не возбуждает желание у должностного лица или лица, выполняющего управленческие функции в коммерческой или иной организации, принять взятку или предмет коммерческого подкупа, но внешне создает впечатление совершения этими лицами коррупционных преступлений.

В заключении подчеркну, что дополнение УК РК нормой, предусматривающей ответственность за провокацию преступления весьма значимый шаг на пути к искоренению незаконных проявлений в оперативно-розыскной деятельности. Несмотря на то, что Республика Казахстан не входит в юрисдикцию Европейского суда по правам человека, и национальные суды не испытывают на себе давления его решений, национальное законодательство, в этой части, развивается по пути неотступного соблюдения права, предусмотренного статьей 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод «Право на справедливое судебное разбирательство» [8 С. 6-12], в рамках которой предусмотрена возможность защиты от полицейской провокации.

Хотя рассмотренные нормы, отличаются некоторыми противоречиями и неточностями, они находятся в позитивном векторе развития на пути к дальнейшему построению правового государства и защите граждан от противоправных посягательств тех лиц, которые должны стоять на охране законности и

правопорядка. Такой позитивный опыт в борьбе с провокацией преступления со стороны лиц, уполномоченных на проведение оперативно-розыскных мероприятий, должен

быть воспринят и российским законодателем с учетом особенностей национальной правовой системы.

Список использованных источников:

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан / [Электронный ресурс] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата обращения: 20.10.2023).
2. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 № 63-ФЗ Доступ из СПС «КонсультантПлюс» (дата обращения: 20.10.2023).
3. Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ «Об оперативно-розыскной деятельности» / [Электронный ресурс] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003158 (дата обращения: 20.10.2023).
4. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» от 12 августа 1995 №144-ФЗ (с изменениями и дополнениями). Доступ из СПС «КонсультантПлюс» (дата обращения: 20.10.2023).
5. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 27 ноября 2015 года № 8 О практике рассмотрения некоторых коррупционных преступлений / [Электронный ресурс] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32988867&pos=4;-88#pos=4;-88 (дата обращения: 20.10.2023).
6. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 9 июля 2013 № 24 «О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях» Доступ из СПС «КонсультантПлюс» (дата обращения: 20.10.2023).
7. Словарь иностранных слов современного русского языка. М., 2014.
8. Руководство по статье 6 Конвенции. Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект) Council of Europe, ECHR. 2014.
9. Забелов, А. Ю. Уголовно-правовая оценка провокации как преступления против интересов правосудия: специальность 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право»: дисс. .канд. юр. наук. Москва, 2021. - 232 с.

Сведения об авторе

¹**Забелов Артем Юрьевич** – заместитель начальника учебного отдела Дальневосточного юридического института МВД России, кандидат юридических наук.

Забелов Артем Юрьевич – Ресей ІІМ Қиыр Шығыс заң институтының оқу бөлімі бастығының орынбасары, заң ғылымдарының кандидаты.

Забелов Артем Юрьевич – Deputy Head of the Educational Department of the Far Eastern Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Candidate of Law.

¹ *Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev*

² *Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov*

OBJECTIVE SIGNS OF CRIMES AGAINST THE FAMILY AND MINORS

This article will focus on objective signs of crimes against the family and minors. The causes and prerequisites of juvenile delinquency include such numerous factors as domestic violence, criminal behavior of family members (brothers, sisters, parents or guardians), the socio-psychological climate of the family and the educational institution, conflicts and other problems that arise in the process of studying in educational institutions, the influence of the environment, their objective signs of the corpus delicti.

Keywords: corpus delicti, signs of the objective side, crimes against the family, family members, criminal behavior.

ОТБАСЫНА ЖӘНЕ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ОБЪЕКТИВТІК БЕЛГІЛЕРІ

Бұл мақалада отбасына және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстардың объективтік белгілері туралы қамтылады. Жасөспірімдер қылмысының себептері мен алғышарттарына отбасындағы зорлық-зомбылық, отбасы мүшелерінің (аға-інілері, апа-қарындастары, ата-аналары немесе қамқоршылары) қылмыстық мінез-құлқы, отбасы мен оқу орнының әлеуметтік-психологиялық ахуалы, оқу орындарында оқу процесінде туындайтын жанжалдар мен басқа да проблемалар, қоршаған ортаның әсері сияқты көптеген факторлар, олардың қылмыс құрамы болып табылудағы объективтік белгілері зерттеледі.

Түйінді сөздер: қылмыс құрамы, объективтік жақтың белгілері, отбасына қарсы қылмыстар, отбасы мүшелері, қылмыстық мінез-құлық.

ОБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СЕМЬИ И НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В данной статье речь пойдет о объективных признаках преступлений против семьи и несовершеннолетних. К причинам и предпосылкам подростковой преступности можно отнести такие многочисленные факторы, как насилие в семье, преступное поведение членов семьи (братьев, сестер, родителей или опекунов), социально-психологический климат семьи и учебного заведения, конфликты и другие проблемы, возникающие в процессе обучения в учебных заведениях, влияние окружающей среды, их исследуются объективные признаки состава преступления.

Ключевые слова: состав преступления, признаки объективной стороны, преступления против семьи, члены семьи, преступное поведение.

Combating and preventing crimes against family and minors is an urgent issue for the state. This is because the involvement of a minor in a criminal case by a person who has reached the age of 18, involvement in anti-social acts, involvement of a minor in prostitution, sale of minors, etc. considered as a crime. However, the

causes and prerequisites of juvenile crime include violence in the family, criminal behavior of family members (brothers, sisters, parents or guardians), socio-psychological climate of the family and educational institution, conflicts arising during the educational process in educational institutions and Other problems can

be attributed to many factors, such as environmental influences. Promotion of violence, cruelty and «criminal romance», cinema and «tabloid» literature on virtual social networks, as well as on the Internet.

The direct object of these crimes is the smooth development of minors and the conditions for their proper education. The victim of the crime is a person under the age of 18, that is, a minor [1].

From an objective point of view, the crime is carried out by involving a minor in a criminal case using various methods. Involvement of a minor in a criminal case is defined as actions aimed at encouraging, stimulating the enthusiasm and determination of persons under the age of 18 to become direct perpetrators or other helpers of the crime. This action is often carried out using psychic methods (threats, promises, deception) or other methods.

Bullying is an act that endangers the mental state of minors by threatening them or putting them in another disadvantageous situation. Intimidation can be verbal, written, over the phone, through physical gestures, and such threats can be made directly to the victim or his or her acquaintances. It is recognized as a promise to provide certain assistance to minors in the subjective future (committing them to study, employment or other benefits).

Intentionally not telling information or circumstances that are important for minors or keeping silent about them should be understood as deception, misleading them to commit dangerous actions for the society. For example, an adult asks a minor to deliver a load belonging to him from a neighbor's house to the road, and as a result, he knows that he has helped steal someone else's property. Encouraging a minor to commit a crime in other ways, luring them, buying them, encouraging them to commit evil and malicious activities, extorting, taking advantage of the situation of financial dependence, etc. actions are included.

The crime belongs to the formal composition. It is considered completed from the time when minors were involved in the crime (that is, from the moment when a person under the age of 18 consented to it).

The guilty person, using different methods, feels that a person under the age of 18 has

committed a criminal act, fully and willingly performs various actions. The criminal purpose and goal can be different (revenge, jealousy, selfishness, other evil intentions). These do not affect the differentiation of actions, but are taken into account when imposing punishment.

The subject of the crime is a person over the age of 18 who commits a criminal act against a minor, as specified in the law. Involvement of another minor in a criminal case by a minor does not belong to this crime. An aggravated form of this crime is the act committed by a parent, teacher, or another person entrusted by law with the responsibilities of educating a minor.

Determination of parents is decided in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan on marriage and family [2]. Educators are people who participate in the learning or educational process. Recognition of a teacher as a subject of a criminal offense is not affected by the type of educational organizations (higher educational institutions, state or non-state), form (day, extramural, evening). Guardians, custodians, adoptive parents, educators of preschool institutions, other close relatives, brother or sister, grandmother or grandfather are other persons entrusted with the task of educating a minor. This is another aggravated form of crime. Here, the use of force includes persuading a minor to commit a crime by using methods that contribute to the commission of a crime, that is, by beating, inflicting light and moderate physical injuries. If the victim is seriously injured or killed by such a method, then the actions of the culprit are classified according to the set of crimes. Threats to use force - to kill, to hurt your body, to torture your soul, to burn - what really comes into effect is when the perpetrator says words that have a direct psychological effect on the victim.

The results of the criminological study show that in recent years, the country has begun to attract minors to alcohol, drug addiction, smoking and other antisocial activities. As a result, various infectious diseases have increased among teenagers, which is, of course, a very dangerous phenomenon for our future. The direct object of the crime is proper physical and moral development and upbringing of minors. From an objective point of view, the crime is characterized by attracting a minor to non-

medical use of narcotics or other stimulants, or frequent consumption of alcoholic beverages, or engaging in prostitution, vagrancy, or begging. According to the law, engaging in the non-medical use of two or more drugs or narcotic substances specified in a special list is recognized as repeated involvement of a minor in the said activity. The identification of drugs or narcotic substances is determined by a special expert opinion. A sign of the objective side of this crime is two or more repeated involvement of minors in alcoholic beverages. Liquor includes all alcoholic beverages, including home-made beverages.

Drinking alcoholic beverages with minors, leaving them drunk is not a crime, such an action is subject to administrative and legal responsibility. Enticing a minor into a sexual relationship for money or other material reward is considered prostitution. The method of attraction to prostitution can be through intimidation, using conditions of dependence and persuasion. If the guilty person rapes a person involved in prostitution or commits other actions that degrade his dignity, then his actions are differentiated according to the set of committed crimes. Persuading a minor to move from one address to another, not to have a place of residence, to make a living by casual income, petty theft, begging or other unprofitable income is recognized as vagrancy. Persuading minors to ask strangers for money, food, clothes or other material values in various ways is recognized as inciting them to vagrancy. Encouraging a minor to engage in antisocial behavior is a formal crime and is recognized as completed when one of the actions specified in the law is committed (Article 134 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan)[3]. The crime is subjectively committed with direct intent. The subject of the crime is an 18-year-old sane person.

Liability for trafficking a minor is not specified in the criminal laws applicable in the territory of the Republic of Kazakhstan. Before the establishment of Soviet power, such a phenomenon did not exist in Kazakh lands. In the present situation, in some places, minors have become a source of profit, using them as «things», «goods» for criminals. In accordance with such negative phenomena taking place in the world, Article 135 of the Criminal Code of

the Republic of Kazakhstan establishes criminal responsibility for such actions. The direct object of the crime is the interests of minors, their proper growth, education, and upbringing. The crime is objectively committed by buying a minor or making other transactions in the form of giving him or owning him to someone. Transfer, sale or purchase of a minor child (in money, in kind, movable or immovable property) under a certain agreement is recognized. exchange of a minor child (for a house, car, other goods), giving as a gift (for example, as a sign of true friendship, for assistance provided in connection with permanent passage abroad or for free); transfer to repayment of debt or other obligations; Leasing to someone else for temporary use is recognized as performing other operations. The crime is considered completed when an agreement is reached on the sale of the victim and the minor is handed over to someone else. Subjectively, juvenile delinquency is committed only with direct intent. Here, young people who sell and buy people, as well as those who participate in other transactions aimed at such activities (people who illegally give or possess the victim) are guilty of this crime. Because they consider their actions dangerous to society, against the law, and want to do these actions.

The subject of the crime is any sane person over the age of 16; persons involved in the sale of minors.

The crime of changing a child is a dangerous crime for society, because by changing a child, the family relationship between parents and a child is violently broken, and actions that do not belong to the principles of morality are committed. The crime is objectively carried out by the act of replacing the child. Child replacement means replacing one child with another child. For example, changing a girl child to a boy, a black child to a yellow child, a child born with an internal disability to a healthy child, etc. Child replacement is carried out in the case of newborns - in maternity homes or orphanages, or by replacing a child temporarily left in the field without supervision.

Part of this crime is to replace one's own child with another child's child without parental consent. The transfer of newborn babies by mutual consent of the parents of both parties does not constitute a crime. The crime has a formal

structure and is considered completed from the moment of illegal replacement of one child with another child. If at the moment of such transfer, the crime of the guilty person is exposed and he is unable to carry out his criminal intention to the end, then the action of the guilty person is an attempt to commit this crime.

The crime is subjectively committed only with direct intent. The perpetrator feels that the child is being deliberately transferred without the consent of the parent or legal guardian and wishes to carry out these actions. If the transfer of the child is carried out with carelessness, then the act of the person is not a crime.

Beneficial motives include material gain, profit in place of the child, and malicious motives include revenge, selfishness, national and racial attitudes. The subject of the crime is a person who actually changed a 16-year-old sane child (medical workers of a maternity hospital or orphanage, mother of a newborn baby), etc.

As our ancestors said, a child should be educated from the cradle. And now, students and teenagers are learning through social networks, with the help of various devices. Our common goal is to educate the young generation correctly, inculcate moral qualities, respect for parents, honesty, and truth. It is not wrong to say that improper education in the family is a defect that will remain forever in the youth.

The lack of organization or improper organization of free time of minors plays a particularly negative role in juvenile delinquency. In most cases, parents are often physically unable to fully monitor their children due to their workload. In turn, employees of educational organizations cannot provide comprehensive control over students' activities, especially outside of study time.

As a result, teenagers who are affected by the social environment spend all their free time in yard companies, walk aimlessly on the street or sit in computer clubs, gradually participate in the use of alcohol, tobacco and drugs. They are characterized by unreasonable conflict, bad behavior and intemperance in actions [4].

The interested responsible person (parent or legal representative, educator, judge, prosecutor, lawyer, teacher, psychologist, sociologist and other specialists in social orientation) who gave the opportunity for the correction of young people in the society and influenced them to go down the wrong path, knows what education is, is he a criminal. he should be able to achieve what is most valuable for his life. It is necessary to strengthen the punishments of these responsible persons in the criminal law.

List of sources used:

1. Rakhmetov S.M Rogov I.I. Criminal law of the Republic of Kazakhstan. Almaty 2003
2. Law of the Republic of Kazakhstan on Marriage and Family Code № 518-IV of December 26, 2011
3. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan № 226-V of July 3, 2014 (with changes and additions as of January 30, 2022)
4. E.O. Alaukhanov, Criminology - Almaty, 2005.

Information about the authors:

¹**Sakhanova Nelli Talapovna** — Head of the Department of Security Organization at Transport Facilities of Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev, police colonel, E-mail: nelly_uralask@mail.ru, +77754603527

Саханова Нелли Талаповна — начальник кафедры организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, полковник полиции, E-mail: nelly_uralask@mail.ru, +77754603527

Саханова Нелли Талаповна — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілеріндегі қауіпсіздік ұйымдастыру кафедрасының бастығы, полиция полковнигі.

¹**Bajmuhanov Erbakyt Muhamedkalievich** — Head of the Department of Professional Psychological Training and Management of the Department of Internal Affairs of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Candidate of Political Sciences, police Lieutenant Colonel, E-mail: baimuhanov.e81@mail.ru, +77759916924

Баймуханов Ербақыт Мұхамедқалиұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының кәсіби-психологиялық даярлық және ІО басқару кафедрасының бастығы, саяси ғылымдардың кандидаты, полиция подполковнигі, E-mail: baimuhanov.e81@mail.ru.

Баймуханов Ербақыт Мухамедкалиевич — начальник кафедры профессиональнопсихологической подготовки и управления ОВД Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б.Бейсенова, кандидат политических наук, подполковник полиции, E-mail: baimuhanov.e81@mail.ru, +77759916924

ЛУДОМАНИЯ ЖӘНЕ ОНЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

Мақала авторы лудоманияның (құмар ойындар) қазіргі уақыттағы өзектілігіне, яғни адамның қоғаммен, отбасымен, жұмысымен қарым-қатынасына теріс әсер етуімен сипатталады. Көңіл көтеруге және стресстен арылуға деген алғашқы ұмтылыс кез келген жағдайда, тіпті қаржылық жағдайға, отбасылық әл-ауқатқа және өзінің беделіне нұқсан келтіріп, ойнауға деген ұмтылысқа айналады. Ойынқұмарлық ауыр зардаптарға әкеледі: мансаптың бұзылуы, кәсіби беделдің жоғалуы, қаржылық проблемалар, отбасы мен әлеуметтік байланыстардың бұзылуы, депрессия және физикалық денсаулықтың төмендеуі. Лудоманияның пайда болуы интернеттің кең таралуына байланысты, бұл онлайн формада құмар ойындарды қол жетімді етті және бұл мәселені қиындатады, өйткені тіпті қаражатын тәуелді ойыншыларды тоқтатпайды.

Түйінді сөздер: құмар ойындар, лудомания, интернет, онлайн казино, тәуелділік, тұқымқуалаушылық, жанкүйер, киберқылмыс, киберқадағалау, кешенді емдеу, психологиялық тәуелділік, стресс.

ЛУДОМАНИЯ И МЕРЫ ЕЕ ПРОФИЛАКТИКИ

Автор статьи раскрывает актуальность темы по следующим причинам: Расстройство характеризуется негативным влиянием на отношения человека с обществом, семьёй, работой. Первоначальное стремление развлечься и снять стресс превращается в непреодолимое желание играть любой ценой, даже в ущерб финансовому положению, семейному благополучию и собственной репутации. Расстройство приводит к серьёзным последствиям: разрушению карьеры, потере профессиональной репутации, финансовым проблемам, разрушению семьи и социальных связей, депрессии и физическому нездоровью. Появление лудомании связано с повсеместным распространением интернета, который сделал более доступным азартные игры в онлайн-формах. Это усугубляет проблему, так как даже проигрыш не останавливает зависимых игроков.

Ключевые слова: азартные игры, лудомания, интернет, онлайн казино, зависимость, наследственность, фанат, кибер-преступность, кибер-зависимость, комплексное лечение, психологическая зависимость, стресс. азартные игры, лудомания, интернет, онлайн казино, зависимость, наследственность, фанат, кибер-преступность, кибер-зависимость, комплексное лечение, психологическая зависимость, стресс.

LUDOMANIA AND ITS PREVENTION MEASURES

The author of the article reveals the relevance of the topic for the following reasons: The disorder is characterized by a negative impact on a person's relationship with society, family, and work. The initial desire to have fun and relieve stress turns into an irresistible desire to play at any cost, even to the detriment of financial status, family well-being and one's own reputation. The disorder leads to serious consequences: career destruction, loss of professional reputation, financial problems, destruction of family and social ties, depression and physical ill health. The emergence of ludomania is associated with the ubiquity of the Internet, which has made online gambling more accessible. This exacerbates the problem, since even losing does not stop addicted players.

Keywords: gambling, ludomania, Internet, online casino, addiction, heredity, fanatic, cyber crime, cyber addiction, comprehensive treatment, psychological dependence, stress.

Лудомания – құмар ойындар, ойынға тәуелділік, құмар ойындарға тәуелділік

(ағылш. gambling-ақша ойыны) – құмар ойындарға патологиялық бейімділік, адам

өмірінде үстемдік ететін және әлеуметтік, кәсіби, материалдық және отбасылық құндылықтардың төмендеуіне әкелетін құмар ойындарға қатысудың жиі қайталанатын эпизодтарынан тұрады: мұндай адам осы салалардағы өз міндеттеріне тиісті назар аудармайды. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы бұл бұзылысқа атау береді құмар ойындарға патологиялық тарту (F63. 0) [1].

Құмар ойындар – бұл жағымсыз әлеуметтік салдарға, отбасылық және кәсіби қатынастардың бұзылуына, қаржы мен заңға байланысты мәселелерге әкелетін құмар ойындарға патологиялық тәуелділікпен көрінетін ауру.

Құмар ойындардың себептері:

Ойынға тәуелділікті тұқым қуалайтын, биологиялық, мінез-құлық, когнитивті, психологиялық және әлеуметтік себептердің өзара әрекеттесуінен туындайтын бұзылыс.

- Тұқым қуалаушылық. Аурудың пайда болуына тұқым қуалаушылықтың үлесі 50-60% құрайды. Лудомандардың қанағаттану тапшылығы синдромына генетикалық бейімділігі бар, ол тәуелділіктің дамуының негізгі себептерінің бірі ретінде танылады. Патологиялық құмар ойыншылардың туыстары алкоголизммен, нашақорлықпен және басқа да психикалық бұзылулармен жиі ауырады.

- Ми құрылымдарының жеткіліксіздігі. Магнитті-резонансты бейнелеу зерттеулері құмар ойындарда «марапаттау жүйесінің» сезімталдығының төмендеуі, сау адамдармен салыстырғанда когнитивті және психикалық функцияларға жауап беретін мидың бірнеше аймақтарының белсенділігінің жоғарылауы байқалғанын анықтады.

- Күшейтетін ынталандыру теориясы. Бұл жағдайда ақша ынталандыру болып табылады. Құмар ойындарда күшейту кездейсоқ және күтпеген тәртіппен жүреді. Ұтыс арасындағы аралықтар неғұрлым ұзақ болса, тәуелді мінез-құлық соғұрлым ынталандырылады.

- Ойыншылардың когнитивті (ақыл - ой) бұрмалануларының болуы – бұл өз шеберліктерін асыра сілтеу, олар басқа адамдарға қарағанда бақытты және олардың

толқуларын басқара алады деген жалған түсініктер.

- Психологиялық себептер: жалғыздық, импульсивтілік, шамадан тыс қарым-қатынас, басқаларға еліктеуге деген ұмтылыс.

- Әлеуметтік факторлар. Патологиялық құмар ойындар отбасындағы зиянды қатынастардың, бала кезінен дұрыс емес құндылықтарды орнатудың, туыстарының құмар ойындарының және қаржылық проблемалардың болуының салдары болуы мүмкін.

- Қоршаған орта факторлары: ойындардың қол жетімділігі мен заңдылығы, теледидарда көптеген сыйлықтар ұтыс ойындарын ұйымдастыру, кез келген жастағы кез келген адамға тәулік бойы түрлі құмар ойындар ойнауға мүмкіндік беретін онлайн-казино мен мобильді қосымшалардың болуы [2].

Адамның тәуелді лудоман екенін қалай түсінуге болады?

Құмар ойындардың немесе компьютерлік ойындардың кез келген жанкүйері құмар ойыншы бола бермейді. Мұндай хоббидің болуы дереу дабыл қағуға себеп емес. Адамның тәуелділігі келесі ерекшеліктерге ие болған кезде жағдай қауіпті болады:

- Ақшаны үнемі жұмсау және қарызға алу. Сонымен қатар, лудомандар ұзақ уақыт бойы таныс емес адамдардан қарыз алу әрекеттерімен сипатталады, әсіресе егер сіз таныстарыңыздан қарыз алу мүмкіндігіңіз болмаса.

- Қанағаттану сезімінің болмауы. Ойыншы тоқтай алмайды – ол соңғы ақшасына дейін ойнайды, өзіне тиесілі емес заттарды құмар ойынға тігеді. Көбінесе ойынға тәуелді адамдар импульсті басқарудың басқа проблемаларынан зардап шегеді: мысалы, олар тамақтанып болғанымен, тойынғанын білмейді.

- Созылмалы өтірік айту. Ойыншы не істеуді жоспарлап отырғаны, жұмсалған ақша мөлшері, өткізілген кештер туралы өтірік айтады. Уақыт өте келе өтірік оның жеке басының бір бөлігіне айналады және ол қажет болмаса да, жақындарын алдай бастайды.

- Ойын кезінде қозу және агрессия. Тәуелділікті қанағаттандыру процесінде ойыншы қоршаған әлемге назар аудармайды, егер сіз оны процестен алшақтатуға тырыссаңыз, ол агрессивті және қатал күйге түседі.

- Кінә сезімі. Жеңілгеннен кейін ұялады, келесіде ойнамайтынына ант береді, бірақ уәделерін орындай алмайды. Адам үнемі ұялғандықтан, агрессивті болып жүреді, сол себептен де отбасы, достары, жақындарымен қарым-қатынасы үнемі дұрыс болмайды.

- Қызығушылықтарына, жұмысқа, отбасына деген қызығушылықты жоғалту. Психологиялық тәуелділік оның өмір сүру орталығына айналады. Ойыншы бұрын оған қуаныш әкелген және қызығушылық тудырған нәрселерге қызығушылығын жоғалтады.

Психологиялық лудомания басқа тәуелділіктерден ерекшеленеді. Патологиялық ойыншы тез ашуланады, оның жеке басы өзгеруі мүмкін, мінезінде немесе жүріс-тұрысында бұрын болмаған белгілер пайда болуы мүмкін. Мейірімді және сабырлы адам кенеттен ашуланшақ, немқұрайлы болуы мүмкін. Шын мәнінде ол ойнауды қойғысы келеді, бірақ оған шамасы жетпейді, сол себептен де қорқыныш өзінің пайдасыздығын сезінеді.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында 26 ойын бизнесі субъектілері, оның ішінде 6 казино, 9 ойын автоматтары залы, 11 букмекерлік кеңсе жұмыс істейді.

2020 жылы букмекерлік кеңселер, тотализаторлар кассалары Алматы облысы Қапшағай су қоймасы жағалауында және Ақмола облысы Бурабай ауданында орналасқан ойын аймақтарына шығарылды.

Мемлекеттік бақылауды күшейту нәтижесінде 2021 жылдан бастап 36 ойын мекемесі, оның ішінде 28 букмекерлік кеңсе, 6 тотализатор және 2 ойын автоматтары залы лицензиядан айырылды [3].

2024 жылғы наурызда Қазақстан Республикасының Туризм және спорт министрлігі (бұдан әрі – Министрлік, ТСМ) Қонаев қаласында орналасқан 3 букмекерлік кеңсе мен 1 ойын автоматтары залына ойын бизнесі саласындағы заңнаманы сақтау және

қылмыстық кірістерді жылыстатуға (заңдастыруға) қарсы іс-қимыл тұрғысынан жоспарлы тексеру жүргізді.

2019 жылдан бастап заңсыз букмекерлік кеңселер мен интернет-казино сайттарын бұғаттау мақсатында Министрлік, Қазақстан Республикасының Қаржылық мониторинг агенттігі, Бас прокуратура, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі, Мәдениет және ақпарат министрлігі «Киберқадағалау» ақпараттық жүйесін (бұдан әрі – «Киберқадағалау» АЖ) пайдалануда.

2024 жылы «Кибер қадағалау» АЖ-ге бұғаттау үшін 5164 интернет-ресурс және интернет-казино мен заңсыз букмекерлік кеңселердің сілтемесі енгізілді.

Қазақстан Республикасында заңсыз ойын бизнесі мен лудоманияға қарсы іс-қимыл жөніндегі 2024-2026 жылдарға арналған кешенді жоспарда мынадай 4 бағыт бойынша 28 іс-шара көзделген:

1) лудоманияның алдын алуды ұйымдастыру;

2) халықтың әртүрлі топтары арасында құмар ойындарға тәуелділікті анықтау;

3) лудомандарды емдеу және медициналық-әлеуметтік оңалту;

4) ойын бизнесін мемлекеттік реттеу.

Кешенді жоспар шеңберінде мынадай көрсеткіштерге қол жеткізу жоспарланған:

- құмар ойындарға және бәс тігуге тұрақты қатысатын адамдар санын 350000-нан 201600 адамға дейін азайту: 2024 жылы – 35000 (10 %), 2025 жылы – 63000 (20 %), 2026 жылы – 50400 (20 %);

- құмар ойындарға патологиялық тәуелділіктен зардап шегетін адамдарды мемлекет есебінен тегін емдеумен және медициналық-әлеуметтік оңалтумен қамтуды 13-тен 300 адамға дейін ұлғайту: 2024 жылы – 50 адам, 2025 жылы – 150 адам, 2026 жылы – 300 адам;

- бұғатталған интернет-казинолар мен заңсыз букмекерлік сайттардың санын 4500-ден 7722-ге дейін: 2024 жылы – 450-ге (10 %), 2025 жылы – 990-ға (20 %), 2026 жылы – 1782-ге (30 %) арттыру

Кешенді жоспарды іске асыруға 12 орталық мемлекеттік орган, Ұлттық Банк, Мемлекеттік қызмет істері агенттігі, сондай-

ақ жергілікті атқарушы органдар қатысады [4].

Лудомания немесе құмар ойындарға тәуелділік құқық қорғау жүйесінде қызметкерлердің өздері үшін де, жалпы ұйым үшін де үлкен проблема тудыруы мүмкін және ол әр түрлі аспектіде көрінуі мүмкін:

1. Қызметкерлердегі проблемалар:

- қаржылық қиындықтар: лудоманиядан зардап шегетін қызметкерлер қаржылық қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл үлкен қарыздар мен қаржылық дағдарыстарға әкелуі мүмкін.

- психологиялық және эмоционалдық мәселелер: құмар ойындарға тәуелділік стресске, депрессияға және қызметкердің өнімділігі мен жалпы жағдайына әсер ететін басқа психологиялық мәселелерге әкелуі мүмкін.

- этика және мінез-құлық: лудоманиядан зардап шегетін қызметкерлер құмар ойындарға ақша алу үшін пара алу сияқты сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне бейім болуы мүмкін.

2. Құқық қорғау органдарының жұмысына әсері:

- ақпараттың сыртқа шығып кету қаупі: лудоманиямен ауыратын қызметкерлер қылмыстық топтардың манипуляциясы мен бопсалауына осал болуы мүмкін, бұл құпия ақпараттың шығып кетуіне әкелуі мүмкін.

- тиімділіктің төмендеуі: лудомания қызметкерлердің өз міндеттерін орындау қабілетін нашарлатуы мүмкін, бұл құқық қорғау органдарының тиімділігінің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Лудоманияны (құмар ойындар) құқық қорғау саласында құмар ойындарға тәуелділіктің даму қаупін азайтуға және олардың жағымсыз салдарын азайтуға бағытталған әртүрлі алдын алу шараларын ұсынуға болады:

- Білім және тренинг: қызметкерлерді оқыту: құқық қорғау органдарына лудоманияның белгілері мен салдары, анықтау әдістері және зардап шеккендермен өзара әрекеттесу тәсілдері туралы тренингтер өткізу.

- халыққа білім беру: құмар ойындардың қауіптілігі мен көмекке қол жетімді ресурстар туралы хабардарлықты арттыруға бағытталған ақпараттық науқандарды ұйымдастыру.

1. Мониторинг және бақылау:

- заңды ойын мекемелерін бақылау: заңдар мен лицензиялық талаптардың орындалуын қамтамасыз ету үшін тұрақты тексерулер мен тексерулер.

- заңсыз ойын мекемелерін бақылау: жасырын казиноларды және басқа да заңсыз құмар ойындарды іздеу және жою.

3. Заңнамалық бастамалар:

- заңнаманы әзірлеу және жетілдіру: құмар ойындарға, әсіресе халықтың осал топтарына қол жетімділікті шектеуге бағытталған заңдарды қолдау.

- жазаларды қатаңдату: құмар ойындар саласындағы заңнаманы бұзғаны үшін қатаң санкциялар енгізу.

4. Алдын алу шаралары:

- рейдтер жүргізу: заңсыз құмар ойындар ұйымдастырылуы мүмкін жерлерде тұрақты тексерулер мен рейдтер.

- талдау және ескерту: лудоманиямен байланысты тенденциялар мен қауіптер туралы мәліметтер жинау және олардың алдын алу шараларын әзірлеу.

5. Басқа мекемелермен ынтымақтастық:

- әлеуметтік қызметтермен өзара әрекеттесу: көмек көрсету және оңалту үшін тәуелді адамдармен жұмыс істейтін ұйымдармен ынтымақтастық.

- білім беру мекемелерімен жұмыс: мектеп және университет курстарына тәуелділіктің алдын алу бағдарламаларын енгізу.

6. Қолдау және оңалту:

- көмек бағдарламалары: лудоманиядан зардап шегетін адамдарды мамандандырылған емдеу және оңалту бағдарламаларына жіберу.

- сенім телефондарын құру: құмар ойындармен проблемалары бар адамдар үшін ақпараттық және консультациялық қызметтерге қол жетімділікті қамтамасыз ету.

7. Талдау және бағалау:

- проблематиканы зерттеу: мәселенің ауқымын, қолданыстағы шаралардың тиімділігін бағалау және жаңа тәсілдерді анықтау үшін зерттеулер жүргізу.

- стратегияларды әзірлеу: жиналған деректер негізінде тәуекелдерді одан әрі азайту және алдын алуды жақсарту бойынша стратегиялар мен жоспарларды әзірлеу.

Бұл шаралар лудоманияның дамуын болдырмауға көмектеседі, алдын алуды да,

проблемаға тап болғандарға қолдау көрсетуді де қамтамасыз етеді.

Қорыта келе, лудомания – бұл алдын алу мен емдеуге кешенді көзқарасты қажет ететін күрделі мәселе. Білім беру, психологиялық және заңнамалық шаралардың тиімді үйлесімі тәуекелдерді айтарлықтай төмендетіп, адамдарға осы тәуелділікті жеңуге көмектеседі.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. Schaffer H. J., Korn D. A. «Gambling and related mental disorders: a public health analysis»
3. Минайдаров С. Роль компьютерной криминалистики в раскрытии расследовании «Цифровых» преступлений Роль компьютерной криминалистики в раскрытии расследовании «Цифровых» преступлений. «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы — Ақтөбе, 2023 ж.
4. Қазақстан Республикасында заңсыз ойын бизнесі мен лудоманияға қарсы іс-қимыл жөніндегі 2024-2026 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 31 мамырдағы № 432 қаулысы.

Автор туралы мәлімет

¹**Умурзакова Айгүл Әлібекқызы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының Ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, полиция подполковнигі.

Умурзакова Айгуль Алибековна — старший научный сотрудник Научно-исследовательского центра Актюбинского юридического института имени М.Букембаева МВД Республики Казахстан, подполковник полиции.

Umurzakova Aigul Alibekovna — senior researcher at the Scientific Research Center of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police lieutenant colonel.

-
- Ішкі істер органдарының кадрларын дайындау
 - Подготовка кадров органов внутренних дел
 - Training of personnel of internal affairs bodies

ПЕРЕХОД ПОЛИЦИИ НА СЕРВИСНУЮ МОДЕЛЬ РАБОТЫ: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье раскрываются актуальные проблемы построения эффективного института полиции, отвечающего современным запросам общества. Основной целью деятельности полиции является защита общества от противоправных посягательств и обеспечение безопасности каждого гражданина, поэтому общественная оценка выступает одним из основных критериев оценки деятельности полиции. Максимальная эффективность ее работы возможна лишь при высоком уровне общественного доверия к полиции.

Ключевые слова: сервис, идеология, стиль управления, стратегия, проблемно-ориентированный подход, метод, диагностика, цикл, партнерство с обществом, местная полицейская служба, рабочие процессы, микро-менеджмент, планирование, кадры, коммуникации, органы внутренних дел.

ПОЛИЦИЯНЫҢ СЕРВИСТІК ЖҰМЫС ҮЛГІСІНЕ КӨШУІ: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Мақалада қоғамның заманауи сұраныстарына жауап беретін тиімді полиция институтын құрудың өзекті мәселелері ашылады. Полиция қызметінің негізгі мақсаты – қоғамды заңсыз қол сұғушылықтардан қорғау және әрбір азаматтың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сондықтан қоғамдық бағалау полиция қызметін бағалаудың негізгі критерийлерінің бірі болып табылады. Оның жұмысының максималды тиімділігі полицияға деген қоғамдық сенімнің жоғары деңгейімен ғана мүмкін болады.

Түйінді сөздер: қызмет, идеология, басқару стилі, стратегия, проблемалық-бағдарланған тәсіл, әдіс, диагностика, цикл, қоғаммен серіктестік, жергілікті полиция қызметі, жұмыс процестері, микро-менеджмент, жоспарлау, кадрлар, коммуникациялар, ішкі істер органдары.

THE TRANSITION OF THE POLICE TO A SERVICE MODEL OF WORK: REALITIES AND PROSPECTS

The article reveals the actual problems of building an effective police institution that meets the modern demands of society. The main purpose of the police is to protect society from unlawful encroachments and ensure the safety of every citizen, therefore, public assessment is one of the main criteria for evaluating police activities. The maximum effectiveness of its work is possible only with a high level of public trust in the police.

Keywords: service, ideology, management style, strategy, problem-oriented approach, method, diagnostics, cycle, partnership with society, local police service, work processes, micro-management, planning, personnel, communications, internal affairs bodies.

Начало крупномасштабной реформы органов внутренних дел (далее – ОВД) Республики Казахстан было заложено в Послании народу Казахстана от 5 октября 2018 года «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни», в котором Елбасы поставил задачу – внедрить новые совре-

менные форматы работы с населением, кардинально изменить критерии оценки полиции, перевести работу полиции на сервисную модель [1].

Внедрение сервисной модели обеспечения общественной безопасности нашло отражение и в Послании главы государства К.К. Токаева «Конструктивный общественный

диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» от 2 сентября 2019 года, где была поставлена задача – воплотить в жизнь концепцию «Слышащего государства». Главными приоритетами деятельности государственных органов были определены общественный диалог, открытость, оперативное реагирование на нужды людей, включая трансформацию функций правоохранительных органов на оказание услуг гражданам для обеспечения их безопасности [2].

Политика улучшения качества оказываемых услуг нашла продолжение и в Послании Президента страны «Казахстан в новой реальности: время действий» от 1 сентября 2020 года, где было отмечено, что «недостаточно просто слышать и видеть проблемы граждан, главное – правильной объективно реагировать на них». В этой связи была поставлена задача – разработка «новых стандартов служения государства интересам граждан», и эта ключевая роль отведена правоохранительной и судебной системам [3].

В ежегодном Послании народу Казахстана от 1 сентября 2021 года «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» Глава государства отметил, что «в ряде регионов в пилотном режиме запущена сервисная модель полиции» и определил, что следующим этапом является «ее масштабирование». Успех данной работы во многом зависит от вовлечения в данный процесс местных органов власти, которые должны понимать суть нововведений и оказывать содействие полиции» [4].

Соответственно и в Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 предусмотрено, что «одним из основных направлений реформирования правоохранительной системы должно стать развитие сервисной модели полиции, базовыми компонентами которой «станет проактивная работа, направленная на установление партнерских взаимоотношений с обществом, в том числе путем решения вопросов с учетом мнения жителей, проживающих на конкретной территории, а также обеспечение шаговой доступности, нацеленной на облегчение гражданам доступа к полиции» [5].

В настоящее время деятельность полиции действительно не отвечает потребностям граждан, что приводит к негативной оценке и низкому уровню доверия населения. В международной практике понятие «Сервисная полиция» – это идеология, стиль управления и организационная стратегия, основанная на проблемно-ориентированном подходе и партнерстве с обществом.

Идеология сервисной модели подразумевает рассматривать полицию, как организацию оказывающей услуги обществу по общественной безопасности. Акцент делается на работе с законопослушными гражданами и реализации на практике содержания понятий «защищать» и «оказывать помощь», что являются задачами полиции, выраженное в конкретных действиях сотрудников.

Стиль управления и организационная стратегия означает акцент на методы управления и коммуникации, новые подходы в работе с кадрами, новая система оценки и стимулирования, а также внедрение системы постоянного улучшения качества работы.

Проблемно-ориентированный подход означает внедрение в работу полиции методов решения проблем и потребностей граждан, связанных с общественной безопасностью.

В модели сервисной полиции применяют методику С.А.Р.А., впервые получившей широкое распространение в США в 90-х годах.

Это означает:

- 1) диагностику ситуации в конкретной территориальной единице для выявления проблем, увеличивающих риск преступности;
- 2) анализ коренных причин;
- 3) разработку и реализацию эффективных стратегий реагирования и предотвращения;
- 4) оценка эффективности мер с точки зрения их влияния на выявленные проблемы.

Данный цикл повторяется периодически и является обязательным условием для составления планов работ полиции на местах. Таким образом, планы профилактики разрабатываются снизу вверх и основываются на анализе конкретных проблем граждан.

Партнерство с обществом означает, что для обеспечения долгосрочной безопасности необходимы действия со стороны всего общества, то есть необходима координация усилий всех государственных органов, общественных организаций и населения в целом для устранения причин проблем, способствующих совершению правонарушений. Полиция принимает на себя роль лидера в выстраивании таких партнерств для совместного определения и координации действий в сфере безопасности.

Главная роль отводится полиции, потому что она обладает профессиональной компетенцией в вопросах анализа и выявления причин преступности и профилактики правонарушений. Такая комплексная работа полиции позволяет устойчиво снижать уровень преступности в обществе, повышению чувства безопасности у граждан, уровня доверия к полиции и удовлетворенности их работой.

Для того чтобы внедрить повсеместно модель Сервисной полиции необходимо адаптировать эти подходы в существующую работу полиции. Внедрение целесообразно проводить поэтапно с параллельной оценкой эффективности и критического анализа реализуемых мер. На первом этапе необходимо начать со служб, имеющих наиболее частый ежедневный контакт с населением. Такого рода контакты бывают 2 типов: иницилируемые гражданами и иницилируемые сотрудниками, при этом второй имеет более сильное влияние на оценку доверия населения полиции. Задача заключается в том, чтобы повысить качество этих контактов с точки зрения граждан с помощью механизмов и инструментов сервисной модели полиции. Для этого необходимо провести комплексный эмпирический анализ правоприменительной практики для выявления следующих факторов:

- понимание целей и задач полиции сотрудниками на всех уровнях и их транслирование в ежедневную работу;
- расстановка приоритетов в организации работы МПС;
- существующие управленческие практики в работе руководителей;

- система оценки и формирования показателей, степень их влияния на работу сотрудников;

- боевой дух и вовлеченность сотрудников в процесс принятия решений;

- организация труда и рабочего времени сотрудников МПС.

Данный анализ позволит определить конкретные аспекты деятельности, по которым существующая практика отличается от стандартов модели сервисной полиции, и выработать на основе этого механизмы коррекции и приближения к данным стандартам.

Таким образом, суть перехода полиции на сервисную модель заключается в пилотировании новых принципов, механизмов и инструментов, и их адаптации для повсеместного внедрения в работу казахстанской полиции. Проект сервисной модели полиции затрагивает все аспекты деятельности, влияющие на поведение правоприменителя: систему управления, включающую систему показателей и управленческие практики, методы ежедневной работы для достижения задач и подходы к организации труда и времени сотрудников МПС.

Реализация пилотного проекта основана на научных подходах и будет осуществляться поэтапно, начиная от анализа ситуации, выявления проблем и выработки решений (I этап), далее их тестирования и корректировки в правоприменительной деятельности в пилотном регионе (II этап) и завершая стандартизацией (III этап), то есть переводом всех выработанных мер в конкретные инструкции для дальнейшего повсеместного внедрения в работу казахстанской полиции.

В целом, переход на сервисную модель полиции позволит определить конкретные меры по улучшению системы управления, методов работы и организации труда сотрудников местной полицейской службы для полного и эффективного внедрения модели сервисной полиции. В частности, в результате проекта достигнуты следующие изменения:

- модернизированы подходы к системе управления и оценки эффективности деятельности УИП, помощников УИП и ПП;
- повышен уровень компетенций сотрудников УИП, помощников УИП, ПП и вы-

явлены требования к квалификации сотрудников для эффективной их подготовки и отбора;

- подготовлены инструменты для внутренней и внешней коммуникации;

- отработаны новые виды, каналы связи и взаимодействия между полицией и гражданами;

- создана эффективная модель организации работы и времени участкового полицейского;

- разработано комплексное практическое руководство по применению модели «СП» в полицейской деятельности.

Долгосрочными результатами пилотного проекта – повышение эффективности мер по профилактике правонарушений, уровня доверия населения полиции, а также удовлетворенности сотрудников своей работой.

Защита жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина от противоправных действий является первичной составляющей миссии МВД.

Исходя из нее, переход на сервисную модель полиции означает, что главным фокусом работы всех служб должны стать граждане - заявители и потерпевшие, а также и правонарушители.

Для всех групп граждан, критериями качественного сервиса являются – уважение человеческого достоинства, законность, своевременность и полное информирование.

Качество сервиса должно стать новым стандартом и показателем работы как индивидуального полицейского и службы, так и полиции в целом. Это означает, что полиции необходимо полностью пересмотреть и перестроить свои внутренние процессы: систему и стиль управления, включая планирование и контроль, идеологическую работу и работу с кадрами, а также организационную стратегию, определяющую развитие полиции, как организации, и её будущее. Причем изменения должны происходить как сверху вниз, так и снизу вверх.

Следует указать на основные недостатки в работе МПС:

- 1) неэффективная организация рабочих процессов, приводящая к бесполезной потере времени;

- 2) излишняя бумажная волокита при производстве административных и профилактических материалов;

- 3) микро-менеджмент со стороны руководителей и недифференцированный контроль процессуальных решений;

- 4) отсутствие эффективного планирования работы на местном уровне, в результате чего не решаются индивидуальные проблемы отдельных территорий;

- 5) слабая работа с кадрами и недооценивание человеческого капитала;

- 6) слабый уровень знаний и навыков в сфере современного менеджмента, управления процессами и человеческими ресурсами у руководителей различных уровней;

- 7) отсутствие эффективных каналов внутренних и внешних коммуникаций.

При наличии этих проблем, потенциал перехода организации на сервисную модель, ориентированной на качество сервиса и повышение удовлетворенности работой полиции, является крайне низким.

В этой связи, предлагаются следующие рекомендации:

1. Повысить потенциал планирования в регионах (снизу-вверх)

Для внедрения проблемно-ориентированного подхода, необходимо развивать самостоятельность регионов в выявлении специфических проблем с безопасностью на территориях и выработки соответствующих мер по реагированию. Итоговый план должен быть основан на комплексном анализе, включающим анализ запросов общественности на местах.

Необходимо с каждым департаментом отработать разработку планов по профилактике на основе анализа корневых причин существующих проблем в безопасности и выработки эффективных мер реагирования. В плане должны быть указаны индикаторы для оценки эффективности решения проблем и меры по выстраиванию партнерств с ключевыми стейкхолдерами.

2. Повысить аналитический потенциал служб

Для качественного улучшения процессов планирования и принятия решений, необходимо существенным образом повысить

аналитический потенциал полиции на всех уровнях.

Практикующие виды анализа в организации не соответствуют современным научным требованиям анализа данных в области безопасности. Сегодняшней полиции необходимы специалисты по работе с данными, аналитики для разработки методологий анализа и проверки гипотез, математики для моделирования проблемных ситуаций и прогнозирования, криминологи для многофакторного анализа причин и условий преступности.

Наличие системы оценки рисков тоже зависит от аналитических возможностей организации. На данный момент в полиции и КПССУ генерируется достаточно данных по широкому кругу факторов, то есть база для развития аналитического потенциала имеется.

3. Пересмотреть критерии оценки

Предварительный анализ показал, что оценка эффективности построена по вертикали и основана на количественных показателях.

Введение оценки доверия полиции в социологический опрос, проводимый ежегодно Комитетом по статистике, во-первых, содержит определенные методические проблемы и во-вторых не является операционным индикатором, т.е. индикатором, влияющим на изменения работы в оперативном режиме.

В итоге, внутренняя оценка полиции по-прежнему основана на многолетней практике гонки за показателями и предполагает 2 ключевых триггера для исполнителей:

1) обеспечить повышение статистических показателей по сравнению с прошлым годом (АППГ);

2) обеспечить статистику по ОМП выше, чем в других регионах.

При этом должным образом не учитываются входные данные каждого региона: демографические показатели, географические факторы, ресурсное обеспечение, структура преступности и т.д. Современные методы

оценки позволяют проводить многофакторный анализ индикаторов при сравнении деятельности структурных единиц, позволяющий определить те единицы, которые демонстрируют наибольшую эффективность при своих входных данных и те, которые работают ниже своего оптимального потенциала (например, DEA анализ).

Существующая же система оценки и отчетности является ключевым препятствием на пути к качественному переходу на сервисную полицию, главным образом потому что, в ней не отражается качество работы с заявителями, потерпевшими и правонарушителями.

В этой связи необходимо внедрить систему обратной связи со всеми, кто имел контакт с полицией. В существующей системе смс-оповещения:

- включить идентифицирующий элемент
- указать конкретный канал для оценки качества оказанной услуги
- распространить на работу всех служб МВД, работающих с гражданами.

Для обеспечения независимости и анализа полученных данных, необходимо отрабатывать с КПССУ вопрос проведение дифференцированной оценки гражданами на их платформе Qamqog, позволяющий дезагрегированный анализ качества работы по службам, по индивидуальным сотрудникам, по виду обращений, по этапу оказания услуг.

На основе этих данных, должен быть выработан индикатор «Качество сервиса», который должен стать ключевым в рамках сервисной модели полиции для оценки деятельности всех служб и департаментов.

Акценты сместились, и в настоящий момент органы внутренних дел на пути к совершенно новым стандартам, работающим на повышение доверия населения к полиции, на то, чтобы граждане чувствовали себя защищенными и находились в условиях максимальной безопасности.

Список использованных источников:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 5 октября 2018 г. «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни».

2. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана 1 сентября 2021 г. «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны».

3. Распоряжение Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Дорожной карты развития органов внутренних дел Республики Казахстан на 2022-2024 годы».

Сведения об авторе

¹**Алмагамбетова Айгуль Адильхановна** — старший преподаватель кафедры административного права и административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М. Букенбаева, подполковник полиции.

Алмагамбетова Айгүл Әділханқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының әкімшілік құқық және ІО-ның әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі

Almagambetova Aigul Adilkhanova — senior lecturer at the Department of Administrative Law and Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeubayev, Police Lieutenant Colonel

²**Думов Нурлан Айгалиевич** — старший преподаватель кафедры административного права и административной деятельности ОВД Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, м.ю.н., подполковник полиции.

Думов Нұрлан Айғалиұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының әкімшілік құқық және ІО-ның әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы з.ғ.м., полиция подполковнигі.

Dumov Nurlan Aigalievich — Senior lecturer of the Department of Administrative Law and Administrative Activities of the Department of Internal Affairs of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukeubayev, m.yu.n., police lieutenant colonel.

КӨЗДЕУДІ ШЕКТЕЙТІН ЖАҒДАЙЛАРДА АТЫС ЖҮРГІЗУГЕ ПО ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ДАЯРЛАУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Берілген мақалада автор полиция қызметкерлерін атыс даярлығының оқытудың проблемалық мәселелерін ашады, атыс даярлығын реттейтін нормативтік құқықтық актілерге талдау жасайды және оны жақсарту үшін мәселелерді шешу жолдарын ұсынады. Автор ресми қызмет жағдайларына барынша жақын жағдайларда ату дағдыларын дамытудың маңыздылығына назар аударады.

Түйінді сөздер: ішкі істер органдары, жедел-қызметтік және қызметтік-жауынгерлік тапсырмалар, атыс даярлығы, оқыту әдістемесі, ату жаттығулары, дағдыларды қалыптастыру.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИКИ СОТРУДНИКОВ ОВД К СТРЕЛЬБЕ В УСЛОВИЯХ ОГРАНИЧЕННОЙ ВИДИМОСТИ

В статье раскрываются проблемные вопросы подготовки сотрудников полиции по стрелковой подготовке, анализируются нормативные правовые акты, регулирующие стрелковую подготовку, и предлагаются пути решения проблем по ее совершенствованию. Автор подчеркивают важность развития навыков стрельбы в ситуациях, максимально приближенных к ситуациям служебной деятельности.

Ключевые слова: органы внутренних дел, оперативно-служебные и служебно-боевые задачи, стрелковая подготовка, методика обучения, стрелковые упражнения, формирование навыков.

SOME FEATURES OF THE METHODOLOGY OF POLICE OFFICERS FOR SHOOTING IN CONDITIONS OF LIMITED VISIBILITY

This article reveals the problematic issues of firing training of law enforcement officers, the analysis of normative acts regulating fire training, and the ways of solving challenges for its improvement. The authors draw attention to the importance of developing skills of shooting in conditions as close as possible to situations performance.

Keywords: the internal Affairs bodies, operational-service and service-combat missions, shooting training, training methods, exercises firing practice, building skills.

Ішкі істер органдарының қазіргі жай-күйі мен даму перспективтілері белсенді қоғамдық пікірталас тудыруда. Қазіргі уақытта полиция қызметкерінің кәсіби келбеті мәселесі өзекті мәселе болып табылады [1].

Ел басшылығы жүзеге асырып жатқан шаралар кешені, басқаларымен қатар, полицияның кадрлық мәселесін шешуге және оны тәжірибе талаптарына сәйкестендіруге бағытталған. Қызметкерлерді төтенше жағдайларда және экстремалды еңбек жағдайларында кәсіби және жеке қауіпсіздікті қамтамасыз ету әдістері мен

әдістерін іс жүзінде қолдануда дайындық жағдайы маңызды.

Қазақстан Республикасы ІІМ-нің басшылығы ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби даярлығының төмен деңгейіне бірнеше рет назар аударды, бұл тиісті аналитикалық есептер, шолулар мен бұйрықтарда көрініс тапты.

Полиция қызметкерлерін үздіксіз кәсіби даярлау мәселелері қазіргі уақытта ішкі істер органдарын реформалау бойынша қабылданып жатқан шараларды, кәсіби кадрларды даярлау жүйесін өзгерген әлеуметтік жағдайға бейімдеу өте қиын.

Полиция қызметкерлерін даярлаудың сапалы жаңа деңгейіне шығу олардың кәсіби қызметі мен дене шынықтыру дайындығын арттырмайынша мүмкін емес.

Атыс қаруын үйрету кәсіби дайындықтың маңызды құрамдас бөліктерінің бірі ретінде айқындалған, оның негізгі мақсаты полиция қызметкерлерінің әртүрлі жедел жағдайларда қарумен әрекет етуге дайындығын дамыту және атыс қаруын қолдану арқылы заңсыз әрекеттерді заңды түрде жолын кесу болып табылады [2].

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызметтік-жауынгерлік тапсырмаларды орындауға дайындығы оқытудың оңтайлы жүйелерін қалыптастыру қажеттілігін тудыратын тәжірибелік талаптарымен анықталады.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің алдында тұрған міндеттердің күрделілігі мен жауапкершілігі кадрларды кәсіби даярлау мәселелерін ғылыми-әдістемелік негіздеуге жоғары талаптар қояды, дегенмен ішкі істер органдары қызметкерлерінің атыс даярлығы дайындығына қатысты мәселелер әлі де жеткілікті зерттелмеген.

Төтенше жағдайда, атыс қаруын қолдану кезінде полиция қызметкері ең соңғы ойландыратын нәрсе – көздеу құрылғылары және іске қосу механизмін өңдеу сапасы, нәтижесінде атыс мақсатсыз болады. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарында атыс даярлық дайындығын ұйымдастыруды реттейтін нормативтік құқықтық актілерде ұсынылған атыс жаттығулары нақты жағдайлар мен қызметтік және жауынгерлік қызмет жағдайларында атысқа толық жақын емес. Жедел-қызметтік және қызметтік-жауынгерлік іс-әрекеттің шарттары:

- атыс даярлық оқу жаттығуын өткізу;
- атыс даярлығы оқу жаттығуында, оларды жауынгерлік әзірлікке келтіруге және мұқият көздеуге уақыттың болуы;
- қысқа атыс қашықтығы (1-3 метр);
- жеке броньды киіп, брондалған қалқандарды пайдалана отырып ату;
- шектеулі көріну жағдайында ату (қараңғылық) – ішкі істер органдарының

қызметкерлерінің атыс даярлығын дайындығы үдерісінде әлі дұрыс көрсетілмеген.

Қазіргі уақытта жарыс жағдайындағы тәжірибелік оқ атуда оқ ату дағдыларын дамытуға бағытталған көптеген ату жаттығуларын қолданылады және оқ ату жаттығуларының ең тиімді әдістерін іздестіру жұмыстары жүргізілуде. Өз кезегінде, Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігінің арнайы бөлімшелері де оқытудың заманауи әдістерін (соның ішінде халықаралық тәжірибеге негізделген) іздестіруде және оларды кейіннен кәсіптік оқыту пәніне енгізу үшін қызметкерлердің жеке қауіпсіздігі үшін тиісті қосымша шараларды әзірлеуде. бөлімше персоналы. Кәсіби қызметтік және дене шынықтыру нұсқаушылары қарумен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік дағдыларын дамытатын арнайы жаттығуларды пайдаланады, мысалы: Нысана бағыттау кезде саусағыңызды үртпеден алу; оқталған қарумен қозғалу кезінде оқпанды қауіпсіз бағытта ұстау және басқару. Жиналған халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, ату шеберлігінің әртүрлі аспектілерін үйрету үшін бірқатар жаттығулар қолданылады: тапаншаны тез сызу, қаруды қайта оқтау, қарумен әртүрлі бағытта қауіпсіз қозғалу, қозғалу кезінде ату т.б. [3].

Алайда, арнайы ғылыми әдебиеттерде осы бөлімшелердің жеке құрамын жедел-қызметтік және қызметтік-жауынгерлік тапсырмаларды орындауға қатысты атыс даярлығының ұйымдық-әдістемелік негіздерін қамтамасыз ететін қазіргі заманғы оқыту әдістері әлі жеткілікті түрде көрсетілмеген. Тәжірибелік дайындық кезінде атыс желісі тұрақты жарықпен қамтамасыз етілген, алаңдататын немесе тітіркендіретін факторлар жоқ, тыңдаушылар құлаққапты пайдаланады. Нақты операциялық жағдайда қаруды қолдану бірнеше жағдайда кездеседі. Басқа жағдайларда полиция қызметкерлерінің үздіксіз кәсіби даярлығының мәселелері: нашар жарықта, толық қараңғыда, қарсы жарықта, басқа қызметкер немесе қылмыскер ату кезінде. Қарсылас нысанаға қарағанда қозғалады және жаттығу кезінде

«алдын алу» ұғымы қажетсіз ретінде пайдаланылмайды.

Жаттығу бағдарламалары нысанаға дейінгі қашықтықты анықтауды қарастырмайды, осылайша қызметкердің көзі дамымайды, бұл оның әдеттегі қашықтықтағы нысанаға тиюіне кедергі жасамайды, бірақ оқ анық болған кезде тиімді атыс қашықтығынан асатын қашықтықтан қашып кетуіне әкеледі, мақсатқа жете алмайды. Полиция қызметкерлерінің атыс қаруын қолдана отырып қызметтік және жауынгерлік тапсырмаларды орындауға дайындығын дамытудың заманауи тәсілдерін талдау бірқатар қарама-қайшылықтарды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

- жедел іс-шараларды жүзеге асыру кезінде қару-жарақпен жүктелген міндеттерді ойдағыдай орындай алатын мамандарға ішкі істер органдарының қажеттілігі мен оларды оқыту әдістемесінің жеткіліксіз дамуы арасындағы;

- ішкі істер органдарының тәжірибелік қызметінің талаптары арасында «полицияның» атыс даярлығына байланысты және атыс бойынша техникалық дайындықтың ерекшеліктеріне сәйкес қызметтік қаруды иелену саласындағы қызметкерлердің дайындық деңгейіне. Ю.Ф. Подлипняк, сияқты авторлардың ғылыми еңбектері полиция қызметкерлерін өртке қарсы оқыту жүйесінің әртүрлі аспектілерін жетілдіру мәселелеріне арналған.

С.А. Торопов, А.И. Хвастунов, С.Г. Щипин, А.И. Горбенков, Е.В. Ушаков, А.С. Шестопалова, И.А. Калинин, Ю.В. Калинин, Ю.Ф. Дмитриева т.б. Сонымен қатар, қазіргі уақытта полиция қызметкерлерін қызметтік-жауынгерлік қызметтің нақты жағдайлары мен жағдайларында атыс бойынша атыс даярлығының саласы жеткілікті зерттелмеген, бұл кәсіби құзыреттілікке қажетті қажетті дағдыларды толық дамытуға мүмкіндік бермейді. Атыс жаттығуларының әдістемесінде қаруды тартуға, патронды камераға салуға және жоюға үйретуге назар аудару қажет. Қаруға қарамай ату кезіндегі кідіріс. Бұл жаттығулар олардың қозғалыс жылдам-

дығын арттыруға көмектеседі және атыс кезінде қарсыласты байқауға мүмкіндік береді. Мұндай жаттығуларды көзді жұмып және оқу патрондарымен, толық қараңғыда жарықтандырылған нысанамен және тірі патрондармен орындаған жөн. Оқ ату алдында қарумен барлық қажетті әрекеттер қаруды аралық позицияларда тоқтатпай, ең қысқа траектория бойынша және мүмкіндігінше жылдам орындалуы керек.

Осылайша, тыңдаушыларға қажетсіз және өнімсіз қозғалыстардан арылып, қозғалыстардың жылдамдығы мен дәлдігі артады. Ішкі істер органдарының тәжірибелік бөлімшелерінің қызметкерлерін оқ атуды оқытудың ғылыми негізделген әдістемесін жасау өте өзекті болып табылады, бұл олардың кәсіби дағдыларын қалыптастыруға және өртке дайындықты арттыруға ықпал етеді;

Мұны істеу үшін сізге бірқатар тапсырмаларды орындау қажет:

- Ішкі істер органдарының тәжірибелік бөлімшелерінің атыс даярлығына дайындық жағдайын зерделеу;

- қызметтік және жауынгерлік тапсырмаларды орындау кезінде ішкі істер органдары қызметкерлерінің атыс қаруын қолдану фактілеріне талдау жүргізу.

- ішкі істер органдарының қызметкерлерінің атыс дағдыларын дамытуға бағытталған құралдар мен әдістерді анықтау;

- ішкі істер органдарының қызметкерлерін оқ атуға оқыту әдістемесін әзірлеу; полиция қызметкерлерінің оқ ату дағдыларын дамыту бойынша әзірленген әдістеменің тиімділігін анықтау[3].

Ішкі істер органдары қызметкерлерін оқытудың әзірленген және ғылыми негізделген әдістемесі жедел-ізвестіру және әскери қызметтің нақты жағдайында полиция қызметкерлерінің оқ атуға дайындығын бақылаудың заманауи бағалау мен жүйелерін анықтауға және оқу процесіне тәжірибелік енгізуге мүмкіндік береді деп болжануда. қызметтік және қызметтік-жауынгерлік іс-шаралар, сондай-ақ болашақта полиция қызметкерлерін атыс дайындығы процесінде оқ атуды үйретудің әзірленген әдістемесін пайдаланады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Системы железнодорожной автоматики и телемеханики / Ю.А. Кравцов, В.Л. Нестеров, Г.Ф. Лекута и др / – М.: Транспорт, 1996 341
2. Жол жүрісі қағидалары. <http://adilet.zan.kz>
3. А.Т. Алимжанов «Қарумен және оқ-дәрілермен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік шараларын сақтау», «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы №1 (14) 2024.// Б. 96.
4. Управление ГИБДД ГУ МВД России по Свердловской области [Электронный ресурс] / <http://www.gibdd.ru/>
5. Инструкция по эксплуатации железнодорожных переездов/ Министерство транспорта Российской Федерации от 30.05.2001
6. Правила технической эксплуатации железных дорог Российской Федерации. – М.: МПС РФ. 2000

Автор туралы мәлімет

¹**Балмуханов Ерболат Камелұлы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы, полиция майоры.

Балмуханов Ерболат Камелович — преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, майор полиции

Yerbolat Kamelovich Balmukhanov — lecturer at the Department of Tactical and Special Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukeubayev, Police major

ПРОФИЛАКТИКА КОРРУПЦИИ СРЕДИ УЧАСТКОВЫХ ИНСПЕКТОРОВ ПОЛИЦИИ

В данной научной статье представлено понятие коррупции, проанализированы статистические данные, проведен краткий обзор зарубежного опыта в области антикоррупционных мер. На основе опроса действующих сотрудников полиции выявлены ключевые причины возникновения коррупционных проявлений. Разработаны рекомендации по профилактике и противодействию коррупции в практической деятельности участковых инспекторов полиции.

Ключевые слова: коррупция, участковый инспектор полиции, доверие, государство, сотрудники полиции.

УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫНЫҢ АРАСЫНДА СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ

Берілген ғылыми мақалада сыбайлас жемқорлық ұғымы қарастырылып, статистикалық мәліметтер талданады, шетелдік тәжірибе бойынша қысқаша шолу жасалады. Қызметтегі полиция қызметкерлерінің арасында жүргізілген сауалнама негізінде сыбайлас жемқорлықтың негізгі себептері анықталып, учаскелік инспекторлардың практикалық қызметінде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу және оған қарсы күрес шаралары бойынша ұсыныстар дайындалды.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, учаскелік полиция инспекторы, сенім, мемлекет, полиция қызметкерлері.

PREVENTION OF CORRUPTION AMONG DISTRICT POLICE INSPECTORS

This scientific article explores the concept of corruption, analyzes statistical data, and provides a brief overview of international experience in anti-corruption measures. Based on a survey of active police officers, the main causes of corruption are identified. The article concludes with recommendations for the prevention and combating of corruption in the practical activities of local police inspectors.

Keywords: corruption, local police inspector, trust, the state, police officers.

Проблема коррупции существует почти во всех странах, тормозя социально-экономический прогресс, она различается лишь своими характерными проявлениями и масштабами.

Для государства коррупция в целом приводит к снижению эффективности государственного управления, так как коррупционные схемы и злоупотребление властью нарушают нормальное функционирование государственного аппарата. Это затрудняет реализацию государственных программ, особенно в сфере правопорядка и обеспечения безопасности. В итоге, социально-экономическое развитие тормозится, а международ-

ный имидж государства ухудшается, что может повлиять на инвестиционную привлекательность и общую стабильность страны. Вследствие этого возникает безусловная необходимость разработки и внедрения эффективных мер по профилактике данных правонарушений.

В последние годы вопросы борьбы с коррупцией в правоохранительных органах приобретают все большую актуальность в связи с ростом числа выявленных случаев злоупотребления служебным положением и взяточничества[1]. Коррупционные действия, совершаемые сотрудниками правоохранительных органов, в нашем случае участковыми инспекторами полиции имеют

серьезные негативные последствия как для государства, так и для общества в целом. Они подрывают доверие граждан к правовой системе, что может привести к снижению уровня общественного порядка и усилению правового нигилизма. В дальнейшем это, в свою очередь, может затруднять эффективное функционирование государственных институтов, снижает их авторитет и подрывает основы законности и правопорядка.

Несмотря на отсутствие универсального и всеобъемлющего определения коррупционных действий, они характеризуются злоупотреблением властью или должностным положением в целях извлечения личной выгоды, что включает и деятельность участковых инспекторов полиции. Подкуп должностных лиц и использование служебных полномочий в корыстных целях признаются наиболее распространенными формами коррупции.

Коррупция, является сложным, исторически изменчивым, негативно-социальным явлением, возникшим, как известно, на ранних этапах развития человеческой цивилизации.

Коррупция представляет собой злоупотребление служебным положением или властью в целях личной выгоды, либо для получения преимущества третьими лицами. Это явление охватывает различные формы незаконного поведения, включая взяточничество, мошенничество, вымогательство и другие действия, подрывающие доверие к государственным и частным институтам, а также наносящие ущерб общественным интересам.

Исследование базируется на анализе нормативно-правовых актов, международного опыта и статистических данных, что позволяет предложить комплексный подход к решению данной проблемы[2].

В период с января по июль 2024 г. в Республике Казахстан по обвинениям в коррупционных правонарушениях было осуждено 95 сотрудников полиции (в том числе и участковые инспектора полиции). Этот показатель свидетельствует о значительном уровне коррупции в правоохранительных органах страны, что подчеркивает необходимость усиления мер по противодействию

этому явлению. Данные случаи подчеркивают актуальность разработки и внедрения комплексных программ по профилактике коррупции, направленных на повышение прозрачности и подотчетности в деятельности полиции, а также на формирование нетерпимости к коррупционным проявлениям среди сотрудников правоохранительных органов.

Согласно данным комитета по правовой статистике, в 2024 г. 47 сотрудников полиции были осуждены за получение взяток, а 27 - за мошенничество. Помимо этого, были вынесены приговоры по другим коррупционным преступлениям, включая дачу взятки (семь случаев), посредничество во взяточничестве (пять случаев), злоупотребление служебными полномочиями (четыре случая), бездействие по службе (три случая) и превышение полномочий (два случая).

Всего в 2024 г. по делам, связанным с коррупцией, были осуждены 557 человек. Из них 182 человека приговорены к лишению свободы, а 247 получили штрафы на общую сумму 3,4 миллиарда тенге. Около 10% осужденных, что составляет 56 человек, были освобождены от наказания[3].

В 2021 г. прежний Министр внутренних дел Республики Казахстан генерал-лейтенант полиции Тургумбаев Е.З. сообщил, что за последние три года удалось добиться сокращения уровня коррупционных преступлений среди сотрудников полиции на 43%. Он отметил, что тогда был проведен кардинальный пересмотр подходов к противодействию коррупции в рядах правоохранительных органов. В рамках этой работы осуществлялся систематический внутренний анализ коррупционных рисков, направленный на выявление и устранение причин, способствующих нарушениям законности. Также предпринимались меры по повышению уровня антикоррупционного иммунитета среди сотрудников[4].

До этого работая на должности руководителя департамента Алматинкой области генерал-майором полиции Тургумбаевым Е.З. была написана научная статья, в которой приведены статистические данные о различ-

ных коррупционных правонарушениях, совершенные как участковыми инспекторами полиции, так и другими сотрудниками ОВД.

Ниже указана таблица из научной статьи, в которой написано, что в период 2011 годов, были совершены более 290 преступлений, по ним привлечены более 300 сотрудников. Из общего числа допустимых правонарушений 130 преступлений коррупционные (за которые привлечены 164 сотрудника, в том числе и участковые инспектора полиции).

Также за уголовные правонарушения привлекались более 100 сотрудников общественной безопасности и участковые инспектора полиции.

№	Регион	Количество
1	ДП Южно-Казахстанской области	13
2	г. Астаны	12
3	ДП Алматы	11
4	ДП Актюбинской области	10

Глядя на статистику 2011 г. можно понять, что рассматриваемый вопрос был актуален и в те года среди сотрудников ОВД.

Сотрудниками кафедры организации безопасности на объектах транспорта, совместно с сотрудниками научно-исследовательского центра Актюбинского юридического института МВД РК им.М.Букенбаева, были проведены опросы 250 сотрудников полиции, прибывавших к ним на повышение квалификации. В ходе опроса были получены различные мнения действующих сотрудников, благодаря чему был проведен концептуальный анализ проблемы, а также причины возникновения факторов, способствующих коррупционным проявлениям среди сотрудников полиции. К таким факторам можно отнести:

1. Недостаточное материальное обеспечение;
2. Низкий уровень профессиональной подготовки[5];
3. Слабый контроль со стороны руководства;
4. Наличие благоприятных условий для совершения коррупционных действий;

Эффективная профилактика коррупции требует комплексного подхода, включающего как нормативно-правовые меры, так и организационно-управленческие инициативы.

Известно, что на международной арене накоплен значительный опыт борьбы с коррупцией[6]. в правоохранительных органах, который может быть полезен для разработки национальных стратегий.

Особое внимание уделяется принципам прозрачности, подотчетности и участия гражданского общества в мониторинге деятельности полиции. Важной составляющей является также внедрение современных информационных технологий, способных значительно повысить уровень контроля и снизить возможности для коррупционных действий.

Указанные выше принципы помогут детально рассмотреть проблему и предложить действенные решения, направленные на снижение уровня коррупции среди участковых инспекторов полиции, что, в свою очередь, укрепит доверие общества к правоохранительной системе и повысит общий уровень правопорядка.

Вернемся к факторам, способствующие коррупции среди сотрудников полиции.

Идентификация факторов, способствующих коррупции среди сотрудников полиции, в нашем случае участковых инспекторов полиции является ключевым этапом в разработке профилактических мер. Основными из них являются:

1. Материальные и социальные факторы: Низкий уровень заработной платы и недостаточное материальное обеспечение сотрудников полиции создают условия для поиска дополнительных источников дохода, включая незаконные.
2. Организационные факторы: Недостаточный внутренний контроль, неэффективная система оценки и поощрения, а также отсутствие жесткой ответственности за коррупционные действия способствуют распространению коррупционных практик.
3. Культурные и психологические факторы: Наличие толерантного отношения к коррупции в обществе и внутри коллектива

полиции, а также низкий уровень правосознания и профессиональной этики среди сотрудников.

Профилактика коррупции: международный и национальный опыт.

Изучение международного опыта борьбы с коррупцией позволяет выявить эффективные стратегии и адаптировать их к современным реалиям. Наиболее успешными являются подходы, основанные на комплексных мерах, включающих:

1. Прозрачность и подотчетность: Внедрение систем, обеспечивающих максимальную открытость деятельности правоохранительных органов для общества и контролирующих органов.

2. Технологические решения: Использование современных информационных технологий для автоматизации процессов и снижения человеческого фактора, что уменьшает возможности для коррупционных действий.

3. Повышение квалификации и образования: Регулярное обучение сотрудников полиции, направленное на повышение их профессиональной компетентности и правосознания, а также внедрение антикоррупционных программ в учебные заведения.

На основании проведенного анализа мы приходим к выводам и предлагаем следующие рекомендации по совершенствованию

антикоррупционной политики участковых инспекторов полиции:

1. Увеличение заработной платы и улучшение социальных условий: Повышение уровня материального обеспечения сотрудников полиции (участковых инспекторов полиции) для снижения мотивации к совершению коррупционных действий;

2. Усиление внутреннего контроля и ответственности: Внедрение строгих механизмов контроля за деятельностью сотрудников полиции, а также установление жесткой ответственности за коррупционные правонарушения[7].

3. Развитие антикоррупционного просвещения: Включение антикоррупционных дисциплин в программу подготовки полицейских, проведение регулярных тренингов и семинаров по этике и правовому поведению.

4. Привлечение общественности к контролю: Создание общественных советов и комиссий, обеспечивающих гражданский контроль за деятельностью правоохранительных органов.

Полагаем, что указанные меры позволят создать более прозрачную и подотчетную систему, способную эффективно противостоять коррупционным проявлениям среди участковых инспекторов полиции и укрепить доверие общества к сотрудникам полиции.

Список использованных источников:

1. Участковый инспектор полиции задержан с поличным при получении взятки. Электронный ресурс: <https://golos-naroda.kz/21635-uchastkovyi-inspektor-politsii-zaderzhan-s-polichnym-pri-poluchenii-vziatki-v-uralske-1697965590/> (Дата обращения: 30.07.2024 г.).

2. «Портал органов правовой статистики и специальных учетов». Электронный ресурс: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics> (Дата обращения: 30.07.2024 г.).

3. Полицейских осудили за коррупцию. Электронный ресурс: <https://kaztag.kz/ru/news/pochti-100-politseyskikh-osudili-za-korrupsiyu-s-nachala-goda-v-kazakhstan> (Дата обращения: 30.06.2024 г.).

4. О фактах коррупции среди сотрудников полиции. Электронный ресурс: <https://qazradio.fm/ru/news/20965/> (Дата обращения: 18.05.2024 г.).

5. Ракишев Р.К. Особенности проведения воспитательной работы, осуществляемой курсовыми офицерами в ведомственных учебных заведениях // Научно-практический журнал «Вестник Актыбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева». 2022. № 2 (7). С. 86-87.

6. Международный опыт борьбы с коррупцией. Электронный ресурс: https://zakon.ru/blog/2022/10/26/mezhdunarodnyj_opyt_borby_s_korrupciej_sravnitelno-pravovoj_aspekt (Дата обращения 20.05.2024 г.);

7. Сиротин А. Опыт борьбы с коррупцией в Сингапуре. Электронный ресурс: https://kt.tatarstan.ru/file/pub/pub_194477.doc (Дата обращения 24.05.2024 г.).

Автор туралы мәлімет

¹**Длимов Алтынбек Альменович** — старший научный сотрудник кафедры организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева подполковник полиции.

Длимов Алтынбек Әлменұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі.

Dlimov Altynbek Almenovich — is a senior researcher at the Department of Security Organization at Transport Facilities of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, a police lieutenant colonel.

Ерланұлы Қ.¹

¹ Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы

ЖЕРГІЛІКТІ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖЕКЕ ҚҰРАМ АРАСЫНДА ЖЕМҚОРЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ

Бұл мақалада Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының, соның ішінде жергілікті полиция қызметінің жеке құрамы арасында жемқорлық профилактикасы мәселері қарастырылған. Соның ішінде жемқорлық сөзінің шығу құбылысы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл стратегиялары, өтпелі кезеңдер мен ұсыныстар берілген.

Түйінді сөздер: Қазақстан Республикасы, ішкі істер органдары, сыбайлас жемқорлық, 2015-2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды стратегиясы, жергілікті полиция қызметі.

ПРОФИЛАКТИКА КОРРУПЦИИ СРЕДИ ЛИЧНОГО СОСТАВА МЕСТНОЙ ПОЛИЦЕЙСКОЙ СЛУЖБЫ

В данной статье рассматриваются вопросы профилактики коррупции среди личного состава органов внутренних дел Республики Казахстан, в том числе местной полицейской службы. В том числе представлены явления происхождения слова коррупция, стратегии противодействия коррупции, переходные периоды и рекомендации.

Ключевые слова: Республика Казахстан, органы внутренних дел, коррупция, Антикоррупционная стратегия Республики Казахстан на 2015-2025 годы, местная полицейская служба.

PREVENTION OF CORRUPTION AMONG THE PERSONNEL OF THE LOCAL POLICE SERVICE

This article discusses the issues of prevention of corruption among the personnel of the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan, including the local police service. Among other things, the phenomena of the origin of the word corruption, anti-corruption strategies, transitional periods and recommendations are presented.

Keywords: Republic of Kazakhstan, internal affairs bodies, corruption, Anti-corruption Strategy of the Republic of Kazakhstan for 2015-2025, local police service.

Сыбайлас жемқорлықты әлеуметтік құбылыс ретінде қарастыра отырып, табиғи сұрақ туындайды: ол не себепті орын алуда? Оны тудыратын себептер қандай? Отандық философия ғылымында себептілік (латын тілінен - causa) құбылыстар арасындағы объективті байланысты түсіну әдеттегідей, олардың бірі – себеп – белгілі бір жағдайларда басқа нәтиже береді [1]. Осы философиялық ұстанымға сүйене отырып, отандық криминологияда жалпы қылмыстың да, сыбайлас жемқорлықтың да себептері ретінде қылмыс пен қылмысты тудыратын және көбейтетін әлеуметтік

құбылыстарды олардың табиғи салдары ретінде түсіну керек деген пікір қалыптасты.

Бұл зұлымдық, өкінішке орай, біздің мемлекетімізге әсер етеді. Республика Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев сыбайлас жемқорлыққа қарсы шегінусіз күрес мемлекеттік саясаттың негізгі басымдықтарының бірі болып табылатынын атап өтті. Оның пікірінше, заңның үстемдігін орнату және осы құқықтық мемлекетті құру үшін, ең алдымен, сыбайлас жемқорлықты жою қажет [2]

Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаты тәуелсіздік

жылдарында қазіргі жағдайға және қазіргі қоғамның сұраныстарына сәйкес келетін бірқатар елеулі өзгерістерге ұшырады. 30 жыл бойы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес, одан әрі сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл тәсілдері дәйекті түрде өзгерді. Ұзақ және қажырлы жұмыс барысында Республика белгілі бір нәтижелерге қол жеткізді. Бұл мемлекеттің белгілі бір кадамдарды қабылдауымен мүмкін болды. Үлкен серпіліс ретінде 2015-2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды стратегияларын қабылдау болып табылады. Бұл құжат мемлекеттің құқықтық, сот және құқық қорғау жүйесін реформалауға мүмкіндік берді.

Кейбір ғалымдар атап өткендей, сыбайлас жемқорлықты тудыратын мәселелерді жалпы және арнайы деп бөлуге болады.

Жалпыға тек Қазақстанға ғана емес, сонымен қатар, орталықтандырылғаннан нарықтық экономикаға өтпелі кезеңді бастан өткеріп жатқан елдердің көпшілігіне тән елдер жатады. Осы мәселелердің кейбірін тізімдеу керек:

1. Демократиялық саяси дәстүрлердің тамырсыздығы.

2. Азаматтық қоғамның әлсіздігі, қоғамның биліктен бөлінуі.

3. Билік институттарының тиімсіздігі.

4. Заңнаманың дамымауы және жетілмегендігі.

5. Тоталитарлық кезеңнің мұрасын жеңудегі қиындықтар сыбайлас жемқорлықтың басқа себептері мен жағдайлары арасында басым емес, дегенмен олар оны қоғамда сақтауға әсер етті.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында қарқынды және түбегейлі өзгерістер мемлекеттік қызметшілердің шамамен 70%-ы сақталған кезде орын алуда, ал өз орындарында жаңа жағдайларға бейімделе алмағандардың және өз бетінше бизнесін бастағандардың немесе онда өзінің таланты мен кәсібилігін қолдана алмағандардың көпшілігі қалды.

6. экономикалық құлдырау және саяси тұрақсыздық.

Нақты заманауи проблемалар – бұл кеңестік кезеңде пайда болған немесе пайда

болған мәселелердің жалғасы. олардың кейбіреулері өтпелі кезеңнің жағдайымен нашарлайды:

1. сот жүйесінің тиімділігі төмен.

2. халықтың құқықтық санасының дамымауы.

3. құқық қорғау органдары мен олардың өкілдерінің тек «мемлекет мүдделерін» және «қоғамдық меншікті» қорғауға бейімділігі.

4. шенеуніктерді заңға емес, нұсқаулар мен бастыққа бағындыру дәстүрі.

Қылмыстылық, оның ішінде сыбайлас жемқорлық мәселесі бойынша арнайы криминологиялық әдебиеттерді, сондай-ақ оның көрінуінің жекелеген нысандарын, отандық және шетелдік мамандарды талдау сыбайлас жемқорлықты өзінің табиғи салдары ретінде анықтайтын себептер мен жағдайлардың (факторлардың) кейбір топтарын анықтауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік өмірдің мазмұны немесе салалары бойынша осындай факторларға мыналар жатады: құқықтық, ұйымдастырушылық-басқарушылық, тәрбиелік, идеологиялық, әлеуметтік-экономикалық және басқа себептер мен жағдайлар.

Төменгі сыбайлас жемқорлық қарапайым азаматтың мемлекетке жүгіну қажеттілігіне тап немесе керісінше, мемлекет азаматты алаңдатуды қажет деп санайтын барлық салаларға енеді. Төменгі сыбайлас жемқорлыққа неғұрлым бейім негізгі салаларды келтірейікsek, бұл құқық қорғау органдары, әсіресе ішкі істер органдары. Бұл – жоғары нәтижеге ең маңызды үлес, ең алдымен, жергілікті полиция қызметі. Мәселен, Алматы қаласы халқының билік органдарының сыбайлас жемқорлық мәселелері бойынша қоғамдық пікірін зерделеу нәтижелеріне сәйкес (300 адамнан сұралды), біріншілікті патрульдік полиция қызметі (63%) иеленеді[4].

Полицияның, соның ішінде жергілікті полиция қызметінің сыбайлас жемқорлыққа бейім қауіптілігі, ең алдымен полиция қызметкерлерінің күнделікті қызметте мемлекет тұрғындарымен және тікелей іс-әрекеттесумен түсіндіріледі.

Қазіргі таңда заманның төз өрбуіне байланысты сыбайлас жемқорлықпен күрес

тек мемлекеттік қызмет жүйесін тиісті түрде өзгерту және оған қарсы қатаң заңнаманы қабылдау арқылы жүзеге асыруға болады.

Сарапшылар өтпелі кезеңдерде сыбайлас жемқорлық шешімін кейде шенеунік жаңа жүйеге қарсы диверсияның бір түрі ретінде қарастыратынын атап өтті. Пара алушы өзін «қылмыстық режиммен» идеологиялық күрескер ретінде көрсетеді.

Шенеунік сыни шешім қабылдағаннан кейін ғана емес, сонымен бірге «шекаралық» сипаттағы әрекеттерден қылмыстық әрекеттерге біртіндеп көшу нәтижесінде де сыбайлас жемқор бола алады. Бұл нақты басқару, шешім қабылдау технологиялары жолға қойылмаған кезде, өкілеттіктер мен жүргізу салалары бұлыңғыр болған кезде, сондай-ақ мемлекеттік қызметшінің әдеп кодексі болмаған кезде жеңілдетіледі. Өтпелі кезеңдерде сыбайлас жемқорлыққа бірқалыпты көшу ескірген, бірақ әлі де қолданылып жүрген дәстүрлер мен мәдени стереотиптерді ұстану арқылы да жеңілдейді.

Осылайша, келесі қорытындылар жасауға болады:

Біріншіден, сыбайлас жемқорлықты азайтуға және шектеуге, оны тудыратын проблемалар мен жағдайларды бір мезгілде ғана шешуге болады; екіншіден, бұл проблемаларды шешуге сыбайлас жемқорлыққа барлық шешімділікпен және барлық бағыттар бойынша қарсы іс-қимыл ықпал ететін болады

Сыбайлас жемқорлықты тудыратын проблемаларға тек ҚР ғана емес, жаңғырту сатысындағы, бірінші кезекте — орталықтандырылғаннан нарықтық экономикаға өтпелі кезеңді бастан кешіретін елдердің көпшілігіне тән проблемалар жатады. Біріншіден, сыбайлас жемқорлықтың себептерін әртүрлі түсіндіру бір-біріне қайшы келеді, екіншіден, олардың ешқайсысын мінсіз деп санауға болмайды.

Біздің ойымызша, шындық ортасында болуы керек.

Сыбайлас жемқорлықты тудыратын себептер мен жағдайларды дұрыс зерделеу арқылы ғана оны шектеу және азайту үшін нақты шараларды анықтауға және жасауға болады.

Сыбайлас жемқорлықтың профилактикалық іс-шараларына тоқталар болсақ, ең алдымен, ішкі істер органдарының аумақтық өкілеттіліктерінің басшы құрамы, оларға бағыныштылыққа берілген қызмет-керлері арасында түсіндірме жұмыстарын, соның ішінде өмірлік құндылықтарды елей отырып түсіндірме жұмыстарын жүргізу қажет. Түсіндірме жұмыстарын өткізу барысында басшылықтың қызметкерге көңіл аударылатынын барынша жеткізу қажет. Себебі сұқпаттасу өз нәтижесіне жетпесе, қызметкер жемқорлықтың түпкі салдарын түсіне алмауы да мүмкін. Қызметкердің көз-қарасында басшылық дос ретінде қалыптасуы керек.

Топтық профилактикалық жұмыстар өткізу де өзінің оң нәтижесін беруі мүмкін. Ағымдағы жылдың тоқсанына бір рет қызметкерлердің кәсібиліктерін шыңдау сабақтарында полиция органдарында сыбайлас жемқорлық деректері үшін жауапқа тартылғандар туралы материалдарды жариялау қажет.

Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлықты болдырмау туралы ұжым арасында дұрыс ұжымдық ауа-райын қалыптастыру қажет.

Мақаламызды қорытындылай отырып, құқықтық зайырлы мемлекетте әрбір азамат өз құқықтары мен міндеттерін толықтай орындап, ал мемлекеттік қызметші өзіне жүктелген міндеттеріне жауапкершілікпен қарап, құзыреттілігінен шек шықпаса, мемлекет ішіндегі сыбайлас жемқорлық мәселері түбегейлі жойылмағанымен, олардың санын едәуір төмендетуге болады деп есептейміз.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Филосовский словарь. 2-ое изд., перераб.-М.: Наука, 1991. С.240
2. Электронды ресурс URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33478302&pos=175;-50#pos=175;-50

3. Баймуханов Е.М., Саханова Н.Т. Вопросы противодействия коррупции в Республике Казахстан. «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, № 2 (15), 2024.

4. Борьба с коррупцией: Учебное пособие. – Алматы: Юридическая литература, 2008. С.180

Автор туралы мәлімет

Ерланұлы Қуат – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының оқытушысы, полиция подполковнигі, з.ғ.м.

Ерланұлы Қуат – преподаватель кафедры организации безопасности на объектах транспорта Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева подполковник полиции, м. ю. н.

Yerlanuly Kuat – is a lecturer at the Department of Security Organization at Transport Facilities of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, Police Lieutenant Colonel, m. yu. n.

Ибраймов Б.К.¹

¹ Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы

АЙНАЛМАЛЫ ЖАТТЫҒУ ӘДІСІНІҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН АТЫС ДАЙЫНДЫҒЫ БОЙЫНША ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІНЕ БІРІКТІРУ

Мақалада автор шеңберлі жаттығу әдісінің элементтерін сабақты өткізудің ең оңтайлы ұйымдастырушылық-әдістемелік нысаны ретінде пайдалану арқылы қызмет өткеру процесінде полиция қызметкерлерін қаруды тиімді қолдануға жан-жақты жауынгерлік дайындықты жүзеге асырудың қажеттілігі мен мүмкіндігін қарастырады.

Түйінді сөздер: атыс даярлығы, қаруды қолдану, әдіс, элементтер, станциялар, тиімділік, оқу орны, ату техникасы мен тактикасы, және әдістері.

ОБЪЕДИНЕНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ВРАЩАЮЩЕГОСЯ МЕТОДА УПРАЖНЕНИЙ В МЕТОДИКУ ПРОВЕДЕНИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ ПО ОГНЕВОЙ ПОДГОТОВКЕ

В статье автор рассматривает необходимость и возможность реализации многоплановой боевой подготовки сотрудников полиции к эффективному применению оружия в процессе несения службы посредством использования элементов метода круговой тренировки в качестве наиболее оптимальной организационно-методической формы проведения занятия.

Ключевые слова: огневая подготовка, применение оружия, метод, элементы, станции, эффективность, учебное место, техника и тактика стрельбы и методика.

COMBINING ELEMENTS OF ROTATING EXERCISE METHODS IN THE METHODOLOGY OF CONDUCTING PRACTICAL TRAINING IN FIRE TRAINING

The article considers the necessity and possibility of implementation of multi-pronged combat training of police officers for the effective use of weapon in performing their service through using elements of the method of circle training being more optimal organizational and methodical form of conducting practical instructions.

Keywords: shooting training, the use of weapons, method, elements, stations, efficiency, training place, tactics and techniques of shooting, methods.

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік-саяси және қылмыстық сипаттағы дағдарыстық процестер қылмыстың өсуіне, елдегі қылмыстық жағдайдың күрделенуіне әкеледі. Қалыптасқан жағдайда ішкі істер органдарының іс-әрекеттері жергілікті аудандарында, құқық бұзушылармен тікелей жақын және байланыста арнайы операциялар жүргізу кезінде қызметтік-жауынгерлік міндеттерді орындаумен ұштасады.

Қазіргі заманғы жағдайлар құқық қорғау және қауіпсіздік органдарының

қызметкерлерінен әртүрлі жағдайларда тәбейлік қарумен жұмыс істеу кезінде берік білім мен тұрақты дағдыларды талап етеді. Объективті себептерге байланысты талаптар үнемі көтеріліп отырады, өйткені қылмыскерлер құқық қорғау органдарына қарсы тұру үшін дайындықтарын жетілдіріп отырады, бұл үшін барлық мүмкін әдістерді қолданады, нәтижесінде қоғамға, мемлекетке және полиция қызметкерлерінің өздеріне қауіп төнеді. [1]

Атыс дайындығы құқық қорғау органдары қызметкерлерін кәсіби даярлаудың жетекші және маңызды бөлімдерінің бірі болып табылады. Оның мақсаты – жедел қызметтік және қызметтік жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде жауынгерлік қол атыс қаруын шебер және тиімді қолдануға оқыту және дайындау. Оның мынадай негізгі міндеттері айқындалды; - қызметкерлердің қару-жарақ пен оқ-дәрілердің материалдық бөлігін, олардың тактика-техникалық сипаттамаларын, олармен жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік шараларын, ату негіздерін білуі; - қызметкерлерде қаруды заңды түрде қолданды, әртүрлі жағдайларда атыс жүргізудің, нысананы тез анықтаудың және атыс үшін бастапқы қондырғыларды анықтаудың қажетті дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру, атыс кезінде қару-жарақпен шебер әрекет ету.

Айта кету керек, қызметкердің қару қолдануға жауынгерлік дайындығының құрамдас бөліктері теориялық дайындық, техникалық дайындық, тактикалық дайындық, физикалық дайындық, психологиялық дайындық және моральдық-еріктік дайындық болып табылады. Осындай күрделі мақсатқа жету және отты даярлаудың негізгі міндеттерін шешу үшін бір жағынан оқытушының (нұсқаушының) көп қырлы жұмысы, екінші жағынан білім алушылардың үлкен адалдығы, еңбекқорлығы қажет екені анық.

Сонымен қатар, атыс дайындығы процесінде қаруды қолдануға жауынгерлік дайындықтың көптеген компоненттерін енгізу міндетті болып табылады. Осыған байланысты сабақтарды өткізудің оңтайлы формалары мен әдістерін таңдау мәселесі туындайды, олардың көмегімен студенттердің жауынгерлік дайындығын тиімді жүзеге асыруға болады. Атыс жаттығулары бойынша практикалық сабақты ұйымдастыруға құрылымдық жағынан біршама ұқсас әдістердің бірі айналмалы жаттығу әдісі.

Айналмалы жаттығу – бұл сабақтың ұйымдастырушылық әдістемелік түрі, оның негізі жабық шеңбер бойынша «станцияларды» дәйекті ауыстыру тәртібімен орындалатын кешенде таңдалған

және біріктірілген жаттығулардың сериялық қайталануы болып табылады [2].

Оқу-жаттығу процесінде айналмалы жаттығу әдісі физикалық қасиеттерді дамыту үшін қолданылады және дене шынықтыру деңгейін арттырудың тиімді түрі болып табылады. Әдіс жаттығулардың жоғары қарқындылығымен және сабақтың жоғары тығыздығымен сипатталатындығына байланысты оны қолдану сабақ уақытын өте тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

ПО курсанттарын, тыңдаушылары мен қызметкерлерін полиция ату техникасы мен тактикасына оқыту процесінде атыс дайындығы бойынша практикалық сабақтарда жалпы физикалық қасиеттер (төзімділік, күш, жылдамдық, ептілік) және арнайы физикалық қасиеттер (үйлестіру тұрақтылығы, статикалық төзімділік) дамиды. Сонымен қатар, қызметкерді жедел-қызметтік міндеттерін орындау кезінде қаруды тиімді қолдануға дайындау үшін өзін-өзі бақылау, шыдамдылық, батылдық моральдық-психологиялық сияқты қасиеттерді дамыту және тәрбиелеу қажет. Осы қасиеттерді тәрбиелеу арқылы полицейге қарулы шабуылға қарсы тұру үшін шешім қабылдауға және қажетті әрекеттерді орындауға мүмкіндік беретін психофизиологиялық жағдайды қалыптастыруға болады, яғни қылмыскермен атыс жағдайында табельдік қаруды қолдануға болады.

Сонымен қатар, кез келген білім беру процесінде (дайындық түрінде), кез келген сабақта білім алушылар қажетті білімді алады, олар тек көрнекі ғана емес, сонымен қатар, ауызша әдістермен де беріледі және ақпаратты қабылдау мен түсінуге уақытты қажет етеді. Осыған байланысты атыс дайындығы бойынша практикалық сабақтарда айналмалы жаттығу әдісін қолдану туралы айту біршама дұрыс емес. Алайда, сабақтарды өткізу мәселесінің өте тиімді шешімі айналмалы жаттығу әдісінің жеке элементтерін «станциялар» (оқу орындарының) пайдалану. Сабақтардағы «станциялардың» (оқу орындарының) саны мынадай шарттарға байланысты айқындалады.

Біріншіден, нақты сабақта зерделеу және жетілдіру (пысықтау) үшін қойылған

оқу мәселелерінің саны мен мазмұнынан, екіншіден, сабақ өтетін оқу кезеңінен бастап: бастауышта – 2-3 оқу орны, негізгі (базалық) – 4-5 оқу орны, қорытынды-5-6 оқу орны жоспарланады. Үшіншіден, материалдық-техникалық базаның жай-күйінен және оқытудың қажетті жабдықтары мен техникалық құралдарының болуына байланысты.

Станцияларды атаудың және оқу орындарында оқу материалын бөлудің мүмкін нұсқаларының бірі келесідей болуы мүмкін.

№1 оқу орны. «Моральдық-еріктік және психологиялық даярлық станциясы»: – ату жаттығуларын орындау (Оқу, бақылау, «арнайы» (күрделі жағдайларда)); – ату техникасын талдау (қателерді анықтау); – берілетін командалар бойынша қарумен іс-қимылдарды бақылау және қауіпсіздік шараларын сақтау.

№2 оқу орны. «Техникалық ату даярлығы станциясы (оқу орны)». Берілетін командалар бойынша қарумен іс-қимылдарды пысықтау; – ату техникасын оқыту; – ату техникасын пысықтау және орындау; – ату кезінде қателерді жою үшін жаттығуларды орындау.

№3 оқу орны. «Базалық тактикалық дайындық станциясы (оқу орны)»: – атыс кезінде кідірістерді жоюдың жедел тәсілдерін оқыту; – әртүрлі модельденетін жағдайларда кідірістерді жоюдың жедел тәсілдерін пысықтау және жетілдіру; – жеке техникалық – тактикалық іс-қимылдарды оқыту; – топтық техни-калық-тактикалық іс-қимылдарды оқыту; – құқық бұзушымен атыс байланысын модельдейтін жағдайларда қаруды қолданудың әртүрлі тәсілдерін пысықтау (қару макеттерін қолдану).

№4 оқу орны. «Көмекші техникалық-тактикалық дайын-дық станциясы»: – атыс дайындығы бойынша нормативтерді пысықтау – оқу қаруы мен оқу патрондары бар «кешенді» нормативтерді пысықтау.

№5 оқу орны. «Теориялық дайындық станциясы (оқу орны)»: – ату курсының жаттығуларын орындау шарттары мен тәртібін зерттеу; – қарудың материалдық бөлігі мен ЖҰҚ, ату ережелерін қайталау; – атыс дайындығының теориялық бөлімінің білімін бақылау.

№6 оқу орны (тирда ТОҚ болған жағдайда): – ату техникасындағы қателерді анықтау; – ату техникасының жекелеген элементтерін пысықтау және жетілдіру; – техникалық оқыту құралы жобалаған көрнекі жағдайларда қаруды қолдану тактикасын оқыту.

Осы әдістің элементтерін тиімді пайдалану үшін белгілі бір талаптарды сақтау қажет. Білім алушылар әр «станцияда» (оқу орнында) бірдей уақыт өткізуі керек. «Станцияларды» (оқу орындарды) өту кезектілігі кезінде № 2 оқу орнында жаттығулар орындағаннан кейін атыс шебіне (№1 оқу орны) шығу керек.

Ең маңызды – міндетті талап бірқатар дидактикалық принциптерді сақтау. Ату техникасын, жеке және топтық техникалық-тактикалық әрекеттерді оқыту кезеңінде оқытуда көрнекілік принципі қолданылады, өйткені ең алдымен зерттелетін әдіс туралы визуалды түсінік қалыптастыру қажет. Бұл жағдайда әңгіме емес, көрсетілім басым болады. Белгілі позицияларға негізделген жүйелілік пен жүйелілік принципін жүзеге асырған кезде: жеңілден қиынға, қарапайымнан күрделіге, танымалдан белгісізге дейін, алдымен элементтерге (ұстау, дайындау, нысанаға алу, шүріппемен басқару) түсіру техникасын (әдісін) оқып, игерген жөн, содан кейін тұтастай алғанда кешенді «бос» атуды орындау[3].

Атыс тактикасын оқыту кезінде ең алдымен жеке техникалық-тактикалық әрекеттерді, содан кейін топтық әрекеттерді игеру қажет; оқушылардың жылдам ату техникасын меңгергеннен кейін ату тактикасын игеру, яғни ұйымдастырушылық тұрғыдан «базалық тактикалық дайындық станциясының» пайда болуы оқытудың негізгі немесе соңғы кезеңдерінде мүмкін болады[4].

Оқу материалын беру мен игерудің топтық және жеке формаларын біріктіретін оқытудағы ұжымдастыру және жеке көзқарас қағидаларын сақтау үшін, мысалы, ату техникасын оқытуда, оқ атуға дайындықты таңдау және игеру үшін нақты білім алушының антропометриялық деректерін (№2 және №1 оқу орындарында), темперамент түрін және эмоционалды түрде

ескеру қажет, атыс өндірісіндегі әсіресе қаруды қоздырғышты басқарудағы психологиялық жағдай (№1 оқу орнында). №3 және №6 оқу орындарында топтық тактикалық іс-қимылдарды игеру барысында білім алушылардың жұппен, үштікпен және т.б. ұжымдық жұмысы және топ құрамында (жауынгерлік тәртіппен) қызметкерлердің жалаңаш қарумен жұмыс істеуге дайындығының жалпы деңгейі маңызды. Жедел қызметтің әртүрлі жағдайларында ату техникасы мен тактикасын оқыту процесінде білімнің, дағдылардың беріктігі принципі үлкен маңызға ие. Ол бұрын зерттелген және игерілген материалды барлық дерлік оқу орындарында (станцияларда) үнемі қайталауда, тұрақты дағдыларды дамыту үшін қозғалыс әрекеттерін бірнеше рет орындауда жүзеге асырылады. Мысалы, №4 оқу орнында атыс дайындығының соңғы кезеңінде «кешенді» нормативтерді, яғни бірнеше нормативтердің мазмұнын (орындалу тәртібін) қамтитын нормативтерді қолдану қажет. Мүмкін нұсқалар: журналды жабдықтау (№4 норматив) және толық бөлшектелгеннен кейін тапаншаны құрастыру (№3 норматив); журналды жабдықтау (№4 норматив), толық бөлшектелгеннен кейін тапаншаны құрастыру (№3 норматив), ішінара №1 норматив (атыс позициясына ұсыну, оқу патронын камераға жіберу, көрсетілген ережені қабылдау ату және «бос» нысаналы ату өндірісі үшін). №1 оқу орнында жаттығудан кейін, нысанаға алу үшін күрделі жағдайларда, жарық пен дыбыс кедергілеріне ұшыраған кезде ату жаттығуларын орындауға болады. Қызметкерлерді атысқа қарсы тұру процесінде қаруды тиімді қолдануға үйретуде және дайындауда ғылыми принцип баға жетпес көмек көрсетеді (№6 оқу орнында ең жаңа ТҚО пайдалану,

жылдамдық пен интуитивті атудың заманауи және тиімді әдістерін игеру). ПО қызметкерлерін қаруды тиімді қолдануға үйретудегі ең маңызды дидактикалық қағидаттардың бірі «жедел-қызметтік қызмет жағдайында не қажет екенін үйрету» қағидаты болып табылады. Оның мәні оның атауында көрінеді. В.А. Тороповтың пікірінше, қазіргі криминогендік жағдайдағы бұл қағидаттың жоғары мәні қылмыскерлердің атыс қаруын қолдануының артуына, қызметтік борышын орындау процесінде психикалық, эмоцио-налдық жүктемелердің едәуір артуына байланысты ПО қызметкерлерінің өміріне төнетін қауіптің төтенше өсуімен айқындалады. Осы қағиданы басшылыққа ала отырып, оқыту процесінде оқытушылар (нұсқаушылар) оқушылардың атыс қаруын қолдануға жауынгерлік дайындығын толыққанды қалыптастыра алады. Ол үшін оқу орындарында (станцияларда) сабақтар өткізу барысында қарумен (қару макеттерімен) жеке техникалық-тактикалық іс-қимылдар пысықталады және дене шынықтырудан кейін немесе физикалық шаршау аясында бір, екі және үш құқық бұзушылармен атысқа қарсы тұруды модельдейтін күрделі ату жаттығулары пайдаланылады. Қылмыскерлер ретінде қарулы қылмыскер бейнеленген қозғалмалы, айналмалы және тербелмелі нысандар қолданылады.

Осылайша, біз полиция қызметкерлерін атыс қаруымен жұмыс істеуге үйретуде айналмалы жаттығу әдісінің құрылымын қолдану қаншалықты нәтижелі болатынын көреміз, атап айтқанда оны жедел-қызметтік тапсырмаларды орындау кезінде тиімді қолдану. Демек, бұл әдістің элементтерін атыс дайындығы бойынша практикалық сабақтарды ұйымдастыруға сәтті біріктіруге болады деп сеніммен айтуға болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Веремьев А.С. Повышение эффективности обучения сотрудников, курсантов и слушателей приемам и правилам стрельбы из боевого оружия / А.С. Веремьев, Е.И. Максимова // Совершенствование огневой и тактико-специальной подготовки сотрудников правоохранительных органов: сборник трудов конференции. – Орёл, 2016.
2. Алимжанов А.Т. «Қарумен және оқ-дәрілермен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік шараларын сақтау», «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы №1 (14) 2024.// Б. 96.

3. Калашникова Р.В. Метод комплексно-круговой тренировки и ее применение на занятиях физической культуры: учебно-методическое пособие для преподавателей / Р.В. Калашникова; ГБОУ ВПО ИГМУ Минздрава России, кафедра физического воспитания. – Иркутск: ИГМУ, 2014.

4. Балмуханов Е.К. «Ішкі істер органдарында қызмет атқару үшін курсанттарға атыс даярлығын оқытудың әдістері», «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы №1 (14) 2024.// Б.101.

Автор туралы мәлімет:

¹Ибраймов Болатбек Қуаналыұлы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы, полиция подполковнигі.

Ибраймов Болатбек Қуаналыұлы — преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева, подполковник полиции.

Ibraimov Bolatbek Kuanalyly — is a lecturer at the Department of Tactical and Special Training of the Aktope Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, a police lieutenant colonel.

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В данной статье рассматриваются такие методы как – организация и осуществления преподавательской деятельности в специальных ведомственных учебных заведениях МВД, также будущие потребности в деятельности сотрудника полиции.

Ключевые слова: полицейский; обучающийся; преподаватель; учебный процесс; профессиональное обучение; методы обучения.

**ОҚЫТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ
ӘДІСТЕРІ**

Берілген мақалада ІІМ-нің арнайы ведомстволық оқу орындарында оқытушылық қызметті ұйымдастыру және жүзеге асыру, сондай-ақ полиция қызметкерінің қызметіне болашақ қажеттіліктер сияқты әдістер қарастырылады.

Түйінді сөздер: полиция қызметкері; білім алушы; оқытушы; оқу процесі; кәсіптік оқыту; оқыту әдістері.

**METHODS OF ORGANIZATION AND IMPLEMENTATION OF TEACHING
ACTIVITIES**

This article discusses such methods as the organization and implementation of teaching activities in special departmental educational institutions of the Ministry of Internal Affairs, as well as future needs for the activities of a police officer.

Key words: police officer; student; teacher; educational process; vocational training; teaching methods.

Полицейский — человек, на которого государство возлагает обязанности по охране правопорядка. Служба сотрудников органов внутренних дел по соблюдению правопорядка весьма сложная и порой очень опасная, так как данная деятельность тесно связана с обществом но и без полицейских мирные граждане, не смогли бы спокойно существовать. Однако, непредсказуемая профессия полицейских также требует стойкости во всем. Сотрудник полиции пусть и наделен некой властью и силой, но должен обладать такими качествами как: умение контролировать свои эмоции, быть приветливым с гражданами, иметь рассудительность при беседе и допросе с правонарушителями и потерпевшими и обладать высокой мерой ответственностью. Также при несении службы сотрудники полиции обычно сталкиваются с разными

опасностями и рисками которые могут повлечь за собой массу последствий в отношении полицейского, а это означает, что в подобных ситуациях им должно быть присуще в характере вежливость, коммуникабельность, храбрость и сдержанность. Ежедневное рутинное выполнение функциональных обязанностей и поставленных задач стало предметом пристального внимания общественности.

«Хотели бы вы работать офицером полиции?», для этого необходимо пройти первоначальную профессиональную подготовку за два месяца на базе высшего образования юриспруденции или же поступление в Института по образовательной программе бакалавриат (срок обучения 4 года) с дополнительной практикой в территориальных подразделениях для оттачивания навыка и профессионализма с дальнейшим трудоустройством в ОВД.

Профессиональное обучение граждан которые впервые приняты на службу в органы внутренних дел, предусматривает приобретение ими основных профессиональных знаний, умений, навыков и компетенций, которые необходимы для выполнения служебных обязанностей. Профессиональное обучение обучающихся на сотрудников полиции проводится в организациях осуществляющую образовательную деятельность и находящихся под контролем Министерства внутренних дел Республики Казахстан [1].

«Каково это?» – учиться в ведомственном учебном заведении? В этой связи, региональный государственное учебное заведение как Актыбинский юридический институт МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева обеспечивает подготовку потенциальных сотрудников ОВД, значит профессиональное образование осуществляется в соответствии с Государственными образовательными стандартами (ГОСО) высшего и послевузовского образования по соответствующим направлениям подготовки (специальностям).

Следовательно, перед профессорско-преподавательским составом института стоит основная задача – подготовить курсантов (слушателей) к тому, чтобы в будущем они стали гибкими и жизнестойкими полицейскими, отвечающими потребностям общества в завтрашнем дне. Выработанные качества такие как - гибкость и жизнестойкость полицейских которые критически настроены, предприимчивы, любознательны, ориентированы на международный уровень и обладают навыками присущие молодому специалисту XXI-го века. Скажем так, это общие навыки которым должен обладать полицейский в рамках предусмотренного Этического кодекса. Эти общие навыки и связанные с ними знания необходимы для функционирования в обществе и внесения в него вклада.

Для того чтобы дать курсантам (обучающимся) прочную основу и крепкого стержня, профессорско-преподавательский состав уделяет большое внимание личностному развитию и жизнестойкости в процессе

обучения путем, наглядной практики. Основными направлениями личностного развития и жизнестойкости в рамках базовой подготовки являются: теоретическое обучение, приобретение практических навыков, имиджевые мероприятия, спорт и правильное питание. Данное обучение основательно подходит к новобранцам, чтобы они быть эффективными полицейскими.

Двухмесячное обучение – это обширный объем обязательных аудиторных занятий, относительного времени отводимого на самостоятельную работу и общим сроком обучения. Срок обучения по программе бакалавриат на базе Института в формате очного обучения составляет – 4 (четыре) года, а прохождение первоначальной профессиональной подготовки составляет – два месяца.

Соответственно различаются и предъявляемые требования к кандидатам на обучение:

1. Организация деятельности образовательного процесса регламентируется рабочим учебным планом, Академическим календарем на учебный год и календарным графиком учебного процесса. Учебный план определяет не только формы учебной работы но и формы контроля за ее выполнением, по каждой учебной дисциплине: тестированием или в устной форме согласно билетам.

2. Организация и структура учебного процесса осуществляется в соответствии с установленной учебной нагрузкой и расписанием занятий ан учебный год. Занятия проводятся согласно следующей схеме: Проведение занятия + самостоятельная работа с учебно - методическими материалами согласно теме и тематике, проведение текущего контроля успеваемости обучающихся.

Порядок проведения занятий:

1. Составление методической разработки для проведения занятия, которая содержит структурные компоненты:

- 1) Вступительная часть – приветствие, озвучивание темы, цели и задачи занятия; определение места изучаемой темы внутри дисциплины/ модуля, краткое описание схемы занятия; 2) Содержательная часть – последовательно и системно излагается учебный материал согласно плану занятия с

использованием необходимого учебного материала и выбором методов, средств и технологий обучения;

3) Заключительная часть - выводы, рекомендации обучающимся, рекомендуемая литература и интернет источники (ссылки) для дополнительного изучения темы, заключительная фраза. Закрепление изученного материала. Задания для дополнительных самостоятельных работ и оценивание.

3. Подготовка учебного материала, техническая организация, видеоматериалы, необходимые постановочные реквизиты (дидактические материалы).

При проведении занятий преподаватель может использовать различные средства и методы обучения. Из множества определенных, которые описывают ученые педагоги в своих научных трудах, обуславливается следующим фактором тем что, метод обучения — это главный способ взаимодействия между преподавателем и обучающимися, в результате которого происходит передача информации и получения знаний, умений и навыков предусмотренных содержанием обучения.

Методы обучения делятся на три подгруппы:

1. Методы организации и осуществления учебно-познавательной деятельности:

а) устные, показательные, практические (по источнику изложения учебного материала).

б) продуктивные, объяснительно-иллюстративные, поисковые, исследовательские, проблемные и другое (по характеру и структуре учебно-познавательной деятельности).

в) Индуктивные и дедуктивные (по логике изложения и восприятия учебного материала на усвоение);

4. Методы контроля за эффективностью учебной деятельности: устные, письменные проверки и самопроверки результативности овладения знаниями, умениями и навыками;

5. Методы стимулирования и мотивации учебной работы: определённые поощрения в формировании активности и интереса у обучающихся, привития чувства ответственности, дисциплинированности,

интересов в овладении в область поределенного знания, умениям и навыкам.

В практике преподавания существуют и другие меры к определению методов обучения основанные на степени осознанности восприятия и усвоения учебного материала: пассивные, активные, интерактивные, эвристические и прочие определения которые требуют дальнейшего уточнения, так как процесс обучения, не может быть пассивным и не всегда является открытием (эврикой) для обучающихся (курсантов, слушателей)[2].

Группа различных методов обучения направленные на организацию учебной деятельности обучающихся за исключением высказывания Ю.К. Бабанским и включающая в себя все существующие по другим классификациям методы обучения в виде подгрупп делятся еще на нескольких подгрупп:

а) Подгруппа по источнику информации и восприятия: словесные методы (рассказ, лекция, беседа, конференция, диспут); наглядные методы (метод иллюстрации, метод демонстрации); практические методы (упражнения, лабораторные опыты, трудовые задания).

б) Подгруппа по логике мышления: индуктивные методы обучения (логика раскрытия содержания изучаемого материала от частного к общему); дедуктивные методы обучения (логика раскрытия содержания изучаемой темы от общего к частному).

в) Подгруппа по степени самостоятельности и активности познавательной деятельности учащихся: репродуктивные методы (активное восприятие, запоминание и воспроизведение (репродукция) сообщаемой учебной информации словесными, практическими или наглядными методами и приемами); проблемно-поисковые методы обучения (усвоение знаний, выработка умений и навыков осуществляются в процессе частично-поисковой или исследовательской деятельности обучаемых. Реализуется через словесные, наглядные и практические методы обучения, интерпретированные в ключе постановки и разрешения проблемной ситуации) [3].

Подводя итоги вышесказанного хотелось бы отметить следующее, что на мой взгляд нет ни одного универсального оптимизирующего метода который казался бы всем положительным. На сегодняшний день отранно видеть и наблюдать за тем, как любой метод обучения применяемый профессорско-педагогическим составом Института может дать максимальный результат. Поэтому важно уметь применять комплексный подход, а это значит, что отдавать предпочтение в своей работе преподаватели должны не только современным или традиционным методам обучения, а все время безустали применять каждый из них и по отдельности, когда и вместе определяя перед собой цель и задачу: выработать наиболее оптимальную.

Продуктивность педагогического процесса будет зависеть от всех факторов в совокупности: о наличии познавательного интереса, мотивации к обучению и освоению каких бы то ни было знаний, навыков, предметов и дисциплин, содержательные учебные задачи и различные кейс стадии, соответствующие ныне актуальным проблемам и ситуациям, восприятие учебного материала обучающихся той области, в которой они получают качественные знания. Нет сомнений тому, что все указанное поможет развить и развивать системное мышление у курсантов, которое будет гарантом их успешного обучения, личностного роста и развития.

Список использованных источников:

1. Профессиональная подготовка полицейских: учебник в 3 ч. / под общ. ред. В.Л. Кубышко. – М.: ДГСК МВД России, 2018, ч-3, 218 с.
2. Ссылка на источник: [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Методы обучения](https://ru.wikipedia.org/wiki/Методы_обучения).
3. Педагогический словарь. – М.: Академия. Г.М. Коджаспирова, А.Ю.
4. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учебное пособие для вузов. 3-е изд., испр. – Академия, 2006. –192 с.

Сведения об авторе:

¹**Ибыжанова Гауһар Бейсенбаевна** — старший преподаватель-методист отделения организации обеспечения учебного процесса Учебно-методического центра Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, майор полиции.

Ибыжанова Гауһар Бейсенбайқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының оқу-әдістемелік орталығының оқу процесін қамтамасыз етуді ұйымдастыру бөлімшесінің аға оқытушы-әдіскері., полиция майоры.

Ibyzhanova Gaukhar Beisenbayevna — senior lecturer-methodologist of the department of organization of the educational process of the Educational and Methodological Center of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police major.

АТЫС ДАЯРЛЫҒЫ САБАҚТАРЫНДА ҚАУІПСІЗДІК ШАРАЛАРЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қару-жарақ пен оқ-дәрілерді дұрыс ұстамау оқ атушының жаралануына немесе өліміне әкелуі мүмкін. Қаруды қауіпсіз пайдалану дағдысы қайғылы апаттардан сақтайды. Қаруды қауіпсіз пайдалану ережелерін ішкі істер органдарының барлық қызметкерлері білуі тиіс. Оқушының дер кезінде байқалған және алдын алған тән емес мінез-құлқы қауіпсіздік шараларын бұзудың алдын алуға ықпал етеді. Атыс кезінде, тирде немесе атыс алаңында қауіпсіздік шараларын сақтау үшін жағдай жасау маңызды. Атқыштағы қауіпсіздік шараларын білу негізгі ережелерді жаттау арқылы емес, теріс салдарға әкелуі мүмкін қарумен белгілі бір әрекеттерге ішкі тыйымдарды түсіну және белгілеу арқылы қалыптасуы керек. Қауіпсіздік шараларын қолдану ерекшеліктерін біле отырып, атыс даярлығы сабақтарында қайғылы жағдайларды болдырмауға болады.

Түйінді сөздер: атыс даярлығы пәні, атыс жетекшісі, қару мен оқ-дәрілермен жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік шаралары, қарумен қауіпсіз жұмыс істеу ережелерін қолдану, қауіпсіздік шараларын бұзу, атыс басшысын бақылау.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ МЕР БЕЗОПАСНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ОГНЕВОЙ ПОДГОТОВКЕ

Неправильное или халатное обращение с оружием и боеприпасами может привести к ранению или гибели стреляющего. Приобретенный навык безопасного обращения с оружием позволяет избежать трагических случайностей. Правила безопасного обращения с оружием должны знать все сотрудники органов внутренних дел. Вовремя замеченное и предотвращенное несвойственное поведение обучающегося, способствует предупреждению нарушения мер безопасности. С целью соблюдения мер безопасности при проведении стрельб, в тире или на стрельбище важно создать условия для их соблюдения. Знание мер безопасности у стрелка должно формироваться не путем заучивания основных положений, а путем осмысления и установления внутренних запретов на те, или иные действия с оружием, которые могут повлечь негативные последствия. Зная особенности применения мер безопасности можно исключить трагические случаи на занятиях по огневой подготовке.

FEATURES OF THE APPLICATION OF SAFETY MEASURES IN FIRE TRAINING CLASSES

Improper or negligent handling of weapons and ammunition can result in injury or death of the shooter. Acquired the skill of safe handling of weapons to avoid tragic accidents. All employees of the internal Affairs bodies should know the rules of safe handling of weapons. Timely noticed and prevented unusual behavior of the student, helps to prevent violations of security measures. In order to comply with safety measures during shooting, shooting or shooting range, it is important to create conditions for their compliance. Knowledge of security measures in the shooter should be formed not by learning the basic provisions, but by understanding and establishing internal prohibitions on certain actions with weapons that can lead to negative consequences. Knowing the characteristics of application security measures you can exclude tragic incidents on the classes in fire preparation.

Keywords: discipline fire training, head of firing, security measures in the handling of weapons and ammunition, the application of rules of safe handling of weapons, violation of security measures, control of the head of shooting.

Кез келген атыс қаруы мен оқ-дәрілер қауіпті заттар болып табылады, оларды дұрыс емес немесе абайсызда қолдану оқ атушының, сондай-ақ оның айналасындағы адамдардың жаралануына немесе өліміне әкелуі мүмкін. Бұған жол бермеу үшін барлық полиция қызметкерлері қару-жарақ пен оқ-дәрілерді қауіпсіз пайдалану ережелерін білуі және қатаң сақтауы керек.

Қаруды қауіпсіз өңдеу дағдысы атыс дайындығы бойынша бірінші сабақтан бастап, бос немесе ұрыстық патронмен жұмыс жасаймыз. Қаруды қауіпсіз пайдалану дағдысы қайғылы апаттардан аулақ болуға ықпал етеді. Ол барлық атушылардың қауіпсіздік шараларын дәл және мүлтіксіз сақтау және атыс басшысының білім алушылардың іс-әрекеттерін тұрақты бақылау есебінен әзірленеді. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қару мен оқ дәрілермен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік шаралары туралы білімі мен дағдыларын игеруі атыс дайындығының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады [1].

Атыс даярлығы полиция қызметкерін даярлаудың бірқатар негізгі пәндерінде ерекше орын алады. Атысқа даярлық сабақтарында қауіпсіздік шараларын сақтау осы пәннің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл тақырып теңдестірілген сипатты, қару алған әрбір полицейдің жоғары моральдық және азаматтық жауапкершілігін талап етеді. Қару-жарақпен жұмыс істеген сәттерде оның ең жақсы және жаман жақтарын көрсете отырып, жеке басы ашылады.

Атыс даярлығы пәнінің ішкі істер органдары қызметкерлерінің жедел-қызметтік қызметі шеңберінде атыс қаруы мен оқ-дәрілермен құзыретті жұмыс істей білуі, іскерлігі және дағдылары болып табылады. Атыс даярлығының мақсаты полиция қызметкеріне табельдік қаруды шебер меңгеруге, әртүрлі жағдайларда дәл атыс жүргізуге үйрету, атыс қаруын алып жүруге, сақтауға және қолдануға байланысты қызметтік міндеттерін орындауды қамтамасыз ету. Қаруды қауіпсіз пайдалану ережелерін ішкі істер

органдарының барлық қызметкерлері білуі тиіс.

Атыс даярлығы дайындық сабақтарында жазатайым оқиғаларға жол берудің маңызды себептерінің бірі ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби емес әрекеттерімен байланысты. Қару-жарақпен жұмыс істей бастағанда, сіз әрқашан есте ұстауыңыз керек: «қару әзілдерді түсінбейді және қателіктерді кешірмейді». Сондықтан, нормативтік құжаттарға сәйкес, сабақтарда атыс жүргізу кезіндегі қауіпсіздік: оны нақты ұйымдастыру, қауіпсіздік шараларын сақтау және барлық атысқа қатысушы-ларының жоғары тәртіптілігімен қамтамасыз етіледі [2].

Оқытушылар (атыс басшылары мен олардың көмекшілері) өз құқықтары шегінде атыс дайындығы бойынша сабақтарға жағдай жасауы, қолда бар барлық құралдармен абайсыздықтың жолын кесуі, салауатты моральдық-психологиялық ахуал қалыптастыруы, қауіпсіздік шараларын сақтауы қажет. Атыс жетекшісі (атыс жетекшісінің көмекшісі) атыс алаңындағы мінез-құлық ережелерін және атыс қаруымен жұмыс істеу ережелерін қадағалап қана қоймай, сонымен қатар қызметкерлердің қару-жарақпен эмоци-налды жағдайына назар аударуы керек. Іс жүзінде білім алушының теориялық бөлімді «өте жақсы» бағамен тапсыруы, атыс дайындығы бойынша нормативтерді және оқу қаруымен ату әдістерін жақсы орындауы емес, атыс шебінде мүлдем басқа жағдай қалыптасады. Кейбір қызметкерлер жауынгерлік қару-жарақ пен жауынгерлік оқ-дәрілерді алып, абдырап, қаттылық танытады, қаруды қауіпсіз өңдеу бойынша бұрын алған және үйренген дағдыларын ұмытады, өз іс-әрекеттеріне өзін-өзі бақылауды жоғалтады [3].

Бұл құбылыстың себебі – адамның ерекше әрекеттер мен сезімдерге табиғи реакциясы (қарудан қорқудың пайда болуы, атыс дыбысы, қайтарудан қорқуы). Оқушылардың атыс жетекшісіне назар аудару қажет сыртқы белгілері:

- жылдам тыныс алу;
- алақанның тершеңдігі;

- қолдың дірілдеуі және қарудың тербелісі;

- қозғалыстарды үйлестіру нәтижесінде өндіріс кезінде тұрақтылық пен тепе-теңдік жоғалады. Білім алушы ең ыңғайлы позицияны табуға тырысып, аяғынан аяғына қарай қозғала бастайды [4].

Оқушының дер кезінде байқалған және алдын алған тән емес мінез-құлқы қауіпсіздік шараларын бұзудың алдын алуға ықпал етеді. Мұндай жағдайлардың алдын алу және ішкі істер органдары қызметкерінің ұрыстық патронмен қару атуға психологиялық дайындығын қалыптастыру үшін оқытудың практикалық бөлігі үлкен маңызға ие. Оқушының ұрыстық патронмен ату тәжірибесі неғұрлым көп болса, соғұрлым ол қауіпсіздік шараларын бұзбай, қажетті жаттығуларды неғұрлым сапалы орындай алады. Алайда, атыс дайындығының теориялық бөлігін тапсыра алмаған немесе қауіпсіздік шараларын өрескел бұзуға жол берген қызметкердің теориялық бөлім бойынша сынақ сәтіне дейін практикалық сабақтарға жіберілмейтінін есте ұстаған жөн. Атыс кезінде, тирде немесе атыс алаңында қауіпсіздік шараларын сақтау үшін жағдай жасау маңызды. Сонымен, қару-жарақтың қауіпсіз бағытының сызбасы болуы керек, оның шекараларын сызып, қарудың жүктелмегендігін қауіпсіз тексеруге болатын орынды белгілеу керек. Барлық атыс қатысушылары осы қауіпсіз бағыттарды білуі керек. Қару оқпанының дұрыс бағыты маңызды сәттердің бірі болып табылады, атыс кезінде қауіпсіздік көбіне бақылауға байланысты. Атыс кезінде нысанаға бағыттауды қоспағанда, барлық дерлік бағыттар қауіпті екенін есте ұстаған жөн. Атушы қолына қару алып, қару оқпанының бағытын бақылауға міндетті. Қаруды әрдайым қауіпсіз бағытқа бағытталуы керек, бұл жағдайда бақыланбайтын атыс болса да, мұндай атудың салдары болмайды. Кадрлар арасындағы үзілістер кезінде оқпанды әрқашан нысанаға қарай ұстау керек. Сонымен қатар, қауіпсіздік шаралары ережелерінде дыбысқа қарсы құлаққаптар мен қауіпсіздік көзілдіріктері «зарядтау» командасына дейін атыс шебінде киіліп,

түзетіліп, «тексерілді» командасынан кейін алынып тасталуы көзделген. Бұл ретте көрсетілген әрекеттер атушының қолында қару болмаған кезде орындалады. Кобурада болған кезде оларды атуға дайындық туралы есеп берер алдында киген жөн.

Атыс жетекшісі (атыс басшысының көмекшісі) құлаққапты алу туралы команда берер алдында атушылардың қолында қарудың жоқтығына көз жеткізуге міндетті. Тирде немесе атыс алаңында қозғалу кезінде кобурада немесе «белбеуде» болуы керек. «Оқжатарды жарақта» пәрменін орындау кезінде патрондардың санын қосымша көрсетуге болады, бұл оқ атушылардың жадында сақталады және ату кезінде оқжатарда қалған патрондардың санына күмән тудырмайды. Кейде «жарақта» пәрменінен кейін атқыштардың біреуін түзету қажет болады. Осыған байланысты жаттығуды атуға дайындық туралы баяндамалардан кейін кешіктіру орын алады. Сондықтан, мұндай жағдайларда ескертулерді жойғаннан кейін «назар аудару» пәрменін қосымша пайдалануды, содан кейін «ат» пәрменін беруді ұсынуға болады. Командаларды ауызша сүйемелдеу оқ ататын тыңдаушылардың іс әрекеттеріне сенімділік береді [1].

Қызметкердің қару-жарақпен барлық әрекеттері, мейлі ол оқталмағандығын тексеру, оқтау, патронды ұңғылыққа жібермеу, қаруды атудан кейін тексеруге дайындау, қаруды ұстайтын сұқ саусағы ағытқыш доғасында болған кезде ғана орындалатынын атап өткен жөн. Атыс өздігінен тоқтаған жағдайда немесе атыс кезінде кідірістер пайда болған жағдайда қару оқпанының бағытын өзгертпестен нысанаға саусақты шүріппеден алып тастау, оны ағытқыш доғасына немесе бекітпеге қою және мүмкіндігінше сақтандырғышты қосу қажет. Бос қолыңызды көтеріңіз. Егер атыс жетекшісі мұны көрмесе оған бұл туралы еркін түрде хабарлау. Ешқандай жағдайда қару-жарақпен тылға қарай бұрылмаңыз. Егер қандай да бір себептермен атыс кезінде бір немесе бірнеше патрон лақтырылған жағдайда, лақтырылған патронды өз бетінше іздеуге және көтеруге қатаң тыйым салынады, бұл әрекеттер тек атыс

басшысының рұқсатымен ғана жүргізіледі. Осы тәртіпті сақтау атыс шебі сызығынан тыс болған кезде бақыланбайтын оқтың немесе кездейсоқ жараның кездейсоқ өндірілуін болдырмауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұны басқа оқушылар ату ауысымынан немесе жақын маңдағы басқа ауысымнан жасай алмайды. Атыс жеңдерін жинау атыс басшысының рұқсатынан кейін ғана жүргізіледі.

Жазатайым оқиғаларды болдырмау мақсатында, қару-жарақпен жаттығу кезінде, оның жарақталғанына немесе жарақталмағанына қарамастан, атыс кезінде қауіпсіздік талаптарын нақты сақтау керек. Адамдарды, басқа да тіршілік иелерін нысанаға алуға, сізді нысанаға алуға жол бермеуге, сондай-ақ тир немесе атыс алаңының, жеке немесе мемлекеттік меншік объектілерінің мүлкі мен жабдықтарын атудан бүліну қаупіне ұшыратуға тыйым салынады. Қаруды жарақталған және жарақталмаған күйде ұстау кезінде белгіленген қауіпсіздік шараларын сақтау маңызды. Біріншіден, қарудың жарақталмауына қатысты хабардар болмауына байланысты жазатайым оқиғаларды болдырмау мақсатында, ал екіншіден, қарумен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік шараларын сақтау бойынша атқыштың тұрақты дағдысын қалыптастыру мақсатында.

Сонымен қатар, атыс кезінде қызметкерге жеке қауіпсіздік шараларын сақтау маңызды. Сонымен, қаруды ұстауды таңдағанда, атқыш бекітпенің еркін жүрісінің ескеруі керек және тиісінше, қару-жарақты ұстап тұрған қолдар, бекітпемен жарақаттануына жол бермеу керек. Атыс қатысушыларының жарақаттарын болдырмау үшін оқ-дәрілерді таңдауға мұқият қарау керек. Рикошет жасап, адамға соққы бере алатын болат өзегі бар оқтарды пайдаланбаңыз. Сонымен қатар, әр қызметкер атудан алшақтамау әдетін дамытып, барлық қосымша әрекеттерді тоқтатылғаннан кейін ғана жүргізуі керек. Атысты тоқтату қажеттігін куәландыратын мән-жайларды тапқан қызметкер атыс басшысына дереу хабарлауы тиіс. «Тоқта, атуды доғар» командасын беру кезінде

барлық атушылар бір уақытта атуды тоқтатады. Осыдан кейін қаруды сақтандырғышқа қою керек.

Атысқа даярлығы сабақтарында қаруды беру қажеттілігі жиі туындайды, сондықтан қаруды беру кезінде оқушыға оның жағдайы туралы хабарлау керек: ол жүктелген немесе босатылған.

Қаруды қабылдаған адам оны беру кезінде қарудың сақтандырғышы бар екеніне көз жеткізуі керек. Қару-жарақтың жарақталмағандығын тек барлық атқыштардың артына түскеніне немесе бір шекарада тұрғанына және мақсатты өрістің еркін екендігіне көз жеткізу арқылы тексеруге болады.

Белгіленген нормативтік құжаттарға сәйкес, қару мен оқ-дәрілермен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік шараларын, сондай-ақ оларға қызмет көрсету, қолдану және пайдалану тәртібі мен ережелерін игермеген қызметкерлер атуға жіберілмейді және оларға табельдік қару берілмейді (бұйрықпен бекітілмейді).

Оқытудың бастапқы кезеңдеріндегі қызметкер үшін қауіпсіздік шараларының барлық кешенін, қарудың материалдық бөлігін, жаттығуларды орындау ережелерін игеру, сондай-ақ оларды іс жүзінде шебер қолдану өте қиын. Дәл осы себепті теориялық білімді практикаға енгізуде кейбір қиыншылықтар туындайды.

Атқыштағы қауіпсіздік шараларын білу негізгі ережелерді жаттау арқылы емес, теріс салдарға әкелуі мүмкін қарумен белгілі бір әрекеттерге ішкі тыйымдарды түсіну және белгілеу арқылы қалыптасуы керек.

Осыған байланысты практикалық атуда белгіленген атқыш кодексі қызықты болып көрінеді, ол келесі ережелерді қамтиды:

1) Мен әрқашан қаруға қаруды қаруланғандай қараймын.

2) Мен ешқашан қаруды атпайтын жаққа бағыттамаймын.

3) Мен қаруды нысанаға бағыттамайынша, шүріппені баспаймын.

4) Мен нысанаға атар алдында әрқашан алдында және артында не бар екенін қараймын[5].

Жоғарыда келтірілген ережелер өте қысқа мазмұнға ие, оңай үйренеді және сонымен бірге жазатайым оқиғалардың алдын алу үшін қаруды қауіпсіз басқарудың мәнін көрсетеді [6].

Қорытындылай келе, келесі тұжырымдарды жасауға болады: атыс кезінде белгіленген қауіпсіздік шараларын дәл сақтаумен, атыстарды дұрыс ұйымдастырумен және қызметкерлердің жоғары тәртіптілігімен, өткізілетін іс-шаралардың нақты және сауатты басшылығымен және т.б. қамтамасыз етіліп қана қоймай, сонымен қатар, бірқатар басқа элементтермен қамтамасыз етіледі. Оларға, біріншіден, атыс басшысының кәсіби әрекеттері, әрбір атушыға ұқыптылық пен жеке көзқарас, болып жатқан жағдайды толық бақылау жатады. Екіншіден, әрбір

атушының саналы әрекеттері және атыс кезінде олардың әрекеттерін бақылау. Атқыш өзінің алдына қойылған мақсаттар мен міндеттерді түсініп, білуі керек, оның мүмкіндіктерін бағалауы керек, өзінің психоэмоционалды жағдайын ескеруі керек. Үшіншіден, атқыштардың қауіпсіздік шараларын сақтауы барлық басқа атыс қатысушыларының мінез-құлқына байланысты, мысалы, атушының бос және оқу нысанасы арасында жүру арқылы қауіпсіздік шараларын бұзуға жасанды түрде арандатуға болмайды. Төртіншіден, мұның бәрін оқытушы (басшы және атыс жетекшісінің көмекшісі) бақылайды. Қауіпсіздік шараларын қолдану ерекшеліктерін біле отырып, атыс даярлығы сабақтарында қайғылы жағдайларды болдырмауға болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Астафьев Н.В., Архипов С.Н. Повышение безопасности проведения стрельб из пистолетов посредством совершенствования команд руководителя стрельб: учебно-методическое пособие. Тюмень: ТИПКС МВД России, 2012. – 76 с.
2. Балмуханов Е.К. «Ішкі істер органдарында қызмет атқару үшін курсанттарға атыс даярлығын оқытудың әдістері», «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы №1 (14) 2024.// Б.101.
3. Белецкий А.А., Репин В.А. О соблюдении мер безопасности при обращении с оружием: статья. Вестник Волгоградской Академии МВД России. 2014. № 1 (28). с. 156-160.
4. А.Т. Алимжанов «Қарумен және оқ-дәрілермен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік шараларын сақтау», «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы №1 (14) 2024.// Б. 96.
5. Волостных С.А. Контроль как основной элемент обеспечения безопасности сотрудников полиции при досмотре помещений: учебно-практическое пособие. – Домодедово: ВИПК МВД России, 2016. – 101 с.
6. Ворожцов А.М., Иванов А.К., Шапочанский В.Н., Кожин Д.А., Желтобрюх А.В. Огневая подготовка сотрудника органов внутренних дел: учебное пособие / А.М. Ворожцов. - Иркутск: Восточно-Сибирский институт МВД России, 2018. - 56 с.

Автор туралы мәлімет:

¹**Кушкимбаев Абай Абатұлы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі.

Кушкимбаев Абай Абатович — старший преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букембаева, подполковник полиции.

Kushkimbayev Abai Abatovich — is a senior lecturer at the Department of Tactical and Special Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, a police lieutenant colonel.

ЧТО НЕОБХОДИМО ЗНАТЬ СОТРУДНИКУ ЮВЕНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ ПО ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ СТИЛЯ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ НА ПОВЕДЕНИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО

В статье рассматривается один аспект проблемы организации эффективной профилактики девиантного поведения несовершеннолетних. Автор полагает, что причины многих правонарушений подростков зависят от взаимоотношений родителей и детей – степени близости, доверия, наличия конфликтов, авторитетности личности и др. При постановке несовершеннолетнего на профилактический учет сотрудник ювенальной полиции должен внимательно изучить не только документы подростка, но и познакомиться с членами его семьи. Возможно, разъяснение пробелов в воспитании, психолого-педагогическая поддержка необходимы родителям несовершеннолетнего девианта, что станет залогом успешности предпринимаемых полицейским профилактических мер.

Ключевые слова: несовершеннолетний, стиль семейного воспитания, профилактическая работа.

ЮВЕНАЛДЫ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРІ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНА ОТБАСЫЛЫҚ ТӘРБИЕ СТИЛІНІҢ ӘСЕРІ ТУРАЛЫ НЕ БІЛУ ҚАЖЕТ

Мақалада кәмелетке толмағандардың девиантты мінез-құлқының тиімді алдын-алуды ұйымдастыру мәселесінің бір аспектісі қарастырылады. Автор жасөспірімдердің көптеген құқық бұзушылықтарының себептері ата-аналар мен балалардың қарым-қатынасына байланысты-жақындық дәрежесі, сенім, жанжалдардың болуы, жеке тұлғаның беделі және т.б. кәмелетке толмағанды профилактикалық есепке қою кезінде ювеналды полиция қызметкері жасөспірімнің құжаттарын ғана емес, сонымен бірге оның отбасы мүшелерімен де танысуы керек деп санайды. Мүмкін, тәрбиедегі олқылықтарды түсіндіру, кәмелетке толмаған девианттың ата-аналарына қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау қажет, бұл полицияның алдын алу шараларының сәттілігінің кепілі болады.

Түйінді сөздер: кәмелетке толмаған, отбасылық тәрбие стилі, профилактикалық жұмыс.

WHAT DOES A JUVENILE POLICE OFFICER NEED TO KNOW ABOUT THE INFLUENCE OF FAMILY EDUCATION STYLE ON THE BEHAVIOR OF A MINOR

The article considers one aspect of the problem of organizing effective prevention of deviant behavior of minors. The author believes that the causes of many offenses of adolescents depend on the relationship between parents and children – the degree of intimacy, trust, the presence of conflicts, the authority of the individual, etc. When placing a minor on preventive registration, a juvenile police officer should carefully examine not only the teenager's documents, but also get to know his family members. Perhaps clarification of gaps in education, the necessary psychological and pedagogical support are necessary for the parents of a minor deviant, which will be the key to the success of the preventive measures taken by the police.

Keywords: minor, family upbringing style, preventive work.

В первый день учебного 2024-2025 года
был смертельно избит подросток в одном из

сел Актюбинской области. Виновные – старшеклассники той же школы, где учился погибший, чьи родители являются педагогами. Возбуждено уголовное дело. По «горячим следам» уволен директор местной школы. В социальных сетях и пабликах произошедшая трагедия обсуждается [1].

Звучат обвинения в адрес правоохранительных органов, педагогического коллектива; называются социальные проблемы села; указывается на негативное воздействие интернета на психику молодежи и др. Все это верно. Однако выяснение причин жестокости подростков, бросивших умирать потерпевшего, полагаем, следует начинать с истоков, изучив биографию каждого не по документам, а «изнутри».

На формирование личности оказывают влияние различные факторы – биологические (наследственность, состояние здоровья), ближайшее окружение (семья, школа, круг общения) и индивидуальные особенности человека.

Многое в поведении несовершеннолетнего объясняется изучением семейной обстановки – состава семьи и рода занятий, материально-бытовых условий, взаимоотношений между членами семьи, отношения членов семьи к обществу, окружающим, религии, воспитанию детей и др.

Наверняка сотрудники ювенальной полиции замечали, что в некоторых семьях дети испытывают страх от одного взгляда отца или матери, в других – мнение родителей не принимается даже во внимание. Причем, отношения ребенка с родителями, девиантность его поведения практически не зависят от состава семьи, материального достатка, уровня образования и социального положения родителей.

«Семья обеспечивает базисное чувство безопасности ребенка, гарантируя безопасность ребенка при взаимодействии с внешним миром, освоении новых способов его освоения и исследования. Дети учатся у родителей определенным способам поведения, не только усваивая непосредственно сообщаемые им правила (готовые рецепты), но и благодаря наблюдению существующих во взаимоотношениях родителей моделей (при-

меры). Родители являются для ребенка источником необходимого жизненного опыта. Общение в семье позволяет ребенку вырабатывать собственные взгляды, нормы, установки и идеи» [2, с.138].

На профилактическом учете ОВД могут стоять дети из различных социальных слоев; их фамилии порой вызывают удивление – «Как у таких родителей может быть такой ребенок?», «Почему нередко именно в тяжелых жизненных условиях вырастают гении и таланты?». Полагаем, что ответы на вопросы о причинах девиантного поведения подростков находятся при изучении стиля семейного воспитания.

В самом общем смысле под стилем семейного воспитания понимается способ отношения родителей к ребёнку, использование ими определенных приемов и методов воздействия на ребенка, выражающихся в своеобразной манере словесного обращения и взаимодействия с ребёнком [3].

Специалистами выделяются несколько типов семейного воспитания: авторитарный, либерально-попустительский, гиперопекающий, отчужденный, хаотический, демократический. Рассмотрим их краткую характеристику:

■ авторитарный стиль семейного воспитания: родители подавляют инициативу ребенка, жестко руководят им и контролируют его действия и поступки. За малейшие проступки и непослушание следуют окрики, оскорбления, принуждение, физические наказания, запреты. Главное для родителей – чтобы ребенок рос послушным и исполнительным. Родители строго контролируют учебу, общение, времяпровождение их ребенка. Самостоятельность, собственное мнение у ребенка пресекается: «Ты будешь делать, как я сказал, и точка», «Когда вырастешь, сам будешь решать, а сейчас я тебя кормлю-одеваю, значит, я – главный», «Молоко у тебя на губах еще не обсохло». Дети растут робкими, невротизированными, неспособными за себя постоять; либо, наоборот, агрессивными, авторитарными, кон-

фликтными. Во взаимоотношениях с ребенком отсутствуют ласка, сочувствие, доверительность и взаимное уважение.

По мере взросления ребенок становится все более нетерпимым по отношению к требованиям авторитарных родителей. Нередко возникают конфликты. Активные и сильные подростки начинают бунтовать, сопротивляться, становясь более агрессивными, могут сбежать из дома, вступать в ранние половые связи, связаться с криминальной компанией, совершать противоправные поступки «назло» родителям. Робкие и неуверенные в себе подростки с заниженной самооценкой, наоборот, не могут нормально социализироваться в обществе – принимать самостоятельные решения, нести ответственность;

■ *либерально-попустительский стиль семейного воспитания*: ребенку в семье позволено все и его поведение не контролируется. Ребенок практически неуправляем, требованиям взрослых не подчиняется. Его поступками руководят желания «Хочу!», «Дай!»; слова «Надо» и «Нельзя» не понимаются. Родители полагают, что со временем ребенок путем опыта проб и ошибок выберет правильную модель поведения, научится различать «плохое и хорошее». Чаще всего в подобных семьях ребенок вырастает эгоистичным, конфликтным, с завышенной самооценкой, не привыкший подчиняться социальным нормам и правилам. Он не научен контролировать себя и свое поведение, подвержен фобиям и депрессиям, склонен к совершению противоправных поступков из-за привычки ко вседозволенности;

■ *гиперопекающий стиль семейного воспитания*: ребенок практически полностью лишен самостоятельности. Начиная с рождения, на многие годы родители излишне заботятся и опекают свое чадо, решают все его проблемы. Ребенок лишается самостоятельности и свободы выбора, в нем подавляется инициативность, воспитывается покорность, беспомощность, безволие. Ребенок вырастает послушным, безответственным, неуверенным в себе, склонным к депрессиям, испытывает трудности в социализации, общении с другими людьми, «маменькиным сыночком». В подростковом возрасте

некоторые дети стремятся вырваться из-под чрезмерного контроля и опеки – проявляют своеволие, агрессию, конфликтуют, лгут. Могут совершать противоправные поступки, чтобы вырваться «из оков родительской любви», совершать побеги из дома; возможна ранняя беременность, имеется склонность к употреблению психоактивных веществ;

■ *отчужденный стиль семейного воспитания*: родители практически не замечают своего ребенка – им глубоко безразлично, есть он или нет; не интересно, что волнует ребенка; ребенка держат на расстоянии, избегая активного общения с ним. Чаще всего такой стиль воспитания наблюдается в неблагополучных семьях, где родители злоупотребляют алкоголем, употребляют наркотики, имеют проблемы в психическом здоровье, когда считают ребенка причиной всех неудач и бед, в т.ч., если ребенок появился в результате изнасилования матери. Ребенок чувствует себя одиноким и несчастным, он не уверен в себе, испытывает трудности в общении, может быть агрессивным. В подростковом возрасте такие дети склонны к побегам из дома, употреблению алкоголя и психоактивных веществ, совершению суицидальных попыток, противоправных действий;

■ *хаотический стиль семейного воспитания*: родителями не выработан единый подход в воспитании ребенка. Как правило, отношение к ребенку зависит от взаимоотношений, настроения родителей. Четких требований и правил в семье не существует, поведение родителей непредсказуемо. Ребенок растет неуверенным, импульсивным, тревожным, агрессивным, конфликтным. К подростковому возрасту не сформированы чувство ответственности и самоконтроля, суждения незрелые. Ребенок склонен к непрогнозируемым поступкам и «выходкам», возможны различные девиации;

■ *демократический стиль семейного воспитания*: родители относятся к ребенку как к полноправному члену семьи, поощряя его инициативность, самостоятельность, учитывая его мнение и потребности. При

этом от ребенка требуется соблюдение установленных правил поведения, ответственность за свои поступки. Ребенок уверен в себе, активен, дисциплинирован, пользуется авторитетом среди ровесников. В семье обстановка взаимного уважения и доверия. Спорные вопросы решаются с помощью убеждения и нахождения компромиссов. Подросток не испытывает проблем в социализации, ответственен, не склонен к различным девиациям. Специалисты полагают, что демократический стиль воспитания является наиболее эффективным.

Однако на выбор стиля семейного воспитания оказывают влияние многие факторы, в т.ч. и личностные особенности родителей и ребенка. Полагаем, что в каждой семье стиль воспитания выбирается индивидуально, часто наблюдается симбиоз нескольких стилей.

По мнению Малышевой Т.Е., некоторые ситуации способствуют возникновению

трудностей в воспитании подростков: ребенок в семье единственный (при прочих равных условиях он скорее вырастет эгоистом и лентяем, нежели ребенок в многодетной семье); когда для ребенка в семье созданы тепличные условия и он отстранен от любой активной деятельности (уборка квартиры, мытье посуды и т.д.). Это нередко приводит к инфантильности и неспособности преодолеть жизненные трудности в критической ситуации [4, с.11].

Знания сотрудником ювенальной полиции о стилях семейного воспитания способствуют пониманию мотивов поступков подростка, объяснению его действий, а также прогнозированию дальнейшего развития ситуации. Изучение влияния стиля и условий семейного воспитания позволяет сотрудникам ювенальной полиции найти индивидуальный подход к личности подучетного, а также взаимодействовать с родителями при осуществлении профилактической работы.

Список использованных источников:

1. Убийство подростка в Актыубинской области: уволен директор школы // Газ. Казахстанская правда. – Режим доступа: <https://kazpravda.kz/n/ubiystvo-podrostka-v-aktyubinskoy-oblasti-uvolen-direktor-shkoly/> (дата обращения 05.09.2024 г.)
2. Доманецкая Л.В. Психология семьи и семейного воспитания: учебное пособие / Л.В. Доманецкая; Краснояр. гос. ун-т им. В.П. Астафьева, 2013. – 212 с.
3. Минияров В.М. Психология семейного воспитания (диагностико-коррекционный аспект). – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. – 256 с. (Серия «Библиотека школьного психолога»)
4. Малышева Т.Е. Деформации ценностно-смысловой сферы несовершеннолетних, состоящих на учете в милиции: автореферат дис. ... канд. псих. наук. – Ростов-на-Дону, 2010. – 23 с. – С.11 (дата обращения: 05.08.2024 г.) – Режим доступа: <file:///C:/Users/User/Downloads/01004884360.pdf>

Сведения об авторе:

Саттарова Альфия Фаритовна — кандидат педагогических наук, начальник Центра по подготовке специалистов по профилактике бытового насилия Актыубинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева, полковник полиции.

Саттарова Альфия Фаритовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы ІІМ Ақтөбе заң институтының Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша мамандар даярлау орталығының бастығы, полиция полковнигі.

Sattarova Alfiya Faritovna — Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Center for Training Specialists in the prevention of domestic violence of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police Colonel.

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЭКСТРЕМАЛДЫ ЖАҒДАЙ КЕЗІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ

Мақалада автор экстремалды жағдай кезіндегі полиция қызметкерлерінің психологиялық тұрақтылығына тоқталып, экстремалды жағдай кезіндегі полицияның өзін-өзі ұстай білу, шешім қабылдай білу және де психологиялық тұрақтылықты басқара отырып, әрекет жасау қимылдарын қарастырады.

Психологиялық жүйенің қалыптасуын көрсететін эмпирикалық деректер, полиция қызметкерлерінің экстремалды және төтенше жағдайларда іс-қимылға тұрақтылығы мен дайындығы талданады. Мақсаты — эмпирикалық ішкі істер органдары қызметкерлерінің психологиялық тұрақтылығы мен қызметтік қызметке дайындығының қалыптасуын бағалау.

Түйінді сөздер: экстремалды жағдай, психология, төзімділік, полиция қызметкері, жұмылдыру, психикалық-логикалық әсер ету.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ СОТРУДНИКОВ ПОЛИЦИИ В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

В статье автор акцентирует внимание на психологической устойчивости сотрудников полиции в экстремальных условиях и рассматривает действия полиции в экстремальных ситуациях, такие как умение вести себя, принимать решения и действовать, контролируя психологическую стабильность.

Анализируются эмпирические данные, отражающие формирование психологической системы, устойчивость и готовность сотрудников полиции к действиям в экстремальных и экстремальных ситуациях. Цель эмпирикалық эмпирическая оценка формирования психологической устойчивости и готовности сотрудников органов внутренних дел к служебной деятельности.

Ключевые слова: экстремальная ситуация, психология, толерантность, полицейский, мобилизация, психолого-логическое воздействие.

PSYCHOLOGICAL STABILITY OF POLICE OFFICERS IN EXTREME CONDITIONS

In the article, the author focuses on the psychological stability of police officers in extreme conditions and examines police actions in extreme situations, such as the ability to behave, make decisions and act while controlling psychological stability.

Empirical data reflecting the formation of a psychological system, the stability and readiness of police officers to act in extreme and extreme situations are analyzed. The purpose of the empirical assessment of the formation of psychological stability and readiness of employees of internal affairs bodies for official activities

Keywords: extreme situation, psychology, tolerance, police officer, mobilization, psychological and logical impact.

Адамның психологиялық тұрақтылығы адамның кез келген өзіне жүктелген кәсіби міндеттерді дағдылы жағдайда ойдағыдай орындауынан көрінеді. Ішкі істер органдары (бұдан әрі – ПО) қызмет-

керлерінің психологиялық тұрақтылығы жөніндегі проблемалар соңғы уақытта елдегі криминогендік жағдайдың едәуір нашарлауына, ұйымдасқан қылмыстың өсуіне, террористік актілердің ұлғаюына,

сондай-ақ сыбайлас жемқорлықтың артуына байланысты аса өзекті болып отыр.

Ішкі істер органдарындағы арнайы бөлімшелердің қызметкерлеріне стресс тудыратын бірнеше факторлар әсер етеді: кәсіби қызметтің шиеленісі және нақты экстремалды жағдайлар, кәсіби міндеттерді шешуде қиындықтар туғызатын, іс-қимылдардың табыстылығына әсер ететін және қызметкерлерден жоғары кәсіби тұрақтылықты, ерекше психологиялық дайындығы, ерекше жағдайларда үйлесімді әрекет ете білуі. Бұдан басқа, органдардағы қызмет тұрақты шектеулермен байланысты, бұл өз кезегінде психологиялық қызметкердің тұрақтылығы.

Экстремалдық деп адамды толық, шекті жағдайға күш пен мүмкіндіктердің кернеуімен күресу және шешу. Төтенше жағдайдың әсері көріністің әртүрлі нысандарына ие болуы мүмкін: а) жүргізу бойынша ұйымдасушылықтың төмендеуі; б) әрекеттер мен қозғалыстың баяулығы; в) қызметтің тиімділігін арттыру.

Төтенше жағдай қысқа мерзімді немесе ұзақ болуы мүмкін. Анықтау барысында адамның қандай да бір кәсіпке жарамдылығын, жеке адамның психикалық процестері мен қасиеттерінің ерекшеліктерімен қатар, оның экстремалды жағдайларда белсенді іс-қимылдар жасауға және сақтауға әлеуетті мүмкіндігін айқындау және ескеру қажет.

Төтенше жағдайға тап болған адам ақпаратты танымдық, бағалау және эмоциялық процестердің ортасында саралайды.

«Өзін-өзі реттеу» ұғымын анықтау. Психологиялық әдебиетте «өзін-өзі реттеу» түсінігі әлі де жеткілікті түрде жалпыланған күйінде қалып отыр. Кез келген тірі затқа тән өзін-өзі реттеу өмірдің әр түрлі нысандарының бейімделуін, сақталуын және дамуын, ал тұтастай алғанда олардың әлеммен өзара іс-қимылының табысты болуын қамтамасыз ететін әмбебап және іргелі қасиетпен сипатталады.

Өзін-өзі реттеудің ең жоғары күрделілігі мен жетілдірілуіне адамның жеке өзі қол жеткізеді. XIX ғасырдың ортасында В.Бернар ішкі ортаның

тұрақтылығы туралы идеяны тұжырымдады, соған сәйкес организм өзінің өмірлік маңызды функцияларын белгілі бір шекте сыртқы ортаның әсерінен сақтай алады. Ол организм туралы тірі машина ретінде «тұйық сақина», «өмірлік шеңбер» қағидаты бойынша түсіндіреді[1]. Бұл идеяны оның шәкірті дамытып, ол У.Кеннонның ашық жүйе ретінде «дененің даналығы» туралы ілімінде өзінің тұрақтылығымды ұдайы қолдаймын.

Жүйеге қауіп төндіретін өзгерістер туралы сигналдарды ала отырып, организм параметрлердің бұрынғы мәндеріне теңгерімді күйге келтіру мүмкін болмайынша жұмыс істеуді жалғастыратын құрылғылар. Оның ашылуы гомеостаз туралы ілім ретінде ғылым тарихына енді.

И.М. Сеченовтің еңбектерімен ұсыныстарды дәйекті қалыптастырудың негізі қаланды. Әртүрлі психикалық құбылыстардың реттеуші сипаты туралы ғалымның айтуынша, өзін-өзі реттеудің нақты тетіктері «жүйке реттеушілері» болып табылады [2]. Психикалық өзін-өзі реттеуді психиканың және психикалық психиканы реттеу құралы, әдісі ретінде реттеу.

Мұндай ажырату психикалық өзін-өзі реттеу құралдарын қолданудың және сол арқылы оларды пайдалану мүмкіндіктерін негізсіз кеңейту немесе тарылту шектерін неғұрлым дәл айқындауға мүмкіндік береді. Өзін-өзі реттеудің мақсаты өзін қалыпты жағдайға келтіру болып табылады. Ол екі деңгейді: гомеоста-тикалық (бейімделу типін; психикалық жағдайды түсіну психиканың функциясы ретінде өзін-өзі реттеу) негізінде қарапайым бейімделуге бастамашылығы субъектінің өзінен шығатын жағдайда және (жоғары деңгей; психикалық өзін-өзі реттеуді психиканы реттеу құралы, әдісі ретінде түсіну).

Психикалық өзін-өзі реттеу құралдары психикалық мүмкіндіктерді оңтайландыруды, қызметтің қолайсыз жағдайларында жеке тұрған жерлерді реттеуді қамтамасыз ететін терінің дамуы мен жетілдірілуіне ықпал етеді. Екі түр де мақсатты жаңарту постының және шешімдер қабылдаудың, оларға қол жеткізу жөніндегі іс-қимылдың, өзін және сыртқы

ортаны, алынған нәтижені талдауды, қойылған міндеттерді түзетуді қамтиды.

ПО болашақ қызметкерлерінің экстремалға кәсіби-психологиялық бар активтік-энергетикалық ресурстарды барабар бағалаумен сипатталады және оларды ұтымды пайдалану және кәсіби экстремалдық жағдайлар; үйлесімді үйлестірілген оңтайлы уәждеу кешенімен сыртқы уәждер мен қаралып отырған кәсіби қызметке барабар уәждемелік доминанттар; орнықты және барабар өзін-өзі бағалаумен; мүмкін экстремалды жағдайларды когнитивтік бағалау және тиісті мінез-құлық стратегияларын әзірлеу қабілеттілігі; стрессогенді және экстремалды жағдайларда эмоционалды-ерікті өзін-өзі реттеу жатады.

Құқық қорғау органдары қызметінің практикасы: топтың агрессивті әрекеттері мен теріс пайдалануларына белсенді және ақылға қонымды әрекет ету үшін және бұл ретте ПО қызметкеріне қалыптасқан жағдайды, тек психикалық және физикалық күш-жігерді ғана емес, сондай-ақ адамның топтағы мінез-құлқының ерекшеліктерін, оның қалыптасу тетігін және әрекет ету бейнесін, тәртіпсіздікке қатысушылардың әрбір түрінің рөлін, олардың іс-әрекеттерінің стереотиптерін және т.б. білу қажет.

Топ – мақсаттардың ортақтығы мен біртұтас ұйымдастырушылық-рөлдік құрылымымен, бірақ өзара ортақ назар аудару орталығы мен эмоциялық жай-күйімен байланысқан.

Азаматтардың бұқаралық іс-шараларын жүргізу жағдайларында ПО қызметкерлерінің жария мінез-құлқын жетілдіру қажеттілігі соңғы жылдары ұдайы өсуде. Бұл саяси, экономикалық, әлеуметтік және рухани өзгерістерден туындады. Азаматтық қоғамның қалып-тасуына, халықтың құқықтары мен бостандықтарының қамтамасыз етілуіне елеулі әсер ететін адамдардың өмірі. Осы процестер шеңберінде ПО-да соңғы кезекте имидж бөлімшелерінің әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік деңгейін арттыру, халық алдында полиция қызметкерінің жағымды имиджін қалыптастыру.

Экстремалдық жағдай туындаған кезде ПО қызметкерлеріне көптеген ұсынымдар бар. Олардың қарулы қақтығысқа қатысуы кәсіби қызметтегі стресстік жағдай болып табылады және оқыс оқиғадан кейін мынадай типтік психологиялық реакциялармен көрінеді:

- стрессті жоққа шығару;
- оқиға туралы естелікпен;
- заңдық салдардан қорқу;
- жұмысқа деген қызығушылықты жоғалту және басқалар.

Сонымен қатар, әрбір тұлғаға қатысты мәселе, тұлғаишілік немесе тұлғааралық қақтығыс, дағдарыс сезімі күйзеліске әкелмейді. Стресске төзімділік маңызды интеллектуалды, ерікті және эмоционалды жүктемелерге (адамның психикалық тұрақтылығы) төзуге мүмкіндік беретін тұлға сапасының жиынтығымен анықталады; өзінің қызметтік міндетін атқару психосоматикалық жағдайына байланысты; тұрақты дүниетанымға ие болу; белгілі бір әлеуметтік рөлді орындау және белгілі бір мәдениет деңгейіне ие болу, өз қоғамының (тұлғаның психологиялық тұрақтылығы) [3].

Құқық қорғау органдары қызметінің тәжірибесі туралы материалдарды талдау: агрессиялық әрекеттер мен теріс пайдалануларға салқын қанды және ақылға қонымды жауап беру үшін және бұл ретте қалыптасқан жағдайды тиянақты ескеру үшін ПО-ның психикалық және физикалық күш-жігер, сондай-ақ адамның топтағы мінез-құлқының ерекшеліктерін білу, оның қалыптасу механизмі мен әрекет ету бейнесі, тәртіпсіздікке қатысушылардың әрбір түрінің рөлі, олардың стереотиптері төтенше жағдайлардағы әрекеттер және т.б. болып табылады.

Мақаламды қорытындылай келе, полиция қызметкерлері экстремалды жағдай кезінде өзін психологиялық тұрғыда басқара білуі керек және экстремалды жағдайда стресске түспеу, дұрыс шешім қабылдай отырып, алғашқы әрекетті жасай білу қажет. ПО қызметкерлері төтенше жағдай кезінде төтеп беруге дайын болуы керек.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Машекуашева М.Х. Морально-психологические аспекты профессиональной деятельности сотрудников ОВД // Право и общество в условиях глобализации: перспективы развития: сб. тр. / под ред. В.В. Бехер. Саратов, 2013. 208 с.
2. Ноздрачев А.Д., Пастухов В.А. Гениальный взмах физиологической мысли. К 170-летию со дня рождения И.М. Сеченова // Природа. 1999. № 11.
3. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: учеб. пособие. М., 2001. С. 287
4. Бисенова Т.Е. «Жас қызметкерлерді қызметтік іс-әрекет жағдайларына бейімдеу». «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы. №3 (4) 2021. Б.19.

Автор туралы мәлімет

¹**Такетова Кенже Дүйсенбекқызы** — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының кәсіби психологиялық даярлық кафедрасының оқытушысы, полиция майоры.

Такетова Кенже Дуйсенбековна — преподаватель кафедры профессионально-психологической подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букембаева, майор полиции.

Taketova Kenzhe Duisenbekovna — is a lecturer at the Department of Professional and Psychological Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, a police major.

¹Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты,
Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы.

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Мақалада ІО қызметкерлерінің мінез-құлық психологиясы туралы айтады. Автор қарым-қатынас барысында қолданылатын мінез-құлық дағдылары және олардың қолданылуы, темпераменттің түрлері, адам мінезінің қалыптасу ерекшеліктері, жалпы мінез-құлық-субъективті психологиялық қасиеттер мен ерекшеліктер жиынтығы туралы зерделеніп, талдау жасалған.

Түйінді сөздер: психология, мінез-құлық, сангвеник, мелонхолик, флегматик, холерик.

ПСИХОЛОГИЯ ПОВЕДЕНИЯ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

В статье рассказывается о психологии поведения сотрудников ОВД. Автором изучены и проанализированы поведенческие навыки, применяемые в процессе общения, их применение, виды темперамента, особенности формирования характера человека, совокупность общих поведенческо-субъективных психологических качеств и особенностей.

Ключевые слова: психология, поведение, сангвеник, мелонхолик, флегматик, холерик.

PSYCHOLOGY OF BEHAVIOR OF EMPLOYEES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

The article describes the psychology of behavior of police officers. The author has studied and analyzed the behavioral skills used in the process of communication, their application, types of temperament, features of human character formation, a set of common behavioral and subjective psychological qualities and characteristics.

Key words: psychology, behavior, sanguine, melancholic, phlegmatic, choleric.

Психологияда мінез-құлық – бұл адамның өмір салтын, реакциясын, мінез-құлық мен әдеттерін анықтайтын ерекшелік болып табылады. Мінез – грек тілінен алғанда «мөр», «сызық» деген мағынаны білдіреді. Мінездің қалыптасуы әртүрлі жағдайда жүзеге асырылады. Олар: отбасында, ұжымда, достарының арасында және т.б. орталарда көрінеді.

Қазіргі таңда полиция қызметкері болу үшін білімділікпен қатар сыпайы, қажырлы мінез-құлық та қажет болып табылады. Себебі: әр адам ұжымдағы ортаға білімімен қатар, мінез-құлық психологиясымен қалыптасады. Полиция қызметкері адамдармен қарым-қатынас барысында өзін-өзі ұстай алмаса және дөрекі қылықтар көрсетсе, ол оның мінезінің тұрақсыздығын көрсетеді. Сондай-ақ мінез құлықты темпераментпенда ажыратуға болады. Мінез-құлық – қоғамда пайда болып қалыптасады. Қоғамға тән

белгілер әр адамның мінезінде, оның мүддесі, қабілеті, сезіміне қарай әртүрлі айқындалуы, яғни «ішкі жағдайлар» (С.Л.Рубинштейн) арқылы барлық сыртқы әрекеттер сыртқа көрініп, жеке тұлға құрайды. Мінез-құлықтағы жеке және жалпы бірлікті құрайды. Адамның мінез-құлық, сонымен қатар, бір мезгілде «тұрақты» және «өзгермелі» болып табылады. Бір жағынан, әр жеке адамның өмір жолына өзіндік ерекшелігі мінез-құлықның жеке белгілерімен айқындалуының әралуандылығын қалыптастырады. Екінші жағынан, бірдей қоғамдық жағдайда өмір сүретін адамдардың өмірінің жалпы жағдайлары мінез-құлықның жалпы белгілерін қалыптастырады. Мінез-құлықның физиологиялық негізі бір жағынан – нерв жүйесінің түрі, екіншіден – сыртқы әсер ықпалынан пайда болатын уақытта байланыстар жүйесі. Мінез-құлықты

темпераментпен бірлестіруге болмайды және сонымен бірге олар тығыз өзара байланысты. Темперамент мінез әсерінен сапалы өзгеруі мүмкін, темперамент мінезін белгілерін жақсартады, оларға өзіндік нышан береді; мінез-құлқы эмоциялық сезімталдықты тұлғаның мазмұнды жағына, оны ерігіне және бағытына бағындырып, темпераментке терең әсер ете алады. Мінез-құлқының басқа жақтары: интеллект, арнайы қабілетпен өзара байланысты. Адамның мінез-құлқы көп қырлы және сан алуан. Сонымен бірге, ол – біртұтас. Тұтастылық кіші және белсенділігі жағынан өзекті, тұрақты, басым белгілерімен қол жеткізіледі. Адамның мінез-құлқының құрылымында тұлғаның шындыққа әртүрлі қатынасын бейнелейтін бірнеше топ белгілері бар.

Темперамент бұл – полиция қызметкерінің түйсігі мен мінез-құлықтың жүру қарқынын анықтайтын дара ерекшеліктері болып табылады. Темперамент адамның іс-әрекетінде, мінез-құлқында және қылықтарында аңғарылады және сыртқы пішінінен байқалады. Темпераменттің қасиеті адамның басқа психикалық ерекшеліктерімен салыстырғанда ерекше тұрақты және әр уақытта да болады.

Темпераменттің әрбір түрлеріне тоқталып психологиялық сипаттама беретін болсақ:

1. Холериктер ашушаң мінезді болып келеді. Бұл темперамент өкілі шапшаңдылығымен, ұстамсыздығымен, тым қозғалғыштығымен ерекшеленеді. Оларда психикалық процес шапшаң өтеді. Сонымен қатар, төзімділігі нашар болады. Қарым-қатынас барысында агрессивті, шамданғыш болып келеді. Холерик болған жерде дау-жанжалдар жиі болады.

2. Флегматик салқын қанды болып келеді. Флегма – әлсіздік, іс-әрекет жасамауға бейімділік танытады. Бұл темпераменттің өкілі өте баяу, асықпайды. Қалыпты жағдайды ұнатады. Өзгерістерді ұнатпайды. Сонымен қатар, қарым-қатынас барысында орынсыз сөйлемейді, керек жерде тіл табыса алады, тез ашуланбайды, ұрыс-керістен аулақ жүреді. 3. Сангвеник еті тірі, мінезі ашық, қабылетті, қозғалғыш болып келеді. Бұл темпераменттің өкілі ақкөңіл және

қызуқанды. Басқа адамдармен тез тіл табысады.

4. Меланхолик өте баяу жүреді. Ол өте тез шаршайды, сезімтал, реніштерін іште сақтап, оларды көп ойлай береді. Тұйық таныс емес адамдармен сөйлеспейді. Көпшіліктің ортасында болғанды ұнатпайды.

Жалпы мінез-құлық – субъективті психологиялық қасиеттер мен ерекшеліктер жиынтығы болып табылады. Мінез адамды жан-жақты қырларынан сипаттап көрсетеді. Яғни ұжымда немесе көпшілік ортада өз-өзін басқара алмаған адамды сырт-келбеті арқылы да мінезін анықтап жатады. Адам бойындағы қадір-қасиет мінез арқылы бағаланады. Мінезбен іс-әрекет тығыз байланысты. Әртүрлі іс-әрекеттердің жүзеге асуы адам бойындағы қылықтар мен икемділікке байланысты. Себебі адам түрлі қиыншылықтарға ұшырап, сол мәселеден жеңіл шығудың тәсілдерін қарастырады. Осындай жағдайлар адам бойындағы ұнамды қасиеттердің пайда болуына ықпал етеді. Мінездің ұнамды қасиеттері дағдыға айналады. Сөйтіп, іс-әрекеттің жемісін сезініп, күш-қуатымен қабілетіне деген сенім артады.

Бірақ мінез ерекшеліктерінің қалыптасуында биологиялық факторлардан гөрі тәрбиенің рөлі күшті. Бұл жөнінде академик И.П. Павлов: «адамның мінез-құлқының бейнесі нерв жүйесінің туа біткен қасиеттеріне ғана байланысты болып қоймайды. Сонымен бірге, организмнің жеке өмір сүру барысында болатын ықпалдарға да байланысты, демек, кең мағынасында айтқанда, үнемі тәрбиелеу немесе үйрету жұмыстарына да байланысты болады».

Профессор А.М. Столяренконың анықтамасы бойынша «жеке тұлғаны тәрбиелеуде жеке тұлғаның мәнінің маңызды аксиологиялық (қиындылық) құрамдас бөлігі, өмірлік және мінез-құлық мағыналары, мағыналары, құндылықтары, тілектері, іс-әрекеттер мен өмірдегі қатынастар мен таңдаулар жүйесі, оның педагогикалық қасиеті әсер етеді»[1]. Психологтар адамның мінезін құрайтын сипаттамалардың үш тобын ажыратады: 1. Адамның өзіне деген көзқарасы. Бұл

қасиеттер оң (ішкі қадір-қасиет, мақтаныш, өзін-өзі сынау, қарапайымдылық, өзін-өзі бағалау) және теріс (бос әурешілік, менмендік, мақтаныш, реніш) болуы мүмкін.

2. Адамның басқаларға қатынасы. Позитивті қасиеттерге жауаптылық, құрмет, қарым-қатынас, сезімталдық, көмек көрсетуге дайын болу, командада жұмыс істей білу және әдептілік жатады. Ал жағымсыз сипаттамаларға жансыздық, басқаларды менсінбеу, снобизм, дөрекілік, немқұрайлылық, оқшаулану, қатыгездік және индивидуализм жатады.

3. Адамның өз жұмысына және қызметіне қатынасы. Оң қасиеттерге еңбекқорлық, белсенділік, жауапкершілік, шығармашылық, шығармашылық ойлауға бейімділік және бастамашылық жатады. Ал жағымсыз қасиеттерге жалқаулық, жауапсыздық, бастамашылық, кейінге қалдыру және пассивтілік жатады.

Адам мінезінің қалыптасу ерекшеліктері

Философтар ұзақ уақыт бойы мінез адамның туа біткен қасиеті деп тұжырымдады. Бұл дегеніміз, туылған кезде адамда белгілі бір қасиеттер жиынтығы бар, олар қалыптасу процесінде өзгеріссіз қалады. Алайда, қазіргі уақытта бұл көзқарас бұдан былай сақталмайды. Қазіргі ғылым кейіпкердің өмір бойы қалыптасатынын және қоршаған орта, тәрбие, әлеуметтік тиістілік, кәсіби қызмет және т. б. сияқты көптеген факторларға байланысты екенін дәлелдеді.

Еңбек тәрбиесі, жеке мысал, физикалық даму, моральдық-этикалық тәрбие, әдеттердің дұрыс қалыптасуына әсер етеді. Жасына қарамастан, мінездің қалыптасуы мәдени құндылықтарды, идеологияны, қоғамдық пікірді, әдебиетті, теледидарды және т.б. қамтитын ақпараттық өрістің әсеріне ұшырайды. Мінезге үш негізгі фактор әсер етеді: физиологиялық, әлеуметтік және жеке.

Полиция қызметкері азаматтармен қарым-қатынас жасауы кезінде сыйлы, шыдамды және кәсіби болуы өте маңызды. Осындай мінез-құлық қоғамның полицияға деген сенімін сақтауға, қауіпсіздік деңгейін арттыруға және бүкіл мамандықтың қолайлы

имиджін қалыптастыруға көмек-теседі. Нәтижесінде, полиция қызметкерінің азаматтармен кәсіби қарым-қатынасының психологиялық аспектісі – әртүрлі адамдарға дұрыс көзқарас табу, қоғамдағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету және азаматтардың құқық қорғау органдарына деген сенімін сақтайды. ПО қызметкерлері өздерінің қызметіне байланысты басқа-рылмайтын, агрессивті, жасырын сипаттағы қылмыстармен айналысатын, билік өкіл-деріне дұшпандық қатынастағы әртүрлі әлеуметтік тұрғыдағы контингентпен жұмыс істеуге тура келеді. Кәсіби қызметті талдау кезінде, қызметкердің барлық әрекеттері ұйымдық жүйенің ішінде де, сыртында да адамдармен көптеген іскерлік және тұлға аралық байланыстармен бірге жүреді, оқиғалардың тез өзгеруімен, орындалатын әрекеттердің алуан түрлілігімен сипатталады [2].

Полиция қызметкерлері өздерінің міндеттерін атқару ерекшелігіне байланысты барынша тиімділікпен құқық-бұзушылар мен азаматтарға, жиналған топтың дүрбелең көңіл-күйіне заңдылық аясында әсер етіп, қылмыстарды ескерту, жолын кесу, сонымен қатар, халықтың әлеуметтік-пассивті бір бөлігін одақтас ете білуі керек [3, 68].

Ұйымның өзегі – қызметкер. Қызметкерлердің мінез-құлқы әр алуан, әр адам жеке тұлға екенін ескеріп, оның тұлғалық ерекшелігі мен қызметі, ұйымның дамуына қосатын үлесі арасындағы байланысты басқару аса маңызды. Қарамағындағы қай қызметкер қандай мінез-құлық көрсететінін, ол жалпы ұжымның қызметіне қалай әсер етіп, ұйымның табысқа жетуіне немесе кері ықпал ететінін білу – әр басшының міндеті. Ұжымды дұрыс басқару, қызметкерлер мотивациясын арттыру, оған кері әсер ететін кертартпа элементтерді анықтау, олармен жұмыс істеу, үздік мінез-құлық үлгілерін анықтап, оларды ынталандыру – психология, әлеуметтану және менеджмент тоғысындағы ілімді меңгеруді талап ететін күрделі жұмыс [4].

Іскерлік қарым-қатынас түрлері:

- Күнделікті қызметтік байланыс, кездесулерді, келіссөздерді, кеңестерді, қабылдауларды қоса алғанда;

- Нақты қарым-қатынас, іскерлік азаматтармен байланыс;

- Экстремалды қарым-қатынас, соның ішінде жанжал жағдайлары мен экстремалды ортадағы қарым-қатынас[5, 96 б].

Мінездің түрлері:

Психологияда жіктелген кейіпкерлердің бірнеше түрлері бар. Ең көп таралғандардың бірі – американдық психоаналитик Александр Лоуэннің типологиясы. Мінездің әр түрінің өзіндік ерекшеліктері мен сипаттамалары бар.

Ауызша түрі. Бұл түрі көңіл-күйдің күрт өзгеруімен және басқаларға тәуелділікпен сипатталады. Мұндай типтегі адамдар меланхолия мен депрессияға бейім, бас тартудан қорқады және өзін-өзі бағалауы төмен.

Мазохистикалық сипат түрі азапқа деген сүйіспеншілікпен және өте жоғары сезімталдықпен анықталады. Бұл типтегі адамдар өздеріне сенімді емес, тұйық және түйсігі бар.

Мінездің истерикалық түрі жоғары амбицияға ие және оның мінез-құлқы мен іс-әрекетін басқара алады. Бұл типтегі тұлғалар Тәкаппар, ұтымды ойлауға және оларды ұстап тұру мүмкіндігімен дамыған эмоцияларға ие.

Қорытынды. Мінездің шизоидтық түрі өзін-өзі бағалаудың өте төмен деңгейімен, эмоцияларды бақылаудың болмауымен және олардың жеткіліксіздігімен анықталады. Мұндай типтегі адамдар аффективті бұзылулардан зардап шегуі мүмкін. Мінездің психопатиялық түрі үстемдік етуді қалайды және мазасыздықты арттырады. Бұл типтегі тұлғалар жағдайды бақылауға, сондай-ақ басқалардың алдындағы имиджге алаңдайды. Нарциссистік мінез-құлық түрі

өзіне деген сенімділік пен амбицияға ие. Алайда, агрессивтілік, тәкаппарлық пен табандылық та бар.

Сонымен қатар, кейіпкерлердің типологиясы бар, ол адамдарды гипертимиялық, дистимді, қозғыш, кептеліп қалған, мазасыз және демонстрациялық тұлғаларға бөледі. Гипертимиялық тип өте көпшіл, көптеген бастамалары мен жігерлілігімен сипатталады. Алайда, мұндай адамдар оңай шығады. Мінездің дистимдік түрі өмірге өте пессимистік көзқараспен қарайды. Мұндай типтегі адамдар шектеулі достарымен интроверт болып табылады. Олар баяу, шешім қабылдау қиын және әділеттілік сезімі жоғары. Мінездің қозғыш түрі билікке ие және жанжалды жағдайларды жақсы көреді. Бұл типтегі адамдар қозған кезде ашуланшақ және агрессивті, бірақ тыныш болған кезде педантикалық болады. Кептеліп қалған мінез түрі тәкаппар және ағартушылық болып табылады. Бұл типтегі адамдар өздеріне де, басқа адамдарға да жоғары талаптар қояды. Мазасыз мінез түрі өзіне деген сенімсіздікпен, даулар мен қақтығыстардан қорқумен және үнемі қолдау іздеумен сипатталады.

Кей адамдар қандайда бір жағдайда өзін қалай ұстау керектігін де білмей жатады. Сондықтан әрбір адамның, жеке тұлғаның мінезін алдын ала болжай білу дегеніміз – үлкен бір қасиет деп айта аламын. Егерде психологияны адамның мінезін полиция қызметкері жетік меңгерген болса, жетістіктерге жетеді.

ПО қызметкерлерінің қызмет барысында өзіне қажет тұлғалардың темпераментін, мінез-құлқын оның өмірге деген көзқарасын анық білуі қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Алимжанов А.// Педагогикалық процестегі тәрбие // «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, № 1(10), 2023.- Б.58.
2. Марьян М.И., Касперович Ю.Г., Петров В.Е. и др. Психологическое обеспечение формирования и развития культуры общения и коммуникативной компетентности у сотрудников органов внутренних дел: Учеб.метод. пос. / Под ред. В.Л. Кубышко. — М., 2007.
3. Насиновский В.Е. Тактика задержания вооруженных преступников в жилых помещениях. — М., 1978.
4. <https://civilcenterelorda.kz/kk/library/190/1525/>

5. Жукаева Ж.А. Служебно-деловое общение — показатель культуры сотрудника полиции. «Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, № 1(6), 2022.-Б.96.

Автор туралы мәлімет:

Шамганова Ақмарал Ерболатқызы — Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының Кәсіби-психологиялық даярлық кафедрасының оқытушысы полиция капитаны.

Шамганова Акмарал Ерболатовна — преподаватель кафедры профессионально-психологической подготовки Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М.Букембаева, капитан полиции.

Shamganova Akmaral Yerbolatovna — teacher of the Department of Professional and Psychological Training of the Aktobe Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbayev, police captain.

-
- Шетелдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі
 - Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран
 - Experience in law enforcement activities in foreign countries

Күмісбеков С.К.¹, Есенгельдиев Ж.Б.²

^{1,2}Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу мәселесі барлық мемлекеттер үшін өзекті, өйткені барлық мемлекеттер осы проблемаға тап болады.

Мақалада кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алудың шетелдік тәжірибесі қарастырылады. Авторлар шетелдік мемлекеттердің кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алумен күрестің әдістерін талқылайды.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған негізгі бағдарламаларға талдау жасалады. Зерттеліп отырған тақырып бойынша құқық қорғау органдарының жұмысын ашып көрсетеді.

Түйінді сөздер: кәмелетке толмағандар, профилактика, құқық бұзушылық, шетелдік тәжірибе, әкімшілік қызмет.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Проблема профилактики правонарушений несовершеннолетних актуальна для всех государств, так как с этой проблемой сталкиваются все государства.

В статье рассматривается зарубежный опыт профилактики правонарушений среди несовершеннолетних. Авторы обсуждают методы борьбы зарубежных государств с предупреждением правонарушений среди несовершеннолетних.

Проводится анализ основных программ, направленных на профилактику правонарушений среди несовершеннолетних. Раскрывает работу правоохранительных органов по исследуемой теме.

Ключевые слова: несовершеннолетние, профилактика, правонарушения, зарубежный опыт, административная деятельность.

FOREIGN EXPERIENCE IN THE PREVENTION OF JUVENILE DELINQUENCY

The problem of preventing juvenile delinquency is relevant for all States, as all States face this problem.

The article examines the foreign experience of preventing juvenile delinquency. The authors discuss the methods of struggle of foreign countries with the prevention of offenses among minors.

The analysis of the main programs aimed at the prevention of juvenile delinquency is carried out. Reveals the work of law enforcement agencies on the topic under study.

Keywords: minors, prevention, offenses, foreign experience, administrative activities.

Мемлекеттер өздерінің дамуының әртүрлі кезеңдерінде кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу проблемасына тап болды. Құқық бұзушылықтармен күресу саясаты мен әдістері қалыптасқан әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайға байланысты өзгерді.

Осы себепті тарихи-құқықтық тәжірибені және оны қазіргі жағдайда практикалық қолдану мүмкіндіктерін талдау қажет болып көрінеді.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу мәселесін зерттеу кезінде отандық тәжірибеге ғана

емес, осы саладағы шетелдік әзірлемелерге де жүгіну қажет.

Әртүрлі кезеңдердегі кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алудың тарихи аспектілерін зерттеген ғалымдар: Н.М.Абдиров, М.К.Интыкбаев, М.А.Қызылов, А.А.Ескендиров, И.В.Щепалин және т.б.

Көптеген зерттеушілер кәмелетке толмаған қылмыскерлердің істері бойынша сот ісін жүргізуге және оның ерекшеліктеріне қатысты байланысты тақырыппен айналысты. Кеңес мемлекетінің кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу саласындағы тәжірибесіне тоқталып кетейік. Дәл осы кеңестік кезеңде кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарына қарсы күрестің негізгі ұйымдық-құқықтық нысандары құрылды және тәжірибеде сыналды [1, 118 б.].

Кеңес заңнамасы қылмыстық ықпал ету шараларынан алдын алу және тәрбиелеу шараларының басымдықтарын жариялады. Кеңес өкіметінің кәмелетке толмағандарға тікелей қатысты алғашқы заңнамалық актісі 1918 жылғы 14 қаңтардағы «Кәмелетке толмағандарға арналған комиссиялар туралы» жарлық болды. Құжат кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға арналған соттар мен түрмеде отыруды толығымен жойды [2]. Нәтижесінде 17 жасқа толмаған кәмелетке толмағандар туралы істерді халық комиссариатының өкілдерінен, халық ағарту және әділет халық комиссариат-тарынан тұратын кәмелетке толмағандар туралы арнайы құрылған комиссиялар қарады. Осы Жарлықпен 17 жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі алынып тасталды. 1918 жылғы 14 қаңтардағы жарлықпен кәмелетке толмағандардың жауапкершілігі туралы одан әрі заңнаманы қалыптастыру негізі қаланды.

1921 жылғы 23 қыркүйектегі жарлықпен «Балалар әлеуметтік инспекциясы» туралы ереже бекітілді. Онда әлеуметтік инспекцияның міндеті қолөнер, зауыт және басқа да кәсіпорындар мен мекемелерде, сондай-ақ отбасыларда балалардың панасыздығымен, қайыршылықпен, жезөкшелікпен, құқық бұзушылықтармен, балаларды қанаумен және оларға қатыгездікпен күресу болып табылатындығы көрсетілген [3].

Осы инспекциялар кезінде құрылған балаларды қабылдау-бөлу пункттері кәмелетке толмағандарды қолайсыз ортадан дереу алып қоюға мүмкіндік берді. Осы жерлерге орналастырылған жасөспірімдердің жеке басын зерттеу негізінде оларды орналастыру және тәрбиелеу бойынша одан әрі шаралар туралы мәселе шешілді.

1918 жылы Сібір, Орал және Түркістан Әділет комиссарларының съезінде қылмыстық әрекетті жасаған кәмелетке толмағандарға арналған колониялар туралы аймақтық ереже қабылданды. Осылайша кейбір аймақтарда кәмелетке толмағандарға арналған колониялар ашылды. Ал алғашқы жас қылмыскерлерге арналған алғашқы колониялар 1846 жылы Массачусетс штатында және 1854 жылы Англияда ашылды.

1935 жылы 31 мамырда КСРО Халық Комиссарлары Кеңесі «Балалардың панасыздығы мен қараусыздығын жою туралы» арнайы қаулы қабылдады, оған сәйкес полиция органдарының құрамында кәмелетке толмаған құқық бұзушылармен тікелей жұмыс істейтін мамандандырылған бөлімшелер құрылуы керек еді. Осы кезден бастап ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандар істері жөніндегі бөлімшелері пайда болды.

Жаңадан құрылған милиция қызметінің негізгі міндеті кәмелетке толмағандардың қараусыздығы мен құқық бұзушылықтарының алдын алу, оған ықпал ететін себептерді анықтау және жою, балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау болды. Уақыт өте келе қызметтің атауы өзгерді. Ол балалар милициясы бөлмесі, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі инспекция, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі бөлімше деп аталды. Кеңес мемлекетінің пайда болуы мен дамуының басында (1918-1940 жж.) кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарымен күресудің негізгі құралы профилактикалық іс-шараларды іске асыру болды, оған мыналар жатады:

- панасыздық пен қараусыздықты жою;
- отбасындағы балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеудің қалыптан тыс жағдайларын жою;
- халықтық білім беруді дамыту;

- мектептерде тәрбие жұмысын жақсарту бойынша шаралар кешенін жүзеге асыру;

- жасөспірімдердің кең контингентін өндіріске орналастыру және бекіту және т. б.

Мұндай алдын алу шаралары кәмелетке толмаған құқық бұзушыны түзетуге және қайта тәрбиелеуге, ал болашақта оны әлеуметтік бейімдеуге бағытталған. Оқытуды өнімді еңбекпен, адамгершілік, физикалық және эстетикалық тәрбиемен байланыстыратын бірегей жүйе құрылды. Жұмысшы ұжымдардың қамқорлығы, комсомолдың қиын жасөспірімдердің өміріне қатысуы кәмелетке толмаған құқық бұзушыларды қайта тәрбиелеу міндеттерін сәтті шешуге көмектесті. Түрмелерде билік еткен жас қылмыскердің қылмыстық ортаға әсері алынып тасталды. Дәл осы кезеңде кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарына қарсы күрестің негізгі ұйымдық-құқықтық нысандары құрылды. Ол көбінесе олармен күресу шаралары жүйесінің кейінгі дамуын анықтайды.

Ауыр экономикалық жағдайлар, елдегі тұрақсыз жағдай, педагогикалық кадрлардың болмауы кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың алдын алу және қайта тәрбиелеу жүйесінің дұрыс дамуына мүмкіндік бермеді. Өздігінен құрылған қайта тәрбиелеу жүйесі ерекше болды. Жасөспірімдерге білім алуға, тәрбиелеуге мүмкіндік берді, оларды практикалық сабақтарды оқыту және жалпы интеллектуалды дамуды кеңейту арқылы жұмыс өміріне дайындады.

1924 жылы Ұлттар Лигасы Женева қабылдаған бала құқықтары декларациясында халықаралық деңгейде алғаш рет балалардың құқықтары (соның ішінде құқық бұзушылықтардың алдын алу шеңберінде) анықталды. Алайда ол кезде балалардың құқықтары негізінен құлдыққа, балалар еңбегіне, балалар саудасына және кәмелетке толмағандардың жезөкшелігіне қатысты шаралар аясында қарастырылды.

1971 жылы Ұлыбританияның ішкі істер министрлігі барлық полиция басшы-ларына хат жолдады, онда полиция бөлімдерінде еріктілер бөлімдерін құру ұсынылды. Мұндай бөлімдердің Штаттары полиция күштерінің 2% құрауы керек. Басқа полиция бөлімшелерінің қызметкерлеріне де

қолданылатын осы бөлімдердің жалпы міндеттеріне мыналар жатады:

- балалардың мінез-құлқы мен тәрбиесін бақылауды жүзеге асыру үшін жұртшылық пен ата-аналарды тарту бойынша іс-шаралар;

- жастармен, шіркеумен және басқа ұйымдармен байланыс орнату;

- мектептерде әңгімелер өткізу;

- кәмелетке толмағандармен және басқа тұрғындармен полицияның функция-лары мен міндеттері туралы түсіндіру жұмыстарын жүргізу, оның қызметімен танысу;

- полиция кадрларын іріктеу, жастарды полицияда жұмысқа тарту, жұртшылық пен кәмелетке толмағандарды құқық бұзушылықтардың алдын алуға тарту бойынша «арнайы полиция күштерінің» жұмысын жолға қою.

Ұлыбританияда полиция қызметкеріне кіретін жастар жөніндегі бюро құрылған. Олардың негізгі атқаратын жұмыстары мыналар:

- құқық бұзушылықтарды тіркеу (әрбір кәмелетке толмаған адамға есеп картасы жасалады);

- кәмелетке толмаған құқық бұзушылардың полиция картотекасын тексеру, оған өзгерістер енгізу;

- қажетті ақпаратты алу үшін әртүрлі ұйымдарға бару, соның ішінде ата-аналармен кездесу;

- құқық бұзушы жасөспірімді, оның ата-анасын қабылданған ықпал ету шаралары туралы хабардар ету.

Ұлыбританияда мектеп пен полиция арасындағы ынтымақтастықты нығайту үшін жұмыстар жүргізіледі. Жастарға тәртіпті сақтаудың принциптері мен функцияларын түсінуге көмектесу өте маңызды. Балалардың полицияның міндеттері мен рөлін, оның өкілеттіктерін, жұмыс принциптері мен әдістерін, есептілігін түсіну үшін қажетті әңгімелерді, сабақтарды, пікірталастарды ұйымдастыру және өткізу үшін полицияның мектептерге алдын ала жоспарлаған сапарлары жасалады. Оқушылар кез келген сұрақтарды қойып, полицияға сын айта алады.

Полиция мектепке балалардың қауіпсіздігі туралы ақпарат беретін материалдар, брошюралар, төсбелгілер

жеткізіліп, шарлар үнемі жеткізіліп тұрады [4, 21 б.].

1983 жылы маусымда Франция Премьер-Министрінің Жарлығымен құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі Ұлттық кеңес құрылды. Кеңесте баланың құқықтарын сақтаудың маңыздылығын ерекше атап өтілді. Кеңесте профилактикалық жұмысқа артықшылық беру, мүдделі тараптар, негізінен мамандар, ата-аналар мен жасөспірімдер арасындағы ынтымақтастық мүмкін болған кезде мәселелерді соттан тыс шешуді ұсынды.

Канадада жас қылмыскерлер мен қорғауға мұқтаж кәмелетке толмағандарға қатысты профилактикалық бағдарламалардың өте үлкен спектрі бар. Жастармен жұмыс істеудегі басты рөл әртүрлі мемлекеттік органдарға қарағанда ерекше жұмыс әдістері мен инновациялық жобаларды ұсынатын қоғамдық ұйымдардың еркіндігі мол. Жастардың нақты қажеттіліктеріне жауап беретін және алдын-алудың тамаша институты болып табылатын Жастар үйлері бар. Бұл орталықтардың мамандары жасөспірімдерді мұқият тыңдайды, содан кейін оларды басқа қызметтерге жібереді, еріп жүреді және түрлі мәдени-спорттық іс-шаралар өткізеді.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Еуропаның көптеген елдерінде Street Work кәмелетке толмаған құқық бұзушылармен көшеде жұмыс істеу әдісі қолданылды. Оның тұжырымдамасы АҚШ-та жасөспірімдер көше бірлестіктерімен, топтарымен және жастар топтарымен жұмыс істеуге арналған. Профилактикалық жұмыстың негізі болып табылатын көшедегі консультациялық мобильді жұмыс тұжырымдамасы бүкіл әлемде әртүрлі атаулармен қолданылады. Ұлыбританияда бұл әдіс «Detached Youthwork», Нидерландыда «Street Cornet Work», Швецияда «Gassenarbeit» және Германияда «Travailleurs», яғни «жастармен мобильді жұмыс» деп аталады. 90-шы жылдары Street Work әдісі Шығыс Еуропа елдерінде де қолданыла бастады.

Жасөспірімдерде құқықтық сананы тәрбиелеудің жаңа әдістерін іздеу және кәмелетке толмағандардың құқықбұзушылықтарының алдын алу шеңберінде АҚШ-та осындай жұмысты жүргізу тәжірибесі үлкен қызығушылық тудырады.

Американдық мектептер бағдарламасында әділет жүйесінің негіздерін зерттеу қарастырылған.

Аризона штатында сабақтар «оқу соты» түрінде өткізіледі. Мектепте жұмыс істейтін полиция қызметкерінің, сынып жетекшісінің және оқушылардың функцияларын анықтайтын нұсқаулықтар жасалды. Оқушылар арасында полиция, адвокаттар, куәгерлер, алқабилер, судьялар, журналистер және т.б. рөлдер бөлінеді. Ойынды сынып жетекшісінің көмегімен полиция қызметкері басқарады.

Флорида штатының құқық қорғау органдары әзірлеген және көптеген мемлекеттік және жеке мектептерде енгізілген құқықтық білім беру бағдарламасы назар аударарлық. Бағдарлама 7-8 сынып оқушыларына арналған. Кәмелетке толмағандарды қоғамдағы құндылықтар жүйесімен, қылмыстық құқық негіздерімен және азаматтың міндеттерімен таныстыру, сондай-ақ құқық бұзушыларды не күтіп тұрғанын елестету міндеті бар.

Тәрбие беруге ыңғайлы сұрақ-жауап формасының көмегімен бағдарлама оқушыларды тонау, қаңғыбастық, заңсыз қару ұстау, дүкенде ұрлық жасау, ұрып-соғу, өртеу, мас болу, вандализм сияқты құқық бұзушылықтарға қатысты заңдармен таныстырады. Мұндай жұмыс түрлері мектеп оқушылары мен полиция өкілдері арасында тығыз байланыс орнатуға ықпал етеді және кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының төмендеуіне әкеледі.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу саласындағы оң халықаралық тәжірибені зерттеу және пайдалану, әрине, Қазақстан Республикасының алдын алу жүйесін жетілдіру үшін маңызды. Құқық бұзушылықтардың пайда болу алғышарттарын ерте анықтау және жою міндеттері тұр [5, 22 б.]

Осылайша Қазақстан Республикасы кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алуды жетілдіру бойынша заңнамалық белсенділікті арттыруды қажет етеді.

Бұл ретте, әрине, қолда бар оң тарихи тәжірибені ескеру қажет, оның кейбір элементтерін (балалар қоғамдық қозғалысы, шәкірттік мектептер, еңбек ұжымдарының қиын жасөспірімдерге қамқорлығы және

т.б.) қолданыстағы заңнаманы түзету тәжірибесіне бейімдеуге және енгізуге арқылы профилактикалық қызмет болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Бакаев А.А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних: учеб. пособие / А.А. Бакаев. - М.: Логос, 2004. – 218 с.
2. Decree of the CHK of the RSFSR «On commissions for minors» dated 14.01.1918 // SU RSFSR. - 1918. - No. 16. - Electronic resource: // <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=3803#zs9uSFUcP2RPMiKA2> (accessed 04/18/2024)
3. Декрет СНК РСФСР «О детской социальной инспекции» от 23.09.1921 г. // СУ РСФСР. - 1921. - № 66. - Электронный ресурс: // <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/350597-dekret-soveta-narodnyh-komissarov-o-detskoy-sotsialnoy-inspektzii-polozhenie-23-sentyabrya-1921-goda> (жүктелген мерзімі 18.04.2024 г.)
4. Авдейко А.Г., Москвин Г.К. Правовое обеспечение профилактики правонарушений / А.Г. Авдейко // Экономический вестник МВД России. - 2009. - № 9. - Б.20-23.
5. Фаткулин И.О., Ерланұлы Қ. Жасөспірімдер арасында құқық бұзушылықтың алдын алудың негізгі бағыттары // «Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» ғылыми-тәжірибелік журналы, №1(10). – 2023. – Б.19-23.

Автор туралы мәлімет

¹**Күмісбеков Серікқазы Күмісбекұлы** — Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасының профессоры, философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, полиция подполковнигі.

Кумисбеков Серикказы Кумисбекұлы — профессор кафедрасы административно-правовых дисциплин Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, подполковник полиции.

Kumisbekov Serikkazy Kumisbekuly — Professor of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Karaganda academy of the MIA of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, Doctor of Philosophy (PhD), associate professor, Police Lieutenant Colonel

²**Есенгельдиев Жомарт Болатұлы** — Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің магистранты, полиция аға лейтенанты.

Есенгельдиев Жомарт Болатович — магистрант факультета послевузовского образования Карагандинской академии МВД Республики Казахстан имени Б. Бейсенова, старший лейтенант полиции.

Esengeldiev Zhomart Bolatovich - graduate student of the Faculty of Postgraduate Education of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beisenov, senior police lieutenant.

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НЕЗАКОННОМУ ОБОРОТУ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

В статье рассматривается одна из самых распространённых групп преступлений, а именно в сфере незаконного оборота наркотических средств. Обращается внимание на то, что для грамотного противодействия наркоугрозе необходимо установление надёжного международного сотрудничества. Авторами предлагаются меры по дальнейшему совершенствованию координации действий данных государств, среди которых важное место занимает установление универсального порядка взаимодействия правоохранительных органов.

Ключевые слова: наркопреступность, международное сотрудничество, «Северный маршрут», даркнет-маркетплейсы, правоохранительные органы.

ЕСІРТКІ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ АЙНАЛЫМЫНДАҒЫ ЗАҢСЫЗ ӘРЕКТКЕ ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ САЛАСЫНДА РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫ МЕН ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Мақалада қылмыстардың ең көп таралған топтарының бірі, атап айтқанда есірткі заттарының заңсыз айналымы қарастырылады. Есірткі қаупіне сауатты қарсы тұру үшін сенімді халықаралық ынтымақтастық орнату қажет екендігіне назар аударылады. Авторлар осы мемлекеттердің іс-қимылдарын үйлестіруді одан әрі жетілдіру жөнінде шаралар ұсынады олардың арасында құқық қорғау органдарының өзара іс-қимылының әмбебап тәртібін белгілеу маңызды орын алатындығына тоқталады.

Түйінді сөздер: есірткі қылмысы, халықаралық ынтымақтастық, «Солтүстік бағыт», к интернет-маркетплейстер, құқық қорғау органдары.

INTERNATIONAL COOPERATION OF THE RUSSIAN FEDERATION AND THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE FIELD OF COUNTERING ILLEGAL DRUG TRAFFICKING

The article examines one of the most common groups of crimes, namely in the field of illicit drug trafficking. Attention is drawn to the fact that in order to competently counter the drug threat, it is necessary to establish reliable international cooperation. The authors propose measures to further improve the coordination of the actions of these States, among which an important place is occupied by the establishment of a universal order of interaction between law enforcement agencies.

Keywords: drug crime, international cooperation, the Northern Route, darknet marketplaces, law enforcement agencies.

Наркомания, неся за собой физическую, психическую и социальную деградацию личности человека, представляет собой крайне негативное явление для каждой страны, что позволяет говорить о глобальном характере данной проблемы. Предпосылкой распространения наркомании среди населения выступает преступная деятель-

ность, а именно незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ. В современных условиях правительства многих государств стараются не допускать появления нелегального трафика наркотиков, пресекая подобную преступную деятельность на корню и устанавливая на уровне уголовного законодательства наказание с большими сроками лишения свободы.

Особую актуальность борьба с незаконным оборотом наркотических средств приобретает для Российской Федерации и Республики Казахстан, что обуславливается наличием следующих обстоятельств. Во-первых, через территорию России и Казахстана пролегает крупный маршрут наркотрафика, именуемый «Северным маршрутом», тем самым, обоим государствам приходится сталкиваться с огромным героиновым потоком из Афганистана [1, с. 195].

Во-вторых, проанализировав статистические данные о преступности в сфере незаконного оборота наркотических средств, мы увидим, что она находится на довольно высоком уровне, который постепенно повышается, так в РФ в период за январь-август было выявлено 132 тыс. преступлений, что на 9,5% больше, чем за аналогичный период 2022 г. [2], в свою очередь, в РК динамика общественно опасных деяний за январь-сентябрь 2023 г. в рассматриваемой сфере составила 5721, что на 2,7% больше чем за аналогичный период прошлого года [3]. Важно принимать во внимание тот момент, что наркопреступления довольно латентны, а потому в действительности их может быть гораздо больше.

В третьих, в условиях стремительно развивающейся науки и техники преступники тоже не стоят на месте, они умело адаптируют научно-технические достижения для реализации целей своей преступной деятельности, наглядным примером в данном случае, будут даркнет-площадки, которые стали оплотом наркобизнеса в цифровом пространстве.

Изложенные выше обстоятельства позволяют с уверенностью утверждать о том, что найти решение проблемы роста наркопреступности, в равной степени важно как для России, так и для Казахстана.

Справедливым является утверждение А.Н. Позднякова и С.П. Евтеева о фактическом образовании транснациональной организованной наркопреступности, борьба с которой осложнена множеством различных факторов [4, с. 117].

Вместе с тем, бесспорно положением о том, что совместными усилиями наркоугрозу можно побороть, если не и не полностью, то

достаточно сильно ослабить её позиции, в связи с этим, ключевое значение приобретает необходимость расширения международного сотрудничества Российской Федерации и Республики Казахстан.

В последние десятилетия правительствами России и Казахстана были предприняты важные действия в объединении усилий: образование Организации Договора о коллективной безопасности, выработка рекомендаций по унификации и гармонизации законодательства государств-участников СНГ в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, согласование проекта-плана мероприятий по противодействию угрозам из Афганистана и т.д. Согласно позиции Т.В. Шитовой, международное антинаркотическое право имеет достойное наполнение и может быть успешно использовано государствами – участниками ОДКБ и ЕАЭС в антинаркотической деятельности [5, с. 65].

По нашему мнению, в настоящее время присутствует необходимость в дополнительном урегулировании ряда вопросов по взаимодействию правоохранительных органов РФ и РК в рамках борьбы с незаконным оборотом наркотических средств. Прежде всего, следует обозначить, что нелегальный сбыт наркотиков, как правило, осуществляется посредством информационно-телекоммуникационных технологий, а именно – с помощью мессенджеров или даркнет-маркетплейсов, при этом использование последних может сочетаться с первыми. Сложнейшей задачей в процессе сбыта является создание закладок, т.е. помещение наркотических средств в специально обозначенное место, информация о котором затем передаётся покупателю. Довольно частые задержания «кладменов» заставляют наркосбытчиков более вдумчиво подходить к выработке тактики подбора персонала и организации самого процесса создания «кладов».

Довольно распространённым становится использование метода привлечения иностранных граждан транзитных стран к созданию закладок, путём их «моментального» прибытия и отъезда [6, с. 168]. Смоделируем следующую ситуацию. Гражданин РК П., в связи с нахождением покупателя

своего «товара» или же по поручению «оператора» маркетплейса, решает приступить к транспортировке «продукта». В силу того, что покупатель проживает в России, он заблаговременно приобретает два авиабилета (туда и обратно). Прибыв на пункт назначения, он формирует закладку и сразу же возвращается в аэропорт, а затем улетает обратно в Казахстан, пробыв в иностранном государстве чуть более двух часов.

В столь короткий промежуток времени правоохранителям довольно трудно что-либо предпринять. Даже в случае выявления подобного «иностранного кладмена», благодаря анализу сообщений в мессенджере, чтобы задержать данное лицо необходимо установить его местонахождение.

Однако, П. – гражданин РК, а потому и пользовался он услугами иностранного оператора сотовой связи, ввиду чего моментально запросить и получить информацию о его месте дислокации не представляется возможным. Правоохранительным органам, в данном случае – России, придётся составлять официальный запрос в Казахстан, ответ же на него будет формироваться весьма продолжительный период времени, за который гражданин П. может просто поменять SIM-карту, что исключит его обнаружение. Касательно выбора страны, возможна и обратная ситуация [7].

Сроки наказания за совершение преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств очень большие, а потому наркодельцы очень трепетно относятся к своей безопасности, осуществляя шифрование и всячески маскируясь. Промедление в вопросе скорейшего обнаружения местоположения преступника для правоохранительных органов недопустимо, а потому, для России и Казахстана присутствует насущная

необходимость в совместном совершенствовании мер борьбы с наркопреступностью, на основе вышесказанного, нами будет предложено следующее: - создать уникальный порядок взаимодействия правоохранительных органов Российской Федерации и Республики Казахстан по вопросам незаконного оборота наркотических средств, основывающийся на принципах своевременности ответа на запрос и принятия соответствующих решений;

- совершенствовать приграничное сотрудничество правоохранительных органов России и Казахстана в целях пресечения контрабанды наркотиков и психотропных веществ, а также их незаконного транзита через территорию государств-участников СНГ;

- усилить координацию действий РФ и РК по противодействию нелегальному наркопотоку «Северного маршрута».

Проведённое исследование позволяет сделать вывод. Наркопреступность является глобальной проблемой, противодействие которой актуально для каждой страны. Особая важность борьбы с незаконным оборотом наркотических средств характерна для России и Казахстана в силу целого ряда фактических обстоятельств. Расширение международного сотрудничества в борьбе с наркоугрозой является неотъемлемой частью современной политики России и Казахстана, что проявляется в создании специальных организаций, заключении международных договоров, принятии соответствующих программ действий. Одной из насущных проблем противодействия незаконному обороту наркотических средств выступает недостаточная оперативность во взаимодействии правоохранительных органов РФ и РК, в связи с чем, был предложен авторский подход к решению данной проблемы.

Список использованных источников:

1. Митрофаненкова О.Е. Маршруты Афганского наркотрафика (конец XX в. – начало XXI в.) // Восточная аналитика, 2020. С. 190-201.
2. Состояние преступности в России // Министерство внутренних дел Российской Федерации: официальный сайт. URL: <https://xn--b1aew.xn--p1ai/dejatelnost/statistics> (дата обращения: 15.10.2023).
3. Показатели уголовных правонарушений в РК // Комитет по правовой статистики и специальным учётам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан: официальный сайт. URL: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators/criminal> (дата обращения: 15.10.2023).

-
4. Поздняков А.Н. Борьба с контрабандой наркотиков с использованием международной контролируемой поставки: практика применения и правовые коллизии / А.Н. Поздняков, С.П. Евтеев // Академическая мысль, 2022. С. 114-122.
 5. Шитова Т.В. Правовые основы взаимодействия в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков России и Казахстана как государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности и Евразийского экономического союза // Вестник Сибирского юридического института МВД России, 2016. С. 63-70.
 6. Наурызбаев Е.А. Криминологическая характеристика незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ в РК // Законность и правопорядок в современном обществе, 2012. С. 167-171.
 7. Россиянин занимался закладкой наркотиков в Караганде. URL: https://www.inform.kz/ru/rossiyanin-zanimalsya-zakladkoy-narkotikov-v-karagande_a4073473 (дата обращения: 15.10.2023).

Сведения об авторе:

¹**Суверов Сергей Евгеньевич** — кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии, Барнаульский юридический институт Министерства внутренних дел России

Суверов Сергей Евгеньевич — заң ғылымдарының кандидаты, Ресей Ішкі істер министрлігі Барнаул заң институтының қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы.

Suvorov Sergey Evgenievich — PhD in law, senior lecturer at the Department of criminal law and criminology, Barnaul law institute of the Ministry of internal affairs of Russia

²**Коновалов Артем Юрьевич** — курсант факультета подготовки сотрудников полиции и следователей, Барнаульский юридический институт Министерства внутренних дел России.

Коновалов Артем Юрьевич — Ресей Ішкі істер министрлігінің Барнаул заң институтының полиция қызметкерлері мен тергеушілерді даярлау факультетінің курсанты.

Kononov Artem — is a cadet at the faculty of training police officers and investigators, Barnaul law institute of the Ministry of internal affairs of Russia.

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ М.БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ» ЖУРНАЛЫНДАҒЫ
ЖАРИЯЛАНЫМДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР**

Мақала «Құқық» мамандықтарының тиісті тобы саласындағы бұрын жарияланбаған және басқа басылымдарға жариялауға жіберілмеген бірегей ғылыми зерттеулердің нәтижелерін қамтуы тиіс. Автор мақаланы және өзге материалдарды ұсынған кезде редакциялық алқаға олардың жарияланғанын немесе басқа басылымдарға ұсынылғанын хабарлауға міндетті. Мақала мазмұнында шетелдік зерттеушілердің осыған ұқсас мәселелер бойынша ғылыми еңбектерінің шолулары, сондай-ақ «Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысы» журналының алдыңғы басылымдарындағы кем дегенде бір мақалаға сілтемелер болуы тиіс.

Мақаланы журналға орналастыру шарттары:

- мекеменің мөрімен расталған, ғылымның осы саласы бойынша жтекші маманның бір оң пікірі (жеке немесе бірінші авторы ғылым кандидаты немесе докторы болып табылатын мақалаларды қоспағанда);
- мекеме кафедрасының (бөлімшесі отырысында талқыланған және жариялауға ұсынылған хаттамадан үзінді;
- автор(лар) туралы мәліметтер, мақала атауы, аннотация және түйінді сөздер үш тілде (қазақ, орыс және ағылшын);
- серіктес авторлық 3 автордан аспайды;
- мақаланың қолжазбасы – автордың (авторлар) қолы қойылған 6-7 бет көлемінде болуы тиіс;
- көлемі 10 беттен асатын мақалалар журналдың бас редакторымен келісіледі;
- мақалада мемлекеттік құпияларды қамтитын мәліметтер, сондай-ақ «Қызмет бабында пайдалану үшін» деген белгісі бар мәліметтер жоқ екендігі туралы анықтама;
- журналға жазылу туралы түбіртектең көшірмесі;
- автор(лар)дың суреті (деректі портрет).

Мақаланың құрылымдық элементтерін орналастыру тәртібі:

- жоғарғы сол жақ бұрышта қойылған әмбебап ондық жіктеу индексі (ӨОЖ);
- мақала тақырыбы (бас әріптермен, жартылай қалың қаріппен), автордың (авторлардың) **Т.А.Ә.** (3 автордан артық емес), **оның ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, автордың жұмыс орны, қаласы, елі туралы ақпарат.** Егер ұйымның атауында қала анық көрсетілмесе, онда үтір арқылы ұйымның атауынан кейін қала, шетелдік ұйымдар үшін – қала мен ел көрсетіледі;
- **аннотация** (5-8 сөйлем) және мақала тіліндегі түйінді сөздер (5-7 сөз) мақала мәтінінің алдында орналасады;
- **мақала мәтіні doc (Microsoft Word) пішімде. Парақ пішімі Ф4 (297x210 мм.). Жиек сызықтары: сол жағы – 2 см, қалғандары – 1 см.** Қаріп: Times New Roman. Таңба өлшемі – 12 pt. Мәтін ені бойынша тасымалданбай пішімделуі тиіс, азат жолдың басындағы шегініс – 1 см. Жоларалық интервал – бір. Мақаланың тақырыбы жолдың орта тұсына орналастырылады. Мақала мәтінінде автоматты нөмірлеу қолданылмауы тиіс. Мәтінді автор өңдеп, оқып, соңғы бетіне қол қоюы керек;
- мақаланы дайындауда пайдаланылған ақпарат көздерінің тізімі (**пайдаланылған әдебиеттердің тізімі**) мақаланың соңына орналастырылады. Дереккөздердің тізімі мақалада оларға сілтеме жасау арқылы беріледі. Мақала мәтініндегі сілтеме нөмірі шаршы жақшада беріледі, мысалы: [1,б.15]. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережелері» 7.1-2003 Мемлекеттік стандартымен ресімделеді. Интернет-ресурстарға сілтеме жасаған кезде автор, мәтіннің атауы, дереккөз, материалдың толық электрондық мекенжайы, оның ашылған күні көрсетіледі. Жеке хабарламаларға, есептерге, қорғалмаған диссертацияларға және басқа жарияланбаған материалдарға сілтеме жасауға рұқсат етілмейді;

- басқа 2 тілде берілген түйіндеме ((автор(лар) туралы мәліметтердің, мақала атауының, аннотация мәтінінің және түйінді сөздердің аудармасы). Егер мақала қазақ тілінде болса, онда түйіндеме орыс және ағылшын тілдерінде; егер мақала орыс тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және ағылшын тілдерінде; егер мақала ағылшын тілінде болса, онда түйіндеме қазақ және орыс тілдерінде беріледі).

Мақаланың соңында «мақала алғаш рет жарияланады» деген жазба болуы тиіс және күні мен автордың (авторлардың) қолы қойылады. Осы жерге автор (авторлар) туралы мәліметтер – толық түрде тегі, аты, әкесінің аты, электрондық мекенжайы, байланыс телефондары орналастырылады.

Суреттер (графикалық материал) нақты, барлық өлшемдердің анық берілуін қамтамасыз ететін форматта орындалуы, нөмірленуі, қол қойылуы және электрондық тасымалдағышта ұсынылуы тиіс.

Мақалалар редакциялық алқада ішкі шолудан өтеді, мақала авторына рецензия жіберілмейді. Редакциялық алқа өз пікірі бойынша журналдың талаптарына сәйкес келмейтін мақалаларды қабылдамауға құқылы. Ғылыми және нақты сипаттағы қателіктер, дәлсіздіктер үшін автор (авторлар) жауап береді. Журналдың редакциялық алқасының өтініші бойынша мақала қайта өңделген жағдайда, редакция соңғы нұсқаны алған күн келіп түскен болып есептеледі.

Егер мақала қабылданбаса, редакция алқасы бас тарту себептері бойынша пікірталас жүргізбеу құқығын сақтайды. Редакцияға келіп түскен материалдар қайтарылмайды.

Қолжазбалар редакцияға [mail@ aui-aktobe.kz](mailto:mail@aui-aktobe.kz) электронды поштасына немесе келесі пошта мекенжайы бойынша жолданады:

030011, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ., Курсанттар тас жолы, 1,

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, ҒЗЖРБЖҰБ. («ҚР ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының хабаршысына мақала» белгісімен). Анықтама үшін: +77132988037,+ 77078288001.

ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИЯМ В ЖУРНАЛЕ «ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

Статья должна содержать результаты оригинальных научных исследований в области соответствующей группы специальностей «Право», ранее не опубликованных и не предназначенных к публикации в других изданиях. Автор обязан сообщить редколлегии при представлении статьи и других материалов, были ли они опубликованы или представлены в иные издания. В содержании статьи должны быть обзоры научных трудов зарубежных исследователей по аналогичной проблеме, также ссылки не менее чем на одну статью в предыдущих выпусках журнала «Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева».

Условия для размещения статьи в журнале:

- одна положительная рецензия, заверенная печатью учреждения, ведущего специалиста по данной отрасли науки (за исключением статей, единоличным или первым автором которых является кандидат или доктор наук);
- выписка из протокола заседания кафедры (подразделения) учреждения с обсуждением и рекомендацией к публикации;
- данные об авторе (ах), название статьи, аннотация и ключевые слова на **трех языках** (казахский, русский и английский);
- соавторство предполагает не более 3 авторов;
- рукопись статьи объемом от 6-7 стр., подписанная автором (авторами). Статьи объемом больше 10 страниц согласовываются с главным редактором;
- справка о том, что в статье отсутствуют сведения, содержащие государственные секреты, а также сведения грифом «Для служебного пользования»;
- копия квитанции о подписке на журнал;
- фото автора (ов) (документальный портрет).

Порядок расположения структурных элементов статьи:

- индекс универсальной десятичной классификации (УДК) проставленный в левом верхнем углу;
- заголовок статьи (прописными буквами, полужирным шрифтом), **Ф.И.О. автора (ов)** (не более 3-х авторов), **его ученая степень, ученое звание, информация о месте работы автора, город, страна**. Если в названии организации явно не указан город, то через запятую после названия организации указывается город, для зарубежных организаций - город и страна. Если статья подготовлена несколькими авторами, их данные указываются в порядке значимости вклада каждого автора в статью;
- **аннотация** (5-8 предложений) и ключевые слова (5-7 слов) на языке статьи располагаются перед текстом статьи;
- **текст статьи** в формате doc (Microsoft Word). Формат листа А4 (297x210 мм.). Все поля: левая сторона - 2 см, остальные - 1 см. Шрифт: TimesNewRoman. Размер символа 12 pt. Текст должен быть отформатирован по ширине без переносов, отступ в начале абзаца – 1 см. Межстрочный интервал – одинарный. Заголовок статьи форматируется по центру. В тексте статьи не должна использоваться автоматическая нумерация. Текст должен быть отредактирован, вычитан автором и подписан на последней странице;
- список использованных при подготовке статьи информационных источников располагается в конце статьи, (**список литературы**). Перечисление источников дается в порядке ссылок на них в статье. Номер ссылки в тексте статьи оформляется в квадратных скобках, например: [1, с.15]. Список литературы оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». При ссылках на Интернет-ресурсы указывается автор, название текста, источник, полный

электронный адрес материала, дата его открытия. Не разрешаются ссылки на частные сообщения, отчеты, незащищенные диссертации и другие неопубликованные материалы;

- **резюме** на 2 других языках(с переводом сведений об авторе (ах), названия статьи, текста аннотации и ключевых слов). Если статья на казахском языке, то резюме на русском

- английском языках; если статья на русском языке, то резюме на казахском и английском языках; если статья на английском языке, то резюме на казахском и русском языках).

В конце статьи должна быть запись: **«статья публикуется впервые»**, ставится дата и **подпись автора (авторов)**. Здесь же помещаются сведения об авторе (авторах): фамилия, имя, отчество полностью, электронный адрес, контактные телефоны.

Рисунки (графический материал) должны быть выполнены четко, в формате, обеспечивающем ясность передачи всех деталей, пронумерованы, подписаны и представлены на электронном носителе.

Статьи проходят внутреннее рецензирование в редколлегии без направления рецензии автором статей. Редколлегия в праве отклонять статьи, которые, по ее мнению, не соответствуют требованиям журнала. За ошибки, неточности научного и фактического характера ответственность несет автор (авторы). В случае переработки статьи по просьбе редакционной коллегии журнала датой поступления считается дата получения редакцией окончательного варианта. Если статья отклонена, редколлегия сохраняет за собой право не вести дискуссию по мотивам отклонения. Поступившие в редакцию материалы возврату не подлежат.

Рукописи направляются в редакцию на e-mail: mail @ aui-aktobe.kz или почтовой связью по адресу:

030011, Республика Казахстан, г. Актобе, Курсантское шоссе, 1, Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева, ООНИиРИП (с пометкой «статья в Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им. М. Букенбаева»). Контактные телефоны: + 77132988037, + 77078288001.

REQUIREMENTS FOR PUBLICATIONS IN THE JOURNAL «BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE NAMED AFTER M. BUKENBAYEVA MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

The article should contain the results of original research in the field of the corresponding group of specialties «Law», not previously published and not intended for publication in other publications. The author is obliged to inform the editorial Board when submitting an articles and other materials, whether they were published or submitted to other publications. The content of the article should include reviews of scientific works of foreign researchers on a similar problem, as well as links to at least one article in previous issues of the journal «**Bulletin of the Aktope Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Bukenbaev**».

Conditions for publishing an article in the journal:

- one positive review, certified by the seal of the institution, a leading specialist in this field of science (except for articles, the sole or first author of which is a candidate or doctor of science);
- extract from the minutes of the meeting of the department (division) of the institution with discussion and recommendation for publication;
- information about the author (s), article title, abstract, and keywords **in three languages (Kazakh, Russian and English)**;
- co-authorship involves no more than 3 authors;
- manuscript of the article from 6-7 pages, in signed by the author (s). Articles of more than 10 pages are approved by the editor-in-chief;
- a certificate stating that the article does not contain information containing state secrets, as well as information marked "For official use";
- copy of the subscription receipt for the magazine;
- photo of the author (s) (documentary portrait).

Order of arrangement of structural elements of the article:

- universal decimal classification index (UDC) in the upper-left corner;
- title of the article (in capital letters, bold),
- **Full name of the author (s)** (no more than 3 authors), **his academic degree, academic title, information about the author's place of work, city, country**. If the name of the organization does not explicitly indicate the city, then enter the city after the name of the organization, and for foreign organizations - the city and country (Academy of law enforcement agencies under the Prosecutor General's office of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan). If the article was prepared by several authors, their data is indicated in order of significance of each author's contribution to the article;
- **the abstract (5-8 sentences) and keywords (5-7 words)** in the language of the article are placed before the text of the article;
- **text of the article in doc format (Microsoft Word). A4sheet format (297x210 mm.)**. Border lines: left - 2 cm, the rest-1 cm.. Font: TimesNewRoman. The symbol size is 12 pt. The text should be formatted in width without hyphenation, and the indent at the beginning of the paragraph should be 1 cm. Line spacing – single. The article title is formatted in the center. Automatic numbering should not be used in the text of the article. The text must be edited, proofread by the author, and signed on the last page;
- the list of information sources used in the preparation of the article is located at the end of the article, **(list of references)**. The list of sources is given in the order of references to them in the article **(list of references)** The list of sources is given in the order of references to them in the article. The reference number in the article text should be placed in square brackets, for example: [1, p.15]. The list of references is drawn up in accordance with GOST 7.1-2003 “Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation. When linking to Internet resources, the author, title of the text, source, full e-mail address of the material, and the date of its opening are indicated. Links to private messages, reports, unsecured dissertations, and other unpublished materials are not allowed;

- summary in 2 other languages (**with translation of information about the author (s), article title,**

abstract text and keywords). If the article is in Kazakh language, summary in Russian and English languages; if the article is in Russian language, summary is in Kazakh and English; if the article is in English, then the summary is in Kazakh and Russian languages).

At the end of the article should be written: **“the article is published for the first time”, put the date and signature of the author (s)**. Here you can also find information about the author (s):

full name, email address, and contact phone numbers.

Drawings (graphic material) be made clearly, in a format that ensures clarity of transmission of all details, numbered, signed and presented on electronic media.

Articles are reviewed internally by the editorial Board without sending a review to the authors. The editorial Board has the right to reject articles that, in its opinion, do not meet the requirements of the journal. The author (s) is responsible for errors and inaccuracies of scientific and factual nature. If the article is revised at the request of the editorial Board of the journal, the date of receipt is considered to be the date when the final version was received by the editorial board. If the article is rejected, the editorial board reserves the right not to discuss the reasons for rejection. Materials received by the editorial office are not subject to return.

Articles are sent to the editorial office by e-mail: mail @ aui-aktobe.kz or by post to:

1, Kursantskoe shosse, Aktobe city, Republic of Kazakhstan, 030011, Aktobe Law Institute of MIA of RK M. Bukenbayev, OSRaEPWD (marked “an article in the Bulletin of Aktobe Law Institute of Ministry of internal affairs the of Republic Kazakhstan named after M.Bukenbayev”). Contact: + 77132988037, + 77078288001.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ М. БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ХАБАРШЫСЫ**
ғылыми-тәжірибелік журналы
№ 3 (16) 2024

**ВЕСТНИК АКТЮБИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА МВД РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН ИМЕНИ М. БУКЕНБАЕВА**
научно-практический журнал
№ 3 (16) 2024

**BULLETIN OF THE AKTOBE LAW INSTITUTE OF THE MINISTRY
OF INTERNAL AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
NAMED AFTER M. BUKENBAYEV**
scientific and practical journal
№ 3 (16) 2024

Ответственный секретарь
Компьютерный набор и верстка

А.С. Сагинтаева
С.Б. Нуржанов

Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации
и общественного развития Республики Казахстан.
Регистрационное свидетельство № KZ94VPY00022587 от 23 апреля 2020 года.

Ответственность за достоверность фактов и сведений, содержащихся в публикациях,
несут авторы.

Сдано в набор 01.09. 2024 г.
Подписано в печать 20 сентября 2024 г.
Формат А4. Бумага офсетная.
Печать на ризографе.
Тираж 200 экз.

Отпечатано в типографии Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан
имени М. Букенбаева Курсантское шоссе 1